

LIDOVÁ KNIHOVNA.

VYDÁVÁ

ZEMSKÉ SDRUŽENÍ KATOLICKÝCH SPOLKŮ
V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM

REDAKTOR

ThDr. JOSEF BURIAN,
sídelní kanovník na Vyšehradě.

Se schválením nejd. kníž. arcib. Ordinariatu v Praze dne 28. března
r. 1899 č. 3375.

SVAZEK IV.

DÍLO IV.

REFORMACE VE SVĚTLE PRAVDY.

V PRAZE.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba.
1903.

REFORMACE

VE SVĚTLE PRAVDY.

DLE RŮZNÝCH PRAMENŮ

NAPSAL

VÁCLAV OLIVA.

V PRAZE.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba.
1903.

JEHO MILOSTI

nejdůstojnějšimu, nejjasnějšimu a slovuťnému Monsignoru,
vznešenému Pánu a Pánu,

ThDr. JOSEFU DOUBRAVOVI,

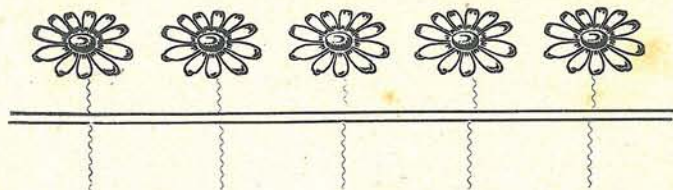
biskupu královéhradeckému, bývalému kanovníku v. v. metropolitní kapituly u sv. Víta na hradě Pražském, c. k. professoru církevního práva na českých vysokých školách pražských, rektoru kníž. arcibiskupského semináře, kníž. arcibiskupskému notáři, examinatoru při doktorských zkouškách theologických, assesoru a radě knížecí arcibiskupské konsistoře, radě knížecího arcibiskupského soudu, předsedovi knížecího arcibiskupského soudu manželského, prosynodálnímu examinatoru, komisaři ordinariátnímu při zkouškách na c. k. české bohoslovecké fakultě, nyní poslanci sněmu království Českého, Pisem svatých znamenitému znateli, Jeho Svatosti papeže Lva XIII. tajnému komořímu, horlivému spisovateli a vědci v oboru církevního práva, muži vzácných vlastností ducha i srdce, atd. atd.

na vděčnou a nezapomenutelnou památku Jeho konsekrace
a inthronisace na biskupský Stolec královéhradecký

▼ synovské lásce a oddanosti věnuje

spisovatel.

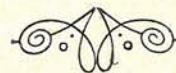

Nuzrovým šatem celá země září,
nebes kraje radostným se plní plesem,
věčné: „Zdráv buď, Pane!“ s usměvavou tváří
spěchá bujně krajem, městem, polem, lesem
a se lадně pojí v krásnou hymnu slávy
v počest Otce našeho a naší Hlavy . . .

Phoebus usmívá se, Orkus stihl dávno,
těžkou zvoněly plnou vůni květy . . .
Vždyť dnes plesno v diecési naší, slavno
jako nebývalo před dávnými lety . . .
Biskup šlechetný a srdce zlatitého
s láskou vjíždí ku ovečkám stádce svého:

K nebi tisíceré vzpínají se ruce,
nad hvězdy se nese modlitby pel svatý,
prosí nebes Pána, všehomíra Vůdce:
„Jezu Kriste, s kříže pro nás sňatý,
opatruj, chraň vždycky apoštola Svého,
požehnaním naplň každý krok, čin Jeho!!!“

Hlavní prameny:

1. Protestantische Geschichtslügen. Ein Nachschlagebuch von Dr. Jos. Burg. I. a II. díl. Osmé rozmnožené vyd. Essen 1897.
2. Geschichtlicher Führer. Paul Siebertz. Stuttgart 1899. Díl I. (Část historická.)
3. Kirche oder Protestantismus? Mainz 1883. Třetí vyd.
4. Kde jest reformace? Dr. Karel Lev Řehák. V Praze 1894.
5. Bludy a lži v dějinách. Alois Hlavinka. Brno 1888.
6. Časopis: „Die kath. Bewegung in unseren Tagen“ a jeho pokračování: „Die Wahrheit.“ München 1872—93.
7. Dr. Frant. Xav. Kryštofek: Všeobecný církevní dějepis. Díl I.—III Praha.
8. Učte se z dějin! Slovo k naší mládeži od starého vlastence (nejdp. biskupa kralohradeckého † Eduarda Jana Nep. Brynycha). Hradec Králové.
9. V. V. Tomek: Dějepis města Prahy. Praha 1893.
10. Matěj Procházka: Otázka dělnická. Praha 1899.
11. Rudolf Vrba: Dělnictvo v boji za svá práva. Praha 1891.
12. Dr. Antonín Lenz: Socialismus v dějinách lidstva a jeho povaha. Praha 1893.
13. Alois Hlavinka: Kronyka českomoravská. Brno 1890.
14. František Palacký: Dějiny národu českého. Praha 1894.
15. J. Röhm: Der Protestantismus unserer Tage. Mnichov 1897.
16. Jiří Sahula: Pokrok v době Karla IV. a v době husitské. Praha 1902.
17. Dr. Robert Neuschl: Křesťanská sociologie. Brno 1898.
18. Geschichtslügen. Paderborn 1902. 16. a 17. vydání.
19. Jiří Sahula: Význam a důsledky husitství. Praha 1900.
20. Ottův Slovník Naučný. Dr. Hauck: Realencyklopädie für protest. Theologie und Kirche, 3. vydání. Wetzter und Weltes: Kirchenlexikon, 2. vydání. Brockhaus: Konversations-Lexikon. Jakub Malý: Vlastenecký slovník historický. Peter Fritz: Ketzer-Lexikon. Jan Janssen: Dějiny národu německého. J. J. Döllinger: Reformation. Poznámka: Ostatní prameny uvádějí se v textu.

PŘEDMLUVA.

Motto: „Pravda nezná ustoupiti zlobě.“ (Protestant Jan Kollár).

První základ k tomuto spisku položen byl v době, kdy jako novosvěcenec působil jsem na osadě nábožensky smíšené. Vychován v krajině čistě katolické, ve školách a v duchu katolickém, o naše „nevlastní“ bratry málo jsem se staral; téměř jsem jich ani neznal.

Než, jak volá básník: „Čas vše mění . . .“ Jako kněz poznal jsem skutečný život protestantův z autopsie, poznal jsem útočivý ráz protestantismu proti katolicismu, poznal, jak falešné protestantské názory do lidu katolického se vtírají i násilně, poznal, jak „pastoři“ a jich tisk nepravdivě líčí dějepisná fakta a jich ve prospěch své konfesse obracejí, neohlížejíce se, že tím pravdu bijí ve tvář . . .

Z té příčiny podávám proti podobnému počínání si protestův malou obranu katolických názorů našemu katolickému lidu s přáním, aby přesvědčiv se o pravdě katol. Církve, Církve svou nade vše miloval!

V Luži, r. 1902, v den sv. Jana Nep., mučedníka pro zpovědní tajemství.

Spisovatel.

ÚVOD.

1. Názory o tak zvané reformaci, ať již české (Husově), ať německé (Lutherově) jsou velice různé. Protestanté a liberální intelligence volá: „Po dlouhá staletí sténal svět pod tyraní a vykořisťováním římské hierarchie právě tak, jako kdys sténal pod vykořisťováním římských císařů. Veškeré pokusy o reformaci v hlavě a údech rozbily se o chytrost, úskočnost, bezohlednost a panovačnost hierarchických císařů. Začínalo se vždy s reformací pouze zvenčí, ze zevnějšíku, na oko od římských papežů a ne od kořenů a základů; nesestoupilo se až ke zdroji sesvětačení; ba tak zvané opravní (reformační) koncily¹⁾ samy potíraly opravné pokusy Wiklifovy, Husovy a jiných. Tím stalo se, že všechny opravné pokusy zůstaly bezvýsledny. Ba, ani vážnější reformní snahy nezasáhly nikdy až do jádra a vnitřku křesťanství. Tak stalo se teprve Lutherem, když tísnila ho úzkost o spásu duše a on vyhledával pokoje v zevnějších, zákonnitých kajících skutcích katol. Církve, ale pokoje nenalezl. V tom zavznělo

¹⁾ Byly to koncily (církvní sněmy), na nichž měla se ve středověku provést „oprava v hlavě a údech“ a tak vrácen býti katol. Církvi bývalý křesťanský řád, pořádek a pokoj. Více o nich doleji ve článku: „Snahy katol. církve ve středověku o opravy či reformaci“ v tomto díle.

k němu slovo mnicha spolubratra: „Bratře Martine věříme v odpuštění hříchů“ a vniklo jako blesk do jeho duše, osvítili mu postavu Kristovu světlem zjevu lásky a milosti Boží,¹⁾ anebo: „Reformace přinesla svobodu svědomí, rozkvět věd a umění, zmodernisovala život rozproudila národy tak, že dospěli k výsledkům naší doby, krátce působila velice požehnaně.“²⁾ Katolíci naproti tomu pší a mluví o učení Lutherově jako o deformaci, rozpoutání lidských vášní, zničení auktority, neštěstí národů atp.³⁾

2. „Čím dále říše lži se rozprostírá, čím směleji stoupci otce lži vystupují, čím větší a zákazonnější jsou bludy, jež na všech cestách po širém světě se roznášejí a hlásají, tím větší jest potřeba, by přátelé pravdy se sjednotili, pravdě sloužili, lži odkrývali a nepravdu snažili se vymýtití a odzbrojití,“ nebot: „Co jest přede lži bezpečným? Nic! Ani nejvznešenější a nejtihodnější osoby, ani nejsvětější a nejpovážlivější zájmy jakékoliv! Jak na příklad jen lež a zlá vůle zpracovaly a překrouily dějiny, jak dějinnou pravdu takřka vzhůru nohama postavily! Lži, ať dějinné, ať jakékoliv jiné čtou tisícové a dle nich a falešných představ, jež pravidlem úmyslně lidu se vnučují, tvoří si titíž tisícové úsudek a názor

¹⁾ Der Reichsbote ze dne 5. listop. 1893.

²⁾ Sr. spisky: Dr. Schmidt (protestant) „Segnungen der Reformation,“ a odpověď k tomu. P. Andreas Hamerle, C. ss. R.: Luther und sein Werk; Pastor von Zimmermann: „Was wir der Reformation zu verdanken haben und Hauptpunkte des evangelischen Glaubensbekenntnisses“; lic. theol. Frt. Sebesta: Dějiny církve křesťanské. Praha 1888; Frt. Sádek: Na obranu reformátorů a reformace. Pardubice 1898. Týž: Zrcadlo klerikální učenosti, slušnosti a poctivosti. Pardubice; české protest. časopisy: „Hus,“ „Český bratr,“ „Hlasy ze Siona.“ Frt. Kozák: „Co je pravda?“

³⁾ Sr.: Dr. K. L. Reháč: „Kde jest reformace?“ (d. c.); Týž: K obraně „reformátorů“ a „reformace“; Týž brožurka: Kde jest reformace?; Jan Vlach: „Farářova pravda a pastory lže;“ A. J. Philaethes: „Historická pravda o smrti Lutherově“; Václ. Oliva: Na prahu věčnosti. Historická pravda o posledních okamžicích některých kacířů (5 sešitů ve „Slověch pravdy“); Týž: Inkvisice katol. protest. a židovská ve světle pravdy atd.

o mnohých osobách, věcech a událostech i nejdůležitějších.“ (Dr. Jindřich Meurer ve „Wahrheit“ I. 225.)

3. „Jest smutným faktem, že stokráté vyvrácené námitky, jež nekatolíci spisovatelé proti katolické víře, katolickým zásadám, katolickému životu činili a činí, znovu a znovu, opět a opět se vynášejí a posluchačům i čtenářům jako skutečnost a pravda pravdoucí předkládají! Ovšem nepřátelé pravdy ani jinak činiti nemohou! Nebot, jakmile by se doznalo, že katolické Církvi více ony námitky právem činiti se nemohou, táži se: čím by pak nepřátelé její se omlouvali, na pohled ospravedlňovali, čím by odůvodňovali, že od ní se oddělují, že jí se nepodrobují a příkázání její neplní? Proto nesmírně významno jest, aby ve všech věcech a záležitostech, týkajících se katol. Církve zavládlo jasno a aby ke všem námitkám nepřátel byly dány jasné a určité odpovědi tak, aby konečně pravda zbavena byla úkolu otročiti lži, jak že posud se dělo a děje.“ (Týž.)

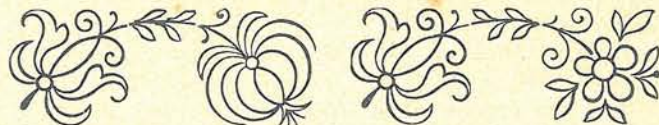
4. „Protivníci katolické Církve bývají začasto zvrhel a vyvrhel všelikých vyznání, škol a stran.“ „Všecka bytost těchto lidí se zakládá na lži; ode lži vycházejí, ke lži se vracejí, ze lži žijí a tyjí, lež jest jich myšlením, snahou i řečí, a všecka jejich práce jest lež!“ píše šlechtný Němec Görres. Náš Hlavínka k tomu dokládá: „Tak bývalo a podnes jest u Němců, tak jest po německé modě poněkud i v Čechách.“ (d. c. 12.)

5. „Jest také mnoho těch, kdož v dějinách nehledají pravdy, ale příjemnou zábavu. Taci naleznou snad ukojení své touhy v tak zvaných historických románech a u spisovatelů podobného druhu, ale naleznou tu pravdy. Spisovatelům historických románů nešlo nikdy o pravdu, ježto pravda není cílem jich práce, ale zábava. Schiller mimo pěkné básně psal i všeho druhu dějiny, ale při těch sám nechce, aby mu čtenář věřil. Alespoň dí o své práci: „Budu vždycky špatným pramenem těm historikům, kteří budou tak nešťastni, že z mých spisů čerpatí budou. . . Dějiny jsou vůbec pouze skladištěm pro mou obrazovnost a fakta musí si dáti líbiti, co se z nich pod

mojí rukou stane . . .“ Dějiny vyžadují pravdu a ne fantasi! Tak s dějinami zacházejí jako Schiller, jest nejhorším zneužitím důvěry a takového počínání zaviniło a zavíňuje podnes mnoho zlého. Slouží-li dějiny pouze frivolitě a zlým strannickým vášním, pak nejsou více učitelkou lidstva, světlem pravdy, ale příčinou všeobecného zmatku a zabijákem jasného poznání. Takové dějiny nesjednocují, ale rozdělují.“ (Dr. Meurer d. c. 260).

6. Jest faktem nepopíratelným, dnes téměř všeobecně uznaným, že nejvíce lží a pomluv, týkajících se katolické Církve, zabývá se středověkem a „reformací“. Středověk vyličuje se jako nejhorší obluda; za to reformace v nejkrásnějším světle! Nestranné historické prameny a auktority mluví jinak. Svědectví jejich, jak čtenář z dalšího sezná, vyznívají vesměs ve prospěch katol. nauky a katol. Církve.

I.

Středověk.

„Středověk (latinsky aevum medium, francouzsky moyen âge) . . . počíná zánikem nadvlády římské . . . ve století pátém a končí počátkem německé reformace a vlády Karla V. Základní jeho myšlenkou byla světová říše římská, již toužil uskutečniti nejprve v říši francké a pak ve svaté římské říši německé, která tehdy s Církví římskou v nejužším trvala spojení. Tato říše se rozpadla . . . a reformní koncily 15. století marně se snažily zadržeti rozklad Církve. Nová doba začala mocným vytvořením se samostatných větších říší a rozluštěním církevní reformy dle jednotlivých říší a národů.“ (Brockhaus XI. 942). Kdo umí čísti mezi řádky, slyší tu hroznou obvinu Církve a středověkých poměrů za nebetyčné chvály reformace! Takový jest všeobecný názor naší intelligence o středověku. A přece ve skutečnosti je tomu zcela jinak. Vizme!

„Temný“ středověk.

Od odpůrců katolické Církve užívalo se a užívá velmi často na potupu její slova: „temný“ středověk, čímž má se naznačiti, že tehdy, kdy Církev ovládala veškeré poměry, panovala nevědomost a

neznalost, že kněží nevědomost i neznalost tu podporovali a udržovali. Co na tom pravdy?

1. Se strany protestanské tvrdívá se, že ve středověku uchýlila se církev od pravého učení církevního, od učení Křistova. Než takovéto tvrzení jest prostě lži, a úplnou neznalostí středověkých poměrů. Nechci a nemohu se pouštět do podrobností, ale tomu, kdož vskutku o pravdu dbá, stačí zajisté úsudek dvou znamenitých znalců doby středověké.

Protestant Bedřich v. Hurter píše v „Dějích papeže Innocence a jeho souvěkovců“:

„Nepřísluší nám podávati soubor církevní nauky z oné doby . . . Přece však můžeme z jednotlivých zlomků uzavírati, že nauka církevní od pravého ducha toho, Jehož všecky věky a všecky strany za nejvyššího učitele svého uznávaly, tak se neuchýlila, jak velmi rádo se myslívá; prakticky pak jisto, že nauka ta velmi mnoho dobrého ovoce nesla.“ (Díl IV. 393).

Proslavený historik Jan Janssen poukazuje v díle svém (I. 46—71) na základě studia středověké náboženské literatury, že pravá církevní nauka i ve středověku ustavičně věrně se zachovávala a končí slovy:

„Ze všech, ku všeobecnému užívání lidu určených knih možno jasně seznati, že dítky i dorostlí v nejdůležitějších pravdách náboženských byli vyučováni a ke v pravdě křesťanskému životu naváděni. O pobožnůstkářství, o zvrácené úctě svatých, o zneužívání nauky, o odpustcích a podobně, neobsahují tyto knihy ani nejmenší stopy . . . Ve všech od Církve schválených a užívaných knihách nachází se pravá, čistá, nezfalšovaná nauka církevní“ (d. c. IV. str. 70).

V pojednání „o postních kázáních ve středověku“ píše P. Keppler: „Jediný pohled v postní kázání přivede každého, kdož správně a jasně viděti chce a při malichernostech se nepozastavuje, k poznání, že středověk sebevědomím o vykupitelském díle Ježíšově co nejlouběji byl proniknut a v žádném jiném jméně spásy nehledal. Proto každý v post-

ních kázáních středověku nalezne výmluvnou apologii jeho pravověrnosti a jeho v pravdě křesťanského smýšlení.“ (Histor. Jahrbuch der Görresgesellschaft“ IV., 165.)

2. Církevní nauka středověká měla veliký vliv na veškeren veřejný život.

Tak péče o chudinu právě ve středověku byla v nejkrásnějším rozkvětu a nikdy nebylo tak dobře a tak rozmanitým způsobem o trpící lidstvo postaráno jako právě v „temném“ středověku! (Sr. článek: „Chudina ve středověku.“) Učinně ujala se tehdy církev i pracujících tříd a osvědčila se i tu pečlivou a moudrou matkou. (Srv. čl.: „Středověké dělnictvo.“) Jen vlivu Církve jest děkovati, že ve středověku obchod a řemeslo kvetly, že řemeslo mělo v pravdě „zlaté dno.“ (Srv. článek: „Středověké řemeslo.“)

3. Jasně a významně mluví srdce, duch, práce a vytrvalost každého národa z jeho umění. Umění čerpá ze smýšlení, citění a charakteru národního svůj zvláštní duševní i mravní ráz, ztělesňuje jeho ideje a ideály a jest tudíž nejlepším vysvědčením a důkazem vnitřního života, vnitřní podstaty a ceny.

Středověké umění mluví neobyčejně zřetelně o vznešenosti a vzdělanosti své doby. Vizme příklady! Janssen píše: „Díla středověkého umění provedena s neobyčejnou přesností a souměrností, harmonickým proniknutím rozumu i fantazie, právě divy všech století jsou nejvznešenějšími pomníky tehdejších německých dějin, měřítkem mravní povýšenosti národa, nejslechetnější zvěsti jeho pravověřícího a zároveň vlasteneckého smýšlení.“ (d. c. 167.)

Zajisté nepřekvapí nás tento soud Janssenův o umění „temného“ středověku, uvážíme-li další jeho slova: „Všecky poměry životní objímajíc a pronikajíc, vše největší i nejmenší zušlechťujíc a okrašľujíc a s podstatou národa téměř se spojijíc, nalézalo umění středověké ve všech vrstvách společenských účast a povzbuzení takového, že něco podobného stěží nalézáme v dějinách jiných národů

a že v německých dějinách dob pozdějších nikdy více totéž zaznamenati se nemůže.“ (d. c. 169.)

4. Tvrdívá se, že ve středověku ničeho se nepracovalo o vzdělání lidu; lid že byl schválně v nevědomosti udržován, aby tím spíše podroboval se Církvi. Že tomu nebylo tak, dokazuje školství, jež tehdy v dobrém bylo stavu. (Srv. článek: „Středověké školství!“)

O vzdělání lidu doby tehdejší svědčí i literatura, jež se nám uchovala. Janssen píše:

„Dlouhá řada německých spisů z 15. století podnes uchovaná, podává o tehdejší vzdělanosti německého lidu představu naprosto příznivou a ukazuje, jak lid a to všech tříd velmi rád knihy čítal.“

Až posud zachovalo se nám ze spisů vydaných do r. 1500 přes 22.000 rozličných děl, z nichž mnohé obsahují dva, tři, čtyři i více svazků a tak důkaz podávají o duševní práci tehdejších dob. (Srv. Geffken: „Der Bilderkatechismus des 15. Jahrhunderts“ 1—3.)

Falk v „Katholik“ 1897 (I. 96. uvádí, že dle novějšího bádání počet spisů zchovalých do XV. století jest mnohem větší než uvádí Geffken a připojuje:

„Nepočítáme-li ani ty knihy, jež najisto se ztratily, nemůže přece nikdy středověk, již pro ta cenná díla, jež se zachovala, nazýván býti „temným.“

5. Ve středověku se prý zanedbávala věda. Janssen (d. c. I. 101—107) po důkladném pojednání, kterak Církev ve středověku vědu pěstovala, končí slovy:

„Ve všech německých zemích panoval neobyčejně čilý, agilní život, a největší touha po vzdělání“ (d. c. I. 108.)

K. Schrauf v pojednání o „dějinách studentských domů na vídeňské universitě za prvního století jejího trvání“ („Austria-Heft der Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte“, jenž zaslán byl shromáždění německých filologů a profesorů v Kolíně nad Rýnem v září 1895) dí:

„Touha po vzdělání v posledních dobách středo-

věku byla rozhodně mnohem větší, než jak až posud lidé mínili.“ (Srv. čl.: „Středověké university“ a čl.: „Kláštéry a mniši ve středověku.“)

6. Naprosto chybnou představu o národním životě středověkém by měl ten, kdož by myslil, že ve středověku panovalo pouze nesmyslné pobožnůstkářství a že Církev veškeren humor a mysl veselou potlačila, anebo alespoň potlačiti chtěla.

Naopak jisto jest, že pokud osobní, domácí a veřejný život spočíval na půdě křesťanství a pokud Církev středověkému rozčleněnému organismu dodávala jednoty vnitřní a vnitřního života, kvetl humor a to přirozený ve všech vrstvách národa.

Důkazy jsou u Janssena (d. c. 237—245). G. Gervinus poznamenává výslovně v „Dějinách německého básnictví,“ („Geschichte der deutschen Dichtung“ II. 277—278): „Naše církevní a světské slavnosti ve středověku byly plny poetického života a povznesené radosti. Kdož by nelitoval kdy oné doby, když dnes u nás všecka veselost schválně se potlačuje?“

A dále poznamenává též Gervinus, že ten, kdo nynější společenské zábavy výše cení a jim přednost dává před středověkými, „ztratil nadobro rozum“. Z uvedeného vidíme, že názor jako by středověk byl zkosnatěl v „temném svatoušství“ a že nebylo tehdy veselého a společenského života, jest pouhou lží.

7. Známý a proslavený professor Dr. Pavel Nerrlich, dobrý znatel středověku, dí o něm:

„Jest nad slunce jasnějším, že nic není zvrácenějšího, než mluviti pouze o temnotě a barbarství středověkém. Hluboké a znamenité spisy tehdejších církevních spisovatelů, co jsou jiného, než obdivuhodné pokusy, rozluštití problém světové hádanky? Cassiodorovi, Rekovi, universálnímu geniovi Rabanovi Maurovi atd., kdož by se odvážil činiti výtky barbarství? Což rytířství, umění, scholastika nebyly novým životem a pokrokem? (Das Dogma vom klassischen Altertum in seiner geschichtlichen Entwicklung. Lipsko 1894, str. 48.)

G. Steinhausen píše v „Dějínách německého listovnictví“ („Geschichte des deutschen Briefes“ Berlín 1889, I. 80—81):

„Jest zcela pravdivo, že doba až po reformaci daleko nad 16. a 17. století vyniká. V materiální a hospodářské stránce spojují se bohatství a přebytek; duchovní život utěšeněji kvete; vynálezy a smělé podniky rychle se střídají; veškerenstvo snaží se vyniknouti nad obyčejnost a prostřednost; fantastický duch objevů žije v lidstvu. Měšťané hledají hlubšího vzdělání, ale i v nižších vrstvách panuje mocná činnost“

Protestant svobodný pán v. Hardenberg (jako básník známý pode jménem Novalis) dí:

„Byly to krásné a vzácné časy, kdy Evropa byla jednou zemí křesťanskou, kdy jeden veliký společný zájem spojoval i nejdlehlší kraje širošíře říše duchovní, ve které bez velikých statků světských spravovala i spojovala veliké síly politické jedna vrchní hlava. Jak blahodárná a přiměřená byla nitrné povaze lidské tato vláda, poznati možno z velebného vzletu všech mohutností lidských, z ladaného rozvoje všeliké vloh, z neobyčejné výše, již dostupovali jednotlivci ve všech oborech vědy, života i umění a z všude kvetoucího obchodu se zbožím duchovním i pozemským po celém oboru Evropy, až do nejzazší Indie — touto pak vládou byla stará víra katolická v život vštípené, živé křesťanství. (Schöninghovy: „Dějinné lži“ 14. a 15. vydání 63.)

Janssen v tom směru krásně dí:

„Obdivuhodné rozvětvení duchovního života v době středověké bylo možno pouze za vlády nauky církevní o zásluze dobrých skutků pro život věčný, jež tehdy veškeré mysli ovládala. Jako uskutečňování této nauky jednak vyvolalo veliký počet dobročinných odkazů, chudobinců, nemocnic a nalezců, jednak vytvořilo kostely a katedrály a vyzdobilo je jak v městech, tak na venkově nejznamenitějšími díly uměleckými, tak založilo též i nižší i vyšší ústavy vyučování a opatřilo je nejrozmanitějšími nadacemi“ (d. c. 8.).

8. Náš historik dr. Frant. Kryštůfek píše: „Středověk lze naznati křesťanským věkem . . . . Neboť tenkrát nebyly toliko srdce, domy a kostely t. j. jednotlivci, rodiny a obce křesťanskými, ale požehnání z křesťanství plynoucí rozsávalo se na veškeré lidstvo, uchopilo a proniklo všechny jeho poměry: všeobecný život, stát, společnost, stavy, ústavy, práci, školu, vědu, umění, obchod, řemesla a všechno, co by ještě bylo lze jmenovati; byl to svět Bohu zasvěcený . . . Při vši mnohdy slabosti a křehkosti držitelů církevní moci dosáhli národové ve středověku pod poručenstvím Církve veliké občanské svobody a vzdělanosti a zachovali se od despotismu, kterémuž Asie a rozkolníci propadli“ (d. c. II. díl, I část, I—III.).

9. Protestant Karel Müller se vyjadřuje: „Mohu poukázati na známé faktum, že téměř ode tří set let katolické středověké knihy vzdělávací i v evangelických kruzích se zálibou se čtou a že zároveň až po naši dobu jsou obzvláště a zcela vhodny, aby pravý evangelický život pěstovaly a podporovaly.“ „Duševní život ve středověku“ poznamenává A. Schönbach, „byl zcela a zcela proniknut náboženstvím a jím spravován; náboženství týkalo se nejen vědomostí o Bohu, poměru mezi Bohem a lidmi, povinností lidí k lidem, ale i všechny vědy světské vycházely se stanoviska jeho.“ „Jak velice,“ píše časopis „Reichsbote,“ „stojí nad námi naši patriciové ve středověkých městech! Veliké nádherné chrámy, radnice s jich velkolepou uměleckou výzdobou, která ještě dnes obdivem nás naplňuje, a bezpočetné nadace pro kostel i školu, z nichž ještě dnes ponejvíce německá věda a Církev žije, vznikly v dobách kaceřovaného středověku. A přece středověk neoplýval takovým bohatstvím, jakým oplývají města za dob našich.“ A dále: „Množí se, Bohu díky, případy, že hlavně v testamentech pamatuje se na veřejné potřeby a všeobecné dobro. Jest to dobrým znamením probouzející se občanské dobrotivosti, již středověká města tak se vyznamenávala.“ Jinde zase: „Na záhy rozkvetlé italské kultuře, na poněkud

jednostranném klasicismu v literatuře století 15. a 16. a na umění renaissančním spočívá veškeré jemnější vzdělání moderní Evropy,¹⁾ náš vyšší duševní život²⁾ dřívější, a spočívati bude, pokud tak stanoviti můžeme i v budoucnosti.“ (J. Röh m d. c. 183 on.)

10. „Národové ve středověku,“ tak zakončuji s Hlavinkou úvahu o „temném“ středověku, „se svou živou vírou byli tehdy jako ve zdravém svěžím lese: pod nohama měli pestrý koberec poetických bájí a legend, a nad hlavou důvěrné usměvavé nebe katolické víry,“ kdežto „za našich dob ocitlo se lidstvo skeptickým racionalismem na písčité poušti vypráhlé žhavým sánem nevěry a sobectví.“ Tot charakteristický rozdíl „temného středověku a „osvícené“ doby naší“

„Temný“ středověk v Čechách.

„Celý názor náš na minulost je německý. Všecky theoretické názory vypůjčili jsme si od Němcův až neuvěřitelně mechanicky. Tak na příklad s Němci spolu na celém středověku nevidíme nic, než samo tmářství, samo zpá-

¹⁾ Ludvík v. Hammerstein píše: „Za století protestantská pokládati můžeme tři století, od 1500 do 1800. V poměru k těmto třem stoletím protestantským stála by asi katolická století 1200—1500... Do katol. periody 1200—1500 spadá vývoj gotické architektury, nádherná poesie středověku ve Francii, Itálii (připomínám jen Danta) a v Německu, spadá vynalezení střelného prachu, knihtiskařství, objevení námořní cesty kolem Afriky, objevení Ameriky a s tím související rozvoj obchodu a řemesel. Do protest. periody 1500—1800 spadá třicetiletá válka, jež v zemích, kde zuřila, obyvatelstvo z polovice vyhubila; do doby této spadá despotismus na dvorech panovnických spolu s ohyzným bezmyšlenkovým opičením se po dvore Ludvíka XIV., spadá sem francouzská revoluce“ (Edgar, Praha 1899, 196.) Poslední část tohoto citátu nespadá sice pod thema naše, ale líčí kontrasticky velice dobře zásluhy „reformace“ proti „temnému“ středověku.

²⁾ Katolická Církev vezdy byla přízniva snahám po vědomostech, po vědě a umění. Za jejího působení rozkvétaly školy a university, a nabylo umění netušené výše, jakož se každý přesvědčiti může ze starobylých staveb v křesťanské Evropě, zvláště pak v Itálii.“ (Dr. Ant. Lenz: Syllabus. 416.)

tečnictví, ani kusa pokroku, slovem nemáme orgánu pro tu obrovskou duševní práci, kterou vykonal duch lidský za „temného“ středověku. V našich očích začíná od doby římské duch lidský pracovati teprve ode sporů náboženských: papouškujeme to po Němcích, kteří myslí, že jejich protestantismus jim najednou s nebe spadl, jako by 15 set let byl duch lidský spal... Francouzi na př., kteří nevidí v negaci katolicismu spásu světa, vysoce si váží středověku. Stalo se pisateli, že přítel čta francouzsky o těchto věcech, nevrle řekl: „Dej si pokoj s těmi Francouzi, je to samý ultramontán. Nerozumím tomu, jak svobodomyšlný člověk může pro středověk až horovati.“ „Tak německý je názor náš na středověk,“ napsal výstřední český časopis „Čas“, a každý, kdož pozoruje duševní život a názory naší české intelligence a zachoval si své přesvědčení, musí dodati: Ano, jest tomu tak!

1. „Náboženství vůbec bylo a jest to, čím duch český od jakživa nejvíce se vyznamenával a co úmysly českými nejmocněji a nejtvrleji hýbalo; ono bylo pramenem, ze kterého hlavně prýštivala se duchovní činnost česká.“ (Palacký d. c.)

2. „Na tom (právě uvedeném náboženském) základě stavělo se dále... Brzo nebylo vesnice farní, kde by nebylo školy, při chrámech kolegiálních a biskupských bylo učení pro vzdělance — asi jako naše střední. Až otec vlasti Karel IV. založil učení vysoké r. 1348 na radu arcibiskupa Arnošta z peněz ponejvíce osob duchovních. —

A jako ve vědách, tak prospíval národ náš i v umění. Nejlepším důkazem jsou chrámy z doby té pozůstalé, sídla to stavitelství, sochařství, malířství, hudby a zpěvu i řečnictví. Ale co by to vše bylo bývalo platno, kdyby byl lid nebyl lidem mravným? A tu zase svědčí Palacký, že v národě měla převahu kázeň a čistota, panická zachovalost, manželská věrnost, zakládající se na hloubce zakořeněného náboženství a to v té míře, že dle Palackého píše a neposkrně-

nost a kázeň v domácnostech by všem věkům za vzor sloužití mohla. Zkrátka byl čas, kde slavné Čechů jméno po celé Evropě bylo ctěno. Byl to věk náš zlatý — na základě pravého křesťanství vyšinuli jsme se na vrchol . . .

A jak to bylo s národností za toho zlatého věku? — Po svatém Václavu následovalo málo knížat neb králů českých svatému Václavu podobných. Velikou chybou oproti národnosti české bylo, že právě knížata česká usazovala zde Němce tak, že ve správě měst a v soudech řídilo se mnoho po německu; mnozí šlechtici oblíbili si němčinu a ve svých obyčejích napodobili cizinu německou. Bůh nám dal konečně Karla IV., jenž když králem naším se stal, jazyk svatováclavský, jenž jeho jazykem mateřským byl, vroucně miloval — a s ním svůj národ, svou vlast. A proto mu šlo o to, aby národnost a řeč českou povznesl a postup německví zastavil . . . Potvrdil na sněmu zemském zákon, aby „veřejné úřady v Čechách jen Čechy, kteří by uměli mluvití řečí, ježto slove slovanská“ osazovány byly. Rozkázal, aby královská přísaha při zahájení sněmu zemského četla se „jazykem země české.“ Nařídil, aby se v městech s německými osadníky dle potřeby úřadovalo také česky a Němci v Čechách usedlí, aby své děti dali učiti jazyku českému. Jako císař ustanovil poměry české říše k říši římsko-německé a vyslovil *neodvislost české koruny* od říše německé — a proto dal i zhotoviti korunu českou, svatováclavskou. Ba ještě více! Ustanovil jako císař, aby synové říšských knížat, kteří měli právo voliti císaře (kurfiřtův) od 7. do 14. roku učili se též jazyku slovanskému.“

„Nejvíce v tomto ohledu pamětihodným zjevem té doby jest však to, že jazyk náš český za hranicemi nabýval větší vážnosti a šře. Česká řeč na př. byla v Polsku, v Krakově řečí dvorskou a převládala v jednání sněmovním. A jiné ještě veliké věci měl na mysli Karel IV. císař a

král náš. Jsa upřímným a ve víře vzdělaným katolíkem, těžce nesl odtržení Církve s obřadem slovanickým a řeckým od Církve obecné; jsa však i Slovanem, těžce nesl rozdrobenost nářečí slovenských. Z těch příčin založil klášter v Emausích čili na Slovanech, kdež konali služby Boží kněží slovanští z Bosny, Dalmacie, Chorvatska. Pomocí university a tohoto kláštera chtěl, aby znenáhla Praha byla *hlavním městem* nejen západu Evropy, k němuž latinským obřadem náležela, ale i *všeho Slovanstva*, kteréž by poutala k sobě obřadem slovanickým. Byla všecka naděje, že Slované přijmou jeden jazyk spisovný a to češtinu!“ (Učte se z dějin d. c. 5—8.)

3. „Učení křesťanské i kázeň čím dále pouštěly hlubší kořeny. Starší i novější dějepis Církve české stkví se dlouhou řadou spanilých úkazů, jichž záře dávno zastírá smutné stíny, kterými po dvě stě let náboženské blouznivosti a svárliivosti listy jeho byly zatemněny. (Svobodný pán Helfert 34.) Král Otakar II. byl zvláště tím milovníkem služeb Božích a býváje přítomen při mši sv. se svým synáčkem při pozdvihování svátosti pokaždé i syna svého buď sám zdvihal, nebo zdvihati dal. Ve 14. století jevila se nábožnost národa českého ještě tou měrou mocnou a vroucí, že věk náš rozumový sotva myslí stihnouti může . . . Údové panujícího rodu a biskupové zemští kromě nemnohých výjimek, závodili spolu v pobožnosti a oddanosti k Církvi ve svědomitém zachovávaní příkázání církevních. (Helfert.) Ovšem, že mluva tehdejší byla méně uhlazená nežli za doby naší; žerty a šprýmy vedeny často hrubé a nevázané a na bujnost i rozpustilost hojných osob naříkáno jako jindy, tak i té doby dosti hojně: ale o mravní čistotu a neposkvrněnost byla vesměs píle velká . . . Hluboká humanita a upřímná sdílnost, radost v chudobě, poslušnost a věrnost, dobročinnost k chudině, štědrost k Církvi, péče o služebníky Církve tou měrou se konala, že

naše hladomřivá doba může se jí podivovat, ale nikoli vyrovnati. (Helfert 34.)

4. „Že by býval vědecký pokrok za zlaté doby Karlovy nepatrný, to se neodvází tvrditi žádný český liberál.“ Naopak sluší vyznati, že v tehdejší době vynikli Čechové ve vědách nade všecky národy okolní... Do Čech vnesena za otce vlasti tak veliká osvěta, že na náš národ pohlíželi sousedé s obdivem a úctou. Praha se stala kulturním ohniskem střední Evropy; sem spěchali z daleka široka vědychtiví mužové za příčinou svého vzdělání a roznášeli do vzdálených končin slávu české vzdělanosti.“ (Jiří Sahula d. c. 25.)

„Tehdejší stav a květ literatury národní značí onu výši, ke které se vyšinula. Neb ačkoli větší počet památek jejich zahynul dokonce v bouřích potomních věků, přece i ta trocha, která se nám zachovala, postačuje k důkazu, jak nepřiměřené a nepravé jest obyčejné domnění o všeobecné prý onoho věku tmě a surovosti. Suď ostatně kdokoli jak suď: to aspoň nezapře nikdo, že národ, ze kterého se vydařil vladyka český Tomáš ze Štítného, a který jemu i rozuměl, že národ ten ani jeho doba nemůže více býti stíhána ze surovosti a z nevzdělanosti.“ (Palacký.)

„Husitskými boji podlomil se krásný květ vzdělanosti, Karlem IV. štípený. Spisovatelé, kteří před početím, ano ještě i po skončení bojův těch působili, byli vzdělanci dob předchozích... Když vymřelo pokolení za

¹⁾ „Při tom všem, co ke cti Boží (za Karla IV.) činěno, nezapomenuto ovšem na povinnost účinné lásky k bližnímu. Svědčí o tom veliké množství špitálů, kteréž k ošetřování nemocných a chudých za onoho věku byly zřízeny... Navzdor této výkvětu víry křesťanské, nazývají někteří středověk „věkem temným“ (naproti nynějšímu „osvícenému“ století.) Spravedlnost žádá, abychom pověděli, že církev katolická žádnou tmou tenkrát nerozšiřovala, nýbrž právě naopak více než každý jiný stav neb společnost vědu pěstovala, taktéž o pravé osvícení a poučení lidstva se starajíc.“ (Dr. Klem. Borový: Dějiny diecese pražské. Praha 1874, 207.)

dob krále Václava IV. na školách českých vyučené, tu i v literatuře nastoupilo *žalostné ochabnutí*.“ (Josef Jireček: Anthologie z literatury české II. str. III.) „Nastoupením Karla IV. na trůn český nový v zemi nastal život... Založením university pražské, první ve střední Evropě, dovršilo se zvelebení Čech. Učenců více než kdy před tím do země se hrnulo... Rukopisův, hlavních za tehdejší doby prostředků vzdělávacích, snášeno do Čech ode všad vždy hojněji. Všecko to nemohlo zůstatí bez velikého účinku na literaturu domácí... Květ, kterýž za Karla IV. byl štípen, vždy bujněji rozvíjel se za nástupce jeho... Největší novota, která se za Václava IV. u veřejném životě ujala, jest uvedení jazyka českého do listin právních... Pohřích, že utěšený rozvoj přetržen byl rozbroji o náboženství.“ (Týž I, str. VIII—IX.)

5. „O rozkvětu umění ve středověku hlásají pravdu kameny a kovy. Nové doby lidé z nízkých příčin tupí středověk, ale tito nemí svědkové je usvědčují ze lži. Jako mysl křesťanská s důvěrnou smělostí se nese k nebesům, tak i na chrámy křesťanské bylo sneseno, kde co uměna zplodila vábného a krásného.“ (Hlavinka d. c. 143.)

„Mimo vědy pěstováno v Čechách za zlaté doby předhusitské s velikou pílí i umění... Umělci tehdejší výhradně byli ve službách církevních... A poněvadž v době předhusitské národ náš nad sousedy své byl vroucí zbožností a kulturními snahami prochnut, nelitoval žádných obětí ke zvelebení umění církevního, aby slávu Boží rozmnožil. Karel IV. a jiní hodnostáři zemští pobízeli národ náš k snaze té stkvělým příkladem. A tak vznikalo v Čechách z vroucí zbožnosti tolik uměleckých a nákladných děl církevních, že se nad tím nyníjší prosaický věk s údivem pozastavuje Čechy za věku Karlova a Václavova pyšnilo se tolika uměleckými památkami, že se žádná sousední země podobnými výkázati nemohla“ (Sahula d. c. 44—45.)

„Chrámové náramně vysoce stavění, prostranní,

širocí a dlouzí ku podivu, klenutím a břidlicí pokrytí; oltářové v nich vysoce založení, zlatem a stříbrem, v němž byly svátosti, ozdobení; kněžská roucha drahými perlami krumplována; příprava všechna bohatá, předrazí klenotové; okna vysoká i přeširoká, pěkného i světlého skla i divného řemeslného díla, jímž by světlo do kostelův pronikalo; takoví chrámové netoliko v městečkách, ale i ve vsích ku podivu se spatřovali.“ (Eneáš Sylvius u Hlavinky d. c. 144)

„Časem každý chrám Páně stal se stánkem umění. Kolik nádhery a umělecké krásy nasnášela nevyvažitelnou bohatostí dařená země Česká v budovách službám Božím zasvěcených, může se domyslit jen ten, kdo pováží, co po hrozném boření husitském, co po několikerých vnitřních bouřích domácích věku 15. a 16., co konečně po záhubách války třicetileté, co po tom po všem ještě se zachovalo.“ (Helfert 273.)

»Hrady královské a rytířské byly nejen dokonalého díla stavitelského, ale chovaly také mnoho vzácností vědeckých a uměleckých.“ (Hlavinka d. c. 145.)

V té době pěstovalo se velice a se zdarem malířství, sochařství, řezbářství, zlatnictví, hodinářství¹⁾ atd.

6. O církevním zpěvu píše L. Zvonař: „Teprve tak zvanou písní svatovojtěšskou, kterou Palacký právem pokládá za cyrilskou, došla nás melodie, ze které lze s určitostí a jistotou poznati, jakým způsobem křesťanští naši předkové zpívali... Celý nápěv je tak dokonalý, že se k němu nic přičiniti nedá, co by jej mohlo zdokonaliti. Musíme s úctou pohlížeti na zpěv pradávných našich předků. Při vši prostosti dýše vřelost a jeví se dokonalost ve shodě se slovem; při vši pravé

¹⁾ R. 1348, jak sdělují Palacký a Tomek, sestoupili se všichni v Praze žijící umělci, malíři, sochaři, řezbáři, štítaři, zlatníci atd. v bratrstvo, t. j. ve spolek se zvláštními pravidly. Byla to jakási umělecká akademie naše, jejímž účelem bylo, jak se samo sebou rozumí, pěstování ušlechtilého umění!

zbožnosti své jest líbezný a dojemný, že nám přichází, jakoby v nejvyšším nadšení byl povstal. Utěšená tato píseň, jejímiž zvuky se až po tu dobu mysl naše zbožně kochá, byla pravou národní. . . Uvedením křesťanství dostaly se do Čech také velebné hymny a písně římské.... Sloučení pak přirozených vloh s horlivým pěstěním římského chorálního zpěvu dodalo českému zpěvu nového velevýznamného rázu, který stal se vzorem, ba ideálem české duchovní písně.“

„Prostonárodní musa za staré i střední doby touž měrou, jako nyní, četné u nás mívala milovnický.“¹⁾ Vedle vlastní poesie lidu záhy se vyvinuly básnické plody, ježto umělým způsobem, namnoze i podle vzorů cizích tvořeny jsou, okrasy své z písní prostonárodních sobě vypůjčovaly a právě tím snáze mezi lid dráhu si razily.“ (Josef Jireček d. c. II. 1.)

7. „Vlastenectví, které známe v Čechách z doby Husovy, bylo pečlivě šlechtěno a šířeno dávno před Husem. K pravému vlastenectví jest zajisté potřebí dostatečného národního uvědomění. A k vědomí své síly a svých práv by byl národ náš tak lehce za doby Husovy nedospěl, kdyby již dávno před husitskými bouřemi nebyvalo postaráno o kulturní pokrok jeho. Karel IV. všecku pilí na to vynakládal, aby jeho lid pokračoval důstojně ve snahách osvětových a nedával se ve příčině kultury zahanbiti pokrokem národů jiných, a tím způsobem zároveň posiloval národní hrdost Čechů. Vskutku za Karla IV. bylo chloubou slouti

¹⁾ Umění, jakož i literatura nejvíce tehdy se pěstovaly v klášteře sázavském. Sděljuje se alespoň v životopise Alímana, biskupa pasovského, že když r. 1081 měl světit kostel, přišel k němu posel od knížat českých a přinesl s sebou jako dar vzácný obraz Rodičky Boží, „řeckým dílem až ku podivu krásně vyvedený“. Mnozí myslí, že obraz ten byl malován v klášteře sázavském. Opat sázavský Božetěch nejen že sám obrazy dovedně maloval, řezal ve dřevě sochy, tesal je v kameni nebo na soustruhu točil, ale i všemožně umění podporoval stavbou u většího slohu tamnějšího kláštera a kostela. (Srv. Palacký, Tomek.)

Čechem. Dle toho, jak postupovala národní vzdělanost, domáhal se národ náš svých přirozených práv.“ (Sahula d. c. 95.)

8. „Soudové za nejstarších časů konali se na sněmch, ale pod dohledem a správou panovníkovou. Aby pak uspořádal také vnitřní poměry právní a ustálil je jistými a nezměnnými, tudíž psanými zákony, Karel IV. dal za příkladem předchůdce a děda svého, Václava II, sepsati pod vlastním dohledem svým zvláštní zákonník, tak řečenou „Majestas Carolina“. Třeba stavově po dlouhém vyšetřování uznali to za věc velmi povážlivou aby se odstoupilo od obyčeje starodávného rozsuzovati. jak sami „naleznou za právo“, nicméně taková snaha jest dobrým znamením dby. Ordalie, tak řečené soudy Boží, počavše v časech pohanských, svědčily později sice o neumálené důvěře v Boha, a přece zase o nepravém ponětí onoho slova, že spravedlivého člověka Bůh nikdy neopouští; proto Karel obyčej ten z rady prvního arcibiskupa pražského Arnošta z Pardubic i pánův a zemanů českých zrušil jakožto zlomyslné pokoušení Boha.“ (Hlavinka d. c. 148.)

8. „Cit nábožný, kochání se ve službách Božích a úcta k Církvi byly někdy přední známky ducha rytířského, nejspanilejšího to květu vzdělanosti středověké... Ti, kdo vynikali netoliko udatenstvím v boji, ale pobožností, šlechtitným na vše strany se zachováním a zvláštní zdvořilostí, byli s obřady od Církve předepsanými přijímáni do tohoto vyššího společenstva západoevropského, v němž panovaly o mravném povolání člověka myšlenky vzletné a ušlechtilé, a lidé všech stavů, zemané, šlechtici, knížata i králové pokládáni vesměs za sobě rovné. Spanilomyslný král český Otakar II. byl z předních reprezentantů takového horování ducha křesťanského.“ (Palacký d. c. II. 96.)

10. „Mezi Čechy panovala druhy jako mezi dětmi jediné rodiny rovnost před

zákonem a právem a všickni obyvatelé bez rozdílu byli stejně svobodni. Na těchto základech spočívala nejprvnější ústava česká; z této zdravé půdy rostly a vyvínovaly se kvítky vzdělanosti české. Podle všeho bylo se nadíti, že Čechové státi budou jednou v čele ostatního Slovanstva, že mu budou učiteli pravé osvěty. Tu počali na Čechy dorážeti závistiví sousedé Němci... A již potom hrnuly se za nimi všechny dobré i nechvalné řády německé jako proudem... Něžné květy duchovního jeho života pomrzly cizáctvím a vadly; občané dříve sobě rovní počali se jeden nad druhého vypínati a jeden druhého potlačovati...“ (Jos. Kořán: Žižka 29.) Nejvíce Němců pak uvedla do Čech, jak známo, „reformace“ Husova a Lutherova.

11. „Ve městech obyvatelstvo se zabývalo mimo polní hospodářství ponejvíce řemeslem, průmyslem a obchodem. Když král český Vladislav I. dal městům hájemství čili právo míle, podle něhož nikdo na míli kolem města nesměl provozovati nějaké řemeslo, nastal v životě řemeslném veliký obrat... Venkovský lid byl také vesměs bohabojný a počestný. Zabýval se skoro jen polním hospodářstvím a domácím průmyslem, a podle toho byly všechny jeho způsoby života, radosti a žalosti. Když nadešly dlouhé a pochmurné večery podzimní a zimní, robili muži náradí hospodářské, a ženy po chvilkách předly konopě a len... Čítalo se z Písma svatého i z kroniky, zpívaly se nábožné i světské písně, vykládaly se pohádky, kmet vyprávěl mládeži zkazky ze starých časů, a když tam zavítal dudák, bylo v chalupě hned plno tance... Když si pání a rytíři jmenovitě od časů krále Václava I. počali stavěti nedobytné hrady na vysokých kopcích a strmých skalách, přebýval tam každý s rodinou i s čeledí téměř o samotě... Na hradě bývala kaple, a hradní kněz tam konal služby Boží a vyučoval dítky. Pán hradu bděl nad pořádkem svého lidu... Zástupcem pánovým byl purkrabí čili hejtman nebo

vrchní úředník... Měl se starati napřed o duševní blaho poddaných...“ (Hlavinka: Kronika českomoravská, str. 224.)

12. Nejlépe „temný“ středověk v Čechách charakterisuje Palacký slovy: „Karel IV. ze všech králův, kteří kdy v Čechách panovali, jest nejoblíbenější. Podnes při hlaholu jména jeho rozčilí se každé srdce české,¹⁾ a všechna ústa oplývají úctou i vděčností k panovníku, který v paměti národní utkvěl jako representant nejvyššího rozkvětu a blahobytu vlasti.“ A proto pravdu má Hlavinka: „Předním úkolem a hlavní snahou národa českého by mělo býti, aby se duchem zakotvil v dobách svých nejslavnějších, v katolických dobách *Karla IV.*“ (d. c. 139), a „Náš věk s mravenčí pílí sbírá a za drahé peníze skupuje vzácnosti ze středověku, knihy, malby, nádoby, výšivky, chodí do školy ke středověkým stavitelům a umělcům — a při tom se posmívá „temnému“ středověku!“ (d. c. 149).

Chudina ve středověku.

Křesťanský středověk, jak již vzpomenuto, datuje se od zničení a rozboření světové říše římské, od stěhování se národů a od vytvoření se říší nových na troskách římské. Nepochopitelně zůstalo by každému, že právě tehdy, v oněch dobách bouřlivých nedošlo ke všeobecné revoluci a mnohonásobnému násilí, kdož by nevěděl, že byla to ob-

¹⁾ V této stati nemohl jsem vzhledem k rozsahu ostatních partií dobou Karlovou a životem lidí v ní obírat se obsírněji. Doporučuji však každému, by nahlédl do „Českomoravské kroniky“ Hlavinkovy, kde krátce a přece všechny najde zásluhy „otce vlasti“ a hlavní rysy jak národního, tak soukromého života českého. Kniha ta by měla býti v každé domácnosti, ba při školách měly by se zřizovati nadace, z nichž by hodní žáci, kteří školu opouštějí, „kronikou“ byli podělováni! Pak snad do lidu přece by vnikl katolický názor dějinný!

divuhodná organisace církevní, hlavně při péči o chudinu, jež všemu tomu zabránila.

1. O podstatě církevní péče o chudé píše protestant Hurter: „Jakmile křesťanství se rozšířilo a vlivu nabylo, pečovali jeho vyznavači z počátku trvalými dobrovolnými dary, pak odkazy o všechny potřeby veřejně vystupujícího a zevnějšího tvaru nabývajících náboženství. K tomu náležela... obzvláště péče o strádající jakéhokoliv druhu. Péče o nuzné jest nejněžnějším a nejúčinnějším důsledkem křesťanství. Ona v osobě Spasitele, pokud dlel v těle lidském, vtiskla chudobě posvěcený charakter; poslušnost pak a milosrdenství, jakožto pohnutky vykoupení světa, povýšila za vzpružiny pravého křesťanství.“ („Dějiny papeže Innocece III. a jeho doba“ III. 150.)

2. Pojem křesťanské péče o chudé vysvětluje Dr. Ratzinger slovy: „Křesťanská láska, charita, dává netoliko část jmění strádajícímu spolubratru, ale uštěďruje mu i osobní náklonnost a účast, ona chce netoliko utišiti hlad, ale zmírniti i duševní útrapy. Chce bližního morálně pozvednouti a tak jej nejspíše uschnouti k materiální samostatnosti. Mravní vplyv a materiální dar musí spolupůsobiti, aby nouzi se vzpomohlo. To jest duch křesťanské péče o chudé.“ („Dějiny církevního chudinství“. „Geschichte der Kirchl. Armenpflege“ 65.)

3. Již za časů apoštolských¹⁾ byly mezi službami Božími od věřících biskupům dávány dary,

¹⁾ Pře krásně líčí život prvních křesťanů pastor Šebesta, odvolává se na jistý list z doby křesťanské, který dí: „Křesťané neliší se ani obydlím, ani řečí, ani mravy od ostatních lidí; ačkoliv žijí v městech Řeků a barbarů, tak jak každému připadl los, a v šatstvu, pokrmu a v ostatním způsobu života obyčejně země následují, přec vyznamenávají se divným a všeobecně nápadným obcováním... Žijí v těle, ale nikoliv podle těla; přebývají na zemi, ale žijí v nebi; milují všech a jsou všemi pronásledováni a proklínáni; jsou chudí a obohacují mnohé; mají ve všem nedostatek a ve všem hojnost; jsouce tupeni zehnejí. Vůbec, čím jest tělu duše, tím jsou křesťané světu.“ (d. c. 39—40)

jež pak od jáhnů byly rozdávány chudým.¹⁾ (Ratzinger 29.) Později setkáváme se u křesťanů mezi pohany bydlícími mimo s jáhny i s jáhenkami, které pečovaly o opuštěné dítky a chudé ženy. (Týž str. 42. a 45.)

4. Příjmy chudinského ústavu v prvních dobách křesťanských byly: a) dobrovolné dary, jež byly při službách Božích věnovány, b) dárky, jež jednotliví věřící ukládali do pokladnice nalézající se v chrámě, c) kolekty, jež konaly se v určité dny, obyčejně o postech a d) mimořádné příjmy plynoucí z odkazů a z prodejů. (Týž d. c. 68—73.)

5. Správu chudinství vedl biskup. Toho však přísnou povinností bylo, aby nikoho z chudých nepomíjel a bez ohledu na osobu spravedlivě a dle možnosti jednotlivce podporoval. Při tomto úřadu podporovali biskupa jáhni a jáhenky. (Týž d. c. 73—77.)

6. Podpory docházeli nejen chudí duchovní a laici vlastních osad a církví, ale i křesťané všech zemí; ba mnohdy i pohané byli podporováni. (Týž d. c. 82—85.)

7. Tato církevní péče o chudinu dodělala se velikých výsledků. Za časů papeže Kornelia (251—263) bylo jen v církvi římské podporováno 1500 lidí. Ratzinger d. souborně:

„Není třeba poukazovati na tisíce tisíc křesťanských vdov a sirotek, neduživých starců, nemocných a nešťastných všeho druhu, kteří dle seznamů jednotlivých církví našli v nich pomoci, přijetí a ošetření; není třeba poukazovati na podpory, jež církev těm prokazovala, kdož daleko od vlasti v dolech pykali si tresty, na sumy, jimiž byli vykupováni křesťanští zajatci, ježto podobná fakta konstatují dějiny i dob a staletí pozdějších.“

8. Měnicí se čas vyžadoval nutně i změnu církevní péče o chudinu. Tak časem povstaly

¹⁾ Koho věc zajímá, necht přečte si důkladný článek o církevní péči o chudinu (či círk. chudinství) ve „Geschichtslügen“ 16. a 17. vydání str. 118 nn.). Zde podáno v rámci spisku jen to, co je nejnemnější.

hospice a špitály pro ty chudé a trpící, kdož neměli příbytku, anebo doma nenalézaly podpory.

9. Veškeré církevní jmění dělilo se ve čtyři díly. Jeden díl patřil biskupovi, druhý ostatním klerikům, třetího používalo se ku vzdělání lidu a čtvrtého ke podpoře chudých. (Ratzinger d. c. 120.) Prvním, kdož tento řád, který pak po celé církvi se rozšířil, zavedl byl papež Simplicius (468—483), neboť již za jeho doby připomíná se jako obyčej prastarý. Tím nesmírné sumy peněz rozdávaly se mezi chudé.

10. Již za časů císaře Konstantina zakládala křesťanská charita *hospitály*, způsob podpory chudiny až posud neznámý. Účelem jich bylo: přenocování cizinců, péče o chudé, přijetí lidí bez přístřeší, výchova sirotek, nalezců a p. Většina hospitálů byla zřízena ve 12. století. Za časů císaře Justiniána (482—565) nebylo na Východě a za časů Řehoře Velikého (550—604) na Západě ani jediného sídla biskupského, kde by alespoň jednoho, někdy i dvou a více hospitálů nebylo. (Ratzinger d. c. 139—146.)

11. V téže době vznikly též *kláštery*. Vedle hospitálů byly kláštery největšími podpůrci chudiny. Vše, co mniši prací rukou vydělali, dali chudým; oni vedli též správu hospitálů, tak že můžeme říci, že u mnichů „celé zástupy nešťastných všeho druhu, nalezců, neduživců, slepci, nalézali přátelského přijetí a laskavého ošetření.“ (Týž d. c. 146—152.)

12. Na první synodě, již r. 742 sv. Bonifác v Německu slavil, bylo ustanoveno, že vedle každého kláštera musí se nalézati i špitál; koncil v Achách (r. 817) docela nařídil, že každý klášter nejen polovici svých ročních příjmů, ale i desetinu všech darů chudině rozdati má. (Ratzinger d. c. 212—213.) Koncil Mohučský r. 1261 výslovně nakazuje, aby s každým klášterem spojen byl špitál ke přijímání chudých mužů, kteří pracovati nemohou.

13. Ke konci 9. století byly zakládány i *řády* k opatrování chudých v hospitálech za dozoru biskupa. Tu sluší připomenouti „Řád bratří

sv. Ducha“, „Alžbětinky“ a „Společnost bekyň“. Prvním rytířským řádem, jehož úkolem byla péče o chudé, byli Johánité a pak němečtí rytíři. Péči a ošetřování nalezců věnoval se řád Lazaristů. Ve Francii působil řád sv. Antonína. Řád Alexianů pečoval o pohřbívání mrtvých, Trinitáři a „Nolaskové“ vykupovali zajatce, „Řád stavicích mosty“ pečoval o bezpečnost cestujících atd.

14. Aby i světské duchovenstvo přilákáno bylo pečovatí o chudé, byly každému knězi propůjčeny odpustky 100 dní, nakrmil-li týdně 4 chudé, anebo pořídil-li jednomu člověku oděv. Kdo chudému věnoval staré šaty, obdržel odpustky 40 dní. Druhý koncil Rovennský r. 1311 nařídil, aby každý biskup denně více chudých nakrmil a žádal, aby totéž činily kapituly, konali opati a dle toho se řídily koventy, „protože statek církevní náleží chudině.“ Každý, kdo stydlivým chudým¹⁾ udělil almužnu, obdržel odpustky 40 dní. Jeden každý farář byl povinen, aby pečoval o chudé své farnosti a k témuž účelu polovici svých příjmů věnoval. (422.)

15. Klášter v Clugny mimo každodenní dary 18 chudým, podporoval při určitých dnech, hlavně o velkých svátcích, kdy „počet chudých obnášel denně 17.000 osob“ chudinu velice. Klášter Premontré, ač velice chud, sytil za panujícího hladu denně až 500 lidí. (Neander: Sv. Bernard 18.) Klášter v Heisterbachu za panujícího hladu r. 1197 uděloval denně almužnu 1500 lidem; klášter Clairvaux za hladu r. 1146 nakrmil denně 10.000 chudých.

16. Sv. Antoninus založil dle přání koncilu v Ravenně *kongregaci* ku podpoře stydlivých chudých. Počet těch, kdož od této kongregace podpory došli, dosáhl v několika málo dnech 600 rodin. (Thiers: L'avocat des pauvres 315.) Němečtí rytíři v Marburce podporovali v 17. století denně 700—800 a v některé dny až 1000 chudých. (Landau:

¹⁾ V Čechách útulek pro stydlivé chudé v Praze zřídil arcibiskup Očko z Vlašimi při chrámu „humilitatis Mariae“ na úpatí hory Vyšehradské.

Die materielle Lage der unteren Klassen sonst und jetzt, v Arndtově „Germania“ II. 347.)

17. Klášter v Kremsmünsteru mimo každodenní podporu chudým v předvečer výroční památky svého založení (10. prosince) sytil a obdaroval obyčejně 20—30.000 chudasů. Klášter Moissac živil denně 3 chudé, z nichž každý obdržel tutéž stravu jako mniši. Na zelený čtvrtek bývalo 200 lidí obdarováno chlebem, vínem, čockou a penězi. (Hurter: Innocenc III. d. c. III. 640.) Klášter Hyršava v ský rozdělával ročně až do svého zrušení chudině 400 měr obilí; o štědrém dni a zeleném čtvrtku obdrželo v něm 900 lidí po libře mastnoty, dvou librách chleba a ještě jiné pokrmy. Tamže denně 200 lidí bývalo v poledne obdarováno obědem a penězi. (Hurter d. c. 640.)

18. Za bídý v roce 1197 dal opat kláštera Hemmenrodského denně (nebyl-li půst) uvařiti vola a polévku s masem a chlebem rozdati chudým. (Hurter d. c. 641.) V klášteře Cisterciaků La Trappe nalézalo pravidelně 3000 chudých z celého okolí u brány podpory a jídla (Helyot: Ordres monastiques VI. 16.) atd.

19. Že i dnes tentýž duch křesťanské charity vane, dokazuje skutečnost. Roku 1867 v klášteře v Kremsmünsteru dostalo potravu 37.000 chudých. (Ratzinger d. c. 475.) V chudém klášteře sv. Bonifáce v Mnichově denně bývá 100 chudých obdarováno polévkou a chlebem. (Týž d. c. 474.) A kdo se chce přesvědčiti, jak v Praze kláštery podporují chudinu, necht zajde si v poledne na př. do Emaus atd.

20. „Chudinství bylo na dobro v rukou církve. Povinností biskupů bylo živiti chudé z církevního jmění dle sv. kanonů. Synoda Cášská z r. 816 (c. 141) přikázala jim, aby dům pro chudé a cizince vystavěli, potřebný náklad k tomu si opatřili a všichni duchovní desátkem ze všech svých příjmů k tomu přispívali.“ (Dr. Kryštůfek d. c. II¹ 299.)

21. „Dějiny nám dosvědčují, že jakmile Církev Kristova se šířila po zemi, chudí a nuzní zaopatření

byli v obci křesťanské z přebytku majetných spoluvyznavačů. Jest proto chudinství, péče o chudé, nemocné a nuzné, dítkem církve Kristovy, jest plodem náboženství křesťanského, což národům pohanským zcela neznámo bylo... V prvních křesťanských obcích dávali věřící almužny pro chudé na oltář při obětování nejsv. oběti. Později, kdy věřící křesťané obdarovali kostely a kněžstvo nemovitým majetkem, totiž pozemky, bylo zásadou, že veškeré jmění církve patří čtvrtinou biskupovi, druhá část ostatnímu kněžstvu, třetí chudině a čtvrtá na potřeby bohoslužebné... Z toho patrně vidíme, že církev vlivem svým vždy chudiny se ujímala a o ni se starala.“ (Rudolf Vrba d. c. 260—264.)

„Hned v prvních třech stoletích křesťanských byla správa chudinství výtečně uspořádána. Každý dům křesťanský býval tehdež hostincem pro cizí poutníky, chovatelnou chudých a nemocných, útočištěm pro bez viny pronásledované, otcovským domem pro opuštěné sirotky. Výborným uspořádáním správy chudinství nezapomenuto na žádného chudého: vdovy a sirotci, starci a stařeny, opuštěné dívky dostávali pomoci. Žádný chudý, ani pohanský, nevyloučen z milosrdenství církevního.“ (Matěj Procházka: Otázka dělnická 177.)

22. „A že i u nás — v zemích rakouských — všechny ústavy dobročinné lásky křesťanské kvetly, vědí zajisté všichni znalci vlasteneckých dějin. Kdož pak by nevěděl o bezmezném téměř dobročinnosti sv. Václava, patrona českého národa, o skutečích milosrdenství sv. Vojtěcha a jeho nástupců na př. biskupa Izzona, jenž denně 40 chudých krmíval, sám jim s radostnou tváří podáváje pokrm i nápoj, aneb biskupa Jaromíra, který denně v čas postní 12 poutníkům umýval nohy a 40 chudých při stole svém častoval? Kdo neví, že sv. Štěpán, král uherský, každého dne určitou sumu peněz mezi chudé rozdál a že pro své poddané i v cizině, jako v Cařihradě, Římě a jinde, kam Uhři putovali, hospitály zařídil? Ve 12. století

množily se hospitály u nás i v Uhrách a Sedmihradsku, a byly nejenom hospitály pro poutníky, nýbrž i chudobinci a nemocnicemi. Ve 13. století dostaly se všechny hospitály v Uhrách a Sedmihradsku pod správu Křížovníkův, a pokud Sedmihradsku se týče, nemineme se s pravdou, tvrdíce, že tam skoro každá ves svůj hospital měla. V Rakousích samých postarali se o zařízení takových ústavů výteční arcibiskupové Solnohradští, zejména Eberhard II. (1200—1246), otcem chudých nazývaný, dále kláštery rakouské a svatý markrabě Leopold, u něhož každý mrzák, ať cizinec nebo tuzemec, ať vdova nebo sirotek, našli pomoc a ochranu.“ (Matěj Procházka d. c. 204.)

23. „Dovědějí-li gotické domy a jiné mistrovské stavby a přecetné malby, z oné doby dopusud zbylé, že středověk křesťanský ohledně umění nejen se novému věku vyrovná, nýbrž jej i převyšuje, lze tímž právem tvrditi, že ve skutečích obětovné lásky novému věku netoliko nic nezadáva, nýbrž jej i předčí. Jako když na jaře mráz tisíce nejspanilejších květů pohubí, rovněž tak zhubeny jsou ohromnými převraty náboženskými v 16. století tisícové květy křesťanské lásky, kdy množství dobročinných ústavů v jícnu tehdejší loupeživé nesvědomitosti utonulo a jako charakteristická známka nového věku státní správa chudinství na místo církevní správy se vyvinula.“ (Procházka d. c. 205.)

24. „Stávaloť pak v Římě za nejstarších dob již zvláštních dobročinných ústavů pro poutníky; ano, římsí křesťané, jichž láska po světě byla známa, daleko před brány městské vstříc poutníkům vycházeli a sotva že tito z dalekých zemí po moři přicházejíce, v přístavě Portu z lodí vystoupili, aj tu již bratři upřímně je vítali, sloužili jim a pak do Říma je vedli, kdež rozsáhlé zenodochie (církevní domy poutničí) jim laskavě poskytovaly zaopatření. Vedle takovychto všeobecných ústavů poutnických povstaly během času a jako věnec kol hrobů a basiliky sv. apoštolů se

rozkládaly ještě zvláštní domy národní k tomu zřízené, aby chudí poutníci té které národnosti v nich byli přijímáni, a když se rozstouli, také ošetřování a léčení. Říkalo se takovým ústavům latinským jménem hospic či hospitál, tolik co hospoda (herberk), špitál. Byly pak nejdůležitější od 8. století tyto: dům saský, francký, frizský, dům longobardský, korsický a později dům uherský a arménský. Za oněch věkův, kdy Čechové katolíci v hojném počtu do Říma putovali, postaral se pečlivý otec vlasti Karel IV. o to, aby se poutníkům těm dostalo bezpečného přístřeší. Vedle jiných národův křesťanských také národ Českoslovanský směl se honositi vlastním domem národním, hospicem neb hospitálem. Bohužel však nepotřval blahodárný ústav ten příliš dlouho v prvotné svěžesti své. Rozbroje a války husitské následky tak záhubné po sobě zůstavily, že hospitál český úplně zaniknul.“ (Dr. Klement Borový: Národní dům český v Římě 1—2.)

25. „Doba předkřesťanská neznala vůbec péče o chudinu, ale již v Novém Zákoně setkáváme se s počátky církevní péče o chudé. Vítězství církve za Konstantina musilo mnoho dobrého přinést i chudině. Větší města byla rozdělena v oddíly, jimž v čele stáli jáhnové jako otcové chudých. Mimo to bylo v té době již postaráno o chudinu a trpící velkolepé ústavy xenodochiemi, ptochotrofiemi, chudobinci, sirotčinci, nemocnicemi, v nichž tisícové nalézali útulku a pomoci. Co církev tehdy činila, jest vskutku obdivuhodno. Ona opravdu považovala majetek svůj za majetek chudiny a pro chudinu ho věnovala; všickni velcí biskupové té doby byli též věrnými otci chudiny, kteří sami jednoduše jsouce živi, vždy otevřeli ruku pro chudinu, a bylo-li potřebí neváhali a posvátné nádoby prodávali, aby hladové sytili, zajatce osvobozovali a tisícovým nešťastníkům pomáhali. . . Naukou o ospravedlnění pouze skrze víru (již zavedla reformace) byla záslužnost dobrých skutků a tím hlavní motiv

středověké dobročinnosti v kořenech zničena.“ (Hauck: Realencyklopädie II. 92—95.)

„Dějiny nejstarších obcí křesťanských oplývají dojemnými obrazy dobročinné vroucnosti prvých vyznavačů Kristových. . . Více než tisíc let spočívalo všecko chudinství vzdělaného světa na křesťanském základě náboženském a církev byla v něm hlavním zdrojem a prostředkovatelem dobročinnosti. . . Vedle církevní péče vyvinula se znenáhla v městech i péče cechů o zchudlé příslušníky; ale kde tato pomoc nedostačovala, kde dále vrchnosti svou povinnost k poddaným zchudlým neplnily, všude aspoň výpomocně nastupovala církev.“ (Ottův slovník naučný XII. 432 z pera universitního profesora Dr. Drtiny.)

26. „Mezi věci, ku kterým se vztahovalo působení církve a duchovenstva, sluší počítati také péči o chudé a nemocné. . . Kostely byly místem k udělování almužny. Dle obyčeje totiž sedali žebráci přede dveřmi kostelními, kdež dostávalo se jim nejen nahodilých darů od mimojdoucích, nýbrž pamatovalo se na ně také četnými nadáními. Byla také nadání pro chudé, při kterých se nehledělo jen k těm, kteří se před kostelem dostavili, nýbrž měli se podělití chudí známí i neznámí, jak by se našlo za nejlépe. . . Ne vždy byli chudí podělováni penězi, nýbrž zvláště často suknem na potřebný oděv. . . Též bylo ve zvyku, odkazovati chudým na lázně, koupení tím totiž věčného závazku na některé lázni ve městě, aby v ní občas na př. každých 14 dní několik chudých mělo koupel. Pamatovalo se také na rozličné jiné potřeby a případnosti. . . Velké almužny konali od starodávna biskupové a arcibiskupové pražští. . .“ (Tomek d. c. III. 257—258.) Podobně píše i Palacký.

27. Mohu tedy v uvážení všeho posud řečeného zcela správně zakončiti tuto stať slovy: „Věru žádný stav neučinil tolik nadání pro chudinu a nemůže se honositi takovými otci chudiny jako stav du-

chovní“, t. j. katolická církev. (Vrba d. c. 264.) A přece „zliberalisovaná“ doba naše nejen že toho neuznává, ale církev největšími potupami a hanou zahrnuje!

Dělnictvo ve středověku.

Již první kniha Mojžišova při líčení stvoření člověka (2, 15) ne bez významu dí, že Bůh, stvořiv Adama dokonalého a vyspělého, obdařil jej všemi dary ducha i těla a postavil jej do ráje rozkoše, „aby jej vzdělával“. Z toho jasně vidíme, že ani Adam v prvotním stavu svém nežil bez práce, či jinými slovy, že práce je povinností člověka.

Mezi nejprudší odpůrce katolické církve náleží i veliký počet dělníků, hlavně národních i sociálních demokratů, ač právě dělnictvo mělo by býti církeve obhájcem a obdivovatelem.

a) Církev a dělnictvo.

1. Ve starověku považovala se práce všeobecně za něco člověka ponižujícího a zejména muže nedůstojného. Proto veškery práce byly vykonávány otroky. Odměnou otroků bylo bití a zacházení jako s němou tváří. Boháč nepracoval, nýbrž pracovali za něho a bohatství jeho rozmnožovali otroci; otroci pak pracovali, že musili, ježto se báli trestů.

V té době narodil se Ježíš, Syn Boží, a vzniklo křesťanství, jež správně učilo, že práce jest povinností. Sám Ježíš pomáhal při díle svému Pěstounu, aby tak dal lidem příklad a ku práci je roznítil. Ježíše následovali apoštolové; byliť rybáři a lodníky, Pavel tkal stany. Nauka a příklad Kristův i apoštolů zůstaly v církvi, a tak se stalo, že církev práci odůstojnila a posvětila.

2. Církev sňala hanbu s práce, ježto nečinila rozdíl mezi boháčem a chudásem, mezi pánem a otrokem. Všichni křesťané byli spolubratřími, dědici království Božího. Tím stalo se, že ze společnosti

mizela ukrutnost, tvrdost a nelidskost, jakými významávalo se pohanství.

3. Křesťanství nejen že zmírnilo a v pravém slova smyslu zušlechtilo poměry mezi pány a otroky, nýbrž i posvětilo poslušnost poddaných. Mravní, v podstatě nauky Boha-člověka spočívající motivy řídily a určovaly vzájemné poměry. Otrok, jakmile stal se členem církve, dospěl k mravnímu sebevědomí.

4. Provazy a dűtky zmizely; vysilující práce byla církví omezena; slavily se neděle a svátky. Křesťanství dalo pracujícímu lidstvu odpočinek. I slovo otrok v církvi vymizelo, neboť všichni lidé byli „dítkami a služebníky Božími“.

5. Velice přičinilo k vážnosti a cti pracujících tříd faktum, že i z pracovního lidu mohli dojít všichni a mnozí i docházeli nejvyšších hodností církevních. Tak otrok Onesimus stal se biskupem, když sv. Pavel prosadil jeho propuštění. (Ratzinger d. c. str. 60.)

6. V pohanstvu byla pro otroka nejvyšším zákonem vůle pánova; pán neuznával otrocké manželství, tak že otrok v tomto směru byl ponížen až ke zvířeti. Změnu v názorech o otrockém manželství dosáhlo teprve křesťanství. Křesťanské manželství neznalo rozdílu mezi otrokem a senátorem, mezi propuštěncem a římskou patricijkou; jakmile za souhlasu biskupa u přítomnosti věřících při mši svaté bylo uzavřeno, bylo jak mezi dělníky, tak otroky a pány legitimním, svatým a nerozlučitelným. (Döllinger: Hippolitus und Kallistus, 158 nn.)

7. Křesťanství spojilo svobodu práce s láskou k bližnímu. V obcích křesťanských bylo málo boháčů a velmožů, spíše dělníků a pracovníků, a přece nebylo v nich žebráků. Práce, jež dělníku poskytovala výživu, poskytovala mu časem i více než výživu, a tento přebytek kladl dělník ochotně jako obět na podporu nemocných, vdov, sirotků a těch, kdož pracovat nemohli. Proto mohl Ratzinger napsati: „Spatřujeme v době pronásledování křesťanské obce, jež, ač výlučně z chudáků sestávaly,

přece nikoho, kdož by žebřal, u sebe neměly, ale ještě i pohany podporovaly.“ („Dějiny církevní péče o chudé“, d. c. 64.)

8. Křesťanský dělník nikdy nepostrádal rady a útěchy, pomoci a peněz. Křesťané měli vše společné. Již Tertullian píše (Apol. 39): „Peníze, které vás (pohany) rozdělují, nás spojují. Jedno jsouce duší i srdcem, ochotně jeden druhému otvíráme měšec. Vše máme společné.“ Toto faktum bylo pro práci nesmírného významu. Potřebovali dělník zálohy, aby mohl si nakoupiti materiál, otevřít dílnu, zásobiti se novými nástroji a dílnu svou zvelebiti, nalézal vždy podpory u křesťanů, spolu-
bratří svých. Toto spojení kapitálu a práce ukázalo se poprvé v křesťanských dílnách za času apoštolského a posloužilo velice blahu jak jednotlivců, tak celku, vzniknuvši z křesťanské lásky k bližnímu. (Ratzinger, d. c. 64.)

9. Doba apoštolská a pronásledování minula. Církev mohla svobodně se šířiti. Křesťanský duch vyvolal v život kláštery, a v klášterích vyhnaná a vypuzená z vysokých kruhů pohanských tehdejší společností práce našla útulku a ošetření. Nad to sv. Augustin sepsal dílo: „Práce mnišská,“ kdež na příkladu Krista Pána, sv. Josefa, sv. Pavla atd. ukazuje, že práce jest povinností člověka, ježto tím plní úkol Bohem jemu zde na zemi určený.

10. V klášterích mniši ke práci nuceni nebyli; každý věnoval se jí dobrovolně. Práce také se tu nekonala pouze pro zisk, nýbrž účelem jejím bylo, aby vedle zábavy z výtěžku jejího přispívalo se chudině. Praví v tom směru Ratzinger: „Mniši viděli v práci zákon Boží, zákon odříkání a oběti a dle toho také činili. Podrobovali se námaze a práci z lásky k Bohu a také aby vydělali si pro sebe a pro chudé to, čeho k životu potřebovali.“ Proto všickni zakladatelé klášterů přikazovali spolubratřím svým práci. Tak učinili na př. již nejstarší zakladatelé řádu sv. Antonína a sv. Pachomius. V řádě sv. Basilia práce tělesná jest hlavním zaměstnáním mnichů a nesmí se od nich za-

nedbávati ani v postě. Doslova sv. Basil dí: „Kdyby měl půst vás (mnichy) zdržovati od práce, lépe bylo by, abyste jedli, jako dělníci Kristovi, kterými v pravdě jste.“ (Montalembert: „Mniši východní“ I. 107.)

11. Jako zakladatelé řádů na Východě, tak také sv. Benedikt na Západě ve své řeholi, jež stala se pak základem všech ostatních, prohlašuje práci za střed celého mnišského zevnějšího života. Mniši měli sedm hodin denně pracovati, a to nejen vzdělávati půdu, ale i pěstovati všecka řemesla, aby tak, nepotřebující ničeho od světa, zcela uzavřené pro sebe žítí mohli. (Pravidla sv. Benedikta k. 48. 57. 66.)

12. Církev tak velice si vážila práce a ji cenila, že dle zásady sv. Pavla „kdo nepracuje, ať nejí“, žádnému církevní podpory neudělila, kdož pracovati či v potu tváří chléb svůj si vydělávati nechtěl. (Ratzinger d. c. 164.)

13. Sv. Bernard velikou váhu kladl na práci, tak že mimo almužnu, položil ji za první povinnost křesťanskou. Mniši clairvauxští konali veškeré potřebné pro své kláštery práce sami a z výtěžku jich podporovali chudinu. (Spisy Bernardovy II. 1845.) Totéž panovalo i v ostatních řádech, neboť tehdy bylo pravidlem: „mnichu patří práce, samota a chudoba“ (Spisy Bernardovy I. 811. a 962.)

14. Takovéto názory o práci musily míti rozhodný vliv na veškeren hospodářský život středověký. Právem tedy píše Ratzinger: „Nikdy ani před tím, ani potom, nebyla práce tak ceněna a tak ctěna, nikdy veřejným mravem a právem tak chráněna, jako v druhé polovici středověku“ (d. c. 389.)

15. „Čisté křesťanství učilo, že práce je ctí — proti onomu zkomolenému a zhyzděnému křesťanství, jež si moderní národní oekonomie sestavila,“ praví národní oekonom, protestant Roscher.

16. Křesťané vyznamenávali se v době pronásledování svojí pracovitostí a pilností, svojí uskromněností a sporičivostí, čím dovedli toho, že nebylo

mezi nimi žádných chudých. Tertullian ptá se sebevědomě pohanů: Jakže, my že jsme neužitečnými údy společnosti, které ničím ku blahu obecnému nepřispívají? Vždyť konáme službu vojenskou, pěstujeme orbu a obchod, plavbu, řemesla a umění! (Apolog 42.) Zcela pravdivě. Křesťané provozovali všechny druhy slušných zaměstnání. Nejstarší akta mučednická a hrobní nápisy jmenují mezi křesťany lékaře, vojíny, důstojníky, městské praefekty, senatory vedle sochařů, malířů, pekařů, zahradníků, knihářů, kameníků, kovářů, hrnčíchů, stanařů, koželuhů, tkalců, hostinských, krejčí, ševců, nosičů břemen, rybářů.“ (Dr. Robert Neuschl: Křesť. sociologie I. 345.)

17. Nejhorším stavem ve středověku bylo otroctví. Otrok nepovažován za člověka. Pán s ním nakládal, jak chtěl. Teprve křesťanství tento stav zrušilo. Vrátilo člověku důstojnost a práci čest. „Víra křesťanská proměnila societu lidskou všade, kdekoliv se vžila v národy, ona vymohla bez revoluce, bez vzpoury, pouze silou pravdy Boží otrokům svobodu a ženskému pohlaví vrátila práva, jemu příslušná, ona rodinu obnovila, upevnila sňatek manželský a netoliko rodinu, alebrž i celé národy a říše; ona položila základy k té pravé křesťanské rovnosti, k tomu pravému křesťanskému bratrství zásadou, že práce je povinností nás všech.“ (Dr. Ant. Lenz: Socialismus 49.)

„V historickém vývoji působilo křesťanství blahodárně různými institucemi: přispělo ke zmírnění a pak odstranění otroctví, staralo se o chudinu, pomáhalo nemocným, chránilo utiskovaných, organisovalo podniky lidumilné, povzneslo ženu k důstojnosti její, zjednával jí význam a platnost v rodině i společnosti...¹⁾ Tak vede křesťan-

¹⁾ Totéž vyjadřuje pastor Šebesta slovy: „Jak mnohé blahodárné zákony a opravy uvedlo slovo Boží ve společnost lidskou! Křesťanství vrátilo ženě důstojné jí postavení v rodině, posvětilo rodinu, ušlechtilo povahy a snahy lidské, uvol-

ství k pravé humanitě.“ (Dr. Drtina v Nauč. slov. Ottově XV. 142.)

18. „V lůně společnosti římské (pohanské) utvořila se společnost zcela rozdílná, spočívající na zcela jiných zásadách, nadchnutá jinými city, a měvší uváděti do vzdělanosti evropské novověké živly zcela jinačí; míním zde Církev křesťanskou... Na konci čtvrtého a na počátku pátého století byla to *Církev křesťanská, co spasila svět* a sice svými ústavami a úřady, vládou svou, ježto bránila se statečně jak proti vnitřní zkáze, tak i proti barbarství; ježto podrobivši barbary samy, stala se vznikem, prostředkem, *matkou vzdělanosti*... Církev ostatně hýbala všemi velikými otázkami, týkajícími se člověka; bylať starala se o vše, cokoli z přírody o sobě, o své bytosti a budoucnosti věděti toužíme. Proto také vplyv její na vzdělanost novověkou byl velmi veliký, snad mnohem větší, nežli jej vylíčili i nejprudší nepřátelé i nejhorlivější zástupcové její... Církev stále účinkovala způsobem vydatnějším a vydatnějším pro zlepšování stavu společenského, počínajíc od chudiny a dělnictva, až ke stavům nejvyšším.“ (Fr. Guizot: Dějiny vzdělanosti v Evropě.)

19. Církev od počátku svého vzniku po veškerá léta, jak souhlasí prameny katolické i liberální, usilovala postavení dělnictva zmírniti a zlepšiti. Od dob apoštolských řešila otázku sociální, a to způsobem takovým, že uspokojoval všecky. Práci posvětila, odůstojnila, pracedárce k lidskosti a lásce křesťanské vedla, pracující k trpělivosti vybízela a kde mohla los jejich mírnila. Proto též los tříd pracujících se stále a stále lepšil až v době středověké, krátce před vypuknutím velikých převratů náboženských, dosáhl nejvyššího vrcholu. Lid dělný byl

nilo osud poddaných otroků, vštípilo lásku bratrskou k chudým a nuzným, osvěžilo vědu i umění a vůbec proniklo spásitelnou mocí svou všecky poměry lidské“ (d. c. 110.)

spokojen, ježto jeho blahobyt byl dosti značný. V tom alespoň shodují se všickni odborníci. Dokladů dalo by se z děl historických uvésti celé spousty. Církev tu ukázala jednu z nejkrásnějších svých vlastností: umírnění bídy lidské, rovnost všech společenských tříd před Pánem Bohem. O tom starověk pohanský nejen že neměl tušení, ale ani nejmenšího podnětu, že by k tomuto důsledku jednou dojíti mohl. Křesťanství pak dokázalo rysem tímto, že není systémem, náboženstvím lidským, odlidí vymyšleným, ale náboženstvím Syna Božího, náboženstvím zjeveným!

β) Středověké poměry dělnické.

Středověk byl dobou zvláštní, dobou, kterou my dle moderních našich, částečně zpohanštělých a částečně zliberalisovaných zásad, nejen že těžko chápeme, ale snad ani nikdy správně nepochopíme. Má-li pak soud náš o středověku býti správným, musíme nutně souditi o něm dle hledisk tehdejších. V tom shodují se dnes všickni vážní lidé. Tomu-li tak v pravdě při všech poměrech, pak zvláště a na prvním místě tomu tak býti má při posuzování středověkých poměrů dělnických!

Dělnictvo ve středověku dělilo se hlavně ve dvě třídy: a) v dělnictvo hospodářské a b) v dělnictvo řemeslnické. Obě pak třídy, pokud se týče materiálního jich postavení, byly na tom ve středověku, jak předem mohu říci, dosti dobré.

1. Abychom měli správný názor o tehdejší mzdě dělnické, musíme dobře uvážiti, v jakém poměru byla tehdy cena peněz k cenám potřeb životních jako na př. k cenám pokrmů, nápojů, oděvů atd. Musíme obojí postaviti vedle sebe, a tak teprve nabudeme spravedlivého a správného názoru.

V Severním Německu, hlavně v Sasku byl poměr mzdy a potřeb životních tento:

Průměrná cena životních potřeb mezi lety 1455—1480:	V téže době mzda dělnická:
pár bot stál . . . . . 2—3 groše	Obyčejný dělník vydělal si
ovce se prodávala za . . . . . 4 „	týdně 6—8 grošů, vydělal si
kuře . . . . . 1/2 „	tedy skoro na ovci a pár bot;
štika . . . . . 1 „	pracoval-li 24 dní vydělal si
25 tresek . . . . . 4 „	nejméně na: korec žita, sáh
sáh dříví k palivu . . . . . 5 „	palivového dříví a na 2—3
lokety nejlepšího sukna . . . . . 5 „	lokty nejlepšího sukna na
korec žita . . . . . 6 „	4 f. oděv atd.

(Srv. Výkazy u Falkeho: „Statistik der Preise in Sachsen“ v Hildebrands Jahrbücher für National-oekonomie,“ 13, 370—394, a 16, 5—67.)

V Holštýnsku mohl dělník v patnáctém století vydělati si za den na půl korce žita, tři čtvrti korce ovsa, anebo na korec řepky; ve 3—4 dnech na beránka; v 6—7 dnech na ovci, v 22 dnech na tučné tele. (Srv. G. v. Buchwald: „Deutsches Gesellschaftsleben im endenden Mittelalter“, Kiel 1887 II. 72—73.)

V Porýnsku a v Clevsku mohl dělník pracující ke stravě vydělati si průměrně v 6 dnech: čtvrt korce žita, 10 liber vepřového masa, nebo 12 liber telecího masa, 6 velkých konví mléka, 2 otýpky dříví a ještě vybylo mu ve 4—5 týdnech tolik peněz, že poříditi si mohl: obyčejnou dělnickou kytlici, 6 loket plátna a pár bot. (U Jansseny d. c. 18. vyd. I. 373.)

V knížectví baireuthském vydělal si dělník kol roku 1464 denně 18 feniků kdežto libra pečeně stála 1 feník a libra nejlepšího hovězího masa 2 feniky. (Lang: Neuere Geschichte des Fürstentumes Baireuth“ I. 59—60.)

2. Vidíme, že mzda dělnická ve středověku byla slušná. Janssen (d. c. 408) píše, že „životní postavení řemeslnických dělníků bylo ještě příznivější, než dělníků hospodářských“ a pokračuje (409):

„Pouze z blahobytu řemeslnického dělnictva možno si vysvětliti jejich bohaté dary na církevní nadání a pro účely bohoslužebné... Pouze z blahobytu tovaryšů

vysvětluje se často opakovaná říšská nařízení proti jich přehnané nádhře v oděvu, již rovnali se vyšším stavům občanským.“

3. Vysoká mzda měla za následek blahobyt dělnictva a proto významně právem volá Galetti v „Dějinách thuringijských“ (I. 201—202):

„Dnes sotva rodiny stavovské tak dobře jedí, jako tehdy bylo obyčejem u řemeslníků!“

4. Uvedme výroky odborníkův!

Sociální demokrat Kautský, jeden z nejznámějších „občanů“ a „soudruhů“, dí ve článku: „Práce dnes a před 500 lety,“ vytištěném ve vídeňském sociálně-demokratickém listě „Vorwärts“ na podzim r. 1893, o „příznivém stavu dělnictva ve středověku“ :

„Ve středověku s jeho nedokonalými prostředky produktivními byly nároky na pracovní sílu dělníka mnohem menší nežli dnes. Délka pracovní doby byla ovšem prostřední; trvala pravidlem 12—14 hodin. Než v této době bylo více svačin a jídel a při práci samé dělník nekvapil. Zároveň práce nebyla jednotvárnou, ale velice rozmanitou, protože každý dělník provedl celý kus tak, že rozličné nářadí jedno po druhém ku provedení svého díla přibírali musil. Ducha ubíjející a nervy vyčerpávající jednotvárnost dnešní fabriční práce byla tehdy nadobro neznámou.“

„Můžeme oprávněně říci, že dělník ve středověku při denní práci mnohem méně vydal pracovních sil, než vydá dnešní dělník, i v těch případech, kdy jeho doba pracovní byla delší.“

„Obnášela-li pracovní doba denní u tovaryše po odečtení jídla 10—12 hodin denně, obnášela jeho týdenní práce 40—48 hodin. (Pro velký počet křesťanských svátků, mohly se totiž pouze 4 dny pracovní v týdnu čítati) tolik asi, kolik dnes při zavedení osmihodinné normální práce připadlo by na jednoho dělníka v týdnu. *To, co dnes pro dělníky jest idealem, zač musí krutý a hořký boj vésti proti bour-*

geoisii, to bylo před pěti sty roky v „temném středověku,“ dnes již ode všech uznanou skutečností.“

„Dělníci před 500 roky mnohem lehčeji pracovali a menší měli dobu pracovní, nežli dnes. *Naproti tomu však byla jich mzda — v naturalích počítáno — vyšší nežli dnes.* O tom podávají důkaz tehdejší luxusní zakazy a taxy ze mzdy, pocházející ze 14. a 15. století, jež prohlašují, že dělník nemá denně větší nárok, než na dvojí masité jídlo a na určitou míru vína či piva (dělníci jedli tehdy s mistrem u jednoho stolu) a jež tovaryšům zakazovaly, aby neoblékali se vsamet a hedvábí a v podobné látky. *Dnes byly by takovéto zakazy nanejvýš zbytečnými.*“ („Volksaufklärung“ u Ambrože Opitze ve Warnsdorfu II. sešit 29—31.)

Janssen dí (d. c. I. 371.):

„Lidnatá třída rolnických dělníků hospodářských, jež bez vlastního majetku musila živiti se z denní práce, *nebyla nikdy materiálně na tom tak dobře, jako od konce 14. až do prvních desetiletí 16. století.*“ (d. c. str. 379., 17. a 18. vydání):

„Řemeslnická práce dostoupila tehdy takového stupně dokonalosti, jakého později, když od polovice 16. století stále hlouběji klesala, nikdy více dosáhnouti nemohla.“

G. Schönb erg napsal r. 1868 („Zur wirtschaftlichen Bedeutung des Deutschen Zunftwesens im Mittelalter“ 51—52):

„Dějiny 14. a 15. století podávají důkaz o takovém rozkvětu řemeslnické práce a o všeobecném blahobytu řemeslníků, jakého nikdy později ani u jednoho ani u druhého neshledáváme.“

Jan Scheerer (v „Zeitschrift für die gesamte Staatswirtschaft“ sv. 31. 651—652) chválí velice středověké řemeslo v Německu a pak dí:

„Byl to zdravý a veselý život u dělnictva 14. a 15. století.“

F. H. Quetsch („Geschichte des Verkehrswezens am Mittelrhein“ 390) se vyjadřuje:

„Dělník v dnešní době musí se desetkrát i dvacet-

krát více namahati než dělník ve středověku, má-li si zaopatřiti nejnutnější životní potřeby.“ (Sr. Lamprecht: „Wirtschaftsleben im Mittelalter“ I. 1238).

5. Stejně jako v Německu bylo tomu, ba ještě lépe v *Čechách*. Bohužel nevykonal náš dějepis český v tom ohledu ještě žádné vydatné práce. V Palačského dějinách marně hledáme o poměrech mzdy, a proto s radostí vítáme v dějinách Prahy od Tomka a v dějinách Moravy od Dudíka zprávy, byť i na ten čas našim potřebám ne dosti postačitelné o poměrech služebnictva a placení mzdy. Abychom dostali poněkud dějepisných příkladů, uvedeme následující:

V Praze r. 1310. obdrželi dva strážní v branách za 4 neděle 31 grošů mzdy; na jednoho připadlo tedy denně asi 7 pfeningů. Pfening rovná se nynějším 2/6 kr., vydělal tedy strážný okolo r. 1310 denně 18 nových krejcarů. Poselného obdržel listonoš vypravený z Prahy do Krumlova k pánovi z Rožmberka, kterážto cesta trvala 4 dni, 8 grošů čili 2 1/2 zl. podle naší měny. Jan Havlů obdržel 14 grošů za dvě závory a za provazy u brány sv. Martina. Závora ke bráně při Novém tržišti stála 6 grošů čili 1 zl. 86 kr. nynějších peněz. Brněnský měšťan Ojif s manželkou svou Hodavou založil v Starém Brně špitál, jehož budova stála 70 hřiven. Byl postaven r. 1238, stála tedy celá budova špitální 1400 zl. nynějších peněz. (Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae von Chlumecký, II. str. 345.)

Ovšem nesmí se při tom zamlčeti, že zedníci dostávali (jakož i jich pomocníci) podle obyčeje tehdejšího stravu ba i oděv. — Zprávy z dob nejstarších o vyplácení mzdy v našem smyslu nám naprosto chybí, neboť, jak z tohoto příkladu vidíme, bylo dělnictvo v práci zaměstnané od prácedárců vždy zaopatřeno oděvem i stravou, a peněžitá daň po skrovnu se platila. Než i tato skrovná mzda se vyrovná namnoze nynější mzdě bez zaopatření, neboť potraviny na domácí půdě vzrostlé byly nadměru laciné. Celkem nám dě-

jiny dokazují, že před vypuknutím církevně politické revoluce Lutherovy až do začátku XVI. století... poměry vyplácení mzdy tovaryšům byly *nadměru blahé a utěšené.*“ (Vrba d. c. 148—149).

6. Nemusím po tom, co dosud řečeno, ani více důkazů uváděti, ač i to možno, ku poznání, že ve středověku dařilo se dělnické třídě daleko a mnohem lépe, než za doby naší.¹⁾ A nebylo možno ani jinak. Středověk veškeren byl ovládnán živou a upřímnou vírou, jevíci se hlavně v dobrých skutcích. Proto v době té nebylo možno, aby mezi prácedárci nalezl se ten, kdo by dělníka považoval za stroj, jež by mohl vykořistiti a pak, když práce již jest neschopen, zase se ho jednoduše vyhozením zbaviti. Středověk viděl i v tom nejchudším člověku obraz Boží, viděl tvora obdařeného duší nesmrtelnou, byl si vědom, že dobrodiní udělená odměněna budou v nebesích Bohem samým a proto s bližním, svým dělníkem zacházel skutečně jako s bližním. Teprve liberalismus to byl, synáček „reformace“, který zbavil lidstvo víry v Boha, který v bližním neviděl nic jiného než nástroj k ukojení svých vlastních potřeb, který zničil a podupal nejněžnější květ křesťanství, totiž lásku k bližnímu a útrpnost a tím připravil půdu k poměrům našim, kdy vše zabývá se urovnáním a „řešením“ „otázky dělnické“

7. Církev ve středověku učinila stát křesťanským, pronikala, jsouc co nejužěji s ním spojena,

¹⁾ „Historikové praví, že Církev katolická s úspěchem pracovala, a že skutečně a v pravdě panoval na sklonku středověku veliký blahobyt mezi obyvatelstvem. Já odkazuji zde k dějinám německého národa na sklonku středověku, jež napsal zvěčnělý a veleučený, naprosto objektivný Janssen, a k dějinám Anglické reformace za času Jindřicha VIII. jež napsal William Cobett, a i také k dějinám naší vlasti, a k velikému blahobytu, jimžto slyněly Čechy ve věku XIV.; odkudž se každý může přesvědčiti, že katol. církev dobře pracovala a že se nesnažila toliko, aby lidu vštěpovala křesťanskou víru, ale také osvětu a vzdělanost, a pokud bylo možná, aby většině obyvatelstva všech stavů blahobyt zabezpečila.“ (Lenz: Socialismus d. c. 343.)

veškeré poměry člověčenstva a jednotlivcův, uváděla je v koleje zákona Kristova, činila je netoliko v pravdě lidskými, ale též posvěcovala nadpřirozenou milostí... Bohužel nastala proti Církvi vzpoura v tak zvané pseudo-reformaci Lutherem a jeho druhy, která řádný další vývoj středověku zamezila a názory zplodila a do života uvedla, s kterými Církvi do dnešního dne bojovati jest bojem krutým... (Dr. Kryštůfek d. c. II^a 795.) Církev tedy veškeré poměry člověčenstva i jednotlivcův ve středověku učinila v pravdě lidskými! Z toho však nad slunce jasněji plyne, že poměry dělnictva byly tehdy v pravdě lidské, daleko lepší nežli dnes, kdy namnoze mluvívá se o „nelidskosti“, „tyranii“ a „otrokářství“ i od „sociálních“ demokratů a „soudruhů!“

8. Dělnictvo právě to jest, které by mělo Církve si vážiti nade všecko. „Ve středověku byla to Církev, jež stav dělnický k takové výši a k takovému rozvoji přivedla, jakéhož nedosáhlo nikdy před tím, a snad ani nikdy více nedosáhne. A přece jsou lidé mámiči, kteří se nestydí vyčítati Církvi, že jest největším nepřítelem dělnictva.“ (Siebertz d. c. 33.) I končím proto tento článek slovy Písma: „Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum Tuum!“ t. j. vyloženo česky: „Dělnictvo, chceš-li býti šťastno, obrať se celým srdcem ke Církvi své — katolické!!“

Středověké řemeslo.

„Řemeslo má zlaté dno.“ dí české přísloví, a to právem, jak vzhledem k minulosti, tak i přítomnosti, a snad i k budoucnosti. Bez řemesla nebyl by možný život; bez řemesla by byl člověk daleko na nižším stupni kultury, nežli jest dnes. Je to veliké slovo, ale pravdivé.

1. U národů pohanských byla práce něčím nečestným. Ten, kdo byl svoboděn, nechtěl skloniti se k zaměstnání, jež patřilo otro-

kům, kteří na roveň stavěni byli zvířatům, ba ještě méně. (Michael: „Dějiny německého národa“ I. 38.)

2. „Naproti tomuto (právě uvedenému) názoru zdůrazňovala Církev vždycky mravní význam práce a mniši zářili v tom ohledu nedostizitelným příkladem“ píše Dr. Ratzinger. („Dějiny církevní péče o chudé“ str. 228.)

A tak znenáhla nabyla práce cti, váhy a důležitosti; uznávala se cena práce a nebyli to pouze otroci a nevolníci, kteří se jí zabývali.

3. Takto dospěli řemeslníci vlivem Církve mnohem rychleji ke svobodě, nežli rolníci. Onen přechod vyličuje dějepisec Arnold takto: „Řemeslníci byli v dobách Karlovců poddanými hradův naproti panským poddaným, kteří pole musili obdělávati. Tak řemeslníci utvořili zvláštní stav, jenž přecházel z otce na syna, čili byl dědičným. Čím četněji řemeslníci na některém zboží byli usazeni, tím určitěji rozděleny byly práce a zaměstnání jich tak, že zvláštní odbory řemesla povstati mohly. Na větších statcích jako královských, knížeckých, biskupských a opatských byly celé třídy rozličných řemeslníků, kteří, aby lépe práci konati mohli, byli sloučeni ve spolky a svazy. Každý spolek měl mistra, jakožto představeného, jež jmenoval pán. Tyto spolky jsou předchůdci pozdějších cechů, protože buď cechy bezprostředně z nich povstaly, anebo dle jich vzoru zřízeny byly.“ („Aufkommen des Handwerkerstandes“ str. 9.)

4. Takovýto byl najisto počátek svobodného provozování řemesel. Proto dí v tom směru Dr. Ratzinger: „Je to zásluhou Církve, že svou naukou a příkladem základ k svobodnému provozování řemesel položila. Kdyby mniši nebyli bývali učitelé národů v řemeslech, kdyby Církev nebyla bývala tak velice práce si vážila a kdyby nebyla bývala všemi prostředky usilovala o to aby nižší třídy byly zbaveny otroctví: nebylo by bývalo možno ani utvoření se řemesel, jež stalo se základem rozkvětu středověkých měst.“ (d. c. 229 a „Volkswirtschaft“ 127—206.)

5. Jako Církev vůbec pečovala o zrušení otroctví (Sr. doleji články: „Otroctví“ a „Robota“), tak také zvláště se starala o rozkvět řemesel. Proto právem píše Langenthal („Dějiny německého zemědělství“ II. 207): „Nejprve dána byla svoboda větší části otroků, a to hlavně v městech. Duchovenstvo, jakožto nejvzdělanější stav, předcházelo v tom knížatům a pánům nejkrásnějším příkladem. Koncem 13. století nevolniční řemeslníci nadobro zmizeli...“

6. Osvobozené řemeslnictvo hledalo a také našlo přijetí ve kvetoucích městech, která takřka stala se opatrovnami svobodné práce. Za příčinou pak většího výtěžku a zužitkování své práce, jakož i zlepšení svého stavu, spojovali se řemeslníci ve společenstva, jež obdržela různá jména. Nejznámější je slovo cech. (Sr. doleji)

7. Ačkoli cechy nebyly v pravdě spolky církevními, přece Církev, jak je z dějin známo, co nejvíce o ně pečovala, jejich rozkvět podporovala a tak o ně velikých zásluh si získala. (Meurer: „Geschichte der Städteverfassung in Deutschland“, III. 407.)

8. S rozkvětem cechů rozkvetlo i středověké řemeslo, a to velice. Cechy domohly se velikého sociálního významu a postavení a byly povolány, aby velikou hrály úlohu ve veřejném životě. A právě středověká sjednocenost, a pak snaha, soustřeďovati se ve spolcích a cechách, umožnily řemeslu, že mohlo se co nejkrásněji rozvinouti, uplatniti svou produktivní sílu a tak dáti řemeslu čest a zlaté dno. Proto zcela správně píše Schönberg („Zur wirtschaftlichen Bedeutung des Zunftwesens im Mittelalter“, 77 str. 51—52.): „Dějiny XIV. a XV. století zvěstují nám o neobyčejném rozmachu řemesel a všeobecném blahu řemeslnictva, čehož obojího zároveň nikdy jindy, ani před tím ani potom nenalzáme. Jest na čase, aby závoj, jímž až posud ještě hospodářské poměry oné doby jsou zakryty, se strhl, a ony nedůstojné,

ba nepravdivé předsudky o řemeslnících ve středověku přestaly.“

9. O příznivém postavení dělnictva a také řemeslníků ve středověku uvedl jsem již něco ve článku: „Dělnictvo ve středověku“. Tu pouze poznamenávám, že na př. v Nassavsku zedník, tesař, pokrývač atd. vydělal si denně 2½—3 feniky, kdežto sud piva stál 22, loket bílého plátna 5 a míra ovsa 1 fenik. (Sr. Arnoldi: „Geschichte der Oranien Nassauischen Länder“. II. 82.)

10. I co se týče dovednosti a zručnosti bylo středověké řemeslo na veliké výši. Umění a řemeslo žily tehdy v bratrské lásce. Vždyť přece umění vyrostlo ze řemesla, jakožto jeho nejkrásnější květ, a mělo pak i na obyčejné výrobky a produkty řemeslnické největší a rozhodný vliv. (Janssen d. c. I. 250.) Jan Scheerer píše („Zeitschrift für die gesammte Staatswirtschaft“, 31, str. 651—652): „Řemeslo bylo umění a velcí umělci povstali ze řemeslníků. Připomínám tu pouze Adama Kraffta a Petra Vishera. Hospodářsko-kulturní doba středověku byla utěšenou a znamenitou.“ J. Mayer speciálně o německém řemesle („Die Strassburger Goldschmiedezunft von ihrem Entstehen bis 1681“, str. 185) poznamenává: „Německý řemeslník povznesl se dovedností a uměleckou prací nad řemeslníky všech kulturních zemí.“ Ant. von Ege (v Müllerově „Zeitschrift für deutsche Kulturgeschichte“ 1858, str. 558—560) dí: „Tito (t. j. středověcí) řemeslníci dovedli to, co my pouze na umělcích žádáme; nepracovali pouze rukou, ale i hlavou, srdcem; vtiskli celou svou bytost svým pracím a proto byli umělci, aniž by o tom věděli, a proto také vytvořili umělecká díla, jež snad teprve my nyní pochopujeme... Jak úrodnou půdu mravního prospěchu a duševního ukolení musilo poskytovat středověké řemeslo, když z nejbližšího okolí naprosto odstraněny byly polovičatost a nepropracovanost, a všude oku se naskytovaly jen zjevy, vyšlé z ruky mistrné, a ze svobodné, samostatné a veselé tvorby; jak bohatou

musila býti na zdravou, životaplnou snahu doba ta, (t. j. středověká) jež sama propracovala se k takovému prostředkům!“

11. Vůdce sociální demokracie „soudruh“ Kautský v časopise „Vorwärts“ pod tíhou všeho posud řečeného píše: „V pravdě byla tehdejší doba dobou, v níž řemeslo mělo zlaté dno.“ („Volksaufklärung“, sešit 2., str. 30.)

12. Pohanští *Čechové* neznali řemesla a řemeslníků v našem slova smyslu. U nich každá rodina dělala si potřebné oděvy a náradí sama, nanejvýše snad soused jeden vyměňoval výrobky své za řemeslné zboží druhého. Toliko kolem hradu býval lid řemeslný, který nemíval vlastního pozemku, nýbrž najav si kus pole pod hradem, provozoval vedle řemeslné živnosti také hospodářskou. (Hlavinka d. c. 22)

13. K rozmnožení řemesel vedly hned v první křesťanské době příčiny rozličné. Nemálo k tomu přispěly kláštery, které se znenáhla staly semeništi průmyslu; provozovalat se v nich rozličná řemesla, jak se již v nadacím listě kláštera břevnovského z r. 993 výslovně připomíná. Mimo to jak se vzráhal veřejný život v župních místech, množily se zároveň i potřeby pospolitého života, bylo tudíž třeba řemeslnické práce ponechati zvláštním třídám obyvatelstva a z toho povstal čilejší ruch řemeslnický, aspoň ve větších dědinách. Za tou příčinou vyskytují se již v X. století hojnější řemesla, jmenovitě činí se zmínka o barvířství a o pekařích pražských. Čeští nožíři byli tehdejší pro své dobré výrobky i za hranicemi dobře známi, ježto řezací jejich nástroje hojně se do ciziny vyvážely. Také provozovalo se pivovarnictví a také soukeníci se často připomínají, kteří však jen hrubá sukna dělali. Vůbec se v X., XI. a XII. století jmenují už rozmanitá řemesla, z části nejen potřebě, nýbrž i rozkošnictví sloužící, která byla mnohdy tak rozdělena, že v jistém místě převládalo jedno, v jiném

zase druhé. Avšak největší čilost a rozmanitost v řemeslnictví panovala obyčejně v takových dědinách, kde bylo větší hospodářství knížete, biskupa aneb některého z předních pánů světských aneb při klášteře se značným hospodářstvím. V takových případech náleželi řemeslníci obyčejně k čeledi, totiž k poddanému služebnictvu majitelů. Dále se usazovali řemeslníci v místech trhových, kde se s knížecím povolením týdenní aneb výroční trhy odbyvaly. Sem přicházel selský lid prodávat plodiny svého hospodářství, a řemeslník nalézal tu nejlepší odbyť svých výrobkův. Ale tito řemeslníci nebyli ještě samostatnými živnostníky, jako v pozdější době, když města dosáhla samostatnosti, ano mnozí z nich nebyli ani osobně svobodní, nýbrž nevolníci svých pánů, jimž práce řemeslnické jako služebnost dělati musili. (Jakub Malý d. c. 697—698.)

14. Poměry řemeslnické v Čechách se zlepšily teprve ve XII. století, když Vladislav I. (1110—1125) udělil městům výhradní právo k provozování řemesel a obchodů, které se proto začaly též nazývati živnosti městské. Čilejší řemeslníci usazovali se nyní v městech, bývalý jich poměr služebnosti znenáhla přestával, následkem výsad, nově zakládaným městům udělovaných, a učiněn byl začátek k neodvislému stavu řemeslnickému. K zvelebení řemesel přispěly v tu dobu znamenitě války křížácké, jimi se zajisté rozšířil lepší vkus co do potřeb života pospolitého, zvláště mezi stavy vyššími a obyvateli měst. Tomuto směru napomáhal zejména král Přemysl Otakar II., jehož stkvělý dvůr byl pravým vzorem nádherného života. Mimo to podněcována činnost domácích řemeslníků též četnými cizinci, ježto poslední Přemyslovci do země přijímali k zvelebení a sesílení stavu městského. Mezi těmito příchozími bylo velmi mnoho flámských řemeslníků, kteří výborná sukna vyráběli, čímž se také české soukenictví povzneslo. Tak zvelebovala se ře-

meslav Čechách, společenské poměry řemeslníků značně se zlepšily a ke konci XIII. století stali se z nich svobodní měšťané. Počet těch, kteří v poddanství zůstávali, pořád se menšil, zvláště když řemeslníci ve městech se usnesli, že nepřijmou nikoho do díla, kdož byl v práci unějakého mistra poddaného. (Týž.)

15. Řemeslníci, nabyvše neodvislosti, zatoužili hned po vnitřním sjednocení. Z toho povstaly řemeslnické pořádky čili cechy, které se zvláště od XIV. století valně množily, působíce mocně na zvelebení a zdokonalení řemesel. Tím časem jeví se znamenitý pokrok, jmenovitě ve zpracování kovův, obzvláště v cínařství a kovolijectví, kterážto řemesla povznášela se na stupeň umění. Též voskářství stalo se významným následkem pilného stavění kostelův a zvelebování služeb Božích... Nejvíce však tehdy pokročilo plátenictví a soukenictví. (Týž str. 699.)

16. „Co do řemesel a živností vůbec není pochyby, že i ony novými pořádky (cechy) v městech vedeny k novému zdaru.“ (Palacký d. c. II. 306.) Karel IV. velice pečoval o soukenictví české... K prostředkům, jimiž Karel napomáhal zdaru městských živností, náleželo také nařízení, aby na jednu míli kolem měst žádné pivovary, hospody ani dílny se neřizovaly. Z toho byli vyňati jen kováři, jsouce vesnickým hospodářstvím nevyhnutelně potřebni. Tím způsobem vzrůstaly se nad míru řemesla i obchody v celých Čechách, což platí obzvláště o Praze při tehdejší politické důležitosti její co předního města střední Evropy... Bylať Praha toho času střediskem všeho průmyslu českého, ano sotva bylo v střední Evropě jiného města, které by se jí, jak co dorozmanitosti řemesel, tak i co do výbornosti řemeslníků bylo vyrovnalo. Karel velice podporoval tvoření se cechů řemeslnických a sám usta-

novil jim pořádek, v jakém při veřejných slavnostech mají po sobě jíti, každý za svou korouhvi... Všecka řemesla kvetla přeutěšeně pod obranou četných výsad, jim od panovníkův udělených, kterých si města statečně hájila... *V století XVI. byl vůbec stav průmyslu i obchodu v Čechách stkvělý*, a nejlépe snad se dařilo soukenictví a plátenictví. Obojí ujímalo se zvláště v hornatých krajinách severních a severovýchodních Čech.“ (Jak. Malý d. c. 699.)

17. Když takto bylo řemeslo uvnitř uspořádáno i na venek zákonitě chráněno, vzmáhala se po městech zámožnost. Jmenovitě v Praze vzešlo časem mnoho předních rodů měšťanských, které vyspěly ve vzácný patriciát, takofka v měšťanskou šlechtu... Měšťané a zvláště paní a dcery se odívaly v pestrá i vzácná roucha damašková, aksamitová i kmentová, na hlavách měly zlatohlavy čili čepce, bohatě zlatem a stříbrem vyšíváné. Suly se podšívaly atlasem lvovým a sukem brunátním. I šperků, jako vzácných zápon, prstenů, řetězův a knoflíků se nosilo hojně na ozdobu. Po domech bývaly čalouny, obrazy tkané, zlatité pivní korbely, kolik hřiven těžké, cínové nádobí, kolika centů těžké... S hrdým vědomím své počestnosti, svobody a zámožnosti vykračovali si měšťané v malebném kroji po náměstí a po ulicích rodného města... (Hlavinka d. c. 228—229.)

18. „Za příslušníky dvoru královského pokládali se konečně také od starodávna řemeslníci a umělci i obchodníci, kteří pracovali pro dvůr aneb dodávali potřeby k němu, jsouce k tomu stále ustanoveni; pročež nazývali se královskými.“ (Tomek d. c. III. 22.) Nuže, ve středověku tedy řemeslo tak bylo ctěno a váženo, že nejlepší zástupci jeho královskými sluli!

19. Jistá a nepopíratelná jest pravda, že křesťanství nejen všeobecné povinnosti práce učilo, nýbrž také práci potupené čest a důstojnost vrátilo. Vlivem změněného názoru o práci, musil též zcela jinak utvářiti se veřejný život.

Již zákon jeden Konstantina Velikého z r. 337 označuje obrat veřejného života; neboť uznává se dotčeným zákonem počestnost práce tím, že zaručuje se jím celé řadě řemeslníkův osvobození od osobních státních břemen. Na těchto počátcích stavěl Karel Veliký dále a položil tím, že řemeslu ponechával svobodné a čestné místo, základ k onomu překrásnému rozkvětu, jakého městský středověký život dostoupil. „Práce,“ píše Ratzinger (Die Volkswirtschaft d. c. 144), „stala se nejenom svobodnou, nýbrž domohla se celé, jí patřící cti, takže každý jiný výdělek, bez práce získaný, byl neoprávněný a nepoctivý. Nastala dělba práce, čímž položen základ vývoji jejím a stavům, kterých stát římský úplně postrádal. Duch a nauka křesťanství opanovaly úplně celé pole práce a tak zbudována byla ona vznešená a velebná díla umění, která, pokud velebné jednoty, bohatosti poesie, vroucnosti citu a něžné mluvy a myslí se týče, nikdy dosažena a překonána nebyla...“ Všechna práce, jak zemědělská, tak řemeslná vycházela z klášterův a měla v nich svá první střediska a svá první zastoupení. Všechny potřeby, jak oděvu (obuvníci, krejčí, koželuzi, barvíři, soukenníci a pláteníci), tak pokrmu a nápoje (pekaři, řezníci, sládci, vinaři), potřeby obydlí a domácího zařízení (zedníci, tesaři, kamenníci, koláři, soustružníci, kováři), potřeby bohoslužby (zlatníci, pasíři, sochaři, slévači) opatrovali klášterní bratři. I v řemesle tudíž byly kláštery prvními učiteli lidu.“ (Neuschl d. c. I. 345—346.)

20. Panuje skoro všeobecně domněnka, že teprve protestantský Němec Schultze-Delitsch kochraně řemeslníků před lichváři vynalezl záložny a že i půjčovny, chudým k témuž účelu sloužící, jsou též výplody novějších časů. Ale domněnka tato je docela lichá. Neboť oba ústavy byly už ve středověku od mnichův, a sice od synů sv. Františka proti lichvě židovské v Itálii založeny, a sice: záložny Bernardinem z Feltri v Horní Itálii a půjčovny Barna-

bášem z Terniho ve státě církevním. Panovalo tenkrát bludné domnění, skoro až na dogma povýšené, že kapitál jest něco neproduktivního a že křesťanu nesluší z půjčeného kapitálu úroky bráti. Jelikož tímto způsobem vypůjčování peněz do obchodu a řemesla od křesťanů náramně ztíženo bylo, protože nikomu z těchto se nechtělo kapitál svůj půjčením beze všeho užitku i v možnou ztrátu vydati, tedy každý kupec, průmyslník a šlechtic, chtěje míti peníze k nějakému podniku, utíkal se k židům, kteří nejspouze křesťanským zákonem vázání, bohatě z půjčování peněz kořistili a lichvou náramně bohatství docházeli. Nad tímto úkazem zželelo se svrchu dotčeným řeholníkům z řádu sv. Františka, a první z nich Bernardin z Feltri zařídil nejprve (1485) v Mantově, později také v Akvileji, Padově, Parmě, Assissi, Rimini, Luce a v jiných městech italských záložny z hojných darů biskupů, kapitol stolicích a laiků zámožných. Kdožkoli dal něco do zástavy aneb nejmírnější úroky aspoň platiti se uvolil aneb kdožkoli měl rukojmí, mohl si odtud peníze vypůjčiti; a kdožkoli jako pracovitý poctivec byl znám, obdržel peníze odtud i beze všech záruk. Druhý řeholník Barnabáš z Terni, chtěje chudinu od lichvy židův i nežidův uchrániti, zařídil pod Piem II. (1458—1464) nejprve v Orvietě (u Spoleta), pak v Perugii půjčovny z bohatých příspěvků vyššího duchovenstva a zbožných laiků. Chudý brával odtud peněžitou podporu buď za nějakou zástavu aneb za mírný úrok. Ústavy tyto, nejprve pátým sněmem lateránským (1517), pak sněmem tridentským schválené, šířily se z Itálie brzy do ostatních zemí křesťanských a nazývány jsou „montes pietatis“ jako útulky a ochranovy chudých.“ (Procházka d. c. 199—201.)

21. Veškeren soud středověkém řemesle můžeme snadno shrnouti ve slova Procházka (d. c. 25): „Jinak nabyla práce řemeslnická, přese všechny zápasy ve středověku, blahodárným vlivem církve a křesťanských zásad,

vůbec panujících, své úplné platnosti, vážnosti a občanské rovnoprávnosti. Remeslníci téhož druhu sestoupivše se v cechy, řídili samostatně své záležitosti podle stanov, od vrchnosti městské potvrzených. Každému cechu přísně vytknut obor řemeslnické činnosti a nedovolováno mu do oboru jiného zabíhati. Řemesla jako realná práva přecházela dědičně na rodinu mistrův a usazování se nových mistrův obmezováno. Tím, že jen vyučený mistr v čele řemesla státi směl a práce podle stanov na rozličné řemeslníky rozdělena byla, překáželo se převaze kapitálu, neboť nemohl-li mistr leč toliko jeden výrobek, na př. nože na trh přinášeti, byl svými výrobky na spotřebě (konsumci) závislým a nemohl rozličnými, větším kapitálem vyrobenými věcmi menšího mistra cenami nižšími z trhu vytisknouti.“ *Řemeslnictvu z té příčiny vedlo se dobře, ba velmi dobře. S rostoucím pak blahobytem rostla i vzdělanost!*

a) Středověké cechy.

Mocným činitelem a podpůrcem rozkvětu středověkého řemesla a vyplývajícího z toho blahobytu tříd dělnických, řemeslnických a i měšťanských byly cechy. Tato instituce, podporovaná církví a z ní vyšlá, způsobila velice mnoho dobrého.

Snažíme-li se za naší doby co nejúsilovněji o to, aby za příčinou povznesení blahobytu mezi lidem, zejména řemeslnictvem a dělnictvem, zakládány byly spolky, nečiníme nic jiného, než co v „temném“ středověku kvetlo a užitek hojný přinášelo.

1. Ani u židův, ani u pohanů starověkých nebylo spolků, v nichž by shromažďovali se dělníci a řemeslníci, protože v tehdejší době, jak již vícekrát bylo vzpomenuo, práce považovala se za cosi nešlechtného, člověka nedůstojného a byla vykonávána hlavně otroky.

Kde však není svobody a samostatnosti, tam také není spolkového života, protože

právě ve spolcích nejvíce osobní svoboda vystupuje v popředí. I v době apoštolské a v prvních stoletích křesťanských nevědělo se ničeho o ceších. Církev sice jako spolek křesťanů byla jich nejkrásnějším vzorem a v principu podnět k nim zavedla, ve skutečnosti však začaly cechy kvěsti a se zakládati až po době založení klášterů, ježto kláštery nebyly ničím jiným, než spolky náboženskými.

2. Ve všech krajinách byli to hlavně kněží, kteří v čele spolků se nacházeli. O Německu v té příčině píše Neander („Kirchengeschichte“) o Benediktinech: „Všecky druhy řemesel, jež spojití se daly s klidem a různými poměry mnišství, byly (v klášterech) pěstovány, a to s takovým porozuměním, že všecky křesťanské práce stavovské obživiti se musily.“ (Sickingen: „Das alte Zunftwesen und die moderne Gewerbe-freiheit“ 3—5.)

3. U starých pohanů, kteří práci přenechávali otrokům, zajatcům a ženám, nemohly ovšem vzniknouti také řemeslnické spolky. Teprve křesťanství posvětilo práci a rozmetalo předsudky, dle nichž před Kristem práce se posuzovala. Staré otroctví přešlo v poměry feudální a lenní a pak v nevolnictví a poddanost. Mnohem rychleji než poddaní rolníci dospěli k osobní svobodě řemeslníci. (Sr.: shora!)

4. Připomněl jsem výrok Arnoldův (Sr. článek předcházející!), dle něhož řemeslníci hlavně na statcích biskupských, královských, knížecích a opatských byli slučováni již v době Karla Velikého ve spolky, jež nebyly ničím jiným než „průkopníky cechů“, poněvadž cechy bezprostředně z nich, anebo alespoň dle jich vzorů byly povstaly.

5. Jest ovšem velice nejasno, v jakém poměru nacházely se cechy ke dřívějším spolkům hradních řemeslníků, a právě těžko se dá určit, jak se Arnoldem naznačená změna provedla. Nejdůkladněji o této otázce pojednává V. Stieda („Hildebrands Jahrbücher für Nationalökonomie“, 14. roč.

II. Jena 1876, str. 1—133), jenž na str. 75. dí: „Myslím, že pravdě budu nejbližší, přikloním-li se k názoru, že cechy na různých místech rozličně povstávaly, a když doznám, že v některých případech více vlivu na utvoření jich měli svobodní řemeslníci a jinde zase právě vzniknuvší hradní úřady.“

S tímto názorem Stiedovým souhlasí i Janssen (d. c. I., 381), jenž připojuje: „I kdyby ostatně všechny svobodné cechy nebyly bývaly vznikly z dřívějších poddanských cechů anebo ze hradních spolků zájmových, přece přijaly od nich zevnější spolkovou formu a spočívaly ve své podstatě na témž názoru o řemesle, jak bylo stanoveno lenním právem, jež dříve poddaným řemeslníkům od vrchností, později svobodným sdružením ode měst dáváno bylo. Město předalo svobodnému sdružení řemeslníkův rozličné úřady řemeslnické v léno, a cechy pak propůjčovaly toto léno jednotlivým mistrům se zvláštním právem mistrovským. Sdružovací a lenní právo spojovala se tu co nejužší.“

6. Abychom vznik cechů řádně pochopili, musíme dobře se obeznámiti s ústavou a zařízením tehdejších měst. Když města se tvořila a organizovala, a řemeslníci svou prací domohli se samostatného a čestného postavení, tu utvořily se cechy. Obchod a průmysl dral se stále do založených měst a usadil se tu navždy. Jednotlivý pracovník, který domohl se svobody, pocítoval více a více potřebu, by si tuto svobodu zabezpečil; jednotlivý řemeslník byl stále v nebezpečí, že ve víru života městského, jemu ne právě přátelském, zanikne; sdružení se mělo jej ve svobodě nabyté podporovati. Proto píše Böhmert: „Právě že řemeslnická práce dříve byla pouze zaměstnáním otroků a válečných zajatců a protože celkem nepovažovala se za zaměstnání čestné, dá se vysvětliti, že ti, kdož stejného byli zaměstnání, se úzce spojili navzájem, aby společnou pomocí vyšinuli se k úctě a vážnosti, jež jim lepší třídy odpíraly, a aby se propracovali k čestnému

postavení.“ („Beiträge zur Geschichte des Zunftwesens“, Lipsko 1862, 26.)

7. V jednotlivých krajinách nalézáme cechy velice záhy. V Anglii činí se o nich zmínka v zákoníku Ina (688—725), ve Francii vystupují oficiálně teprve v XI. a XII. století, v Německu počaly kvésti až s rozkvětem některých měst, jako Kolína, Mohuče, Štrasburku a Norimberku v X. století, ač již dříve jednotlivá sdružení dělnická tu a tam existovala. To jasno z toho, že již Karel Veliký a někteří jeho nástupci vydali zákony proti spolkům dělnickým (conjuraciones), což zase vyplývalo z toho, že spolky tyto byly po výtce rázu politického a bouřily se proti tehdejšímu politickému poměru. Zvláště za Jindřicha VI. (1190—1197) rozkvetly cechy velice a dodělaly se velikého významu. Sickinger d. c. 4 nn.; Dr. L. Brentano: „Die Arbeitergilden der Gegenwart“, Lipsko 1871. I.)

8. Že první počátky a jaksí vznik cechů v Církvi nalézaly veliké opory, jest nepopíratelno. Vždyť přemnohé cechy vyšly z náboženských spolků a bratrstev středověkých (Sickinger d. c. 23) a v nich nalezly prvního útulku. To doznává sám protestant Hurter (d. c. IV., 720), jenž dí: „Můžeme najisto přijmouti, že účel, který cechy především spojil, byl církevní, a že cechy původně byly tím, čím jsou dnes v katol. Církvi bratrstva.“

O poměru církevních spolků a cechů píše professor Michael (d. c. I., 146): „Jest jisto, že spolky řemeslnické nebyly pouze spolky církevními, ale právě tak také jisto jest, že církevní spolky během času, cechy to v užším slova smyslu, řemeslnickými spolky se staly. Tak v Basileji, kde dle základní listiny jednotlivá řemesla před všeobecným uznáním cechů jako řemeslnické spolky tvořila bratrstva pod ochranou nejbliž. Panny, tato bratrstva již tehdy slula cechy. Jisto jest dále, že vlastní cechy vždy bývaly zároveň spolky církevními, a nebo

alespoň, že členové cechů patřili k někte-
rému spolku církevnímu.“

*Pod ochranou pak Církve mohly cechy zcela svo-
bodně se vyvíjeti a dospěly té dokonalosti a k tomu
rozkvětu a organisaci, v jaké již ve XIII. století se na-
cházejí.*

9. V Čechách „rovně jako v polských zemích
jsou nepochybné stopy o cechovním
zřízení v XIII. století, ačkoli nejstarší pově-
domý řád jest teprve z r. 1318. Jest to řád praž-
ských krejčí. V dobách lucemburských vladařů byla
u nás již všechna všude přednější, důležitější řemesla
cechy vázána a vysazena. R. 1364 vysazuje Karel IV.
i pasíře, tedy řemeslo podřízenější... Rostoucí
vzdělaností množila se u nás i všude
jinde řemesla. V XV. století povědomo jest
u nás 225 řemesel a živností rozličných. Práce se
rozdbovala Z krejčů na příklad vyvinuli se
kabátníci, kytléri, hacníci (hace = gatě) a vetešníci,
ti totiž, kteří směli šítí jen ze starých kusů; řeme-
slníci o železe pracující rozvinuli se mimo staro-
dávné kováře a mladší zámečníky v pilaře, lopat-
níky, sekerníky, srpníky, vidlaře, drátníky, flašnýře
(klempíře), jehelníky a jiné všelijaké. Z truhlářů
vyvinuli se stoličníci, lavičníci, postelníci, soustruž-
níci a z těchto později kolovratníci. Hranice mezi
řemesly takovými byly ovšem velmi nezřetelny...
Také čím dále, tím spíše slučují se
u nás v cechy rozliční živnostníci,
obchodníci, lidé dělní, ba i služební...
Bylo-li v kterém řemesle mistrů málo, nesloučili se
v cech, ale aby nebyli kromě zřízení cechovního,
spojovali se mistři rozličných řemesel v cech jeden.
Spojený cech měl někdy i prazvláštní jméno...
I ženské sdružovaly se v cechy (tkadlice v Hoře
r. 1444). Jako jinde, takž i u nás některý cech měl
své členy v rozličných městech... Nejedna pražský
cech osobil sobě právo patronovo nade všemi stej-
nými cechy v království, zvláště půjčil-li pražský
cech přespornímu statuta a pečef... Mezi cechy
bývaly rozdily. Jedni řemeslníci pokládali sebe za

vzácnější druhých. . . . Do polovice XVI. století
všecka povržená řemesla očištěna jsou všude, ale
zatím jen na papíře (Artikule sněmu augšpurského
r. 1548)... V XV. století také tovaryši hoj-
nějších řemesel sestavovali se v bratrstva,
v cechy. Jest v tom výraz tehdejších „sociálních
otázek“ dělnických.“ (Dr. Winter: Ottův sl. n.
V. 261)

10. Korporace řemeslníků zvané cechy od
znamení čili cejchu (na praporci, na svících,
na pečeti), jímž se jeden spolek cechovní lišil od
druhého. (Dr. Neuschl d. c. II. 325.) Cechy sluly
též pořádky nebo bratrstva, společnosti,
sdružení, záštity, spolky atd.

β) Cechovní zřízení.

1. Prvním účelem, pro něž řemeslníci zakládali
si spolky, byl účel obchodnický. Řemeslníci utvořili
spolek, protože byli přesvědčeni, že takto (t. j. ve
spolku) obchodní své zájmy lépe mohou chrániti.
Na tomto čistě obchodnickém základě spočívá hlavní
účel veškerých cechů. (Michael d. c. 144, 146.)

2. Ve středověku vůbec byl dle ideí Církve
smysl pro sdružování a spolky velice vy-
vinut. O tom svědčí C. V. v. Lancizolle
(„Grundzüge der Geschichte des deutschen Städte-
wesens“ str. 73), řka: „Smysl pro korporace a
spolky bylo (ve středověku) něco vše-
obecně rozšířeného a v tisíci rozličných for-
mách a způsobách působícího, podobně jako posud
v Anglii je náklonnost a schopnost zakládati za roz-
ličnými účely spolky s určitou organisací. U všech
stavů naprosto jeví se tento úkaz v po-
měrech jak církevních, tak světských a všude je to
týž duch, který v rozličných kruzích se uplatňuje.
Nespočívaly pak tyto spolky na mrtvých číslech a
omezených poměrech, ale vycházely ven a čerpaly
svou potravu ze živých reálních poměrů, potřeb a
smýšlení... Zřízení lenní a cechovní můžeme po-
važovati za dvě hlavní formy tehdejších poměrů.

V obou těchto útvarech pohyboval se pravý, stále živý, veřejný život. Ovšem nebyl to veřejný život takový, jak jej novější politikové často si vybásňují a rádi ve skutečnost by vyvolali, kde jednotlivost a jednotlivce nezjevují se jako živý, organický a samostatný úd většího celku, ale platiti smí jako pouhé číslo, pouhý atom, a kde tak zvané státy ve státě, t. j. pravé živé orgány v organické bytosti platí za naprosto neslučitelné zjevy s jednotou celku. Něco jiného bylo ve středověku a přece tu nescházela vnitřní jednota!

3. I hospodářské poměry oné doby nutně působily k vytvoření cechů. Jednotlivec zajiště, jak již vzpomenuto, byl by v mocných změnách, jež vyvolal nový život, který zase byl důsledkem rozkvětu měst, zanikl. Spolek jednotlivce chránil a činil nezdolným. „Nositelkou středověkého života jest společnost. Býti členem spolku bylo sociální nutností; jednotlivce jako člen takového spolku měl teprve nějakou váhu; jednotlivce byl zástupcem, stělesněním společenské myšlenky. Z hospodářského a sociálního základu spolku vyrůstá osobnost jednotlivce.“ (Schönlank: „Soziale Kämpfe vor 300 Jahren“ 13.)

4. Z hospodářských poměrů středověkých tedy povstaly cechy; ale k správnému ocenění jich jest nutno uvážit i časové poměry. Tomu nasvědčuje i Kiesselbach („Sozial-politische Studien“, Stuttgart 1862, 123—124), říká: „Podstatu starých cechů poznáme důkladně teprve tehdy, spatříme-li v nich další výraz fakta, že veškeren středověký státní řád vyrůstá z účasti v oekonomické práci. Ne jako osoba, ale jako člen dělnictva, dochází jednotlivec v městském útvaru své politické platnosti. Stejný odbor práce spojuje s ním stejně pracující samostatné jedince ve spolek, a spolek jako takový, hledá účast ve správě a ve zřízení záležitostí městských.“

„Dle středověkých právnických zásad bylo právo na práci dělníkům výslovně označeno jako právo od Boha a vrchnosti jim propůjčené. Práce

sama platila za úřad od Boha a vrchnosti daný k užítku celku. Tímto pak právem pracovním jako lénem obdařily obce rozličné spolky řemeslníků a obchodníků, kteří se v cechy byli spojili. Takto cechy se zakořenily pevně ve středověkých názorech právnických.“ (Janssen d. c. 381.)

5. Účel pak cechů dá se krátce vypočísti takto: a) Měly řemeslníkům býti ochranou na dvě strany; měly je chrániti před utiskováním od kapitálu a zároveň od řemeslníků nedovedných, kteří špatnou prací celé řemeslo poškozovali. b) Měly poskytovat dobré zboží zákazníkům, aby zákazníci mohli spolehnouti, že od cechů obdrží zboží cenné. c) Měly mimo to účel politický, ježto měly spolupomáhati v obraně svého rodného města proti nepřátelským útokům všeho druhu a vlast, hrozilo-li nebezpečí, brániti i ve veřejném boji. d) Měly umožniti, aby řemeslo mělo své zástupce s rozhodujícím hlasem i v obecní či městské správě, a tak nalézt vhodného v ní zastoupení. e) Měly pečovati o přiměřenou zábavu jak dělnictva, tak řemeslnictva, o veselý a čilý život v mezích křesťanské víry a dle vážnosti, jež patřila práci i řemeslu. f) Neměly cechy zanedbávati život nábožný, ale víru pěstovati a chrániti. g) Měly posléze pokladnami nemocných a opuštěných, pokladnou úmrtní a podpůrnou starati se o tělesné blaho svých členů, o jich vdovy a sirotky a tak zmírňovati bídu a nouzi v kruzích vlastních spolučlenů. (Sickinger d. c. 11—29.)

6. Dle těchto účelů byla také zařízena správa a organizace cechů. Tu pak musí se rozeznávati: a) organizace cechů sama v sobě a b) práva jednotlivých členů cechovních. S cechy velice úzce souvisí tak zvaná cechovní nutnost (násilí). Toho při počátcích cechů nebylo, nýbrž každý mohl provozovati řemeslo jakékoliv. Cechovní násilí povstalo teprve v pozdější době, bohužel tím, že všickni, kdož určitě

řemeslo provozovali, k příslušnému spolku v místě přistoupení musili. Hlavní myšlenkou cechovního násilí bylo totiž, aby pokud možno řemeslo se pozvedlo a bylo chráněno všemožně, čehož obojího při svých tehdy počátečních velice potřebovalo. „Čest řemesla byla však pouze tím zachráněna, že bez výjimky všickni, kdož je pěstovali, byli podrobeni mravní a odborové dohlídce, tedy byli přinuceni k cechu přistoupení. Nový člen, „pravý druh v řemesle“, obdržel cechem chráněné právo na práci; zákazníci pak měli bezpečnost a záruku, že obdrží zboží dobré a vyhovující.“ (Michael d. c. 146—147.)

Cechovním násilím byla podmíněna a snížena souvisela „řemeslnická míle“ či „právo mílové“. Toto mílové právo zaručovalo, že v obvodu určitého místa nesmí se usaditi obchodník, který by bez ohledu na městský cech mohl zboží prodávati (v. Maurer: „Geschichte der Städteverfassung in Deutschland II. 400—401).

7. Nejdříve spojovali se v cechy oni řemeslníci, kteří zabývali se potřebami denně k životu nutnými, jako pekaři, řezníci, ševci a tkadlci. Stejná, anebo podobná zaměstnání tvořila nezdídku jediný cech tak dlouho, pokud řemeslo důkladně se nevyvinulo. S rozvojem řemesla jevila se však i nutnost rozdělení práci, a tak skoro každé řemeslo mělo pro sebe cech, jenž zase mnohdy rozpadal se ve více oddílů. Tak povstaly cechy zlatníků, stříbrníků, krejčí, kovářů, zahradníků, jirchářů, tesařů, vinařů, sklenářů, lazebníků, bradýřů, mlynářů, vozatajů atd. (Michael d. c. 148—149; Sickinger d. c. 9—10.)

8. Právo cechovní bylo dědičné a i paní mohly k cechům přistupovati. Skrze cechy tak se rozšířilo spolkářství, že řemeslníci tvořili spolky i dle míst. Tím stalo se, že ve středověku i ulice dle řemeslníků pojmenovány byly, a to dle těch řemeslníků, kdož v nich bydlili. (Gengler: „Beiträge zur Rechtsgeschichte Bayerns“. Nové vydání 1866. I. 219—220.)

9. Při přijímání do cechu hledělo se přísně i k bezúhonnosti nového člena. Nestřídmost a nepravosti jakéhokoliv druhu byly přísně trestány. Předpisy cechovní, aby se zachovala počestnost řemesla, byly velice přísné. Všemožně usiloval cech o to, aby kupec dostal zboží co nejlacinější. Při prodeji nesměl se činiti rozdíl mezi bohatým a chudým; špatné zboží nesmělo se nikomu prodávati. (Michael d. c. 152—154.)

Tyto předpisy vydávala z počátku správa měst, jakož i určovala cenu jednotlivého zboží pro řemeslníky. Než již v XIII. století usilovaly jednotlivé cechy, by cenu zboží mohly určovati samy. „Byly buď fixní taxy, při jejich určování na váhu padaly různé okolnosti, jako na př. u pekařů: výsledek žní, anebo bylo pevně stanoveno, mnoho-li za každý kus požadovati se smí.“ (Michael d. c. 154.)

Stanovení cen mělo za účel, by počestnost řemesla v zájmu kupujících byla chráněna. Stále se doporučela při prodejích zdvořilost; nezdvořactví se trestalo. Špatné zboží se zabavilo a zničilo. Největším trestem bylo vyloučení z cechu, a to na vždy u těch, jichž „zloba se prokázala“. Po většině udíl se tento trest jen na čas, ježto nechtělo se vinníkovi na živobytí škoditi a účelem jeho nebylo jej nešťastným učiniti, ale napraviti. „Jako jiných značných práv, jež původně městská správa vykonávala, tak i práva vyloučení z cechu zmocnily se cechy samy, a to koncem XIII. století. Cechy měly zůstaty čisty tak, aby mohly, jak dí přísloví (totiž německé), čítati v nich i hluší.“ (Michael d. c. 156.)

10. Dohled nad řemeslem a urovnání, ba trestání nepřistojnosti patřilo těm, kdož z počátku od měst, později od cechů samých k tomu zvoleni byli. Předáci sluli „mistři“, kteréžto slovo ve XIII. století bylo výrazem úřadu, s nímž spojován byl dohled na tovaryše. Představenstvo cechů kupovalo suroviny, stanovilo mzdu a pracovní podmínky. Proti vykořisťování a vydírání

všeho druhu bylo takto řemeslo ve středověku předsobě chráněno; rovněž nezáviselo na cizím kapitálu, protože používatí mohlo cechovní kasy. (Michael d. c. 156—157.)

Veškeré movité i nemovité jmění náleželo spolku jakožto takovému a sloužilo jednotlivým členům k užítku a potřebě. „Ze spolkového jmění byli netoliko chudí, vdovy a nemocní podporováni, ale i zálohy potřebným druhům dávány. Každý cech byl proto zároveň zálohovým a kreditním spolkem.“ (Janssen d. c. 391.)

Veškeren cech tvořil právní spolek, jenž sám sebe jak na venek, tak uvnitř dle práva a spravedlnosti hájil. Vlastním vykonavatelem spolkového práva bylo shromáždění mistrů, kteří oprávnění byli samostatně řemeslo provozovati. Tito volili si cechovní představenstvo, jež bylo zodpovědnou a pod přísahu vzatou vrchností cechu. Představenstvo svolávalo schůze, spravovalo cechovní jmění, přijímalo příspěvky, vykonávalo dohled, trestalo neposlušné členy, urovnávalo spory a hledělo, by panovala vespolná a účinná láska. Každý cech měl i oprávněný stavovský soud, jenž hádky a spory členů rozsuzoval. mistry a tovaryše rovnal, v jich sporech rozhodoval a přestupky proti cechovním pravidlům trestal. Cechovní představenstvo řídilo i schůze tovaryšské v domech cechovních, zastupovalo buď samo spolek v radě městské, anebo volilo za sebe tam zástupce. Představenstvo bylo též vůdcem cechů ve válce. (Janssen d. c. 396)

11. Aby společná práva a výsady lépe mohly si hájiti a uplatňovati, spojovaly se častokráte všechny cechy jednoho místa ve svaz více nebo méně spořádaný a celistvý, ba někdy i všechny cechy v kraji, jednoho okolí, anebo i celé země. Nejčastěji však vytvořovaly společné svazy cechy v sousedních městech anebo v místech pro zvláštní okolnosti sobě blízkých a přátelských. „Tyto dle formy a obsahu velice rozdílné spolky mívaly buď společné úřady o jednotlivých bodech, obzvláště

o kázni a zacházení s tovaryši, anebo určité úmluvy a závazky, anebo i společné cechy ve vlastním slova smyslu... V těchto spolcích cechových hledati sluší počátky všeobecné dělnické organizace pro celou říši.“ (Janssen d. c. 396—397.)

12. Mimo řádné členy náleželi k cechům i členové mimořádní „pod ochranu vzatí“, kteří měli podíl na právech cechovních. Nejprve vztahovala se tato ochrana na ženy a děti spolučlenů. V témže ochranném svazku jako rodina mistrova nalézali se i jeho učeníci a tovaryši.

13. Přijmutí učeníka pro veliká práva, jichž cechy požívaly, bývalo obzvláště slavné a často konalo se v radnici před představenstvem města. Když učeník byl přijat, vstoupil do rodiny mistra, který po celou dobu učení převzal práva rodičův a učeníka dle předpisů a za dohledu cechu vychovával a učil. Mistr měl učeníka řádně živiti a dle předpisu mnoha cechů i šatiti. Byl též ve všem za učeníka zodpověden. Stalo-li se, že na konci učennictví, jež obyčejně tři, někdy i pět let trvalo, bylo shledáno, že učeník vinou mistrovou není řádně vyučen, byl jinému mistru dán a první mistr musil veškerý náklad na něho vésti a ještě byl trestán v řemesle. Nakládal-li mistr s učeníkem zle, musil mu vše nahraditi; propustiti směl jej toliko pro krádež a nemrav. Propustil-li jej bez důvodu, musil vésti na jeho živobytí náklad. (Janssen d. c. 398—400.)

Když léta učeničká se skončila, byl přijat učeník slavnostním způsobem mezi tovaryše. Tovaryši nacházeli se k mistru a k cechu z počátku v poměru jako učeníci. Požívali v domě mistrově nejen bytu a stravy, ale i tepla, světla a prádla a byli tak v úzkém poměru k rodině, jakoby k ní patřili. Práva jejich chránil cechovní soud, který při sporech buď tovaryšů mezi sebou, anebo mezi nimi a mistrem, rozhodoval. Mravní chování tovaryšů, jakož i jich práce byla podrobena dozoru mistra. Byl-li některý pro špatné chování propuštěn, nebyl už nikde přijat. Jako „svobodní

lidé“ nosili tovaryši, jako jejich mistři, kord anebo jinou zbraň. (Janssen d. c. 400—401.)

14. Stavovská čest tovaryšův došla svého výrazu hlavně ve spolcích tovaryšských, jež obzvláště v XV. století se nejvíce rozšiřovaly. Tyto spolky či bratrstva byly sice utvořeny dle vzorů cechovních a byly s cechy ve spojení, ale měly své vlastní úkoly a stanovy; volily si předsedu a funkcionáře, konaly soudy ve všech svých záležitostech; vybíraly příspěvky a pokuty, spravovaly společné jmění, z něhož podporovaly nemocné a chudé členy a udělovaly zálohy. Jako cechy mistrovské, tak spolky tovaryšské byly spolky „z musu“ (nutnosti), a těm, kdož do spolku vstoupiti nechtěli, vyhrožováno vyloučením z práce a tovaryšského života. „Tovaryš patřil, pokud byl v práci v městě, k svobodnému, vlastními stanovami řízenému spolku, který byl určen, aby mu nahradil rodinu a domov. Onemocněl-li, nebyl ponechán sám sobě, tím méně veřejnému milosrdenství, ale byl ošetřován buď v rodině mistrově nebo na náklad spolku.“ (Janssen d. c. 401—402.)

15. „Chudý učil se déle. Za vyučenou dostal robenec v plném cechu. Spolu s listem obdržel i tovaryšské jméno, kteréž muleckdy zůstalo za příjmení po všecken život. Tovaryšům kázala pravidla, která si vésti. Čistoty měli dbáti, v určité časy choditi do lázně, v cechovní hospodě bývati beze zbraně, nehráti o peníze, neláti, neprati se, nerozlévatí piva, v noci netoulati se, než spáti doma u mistra. Stran práce přísně bývalo všude zapovídáno držeti modrý pondělek; také nesměl tovaryš vypovědětí práci, kdy mu libo; zvláště před svátky a před jarmarky nesměl vystoupiti z díla. Porušil-li smlouvu a odešel-li přec, psal cech po něm i do jiných měst. Mzdy tovaryšské byly pevně určovány, a který mistr přivětšil mzdě, byl pokutován.“ (Dr. Winter d. c. 263.)

16. Veškeren cechovní řád spočíval na základě křesťanském. Jak mistr, tak tovaryš i učeník za hlavní pravidlo svého jednání měli ve-

liké slovo Kristovo: „Milovati budeš bližního svého, jako sebe samého. Proto také všem se dobře vedlo, panoval křesťanský mrav a všeobecná spokojenost!

γ) Poměr cechů k Církvi.

1. Cechy vznikly, jak již praveno, z náboženských spolků a bratrstev středověkých. Dr. Ratzinger píše: „Cechy nebyly ve svém počátku spolky světskými, ale církevními bratrstvy, jež na principu spolčovacím spočívala a za účel měla, aby konání života nábožného povzbuzovala, a i v tělesných potřebách, v radostech i strastech podporovala. Za střed svůj měla náboženská bratrstva spolkový bratrský kostel, společný bratrský oltář a společnou bratrskou bohoslužbu. Bratrstva tato zejména na podnět v XIII. století založeného řádu sv. Františka rozšířila se, ježto tvořila jakýsi druh třetího řádu, velice. Teprve tehdy, když tento stupeň byl dosažen, byl společný život druhů stejného povolání, byly i materiální životní podmínky do organizace vzaty, byl život pracovní dle názorů bratrstev regulován a ona organizace produkce, spotřeby a spravedlivého rozdělení výnosu z práce utvořena, jaké ani nikdy před tím nebylo, ani nikdy později nebude.“ („Die Wahrheit“ 1896. 239.)

2. Protože vyšly cechy z církevní instituce, považovaly také za svou hlavní úlohu, aby život náboženský všemožně pěstily. Velice krásně v tom ohledu dí „Křesťanské napomenutí“ (Mohuč, list 23a z r. 1513): „Proto především zakládají se spolky a bratrstva pracujících, aby celý jich život v křesťanské kázni a lásce byl spořádán a práce sama posvěcena. Neboť pracujeme-li všickni dle přikázání Páně, nepracujeme, pro Bůh, pro sebe, ježto taková práce není požehnáním, ale přináší zkázu duši. Člověk má pracovati za pravou čest Boha, který to nařídil, a aby tělu vydobyl požehnání,

jež v duši jest. Také aby si vydobyl, čeho potřebí jest k našemu životu a co ku křesťanské lásce přispívá; neméně také než, aby chudým a nemocným mohl rozdávat z užitků své práce. Proto jsou spolky a sdružení řemesníků dobré a dle toho o nich se smýšleti má.“ (Janssen d. c. 387.)

3. Z tohoto středověkého názoru o práci, jakožto skutku zbožnosti, jakožto nutného průvodce modlitby, a jakožto základu spořádaného života, vypučel vnitřní upřímný soulad náboženství a dílny. Tímto spojením a souladem obdržely i cechy ráz společností náboženských. Oni členové, kdož kacířským a nekřesťanským zásadám holdovali, byli vyloučeni a celá cechovní organizace měla základ a spočívala na ideách náboženských. Každý cech měl svého zvláštního patrona, který buď dle dějin, aneb dle legendy byl téhož za živa řemesla, anebo k tomu řemeslu životem svým tíhl; jeho svátek oslavoval se slavnými službami Božími, jichž účastnil se celý cech. (Janssen d. c. 387—388; Sickinger d. c. 28.)

Hlavním prostředkem, by pěstoval se v cechu život náboženský, bylo, že se členové cechu korporativně účastnili církevních slavností. Sickinger v tom smyslu dí: „Cechy účastnily se církevních processí, účastnili se jak mistři, tak tovaryši a učenci a snažili se jedni druhých v tom předstihnouti. Stkvostné korouhve a obrazy se nesly při tom, zvláštní zpěvy vztahující se k dějinám cechů anebo jich svatých se zpívaly, a nelitovalo se nákladu, aby svátek se oslavil... Obzvláště slavně býval veleben výroční den založení. Ve slavnostním průvodu šlo se do kostela. Všichni musili přijít; pouze nemoc omlouvala. V kostele konaly se slavné služby Boží často na oltáři vybudovaném a patřícím cechu, na němž umístěn světec, jehož cech za patrona si byl vyvolil. Slavnostní řečník nadchnul členy, aby pevně drželi se své víry a napomenul je, aby konali stavu svému patřící ctnosti, při čemž obyčejně patrona cechovního vystavoval za příklad k následování“ (d. c. 23).

4. Cech vybíral od svých členů příspěvky k církevním a dobročinným účelům, vstoupil v přátelský poměr k některému chrámu, v němž měl své obrazy, anebo oltář, ba dokonce mnohdy i kapli. „Každý cech považoval se zároveň za spolumajitele kostela a býval tu jako doma a na určitém místě. V pravidelných dobách dával čítati mše sv. za živé i za mrtvé členy.“ (Janssen d. c. 388.)

5. Pokud se týče stanov cechovních, složených zcela v duchu církevním, píše Pastor („Geschichte der Päpste“ III. 26—27): „V statutech vane hluboce zbožný duch; vždyť častokráte touha smětí klásti a rozsvěcovati svíce na oltáři, svátek některého světce obzvláště oslavovati, vlastní kaple k společné pobožnosti používati byla příčinou založení cechu. Přísné předpisy bděly, by členové plnili své náboženské povinnosti. V neděli a ve svátek měl každý býti na mši sv. Mimo to musil každý alespoň jednou v měsíci účastniti se v kostele mše spolkové. Za zvláště pilné navštěvování chrámu byly stanoveny odměny. Stanovy kladou důraz často na slušné chování se v chrámu a zapovídají odcházení z kostela před zakončením mše sv. Některé statuty určují výslovně, aby členové dvakrát, nebo třikrát do roka se zpovídali; nemocní měli jen tehdy pomoc obdržeti, plnili-li tuto první náboženskou povinnost. Klení bylo v mnohých stanovách obzvláštními tresty stíženo. Svěcení neděl a svátků nakazovalo se co nejprísněji.“

6. Jako členové cechu podporovali a obveselovali se v životě a nabádali k životu v pravdě zbožnému, tak také neopouštěli ani svých mrtvých spoluchlenů. I za hrob „mělo trvati bratrství a kdo zemřelého bratra nepomáhá pochovati se ctí a nevzpomíná na modlitbách jeho duše, ten nedostál slovu svému, jež dal při vstupu do cechu a bratrstva.“ (Janssen d. c. 388.) Každoročně v určitý den konaly se slavné zádušní služby Boží za zemřelé členy a bylo povinností všech, by jim obcovali. (Sickinger d. c. 28.)

7. Protože pak katolická víra nejví se pouze

vyznáním a účastí na veřejných službách Božích, ale hlavně křesťanskými skutky a láskou k bližnímu, bylo ve všech a každém cechu o to postaráno, aby oni členové, kdož pro nemoc, anebo nezaviněným způsobem v bídných poměrech se nalézali, dostávali peněžitou podporu... Každý cech považoval to za čestnou povinnost, aby pečoval o ty, kdož sami dále se vyživovati nemohli.“ (Sickinger d. c. 28—29.)

8. Nábožensko-mravní povinnosti členů vztahovaly se v cechu mimo na účinnou lásku bratrskou, ještě i k něčemu jinému; cechy pečovaly o dobrou pověst svých členů. Každý, kdož chtěl být členem cechu, musil požívatí dobré pověsti a dobrého jména. Kdo byl trestán pro skutek nečestný, nebyl více v cechu trpěn. (Janssen d. c. 389.) Tak vlastně každý cech nabýval „pro spojení práce s náboženstvím a církví... ráz náboženského spolku“, jak poznamenává Ratzinger (d. c. 354). Totéž uznává i protestant Hurter (d. c. IV. 720), říká: „Křesťanská víra a křesťanský život — životodárný to zdroj všech časů — vyvolaly jako mnoho jiného, tak i existenci cechů. Proto stály tyto spolky pod ochranou Marie Panny, anebo i jiných svatých, poplatků, jež se odváděly, užívalo se k oslavě církevních slavností světlem, členové účastnili se pohřbu zemřelých druhů se svícemi v ruce, přítomni byli zádušní mši sv. a pečovali o křesťanský pohřeb chudších. Ze k těmto skutkům lásky ponejvíce ti přispívali, kdož stejného byli povolání, bylo nejen zcela přirozeno, ale i vyžadoval toho způsob života, tehdy zcela křesťanskou vírou proniknutého.“

9. Spolky vybudované na základě křesťanském a zorganizované dle zákonů a nauky Církve to byly cechy středověké. Znamení rozkvět řemesel, jehož se tehdy svět dodělal, mohl jen tam dále se zdokonalovati, kde nauka křesťanská, jako v každém cechu, se uskutečňovala. Proto cechy tak velice vázily si Církvě. „*Cechy v tehdejší době trvaly s Církví v nejužším spojení a cílily vedle hospodářských též*

ku přátelským, humánním a zbožným účelům. Jako kněží a rytíři, tak i cechy budovaly nemocnice, jež přijímaly chudé, nemocné a k práci neschopné členy. Cech byl bratrstvem, jež ve dnech svátečních se shromažďovalo, své zemřelé pochovávalo a zádušním službám Božím za ně slouženým obcovalo.“ (Mascher: „Das deutsche Gewerbewesen“ 160.)

10. „Ač by katolická Církev,“ píše Dr. Antonín Lenz („Socialismus“ 337), „nebyla původkyní starobylých cechů, tož přece jisto jest, že mravní a náboženské působení jejich na členy bylo dílem jejím. Cechy byly pravidelně náboženskými, mravními a společenskými bratrstvy. Každý z cechů ctil některého ze svatých za patrona svého, měl účel církevní a blahodějný, členové se shromažďovali k modlitbě a ke službě Boží, zhusta měli jsou v chrámu Božím svůj vlastní oltář, anebo aspoň své vlastní svíce a za své údy dávali sloužití mši svatou. Často se také členové cechů a jich rodiny shromažďovali k vespolné zábavě. Cechové měli také mezi sebou lásku bratrskou a pěstovali lásku vespolnou. Oni podporou byli svým nemocným spoluúdem, starali se o sirotky a o vdovy, pochovávali zemřelé, vystrojují jim čestné pohřby a měli péči o to, aby kázeň a mravnost mezi členy cechů byly zachovány.“ Toto zřízení měli cechové všade ve všech krajinách, kdekoliv křesťanství zapustilo kořeny, netoliko v Německu, Francii, Anglii, Španělsku a jinde, ale i u nás v Čechách.

11. Že se v té době bratrstvo církevní vyvíjelo v cech, toho je důkazem pražské bratrstvo malířské, založené r. 1348 „ke cti boží, matere boží i svatého Lukáše“. Přední povinnost bratří byla pobožnost v den sv. Lukáše, přední právo měli k poutivému pohřbu s příkrovem a svíčkami. (Dr. Winter d. c. 261.)

ě) Vliv cechů.

1. Poněvadž cechy vytkly si veliké cíle, již z toho jest jasno, že působení jejich bylo prospěšným a že v první řadě přispívaly k rozkvětu řemesel.

Dr. Ratzinger užitek cechů shrnuje kratičce v následující slova: „Podstata cechů záležela v tom, že nebyly pouze spolky na ochranu a k pomoci řemesel, nýbrž také že byly bratrstvy či spolky pro všecky veřejné záležitosti života. Členové měli, jak nakazovaly stanovy různých cechů, „veškeru bratrskou lásku a věrnost upevňovati“ a jako „pravý, zákonitý, povšechný spolek lásku a věrnost bratrskou po veškeren čas, jak komu jmění dovolovalo, jeden druhému prokazovati“, pokojně a svorně mezi sebou žítí, čestně, přátelsky a dle křesťanského řádu a bratrské lásky, a to nejen v záležitostech osobních, ale i „městských a kdekoliv jinde“ se chovati“ (d. c. 354).

2. Obzvláště ukazoval se prospěch cechů v bratrské péči, již si navzájem členové prokazovali, v konání dobrých skutků z lásky k bližnímu, jež byla hlavní úlohou a úkolem cechů. Každý cech měl, jako duchovní řády vůbec, svého „duchovního otce“, jehož si všickni velice vážili. Toho úlohou bylo, trpící podporovati, nemocné navštěvovati a o jich ošetřování péči míti, o vdovy a sirotky zemřelých členů, hlavně jich živobyті se starati. Ve větších městech zakládaly cechy na svůj náklad nemocnice a opatrovny a zaopatřovaly je velikými fundacemi, takže ve všech ouzkostech člověk nalézal tu podpory. A nestačily-li prostředky cechovní k zakládání dobročinných ústavů, cechy alespoň platily na stávající již nemocnice a chudobince určitou každoročně částku za své nemocné a opuštěné bídné členy, takže mimo obyčejné podpory, na něž měli jako občané nároky, dostávalo se členům jich v takovýchto domech ještě mnoha výhod více. Každý cech staral se všemožně hlavně o ty, kdož více vyživiti se nemohli. (Sickinger d. c. 28—29.)

O této vzájemné péči, panující u každého cechu, píše Pastor (d. c. III. 27): „Hluboká nábožnost a opravdu vnitřná zbožnost, jež v Římě a v jiných italských městech spolky ovládaly, byly to, jež jednoduché řemeslníky naplňovaly bratrským smý-

šlením, vzájemným přáním si blahobytu a přísnou spravedlností v každém ohledu, jak každý čtenář stanov snadno se přesvědčí. Zvláštní ustanovení byla vydána pokud se týče péče o chudé, nemocné a zajaté. Každý cech měl svého lékaře, svou nemocnici. Návštěva a podpora nemocných a těch ubohých členů, kteří nějakým nečestným skutkem stali se nehodnými, aby dále v cechu setvali, bývala jednotlivým předsedům jako povinnost ukládána; mimo to měli předsedové i o jejich osobní blaho se starati. V mnohých ceších byly i určité pense, určené pro potřebné členy a jich vdovy a sirotky, jakož i stanoven podíl k vyvdání dcer.“

3. Jako cechy přinášely mnoho dobrého pro jednotlivce, tak i pečovaly vůbec o rozkvět řemesla. Řemeslo právě cechy stalo se nejváženějším stavem. V cechu opovrhovaní dělníci docházeli cti, moci a bohatství. V ceších řemeslníci vydobili si takové úcty, že císařové a králové si jich vážili a s nimi rádi obcovali. Tehdy právě to bylo, kdy povstalo přísloví „řemeslo má zlaté dno“. (Sr. článek „Středověké řemeslo“.)

4. Cechy znamenitě působily kutuzení a povznesení stavovského sebevědomí jak u dělníků, tak řemeslníků. Původně prostí venkované domohli se skrze cechy a řemeslo blahobytu a bohatství. Majíce bohatství a blahobyt, mohli vystoupiti proti těm, kdož posud v městech rozhodovali, a tak svůj vliv i v městských radách uplatňovali. Takto řemeslníci stali se v městech rodinami nejváženějšími, patricijskými, anebo jim nejbližšími. Michael (d. c. I. 150) píše: „Cechy poskytovaly ve XIII. století divadlo svého zápolení. Rozličnými, dobrými omezeními, jež si obchod, vždy širší kruhy objímající, musil nechatí líbiti, bylo mladé řemeslo chráněno před utiskováním a mohlo se zcela svobodně vyvíjeti. Jest to velikou zásluhou cechů ve XIII. stol., že podstatně přispěly k vytvoření se mocného měšťanstva ve středověku. V úzkém spojení s Církví posílily cechy ducha svornosti a cit oprávněné stavovské cti. Řemeslník věděl velmi dobře, že jsou

lidé mocnější, bohatší a přednější nežli on, ale on také věřil, že není o nic horším, nežli tito. Bůh založil rozličné stavy a zaměstnání, od Něho pochází i řemeslo. Pro celek řemeslo jest tak nutno jako císařové, králové a panstvo. Musil-li si řemeslník říci, že se světem špatně by bylo, kdyby nebylo ševců a krejčí, tu naplnila ho tato pravda sebevědomím, jako šlechtice poukázání k svým předkům“ (159).

Janssen vypisuje právě řečené slovy: „Cechy mistrovskými a tovaryšskými stal se ze řemeslnictva městského pevně sevřený organismus, jenž vlastní správou a vlastním řádem se spravoval. Každý řemeslník považoval se za živého úda úzkého celku, jež miloval, a na jehož čest a slávu právě tak byl pyšný, jako měšťan na čest a slávu svého města. Cítě se šťastným ve svém společenském postavení a váže si velice svého stavu, chránil se řemeslník oně závisti, jež nespokojeně pohlží na osoby v životě výše postavené. Sám sebe považoval za stejně mocného a vzácného, ježto pohlížel na svůj stav jako na stav od Boha ustanovený a jako nutný pro celek, právě tak jako je papež a císař a jako duchovní, rytířský a panský stav... Co bylo duchovnímu svěcení, rytířství, učenci doktorát, to bylo řemeslníku mistrovství. Mistrovství považoval za vysoké vyznamenání, jehož si vydobyl neunavnou pílí a poctivým jednáním. Znak řemeslnický byl mu znakem měšťanství. Jeho dům, již co se týče stavby, měl svůj ráz a k jeho „celému domu“ náleželi i ti, kdož v jeho službách byli a u něho pracovali“ (d. c. 413).

5. Nemaleým užitekem pro řemeslníky bylo i to, že cechy, jak nahoře ukázáno, byly pokladnami kreditními a záložnami, jichž pomocí každý snadno surovinu k práci zaopatřiti si mohl. Tím pak, že cechy jednoho kraje či země se spojovaly, vytvořovalo se znenáhla všeobecné cechovní či řemeslnické právo. Janssen píše: „Jako duchovenstvo vystupovalo jako velická, uzavřená společnost, jako veškeré rytířstvo tvořilo

jaksi veliký spolek a jako obchodníci „svaté německé říše římské“ se považovali za jedince ve-spolek, tak i řemeslníci považovali se za členy velikého spolku, jenž obsahoval všechny bratrské spolky jednotlivých řemesel. Ač nebylo psaného společného řádu, přece vyvinul se dle tohoto útvaru společný zvyk veškerého řemeslnictva či řemeslnické právo pro veškeré země říše. Dle ustálených pravidel a zvyklostí tohoto práva nalézal řemeslník po všech městech ochrany a přijmutí u spřízněných cechů; plnil všude své cechovní povinnosti a cítil se tak jako doma v jich zvycích a mravech“ (d. c. 397).

6 Cechy chránily řemeslo a řemeslníky před jeho materiální zkázou, protože stanovily ceny, jež za práci se platiti měly. Tím zabezpečily mistru určitý roční příjem za zboží. (Sickinger d. c. 39.) Dále tím, že cechy stanovily i mzdu dělníkům, rozdělovaly spravedlivě čistý zisk z práce. Takto nemohli se jednotlivci-spekulanti obohaciti na vrub celku. „Cechovní společná práce a nutné majetnictví výrobků zabezpečily hospodářskou samostatnost rozličných řemeslníků a řemesel a spravedlivé rozdělení zisku práce. Zaopatřily všem řemeslníkům ve všech vrstvách *kvetoucí blahobyť a tím i vzdělání a moc*, protože jednotlivci zabraňovaly hospodářskou převahu, jež nezřídka na jedné straně vede k nesmírnému bohatství, ale zároveň na druhé straně i k vykořisťování pracovních sil, a tím k utiskování statisíců.“ (Janssen d. c. 413.)

7. Tím, že cechy zavedly ceny za práci, musilo nastoupiti zdokonalení techniky, ježto řemeslník ve svém prospěchu musil se přičiňovati o to, aby při stejné dobré jakosti zboží a v čase též co nejvíce kusů práce zhotovil. (Michael d. c. 154).

9. Cechy byly k prospěchu i kupujícím, kteří měli záruku, že za poctivý peníz obdrží poctivou a dobrou práci. Cech sám garantoval zákazníkům za práci, protože považoval to za svou

čest, aby jen solidní práce se konala. Stanovením cen bylo zabráněno odírání kupců, zvláště tehdy, kdy některá věc okamžitě byla nutná. (Sickinger d. c. 38—39.)

9. Takto staly se *středověké cechy pravým po-
žehmáním a dobrodíním pro veškeren národo-hospodářský
život*. Z té příčiny píše Bücher („Entstehung der
Volkswirtschaft“, Tubinky 1893, str. 248), že středo-
věké cechy „ve svém způsobu dokonaly organizaci
práce a vybudovaly politickou moc měst. Dvě idee
ovládaly organizaci práce: idea obecného dobra a
idea, že každý dělník v řemesle, jež rukou svou
provádí, má naléztí patřičnou výživu. Důsledkem
první idee bylo, že právo k provozování řemesla
v městě považovalo se za výsadu, již obec jedno-
tlivým mistrům v cechu přijatým udělila a že jim
za to ukládala povinnosti; důsledkem druhé idee
byla všeobecná rovnost a bratrství, jež od druhů
stejného povolání se žádaly. S těmito hospodářství
městské ovládajícími myšlenkami křížovaly se dvě
podobné myšlenky v ohledu politickém: myšlenka,
aby obec každého občana chránila a bránila a za
něho zodpovědnou byla a myšlenka, že každý jedno-
tlivec jménem i životem město chrániti má. Z první
povstala solidarita měšťanstva, z druhé všeobecná
obranná a platy odvádějící povinnost.“

10. „Tím, že cechové úzce s Církví žili, považo-
vali se jednotliví údové za bratry v Kristu, vespolek
sobě napomáhající v nouzi a v nemocech. Ale
i jiných chudých se ujímali cechové. Poněvadž tímto
způsobem pořádky o svoji chudinu se staraly, ne-
bylo, dokud působily, v městech takového
proletariátu, jak to máme nyní, kde naprostá
svoboda ve výrobě zavládla.“ (R. Vrba d. c. 264.)
„Cechy tehdy (ve středověku) ve městě zvyklé ne-
toliko směřovaly k zabránění konkurence a nesmír-
ného obohacení se jedněch na úkor druhých, nýbrž
i ke vzájemnému si pomáhání a podporování. Bez
viny schudlým skýtaly cechy vydatnou pomoc, pe-
čovaly o ošetřování jich v nemoci a o vystrojení
slušného pohřbu. O velikém ochuzení celých měst a

o vzniku proletariátu, jakž jej nyní v úžasném počtu
před sebou zříme, nic se tenkrát nevědělo; neboť
tyto věci tehdy vůbec možnými nebyly. Každý cech
ustrojil pro své nemocné chudé postele
v nemocnici. Podporou cechů také tovaryšům
umožněno ve světě se rozhlédnouti a sna-
bytými vědomostmi domů se vrátiti.“ (Pro-
cházkova d. c. 199.)

11. Dr. Neuschl, který velice důkladně po-
jednává o cechovním zřízení ve své „Sociologii“
(II. 323 nn.), uvádí následující asi dobra, ze zřízení
cechovního plynoucí: 1. Vliv na záležitosti
obecní, hlavně politické. 2. „Každý cech byl dále
společenstvem náboženským, společenstvem
ušlechtilé vespolečné zábavy a společenstvem mravním
či umravňujícím. Společenstva cechovní měla
tudíž vyšší ještě význam než pouhou stránku živ-
nosti; bylať to též bratrstva náboženská. Spojení
řemesla s náboženstvím dávalo mu vyšší jakési po-
svěcení a práci zvláštní útěchu. Z toho plynula pod-
pora vzájemná a péče až úzkostlivá o čest cechu.
Tím tvořilo obyvatelstvo měst řemeslných hierar-
chicky rozčleněný organismus“ (d. c. 354). 3. „Jako
společenstva výrobná či živnostenská přenesly cechy
hlavní zásady družstva nábožensko-mravního do
oboru výrobné, živnostenské práce. Byla to výrobná
družstva, jež lišila se od nynějších tím, že v nich
výdělek byl pouze pomůckou k účelu, tímto pak
účelem byla lidská osoba. Touto zásadou vedena
byla cechů mravní snaha, by na jedné straně obec-
nému blahu staly se užitečnými, plnice
věrně a svědomitě úřad sobě svěřený, na druhé
straně mezi druhy vyloučily každou libovolnou kon-
kurenci a k platnosti přivedly princip opácný, princip
bratrství a rovnosti, čímž právo osobnosti proti
právu majetku — čili oekonomicky mluveno: právo
práce proti právu kapitálu — bylo za-
ručeno“ (d. c. 369). 4. Jmění cechovní
bylo zřídlem blaha. „Jmění cechovní: ce-
chovní dům, cechovní jizba, pečet, korouhev, spo-
lečné dílny, ústavy, nářadí, kapitál sebraný z pří-

spěvků, pokut, „příjemného“ a z darů bylo určeno nejenom k vlastním společným účelům, jako: soudnímu řízení, náboženství, dobročinnosti, podpoře chudých, k pohřbům, k výlohám správy atd., nýbrž sloužilo též individualním hospodářským a mravním účelům soudruhů. Tito však neměli na jmění tom privátních práv, nýbrž byli pouze oprávněni jakožto členové cechu majetku toho užívat, a toto právo jejich bylo pouze osobní, a proto též všem rovné; stejnou měrou mohl tudíž každý užiti místností cechovních k zábavám a rodinným slavnostem; stejnou měrou měli všichni přístup do místností živnostenských a k náciní cechovnímu; stejné měli všichni nároky na majetek cechovní, z něhož nejenom podpory, nýbrž i zálohy a zápůjčky peněžné potřebným druhům byly poskytovány; tak byl cech nejenom útulnou chudých, nemocných a vdov, nýbrž zároveň spolkem úvěrným a zálohy poskytujícím“ (d. c. 377) a 5. Cechy, jakožto společenstva právní, utvářely mír, pokoj a svornost, jednak mezi členy svými, jednak v obci. „Cech jakožto právní společenstvo měl též a přesně zachovával zvláštní svůj „mír“, na jehož udržení, šetření a zjednání, byl-li porušen, cechu záleželo. Práva svého a míru svého hájil cech doma i na venek cechovním soudem. Všechny spory mezi soudruhy bylo dříve této instanci předložiti, než řádnému soudu předloženy byly...“ (d. c. 377)

12. Mohu tedy zcela případně úvahy o cechu a tím zároveň o středověkém řemesle zakončiti slovy znamenitého Moravana Frt. Bartoše, který dí: „*Naši mistři byli šťastni a blaženi, ne svým bohatstvím, ač ze slušného blahobytu přece se těšili, nýbrž svou „svatou spokojeností,*“ jak ji náš lid velice významně nazývá. Přemnohé potřeby, bez nichž se nyní ani nejchudší dělník neobejde, byly jim neznámy... Jako starý Vicura, tak zajisté i muohý jiný mistr směl se pochlubiti: „Jakživ jsem opilý nebyl, jakživ jsem o žádného nezavdil.“ Stávek, socialismu a podobných hesel, kterými se nyní všecek svět rozechvívá, tehdejší dělníci ne-

znali. Panovalt beztoho všude vzorný sociální řád křesťanský, z něhož se vymykati neměl nikdo bez příčiny,“ a slovy Neuschlovými: „Jest historicky zjištěno, že obecný blahobyť netoliko sedláků, nýbrž i venkovských a řemeslných dělníků byl signaturou národního hospodářství v druhé polovici středověku... *Řemeslník byl zámožný; pracoval pilně sice, ne však přes míru, živobytí měl dobré. Tovaryši měli vysokou mzdu a zaopatření, jakéhož ani dříve kdy, ani později již neměli. Život veškerý byl veselý a počestný; radost a spokojenost panovaly ve všech vrstvách společenských*“ (d. c. 386).

Rolnictvo ve středověku.

Ustavičný vývoj a rozkvět národního blahobytu, jenž jest pevnou a trvalou zárukou kulturního pokroku vůbec, založen jest na svědomitém a pilném vzdělávání půdy. Vzdělávání půdy jest, můžeme tak směle říci, nejdůležitějším faktorem v dějinách lidstva. Od dob nejstarších až po náš věk vždy a všude půda považovala se za hlavní pramen výživy lidské. Se vzrůstající společností lidskou kráčela vždy věrně i snaha o lepší vzdělávání půdy. A skutečně, pozorujeme-li dějiny, shledáme, že ve všech státech, kde lidstva přibývalo, množila se i péče o vzdělávání půdy. (V. O. Třebeský: „O zemědělské radě“ v Hospodář. národ. novinách“ 1893, str. 19.) V čele těchto snah kráčela pak vždy církev.

a) Církev a otroctví.

Největšími ubožáky ve společnosti lidské byli otroci. Církev ujala se jich ze všech stavů nejdříve. Všecko vynaložila, by osud jich, když pro časové poměry ihned nadobro změnit se nemohl, alespoň co nejvíce se zmínil. Po dlouhá staletí pracovala a bojovala církev za práva těch nejbídnějších, až dodělala se výsledků nejlepších!

1. Hospodářský život a hospodářské poměry ve starověku kotvily v otroctví. „Pohanstvo nechtělo ničeho vědět o příkazu práce pro všechny. Tělesná práce ukládala se otrokům, kteří neměli žádné lidské důstojnosti a lidských práv. Práce byla nenáviděna, pracující člověk byl vyvrhelem.“ (Ratzinger d. c. 53.) Veškeré potřeby v domácnosti, jakož i na polích a zahradách i lesích konali otroci. Otroci byli ku práci pobádáni bitím a ranami; mzdy nedostávali žádné. Bídny život o hladu a nejnужnější oděv — a někdy ani ten ne — to bylo všecko, co dostal otrok. Osud otroků líčí velice drasticky tehdejší souvěkovec Říman Apulejus, řka o pekařích: „Co spatřil jsem tu ubožáků! Tělo jich bylo modré a krví podlité od šlehů bičiky; nad to bylo nahé a pouze obepjato v půli roztrhaným cárem. Jejich tunika či šat, jež tak nazývali, byla rozedraná v kusy tak, že jednotlivé části těla nepřikrývala, ale spíše obnažovala. Na čelech měli vypálená jména. Hlavy jich byly zpolou ostříhány, nohy železnými kruhy spjaty, obličej blede jako hrůzostrašné obličej mrtvol, oči a obočí od kouře a čoudu, tmy a nečistoty bo-lavé a krhavé, celé pak tělo jako tělo atletů, kteří před zápasem se posypávají, moukou a prachem pokrýto.“ (Metam. X.) S otroky nakládalo se hůře nežli se zvířaty. Myslílo se všeobecně, že otroci nemají citu, ba oni nechtějí ani mezi lidmi.

2. Křesťanství, ježto se ujímalo všech, ujalo se i otroků tím, že hlásalo před Bohem rovnost všech lidí a ukládalo pánům povinnost, aby i u otroků vážili si duše nesmrtelné a je milovali. Ač první křesťanská církev nemohla rázem změnit stáletými zakořeněný názor o otrocích, a ač ani násilím jakým-koliv tak učiniti nechtěla, přece osud jich, pokud mohla, mírnila. Dr. Ratzinger (d. c. 39—40.) v tom směru píše: „Křesťanské zásady měly klidně a zvolna podmaniti si lidstvo a vštípiti nové názory; měly křesťanské idee poznenáhlu uváděti v život. Dříve však, než tento duchovní proces byl skončen, nemohlo se na omezení otroctví ani po-

mysliti, protože celý sociální a hospodářský stav říše římské zakládal se na otroctví tak, že ono všeobecně považovalo se za nutnost, bez níž pohan svět ani představití by si byl nedovedl. Zevnější prostředky anebo docela násilí byly by nanejvýše vyvolaly sociální boj, který však lidstvu by byl nepřinesl žádného užitku, protože scházely ještě elementy k vytvoření se nového stavu věcí.“

3. Rozpor mezi křesťanstvím a otroctvím stále rostl. Dle křesťanských názorů měl pán k otrokům nejen práva, ale i povinnosti, otrok pak sloužil pánu ne proto, že musil, ale pro Krista a dobrovolně. Tak vznikl nový a lepší než dosavadní poměr mezi dělníkem a prácedárcem. Otroctví takto v pravdě a v principu bylo zavrženo a ve skutečnosti křesťanstvím zmírněno. V křesťanské rodině byl zcela jiný poměr mezi pánem a otrokem, než v rodině pohanské; tu otrok požíval svých práv, kdežto u pohanů neměl naprosto žádných. Otroek byl vlastně u křesťanů sloužícím spolubratrem v Kristu. Tím bylo otroctví alespoň v podstatě již přemoženo, odstraněno, v poměr sluhy změněno a tak veliké většině lidstva osud jeho velice umírněn. (Vallon: L'histoire de l'esclavage chez les Romains III. c. 8.)

Byť i dle formy otroctví v křesťanských rodinách, ba i na statcích církevních knížat a řádů se udržovalo, přece v podstatě poměr otroků k jich pánům byl lidštějším a mravnějším a co se týče plnění povinností i práv, s obojí strany lepším. Pán musil se o svého otroka starati. Nemo-cněl-li otrok a pán mu nepřispěl ku pomoci, byl eo ipso svoboden. Zabití otroka považovala církev právě tak za vraždu jako zabití kohokoliv jiného a trestala je exkommunikací (= vyloučením z církve). Církev žádala od otroků právě tak jako od pánů svěcení svátků a neděl a dopřávala jim právo asylné (Conc. Agath. c. 62; Con. Epsom. c. 34; Conc. Aurel. c. 3, srv. Möhler-Gams: „Církevní dějiny“ I., 695), ale musila v prvních dobách svých otroctví trpěti, nechtěla-li státi se příčinou sociální revoluce. Zá-

sluha její pak spočívá v tom, že otroctví fakticky, pokud mohla, změnila v poměr služby.

K nauce přistoupily i skutky. Církev sama darovala otrokům svobodu a kde mohla působila na pány v tom směru, aby otroky propouštěli. Každý biskup propouštěl při různých příležitostech a vždy při své smrti veliký počet otroků na svobodu. Ostatní duchovní následovali v tom biskupy (Rückert, „Kulturní dějiny“ II., 353.) Rehoř Veliký na př., když byl propustil na svobodu dva otroky, významně napsal: „Jest spasitelnou lidem, kteří od přírody jako svobodní stvořeni byli, kteří však z práv lidských jhem otroctví obtíženi jsou, navrátiti jim původní jich svobodu.“ (Dopisy V. p. 112.)

4. Byli otrok přijat do stavu duchovního anebo do kláštera, tím samým byl svoboděn. Toto přijetí však mělo se dít s vůlí jeho pána. Bylo-li pánem dovolení dáno, pak v klášteřích musili vždy a bezpodmínečně otroky přijímat. Sv. Augustin učil, že bylo by to velikým bezprávím, kdyby otrokům přijetí do klášterů se odpíralo. Totéž platilo i o přijetí otroků mezi světský klerus. (De opere monach. c. 25.)

Sv. Chrysostom žádal od pánů, aby nanejvýše dva otroky ke své službě si podrželi a ostatní aby dali vyučiti řemeslům. Domníval se, že takto znenáhla poměr otroctví zamění se v poměr řemeslnický a tak vytvoří se střední stav ve společnosti lidské. (Doklady uvádí Vallon, d. c. 318.) Frančtí biskupové výslovně žádali na pánech, aby alespoň každého desátého otroka propustili na svobodu.

5. V prvních dobách křesťanských považovalo se za hanbu, aby křesťan sloužil židovi. Proto sv. Rehoř Veliký žádal, aby všichni křesťanští otroci od židů byli na svobodu propuštěni, tak aby náboženství Kristovo nebylo potupováno. Frančtí biskupové určili, za jakou sumu peněz žid otroka propustiti musí. I Konstantin Veliký sám zapověděl, že žid nesmí žádného křesťanského otroka mítí. (Ratzinger 138—139.)

6. Nejohrožnějším osudem otroků bylo, že bývali ve starém Římě vyháněni do areny, kdež bývali od zvěře roztrháni za účastenství bavícího se tím římského občanstva. A zase to bylo křesťanství, které tomu konec učinilo, a to koncem 4. stol. Při jednom zápasu gladiatorském vrhnul se jistý mnich mezi gladiatory a jim, již krví zbroceným, ve jménu Ježíše Krista poručil, aby v boji ustali, a pak ve jménu víry Kristovy žádal všechny, by takovýmto hrozným divadlům navždy konec učinili. Ale se zlou se potázal. „Uprostřed těch, jichž zabití zabrániti chtěl, byl sám zabit. Jako mučovník přinesl obět svého povolání a zpečetil tak důrazně své napominání.“ Mnich ten za tím účelem přišel z Východu do Říma v domněnce, že bude-li zlořád gladiatorův odstraněn z Říma, vymizí pak na celém světě. „A dosáhl svého účelu. Císař, velice dojat heroickým činem jeho, vydal velice přísný zákon, že zábavy gladiatorské navždy z Říma se vypovídají.“ (Grisar d. c. I. 32—35.)

7. Vidíme, že církev všemožně proti otroctví bojovala, že po staletí trval tento boj a poněmáhle nastupoval obrat — obrat k lepšímu. Velice případně dí o tom zmíněný jezuita Grisar: „Otroctví, ta zející rána v staré době, bylo křesťanstvím v praxi a i v zákonech zmírněno, důstojnosti lidské byla čest vrácena a propuštění na svobodu velice usnadněno. Nová s nebes přišlá zásada, že všickni lidé pro Vykupitele jsou spolubratřimi, razila jistou cestu ku pozdějšímu úplnému zrušení otroctví“ (d. c. 35.), a spisovatel Ratzinger (d. c. 368—369): „Poměr církve ke starému otroctví byl právě opakem hluboce až dosud zakořeněné domněnky o něm a opakem všeobecně panujícího zvyku. Proto přirozeně musila stáletí utéci, než síla pravdy a spravedlnosti ve veřejném životě své účinky ukázala.“ Ale doba ta přece přišla! Professor Michael píše ve svých dějinách (I. 38.): „V době Karolinků, můžeme za to mítí, že z pohanství vyšlé a vznešenost přirozenosti lidské tak těžce urážející otroctví bylo velice omezeno.“

8. Nejprve vymizeli otroci domácí, protože právě oni byli nejschopnějšími uživateli svobody a založiti

si vlastní krb. Ve všech zemích západní kultury stalo se tak nejdéle za Karla Velikého. Když pak Mohamedáni vtrhli do Evropy a ji mečem a ohněm pustošili, ničili a mnohé z křesťanů do zajetí odváděli, kdež s nimi jako s otroky nakládali, bylo to zase křesťanství, jež se těchto nových otroků ujalo.

Roku 1198 založili Jan z Mathy a Felix z Valois řád k vykupování křesťanských zajatců z rukou Mohamedánův a nazvali jej řádem Trinitářů. Roku 1223 ustavili ve Španělsku řád za podobným účelem Petr Nolaskus a Rajmund z Pennafortu; členové jeho sluli Nolaskové. Jest pak dějepisně dokázáno, že jedině tyto dva řády vykoupily více než 1,200.000 otroků. Ratzinger píše o nich: „Až do nejnovější doby prokazovaly tyto dva řády lidstvu ty nejkrásnější služby; nikdo by nespočetl ony tisíce, které v době 5 století jich přičiněním vyrvány byly z poroby, jež hanebnější byla a více béd skýtala než sama smrt! Jak velikému počtu rodin řády tyto navrátily otce, syna a kolik slz byly usušily!“

V 15. stol. pýcha Saracenů a zkaženost tak zvaných křesťanů tak stouply, že hrůzou plnilo se zejména Španělsko. Jakmile papež Pius II. o tom se byl dověděl, obrátil se dopisem ze dne 7. října 1462 na biskupa v Rubikonu na ostrovech kanárských Lanzarota, pokáral tyto skutky a pohrozil církevními tresty těm, kdož by se byli odvážili nově na víru obrácené křesťany odváděti do otroctví. Týž papež velice horlivě vykupoval otroky ze zajetí tureckého. (Pastor d. c. II. 186.)

9. Podobných případů dalo by se uvésti více, ale vedlo by to příliš daleko. Stačí v tom smyslu uvésti svědectví dvou vynikajících historiků, profesora Michaela a protestanta Hurtera. Michael píše: „Dle svědectví Tacitova staří Germané práci pohrdali. Kdo byl svoboděn, zdržoval se naprosto tohoto ponižujícího zaměstnání a ponechával práci bezprávným otrokům, již se považovali za živé nic a častokrát sténali pod břemenem největší bídy. Novou

dobu přineslo křesťanství poukazováním na prastaré a všemu lidstvu platící slovo: „V potu tváře budeš jísti chléb svůj.“ Touto větou vysloven jest pravý opak pohanského otroctví. Otrok nebyl více pouhou věcí, s níž by pán dle své libovůle nakládati mohl, ale jako člověk a jako křesťan vyrovnal se zcela pánu svému, jsa Bohem stvořen jako on, vykoupen krví Kristovou jako on, povolán k slávě věčné jako on, ba k slávě nekonečně jednou šťastnější než on, dosáhne-li vážným a přísným sebezapíráním posmrtného cíle, svého cíle, s nímž se najisto mine pán, který pozemských statků špatně používá. Otrok po svém propuštění mohl se státi knězem, ba dospěti k těm nejvyšším církevním hodnostem a tak požívatí výsady, již i ten nejvznešenější laik uznávati musil. Kníže církevní neměl však zapomenouti, že Kristus narodil se ve chlévě, aby sloužil, a že tu nejvíce ponižující službu otrockou — omývání nohou — prokázal chudým rybářům, aby jim dal příklad oné ctnosti, již pohanství naprosto bylo neznao“ (d. c. I, 38). Hurter pak dí: „Jediná církev to byla, která vážně pozvedla hlasu proti otroctví a proti hroznému prodeji křesťanů do otroctví, jež prohlásila za čin trestuhodný...“ (d. c. IV. 386.).

10. Proto nestranní dějepisci, ba lidé všech věků a všech směrů uznávají všeobecně veliké zásluhy církve o odstranění otroctví. Hellwald na př. dí: „Ke kulturním zásluhám křesťanství náleží vším právem i zrušení otroctví.“

11. V české literatuře velice pěkně a instruktivně jedná o otroctví starověkém zesnulý probošt vyšehradský Dr. Ant Lenz v díle: „Socialismus v dějinách lidstva a jeho povaha“ na str. 36. nn.

Hlavní body pojednání jeho jsou:

a) „Otroctví bylo v antické societě uzákoněno, a osvětě tehdejší ani na mysl nevstoupilo, že by bylo otroctví něco lidské důstojnosti nehodného, ano, tatáž osvěta nedovedla sobě ani mysliti, aby mohl obstáti stát bez otrokářského podkladu.“

b) „A toto se dělo vůči krutostem, jež byť i jen čísti, úzko jest nám, anť bylo s otroky hůře na-

kládáno, nežli s hovádky. Otroků přibývalo, zvláště v říši římské neustále. Prameny otroctví byly hojné. Otroky se stávali zajatci, ano lidé, kteří pro špatný život svůj se dali za otroky, anebo pro dluhy jimi učinění byli a ti zvali se otroky z trestu, anebo byli jimi rodem (vernae). Když Římané Sicílii a velké Řecko svému panství podrobili, stali se otroky i mužové vzdělání, a počet jejich se množil tou měrou jakou se množilo panství římské.

c) „Zákon cenil otroka jako pouhou věc a nikoliv jako osobu, a nikoliv jako člověka. On byl majetkem pána svého, jako kterákoliv věc jemu náležející. Otroek neměl žádného práva, a žádného zastání, byť s ním bylo sebe krutěji nakládáno. On byl dán plně do vůle pánovy, jako absolutní jeho vlastnictví. On ho směl vedle svévole bítí, trýzniti, mrzačiti, hladem umořiti, ukřižovati, aneb jinak sužovati a usmrcovati.“

d) „Otroků užíváno ke všem možným pracím a zaměstnáním: Oni orali, pásli stáda, kuchařili, byli ševci a krejčí, mleči a holiči, šprýmaři a šaškáři, a byla-li v tom vůle pána jejich, musili k obveselení hostův mezi sebou až k zabítí zápolití. V noci byli otroci do jakési díry (ergastulum) vehnání a nahromaděni, mužové a ženy do hromady.“

e) „Zvláštní druh otroků byli hoši, kteří ve zvláštních pokojících dleli, až by dospěly ke konci hostiny bujných velmožův, aby pak byli předmětem nezřízeného, nepřirozeného milkování. Přivázeli tyto ubohé tvory zvláště z Asie a z Alexandrie, a cvičili je ve všech tvarech hnusného smilství. V tomto hanebném milkování nečinily ženy žádných výjimek, jsouce horší v tom nad muže...“

„A podobné zneužívání, ne-li horší, dělo se s otrokyněmi. Ubohé musily býti svému pánovi podle svévole po vůli, ano on je vydával i hodovníkům k pochuti. Běda bylo těmto ubohým, jestliže se znelíbily vládkyním svým. Musily je obsluhovati, majíce prsa obnažená, a nemilosrdné tyto vzteklíce je bily, ano i ostrými a špičatými nástroji píchaly.“

f) „My křesťané všichni víme, ano vědí i ti, kdož usilují z kořene vyvrátiti křesťanství, že to bylo učení Páně, a jím ustanovená Církev, kteráž z rozkazu Pána Ježíše, ihned v počátcích, ano, jak říkáme, ihned v zásadě otroctví zrušila, ač toho nebylo v božské prozřetelnosti a tudíž také ne ve vůli Církvě, duchem Božím vedené, aby se emancipace otroků děla náhle, anebo dokonce násilím. Byloť zajisté třeba, aby nejprve předcházelo poučení těch, kdož jsou byli držiteli otrokův, a byli získáni mravům křesťanským...“ Ano, jak daleko sahají dějiny Církvě Boží, tak daleko sahá zpět také její snaha, aby vyhynulo se světa otroctví.“

12. Že u starých pohanských Čechů, ba Slovanů vůbec otroctví ve vlastním slova smyslu, jako u národů německých, u Řeků a Římanů nebylo, jest z dějin, zejména ze „Starožitností“ Šafaříkových všeobecně známo, proto netřeba mnoho dokladů uváděti Šafařík sám dí: „Všickni Slované byli v prvotní době, co do svobodství a práv, jedni druhým rovni... Že v nejdávnější době poroba a nevolnictví v tom smyslu, ve kterémž později slov těchto užíváno, naskrze místa nemělo, věc jistá jest. K nejdávnějším ustanovením národů slovanských přináleželo následující důležité vyměření, že Slověnin vězeň nebo zajatý, buď on u číkoliv moci, jakmile dostoupí na zemi slovanskou, tudíž přestával býti nevolníkem, aniž kdo více měl práva k jeho osobě.“ Palacký postupuje dále, když tvrdí, že v pozdějších dobách i v Čechách vládlo otroctví, ale že k nám z Němce bylo zavlečeno. „Že otroctví aneb tělesná poroba v prvotném Slovanstvu byly věci neznámé, to na jevě jest... Naproti tomu samo sebou se rozumí, že kdekoli byli lechové, čili statkáři tak zámožní, že postačiti nemohli k vzdělání všech polí svých... Pročež nelze pochybovati, že i v prvověké době národa našeho již pode jmény družina, čeled, kmeti, chlapani atd. nacházela se dosti hojná třída lidu služebného sice, avšak při tom ni-

koli porobeného, nýbrž osobní svobody požívajícího. Teprve později, když nelidské Němcův se slovanskými zajatými nakládání, jehožto způsob z posavadního u nich ponětí otroctví („die Sklaverei“) se vyjevuje, vábilo Čechy k odměnému neb podobnému sobě počínání, zjevují se i ve vlasti naší stopy a šlepečje, ačkoliv jen řídké a vždy opět mijející, tělesné poroby čili nevolnictví.“ Podobně vyjadřují se Tomek, Hlavinka atd. Kvetlo tedy v době středověké, t. j. při prvních bojích křesťanství s pohanstvím i u národů slovanských, tož i v Čechách — otroctví. A zase to byla církev katolická, která tu podstoupila veliký a vítězný boj. Tak Canaparius, životopisec sv. Vojtěcha, vypravuje, že svatý Vojtěch, nemoha přetrhnouti otroctví a obchody s otroky, od židů je vykupoval.

13. Konečný úsudek o otroctví možno shrnouti ve slova: „Ve formě značně pozměněné trvalo otroctví i ve středověku, ale následkem změněných poměrů a *jmenovitě vlivem křesťanství*, nabylo povahy odchylné od otroctví antického.“ (Srv. Ottáv Slov. N. XVIII. 974.)

ρ) Nevolnictví.

Po dlouhá staletí bojovala církev proti nejnusnějšímu tahu v lidské povaze, proti otroctví. Pravda a spravedlnost zvítězily; otroctví přestalo.

1. Než časem, hlavně násilím mocnějších a působením sociálně-politických zjevů a příhod, vznikl nový druh poroby — nevolnictví. Nevolnictvím vyrozumívá se ve středověku poměr poddanosti, v němž osoba buď sama, anebo co se týče určitých na jisté místo a čas vázaných povinností, se nacházela.

Povinnosti a dávky nevolníků povstávaly nejprvé ze zvyku, ale později byly stanoveny zákonem; všeobecně pak obsahovaly: povinnost ročně jistý peníz odváděti, naturalie dávat i robotovati.

Pán byl oprávněn žádati od nevolníka přisahu

poddanosti, vydání toho, kdo na jiné panství utekl, a jej buď tělesně anebo i na statku potrestati. Dítky nevolníkovy musily zcela podrobovati se autoritě pánově, a při volbě stavu musily si vyžádati jeho svolení. Pán mohl sám své poddané trestati, ba v dřívějších dobách měl i právo je zabít. Po smrti nevolníkově připadla jistá část, eventuelně celé jeho jmění vrchnosti.

Nevolníci nemohli zastávati veřejné úřady; rovněž nebyvali přijati do cechů, nemohli-li dokázati svou svobodu, anebo nebyli-li syny na svobodu propuštěných. Sňatky směli uzavírat jen tehdy, svolila-li vrchnost. (J. M. Eberl v „Kirchenlexikonu“ VII. 1644—1650).

2. Církev, pokud mohla, veškerého svého vlivu použila, aby osud nevolníků zmírnila a zlepšila. Nemohla sice nevolnictví zrušiti, protože ani v tomto ohledu nemohla naprosto vyzouti se ze stávajících názorů a poměrů, anebo zasahovati násilně do práv jiných, ale přece všemožně za nevolníky se přimlouvala a jim polehčovala.

Církev již od VIII. století usilovala o to, aby poměr mezi pány a nevolníky, byl zákonnitě upraven, jejich vzájemná práva a povinnosti stanoveny, a tím libovůli vrchností hráze položeny. Proto také záhy těm, kdož nepožívali práv, byla práva dána a tím princip naprostého nevolnictví zrušen. V té příčině poznamenává Raumer (d. c. V. 4.): „Bylať v křesťanství skrytá mnohem lepší a hlubší demokracie, než v pohanství se byla vyvinula. Vnitřní křesťanská svoboda, která má vyšší cenu než svoboda státem zaručená, byla nedotknutelnou a v církvi dostalo se lidstvu k nápravě státoprávních vad až posud neznámé pomoci. Velice často přispěly sněmy církevní k zmírnění tisnivých poměrů a právě jimi zavržení hodné zlořády byly zakázány.“

3. Právo pána, že může nevolníka zabít, bylo již před Karlem Velikým vlivem církevním u křesťanských národů vymýtno. Církev trestala toho, kdo nevolníka zabil, jako vraha; chtěl-li takový dosáhnouti rozhršení, musil po sedm let — a to

prvních 40 dní pouze o vodě a chlebě! — pokání činiti. (Wasserschleben: Die Buszordnungen der abend-ländischen Kirche str. 633.)

Synoda vormská r. 868. zaručila nevolníkům práva slovy: „Zabije-li kdo služebníka, jenž něco spáchal, zač zasluhuje smrt, bez soudního výroku: má za to pykati dvě léta.“ Podobně stanovily i synody agdeská a epaonská. (Ratzinger d. c. 227.) Vlivu církve třeba také přičísti, že pán nemohl osobu nevolníka prodati, ale pouze zpeněžití omezená práva, jichž požíval na práci svého poddaného. Ostatně mohli nevolníci i v tomto smyslu prodávati se pouze ve vlastní župě, a ne jinde. Kdo prodal nevolníka jinam, musil tři léta pokání činiti (Wasserschleben d. c. 678.) Protože židé hlavně prodej otroků provozovali, bylo jim zakázáno míti nevolníků.

Karel Veliký potvrdil uvedené usnešení synodální a připojil ještě krutou podmínku, že každý kup anebo prodej jsou neplatny, nestanou-li se u přítomnosti a za souhlasu vrchnosti. (Möhler: Sebrané spisy II. 117—120.)

4. Nevolníci nesměli býti svědky. A zase to byla církev, která toto ustanovení zrušila tím, že svým nevolníkům v záležitostech církevních svědectví dovolovala, svědectví jich připouštěla a přijímala. Takto poněnáhu i nevolníci počínali uplatňovati se v životě občanském (Hurter d. c. IV. 389.)

Nevolníci dle názorů své doby nesměli zastávati veřejných úřadů. V církvi však byli před Bohem všickni stejní a nevolníci mohli s dovolením pánů i do stavu duchovního vcházeti a všech církevních hodností dosáhnouti. Byl-li nevolník proti vůli pána svého vysvěcen, zůstal ve své hodnosti, ale biskup světitel musil pánovi dáti náhradu (Ratzinger d. c. 228.) A poněvadž bylo mnoho tehdy biskupů i z rodů nejnižších, můžeme platně předpokládati, že mnozí mezi nimi narodili se z rodičův nevolníkův. Velice stavu nevolníkův spomohlo dále prohlášení papeže Řehoře IX., že nemá při tom, kdož pocházel ze svobodné ženy a nevolného muže

a chce ve stav kněžský vstoupiti, nižádného ohledu se bráti na práva pána jeho. (Huster d. c.)

Proti vůli pána vysvěcený nevolník, stával se po svěcení tím samým svobodníkem; pouze jeho statek připadl dřívějšímu pánu a při nedostatku kněžstva mohl pán povolati jej za svého kaplana, což však nejdéle v roce státi se musilo od té doby, kdy pán nabytí známostí o jeho vysvěcení. K biskupu neměl pán naprosto nižádných práv. („Kirchenlexikon“ VII. 1649.)

Tím, že nevolníci mohli státi se kněžími a řeholníky, povznesl se jejich stav velice v očích ostatního lidu, ježto synové královští a synové nevolníků svěcením stávali se sobě rovnými. (Hergenröther d. c. 577.)

5. Oproti občanským zákonům bránila církev u nevolníků důstojnost lidskou a nerozlučitelnost manželství. Ustanovila a rozhodla, že i proti vůli a mimo vědomí pánů uzavřené manželství mezi nevolníky, je manželstvím dovoleným a platným. Dříve totiž požíval pán práva, že mohl manželství nevolníkům zapovídati. Papež Hadrián IV. stanovil, že manželství nevolnickému nižádným způsobem nesmí se zabraňovati. („Kirchenlexikon“ VII. 1648.)

Církev předcházela pánům v zacházení s nevolníky dobrým příkladem. Ten, kdo byl nevolníkem na statech církevních, byl povinen pouze tři dny svému pánu pracovati a ostatní tři dny mohl pracovati pro sebe. (Clonet: Histoire de la province de Trèves II. 552.) Od světských pánů pak žádala církev, aby s poddanými mírně nakládali a zakazovala jim statek vzítí, anebo je nemilosrdně utiskovati (Ratzinger). Huster píše: „Církev k zmírnění osudu poddaných dala nejen podnět, ale i příklad. Kdežto světští páni nevolníky robotami přetěžovali, dle libovůle daně od nich žádali, o majetek je olupovali, častokráte k útěku nutili a jak se jim zlíbilo, je prodávali, žádali duchovní páni, a hlavně kláštery pouze tu práci, již potřebovali, chránili se přehnaného obtěžování a ukládání břemen svým poddaným,

rozdávali jim v čase bídě ze svého a nezapomínali, že i nevolníci jsou jejich bratřími a sestrami“ (d. c. 388.).

Protože nevolnictví na statcích duchovních bylo mnohem snesitelnější než na statcích světských, mnozí dobrovolně dávali se klášterům v nevolnictví, aby tak osud svůj si polepšili. Z té příčiny musili i světšší páni ve svých požadavcích se mírniti a osud nevolníků stával se tak snesitelnějším!

6. Každý pán dob tehdejších uděloval z motivů a příčin náboženských hlavně při své smrti, ale mnohdy i za svého života, velikému počtu nevolníků svobodu. Aby pak takovíto propuštěnci poživali nějaké ochrany, daroval je pán obyčejně klášteru anebo Církvi, a to tak, aby za placení určité daně anebo za konání nějakých služeb poživali ochrany. (Ratzinger 260—261) Církev tedy i tu alespoň nepřímo velice přispívala k svobodě nevolníků a jich právní ochraně. Wittmann v tom směru dí: „Takovéto předání nevolníků poskytovalo takových práv jako vlastní na svobodu propuštění a vlastně nebylo ničím jiným, než jakýmsi druhem či způsobem propuštění na svobodu. Obyčej tento byl všeobecným.“ (Prameny k německým dějinám I. 8.)

Dalším krokem Církve ke zmírnění osudu nevolníků bylo zrušení formalit při propouštění jich. V době válek křížových každý nevolník, jenž uvolil se táhnouti do země zaslíbené, stal se svobodníkem. Pán nemohl svého sluhu od výpravy ani zrazovati, ani zdržovati. („Kirchenlexikon“ VII. 1650.) Od X. - XV. století bývali nejen jednotlivci, ale celé zástupy nevolníků jak od pánů duchovních, tak světských na svobodu propouštěni. Kr. Fr. Langenthal píše: „Větší část nevolníků nejen v městě, ale i na venkově byla ve stoletích X.—XV. na svobodu propuštěna a duhovenstvo, jakožto nejvzdělanější stav, předcházelo v tom knížatům a pánům nejkrásnějším příkladem.“ (Dějiny německého zemědělství II. 207.) Th. Sommerlad ve článku „Hospodářská činnost Církve ve středověku“ dí: „Ve-

lice často celé osady a celá území patřící Církvi, staly se svobodnými.“ (Ročenka pro národní hospodářství a statistiku. 3. řada. Jena 1994 str. 675.)

7. Mimo ohledy náboženské, působící ke zmírnění osudu nevolníků, blahodárně působily v témže směru i okolnosti zevnější, jež pána nutily, aby s nevolníky zacházel co nejmírněji, zejména od dob XIII. století. Kristian Meyer píše: „I stav rolnický, který celkem vzato, nejdůležitější díl státu tvoří, obdržel v této době nešmírně mnoho na své důstojnosti; nevolnictví v přemnohých zemích nadobro vymizelo...“ (Preussische Jahrbücher 1878 str. 366.)¹⁾

Nevolnictví tedy ponenáhlu vlivem Církve i mizelo. Hergenröther dí: „Mnohými mírnými, bez veškerého násilí znenáhla, ale jistě působícími prostředky, bylo nevolnictví potlačeno, anebo alespoň tak zmírněno, že nebylo krutým a ponižujícím“ (d. c. I. 577.). A protestant Hurter: „Zase byla to Církev, která nevolnictví zmírnila bud tím, že kruté zacházení trestala, buď že nauka její tak na pány působila, že mezi dobré skutky, jež duši ku prospěchu jsou, čítali i propuštění nevolníků“ (d. c. IV. 389.).

8. Počátkem XIV. století pokročila Církev již tak daleko, že nevolnictví zaměnila v pouhou poddanost. Historik Bodmann dí: „Kdož ví, zda mnohý sluha z dob pěstního práva by zaměnil osud svůj se sloužícím dvořanem naší doby a jeho nevolník s obyčejným poddaným našich moderních vlád?“ (Zemská a vojenská správa ve středověku str. 293.) A Kr. Meyer: „Naši nevolníci byli lidé, kteří měli svou vlastní domácnost a mnohým

¹⁾ Palacký poznamenává o Čechách: „Již ve XIII. století ztratila se v písemnostech našich každá zmínka o lidech tělesně porobných, takže spisovatel znamenitý a vážný století XIV. jistiti mohl, že v Čechách o porobcích a nevolnících, kromě z dějin, nic naprosto se neví. A jisté jest, že i ve starších dobách volno bylo každému nevolníku, nejen vykoupení se z poroby, ale i státi se zemanem, uměl-li jen těžiti ku prospěchu svému výtečnými ducha dary, kterýmiž od přírody nadán byl.“ (d. c. I. 359.)

z nich podařilo se již před touto dobou (počátkem XIII. století) vstoupiti ve stav svobodníků a sedláků“ (d. c. 366.) Mikuláš Vogt napsal o nevolnících na statecích církevních: „Nevolnictví bylo tu tak mírné, že ani v našich dobách by nevolníci nechtěli se státi svobodníky a zajisté přemnohý, kdyby dána mu byla svoboda, sáhodlouhým dopisem by prosil o ponehání v nevolnictví.“ (Rýnské dějiny a pověsti 1817, I. 162.)

Zásluha o to vše náleží jedině a pouze Církvi. Alespoň Kr. Meyer dí: „Zlepšení stavů nevolníkův jest jednou z největších zásluh křesťanské Církve“ (d. c. III. 105.).

9. Instruktivní článek „Ottova Slovníku“ o „otroctví“ píše: „Osobnost příznána byla nevolníkovi — název ten jest pro středověkého otroka mnohem případnější než název otrok — v míře mnohem větší než za římského principátu a kromě toho byl nevolník immobilisován; stal se příslušenstvím půdy. Mnohem méně než nevolníkův zemědělských, bylo nevolníkův určených k osobním službám v domácnosti. Nevolník zemědělský nebyl vlastně otrokem v římském slova smyslu pouhým právním předmětem, nýbrž do značné míry i právním subjektem, arci velmi obmezeným“ (XVIII. 974.), kterážto slova nejlépe vystihují podstatu a rozsah středověkého nevolnictví. Tím také tento článek zakončuji.

γ) Církev a rolnictví.

Církev, protože pečovala všemožně o všechny stavy, povolání a poměry společnosti lidské, nemohla zajisté bez povšimnutí nechati i to nejdůležitější povolání, totiž rolnictví.

1. Obdělávání polí bylo ve starověku zaměstnáním otroků. Křesťanství neznalo však otroctví a hlásalo ustavičně, že práce jest povinností všech, jak již byl jsem připomenul. Hlavně byli to řeholníci v klášteřích, již jednak sami veškeré práce a tedy i rolnictví pěstovali,

jednak jiné v nich vyučovali a k nim nabádali. Svatí Severin a Valentin, Fridolin, Kolumbán, Havel, Rupert, Emmerán, Korbián, Vilibrord, Bonifác, Cyrill, Method atd. získali si nesmrtelných zásluh tím, že vedle kázání učili i lidstvo obdělávati pole a tak z hord divochů tvořili pokojné, usedlé a tiché rolníky.

2. Nikdo neupírá, že Církev zakládala v jednotlivých zemích kláštery, jež pěstovaly obdělávání půdy. Lid učil se tu, jakož i v mnohém jiném, od mnichů. Tak stala se Církev matkou rolnictví. Benediktini, Premonstráti a Cisterciáci v pravém slova smyslu závodili v rolnictví a dodělali se výsledků překvapujících. Rozkvět rolnictva datuje se hlavně z XII. a XIII. století. Tehdy vzdělávání půdy bylo ve veliké výši a mělo blahodárný vliv na veškeren obchod i blahobyť.

3. Všude musili mniši podstupovati krutý boj s přírodou, chtěli-li zvelebiti rolnictví. Kaluže, močály, rybníky byly odvodněny a v pole proměněny. Na výšinách založeny jsou vodní nádržky, aby dešťová voda a přivaly v nich se zadržovaly, neodnášely ornici a nezaplavovaly v nížinách pole a luka. Vody v nich nahromaděné užívalo se moudře k zavlažování v čase sucha. (Michael d. c. I. 1—15)

Vedle hospodářství pěstovalo se i zahradnictví. Benediktini již v VIII. a IX. století pěstovali hojně stromoví a to druhů nejrozmanitějších hlavně z Itálie do střední Evropy přinešených (Ilwof: „Karel Veliký jako hospodář“ 425—427.)

Založili-li mniši nový klášter, přinesli s sebou z mateřince všechny druhy ovoce i obilí, aby je i v nové krajině pěstili. Z klášterů šířilo se nejlepší ovoce i obilí na pole a zahrady sousedních hospodářů (Kaufmann: „Středověké ovocnictví“ 43.)

I vinařství hojně kláštery jest pěstováno. Lid učil se mu od klášterníků. Falk v „Dějínách bývalého kláštera Lorschu“ dí na str. 103. o krajinách porýnských: „Tato nejproslavenější země vínem vděčí za slávu svou dvěma

klášterům: Johannisberku a Eberbachu. Příklad mnichů působil na obyvatelstvo a nutil je k následování. Obyvatelstvo učilo se od mnichů namáhavé, ale i užitečné práci na vinicích.“

4. Kláštery zpracovaly širé lány pusté půdy a pak za malý peníz je pronajímali lidem. Tak jak Lamprecht (d. c. I. 137) poznamenává: „tímto novým způsobem pozvedlo se velice hospodářství.“

5. Těžkými ranami pro rolníka byly válka, oheň, kroupy a povodně. Tak na př. ke konci XII. a na počátku XIII. století cena obilí pro tyto nevídané hosty se zdvaceti- i čtyřicetinásobila. Církev i tu hledala cestu, jak by odpomohla bídě. Zřizovala zvláštní sýpky. Michael píše: „Takovéto nehody byly během XIII. století velice zmírněny zřizováním sýpek po příkladu duchovenstva. Od té doby obilí nikdy tak hrozně nestouplo jako koncem XII. století. Tak Církev všemi směry usilovala o pozvednutí rolnictví. A práce její se dařila. „Církev,“ píše J. Scherr („Kulturní dějiny“ 235) „mocně přispěla k zdravému a prospěšnému rozvoji rolnictví.“ Stejně mluví i přemnozí jiní.

6. Roscher („System národního hospodářství“ II. 375) poznamenává: „Veškeré účelnější vzdělávání půdy ve středověku vyšlo hlavně od Církve a klášterů; kláštery byly jak duchovní tak i hospodářské kultury nejlepšími semeništi.“ Winter („Dějiny řádu cistercienského I. 117.“ dí: „Nikdy nebylo lepšího příkladu dáno, jak laciněji a účelněji i prospěšněji hospodářství by se pěstovati mohlo jako od cisterciáků, ježto zásadou jich bylo to, co napsal jeden z nich: „K rolím, jež Bůh stvořil a obdělávatí nařídil, obracíme veškeru svou píli; my mniši a věřící, naši bratři, zároveň s dělníky pracujeme společně, každý jak může a tak živi jsme všichni ze své práce.“ Th. Sommerlad (d. c. 1894 str. 666) píše: „Celá střední Evropa až podnes jest svědkem hospodářské práce mnišské z dob středověkých.“ R. von Fischer-Benzon se vyjadřuje: „Naše sedlské zahrady musíme více méně považovati za

úplně opakování či napodobení dřívějších zahrad klášterních.“ (Staroněmecká flora zahradní 5.—6.) atd.

7. Sackur vyličuje poměr mnichů v době středověké k sedlákům takto: „Od počátku tvořilo pole a zahrada cíl klášterního zisku a politiky. Bylo povinností mnichů, zemi obdělávatí, lesy mýtití, domy a kostely stavěti, městečka a vesnice zakládati. Bývalo jich pýchou co nejvíce z půdy vytěžití. Lidé pak, kteří za plat pole klášterní pronajatá měli, byli přece, ač uznávali panství klášterů, ve svém hospodářství zcela samostatní a volní.“

8. Aby pak článeček tento příliš nevzrostl, neboť tu dalo by se psáti velice mnoho, uvádíme ještě jeden významný doklad liberála Jakuba Malého, který o Čechách doznává: „Po zavedení křesťanství byli to hlavně klášterové, jmenovitě benediktini, již si velice dávali záležeti na zvelebení polního hospodářství, k čemuž jim dána příležitost hojným jich nadáním rozsáhlými pozemky s lidem služebným k nim příslušícím, jakož v listinách nadacích zejména připomínají se: orači, ženci, sekáči, zahradníci, štěpaři, vinaři, hlídači luk, hajní, kobylníci, vodaři, rybáři a j., což podává obraz pravidelně zařízeného a systematicky vedeného hospodářství polního a vyvinutého rozdělení práce. A takž nemíneme se s pravdou, tvrdíme li, že vzdělávání půdy toho času bylo velmi pokročilé a stav rolnický kvetoucí.“ (d. c. 912.)

δ) Středověká robota.

1. Pro mnohé středověké války scházela ve středověku rolnictvu podpora vlád a proto musilo rolnictvo si pomáhati jak mohlo. Až posud malo-rolnictvo tvořilo většinu. Ve válkách přemnoho chudších rolníků uteklo, vzdávalo se svých statků, nebo předávalo je, mnohdy i prodávalo jak duchovní, tak světské vrchnosti, aby nemusilo odváděti velkorolníkům, jakožto léním svým pánům veliké sumy peněz, dávek a rozličných daní. (Ebel:

Ueber den Ursprung der Frohnen und die Aufhebung derselben str. 10.)

„Tato závislost dosud samostatného rolníka byla tedy zároveň zabezpečením jeho hospodářského pokroku. Ve starém nímě zanikl rolník buď jako oběť barbarského dlužního práva, anebo proto, že jistě veřejné dávky nemohl snést. V Německu byl zachráněn. Odřekl se vlastnictví svého statku a s ním spojeného práva, že klásti bude na vázku své slovo při veřejných posadách. Zachoval si osobní svobodu; nebyl tísněn hrudou, na níž přebýval, a měl nárok na pomoc svého pána v čase útisku.“ Těmito slovy vyličuje Michael („Geschichte des deutschen Volkes“ I. 39.) poměr, v němž nyní rolník se nalézal.

2. S obzvláštní láskou přenášel maloroelník svůj statek na Církev, neboť tu jako poddaný odváděl mnohem menší dávky než u světských pánů. Dále bylo tu s ním lépe nakládáno a měl příznivější vyhlídky pro trvalost svého statečku, ježto byl bráněn církevní exkomunikací. (Hurter: Innocenz . . . III. 586.)

„Již v nejstarších dobách byl poměr poddanský při poddaných Církví mírnější a šťastnější, než poměr poddaných světským pánům, a u těchto tím horší, čím byl pán menším a chudším.“ (Westdeutsches Urkundenbuch kap. 2.)

Mnozí sedláci předávali své statky klášterům. Protestant Hurter píše: „Mnozí shledávali poddanost klášterů mírnější než byla poddanost světskému pánu; svůj statek v onom poměru považovali jistějším a proto se rádi v takovou poddanost, jakmile se jiné zbavití mohli, vkupovali.“ (d. c. 586.)

3. Postavení tedy poddaných sedláků nebylo příliš tvrdým a těžkým a naprosto se lišilo od tělesné poddanosti, protože robotující sedlák byl vlastně samostatný — jen zapravil-li ročně určené mu dávky a činži. Vlastní poddanost byla stále působením Církve omezována a proto dí zcela správně Lamprecht („Deutsches Wirtschafts-

leben im Mittelalter“ I. 1141.): „Otroci vystupují při sedlském poddanství téměř výjimečně.“

M. K i e n e píše („Geschichte der Benediktinerabtei Muri-Gries I. 124.): „Záhy přibývalo svobodníků, hlavně na podnět klášterů; svobodníci nabývali vážnosti a zaujímali pomalu místo odumírající venkovské šlechty.“ R a u m e r („Geschichte der Hohenstaufen“ V. 14—15.) poznamenává: „Zdá se na př., že postavení továrního dělnictva (jehož život, či vyhladověním smrt závisí od továrníků a od poměrů, jež dělnictvo nemůže ani ovládati, ani upravovati!) přes veškeré smlouvy, zákony a formy jest novým otroctvím, proti kterému poddanství středověké za radost a veselí považovati se může.“ Skoro stejně vyjadřuje se i Grimm (v „Deutsche Rechtsaltertümer“ XV. 2.), jenž výslovně dí, že poddanství středověkých sedláků bylo velice mírné!

4. Poddaní dělili se, ') nepřihlížíme-li k menším

') K porozumění a jasnému pojmu poměrů českých uvádím dle Tomka: Všecko státní zřízení starých Slovanů spočívalo na tak zvaném zřízení župním. Každý národ usedlý a provozující orbu dělil se dle přirozeného příbuzenství na kmeny, mající své vůdce buď dědičné buď volené. Nad nimi představoval jednou národní kníže. Každý kmen měl svou část země a tato nazývala se u národů slovanských župa, krajina, u Němců „gau“. Země česká byla tím způsobem na župy rozdělena hned od nepaměti, každý kmen měl v župě hrad v čas války k své ochraně, krom toho byl sídlem představených župy. Tento hrad jako majetek společný župní byl staven a opravován společným přičiněním, každý v župě usedlý byl povinen pracemi čili robotami a dávkami potřebnými dle vyměření představených přispívat. Půda, na které kmen bydlil, patřila jemu. Jednotlivec požíval půdy jen jako člen kmene. U Slovanů lišili se od pradávna dva stavy: svobodníci a nevolníci. Rodina svobodná měla své jmění, které spravoval, jako všechny rodinné záležitosti, starosta či vladyka; ostatní údové rodiny vykonávali potřebné práce dle jeho uložení; muži pracovali v poli, ženy zastávaly práce domácí. Největší majitel v zemi byl kníže . . . Mimo to byli majitelé nemovitých statků zemané, nižší šlechta, kteří vládli jednou nebo více vsí neb jedním svobodným dvorem. Lidé poddaní, také dušníci, byli dvojí: Při jedněch vztahovala se poddanost jen na zem, která ale jim náležela, při jiných na osobu samu. Poddaných, kteří byli osobně svobodní, byly tam dva druhy,

odstínům, ve dvě třídy, v poddané sedlské a stavovské. Selští poddaní byli ti, kdož podrobni byli pánu, ať již duchovnímu, nebo světskému. Ti požívali osobní svobody a nebyli vázáni na hrudu zemskou, aby ji vůbec opustiti nesměli. Vyplnili-li povinnosti, jež pánům konati měli, pak bylo jim zcela volno dle libosti místo své změnit a na jiné panství přejíti. Toto poddanství téměř ničím od svobody se nerozeznávalo. (Michael d. c. 48; Bodmann: Rheingauische Alterthümer 386—387.)

O osobní svobodě těchto poddaných píše Lamprecht (d. c. I. 923—924): „Myšlenka, že selští poddaní na statcích panských, jak se samo sebou rozumí, nepožívali nižádné svobody, byla celému středověku naprosto neznámou. Teprve po přijetí římského práva a za plného rozvoje terri-

sedláci, neb dědinníci, kteří drželi statky dědičné, musili však odváděti roční platy buď v penězích, dilem v obilí, medu a jiných plodinách; někdy také byli povinni jistých robot k vykonávání pro vrchnost. To byl způsob poddanství ze všech nejmírnější, při němž zachoval se v lidu statečný duch. Druzí byli osadníci. Poměr k vrchnosti byl skorem tentýž jako u sedláků. I oni odváděli roční platy, drželi za to zem svoji dědičně. Rozdil byl jen v původu. Sedláci seděli od nepaměti na svých statech, osadníci ale byli uvedeni od vrchnosti, která chtěla založiti novou ves. Poddaní osobně ne-svobodni nazývají se latinsky servi, české slovo parob. To byl zase dvojitý druh. Vlastní parobové náleželi pánům svým dědičně se všemi svými potomky, oni se nemohli bez vůle pánovy vykoupiti; sluhové však se mohli dle své vůle vykoupiti. Pán mohl se své strany paroba neb sluhu, sedláka i osadníka prodati, postoupiti, ovšem jen s tou mocí, jaké nad kterým požíval. . . . Kdežto církev působením svým nevolníky znenáhla povýšila, zmenšoval se během času počet svobodných sedláků a osadníků rostoucí nadvládu župních pánů a vladyků, kteří sobě násilím osobovali mocí nad vzdáleným přátelstvem a tak znenáhla upadl svobodný stav sedláků a osadníků, který byl sice na půdu vázán, do odvislosti feudální. . . . Tak se utvořila šlechta a poddaní. . . . Šlechta vši mocí hleděla sedláka sobě upoutati, aby mohla tím směleji proti moci knížecí neb královské vystupovati, po případě i ozbrojeným vojem vzdorovati, a nešetřila žádných prostředků, svobodného sedláka navždy jako svého poddaného sobě podmaniti. Šlechta pak uvalila na podmaněné sedláky feudální břemena, desátky a povinné práce či roboty. (Rudolf Vrba: „O zachování stavu rolnického.“ 44—45.)

riálně stavovských práv utvořila se zásada, že povinnost k osobním či — což nyní totéž jest! — k reálním břemenům, naprosto se přičí výsadám úplné svobody.“

K poddaným stavovským patřili ti, kdož na svobodu puštěni byli, svobodníci, ano i šlechtici, kteří ze zvláštních příčin buď sami, nebo i s rodinami byli „služebníky a sloužícími“ větších pánů. Pro ty, kdož byli bez pána, a kteří se usadili na panské půdě — mělo tu výhodu, že tak obdrželi ochránce a — byli bezpečni proti tvrdému a sveřepému právu, jemuž muž svobodný vysazen byl. (Fricke: Das mittelalterliche Westfalen 111.)

5. Každý poddanský statek byl, — protože právo a povinnost stejným kráčely chodem, — tak veliký, aby jeho majitel svou rodinu vyživiti a břemena se statkem spojená nésti mohl (Lamprecht d. c. 467). Dávky, jak se zdá při výpočtu jednotlivostí, jsou dosti veliké, ale veškerá suma byla v celku malá, někdy až nápadně malá. (Sugenheim: Geschichte der Aufhebung der Leibeigenschaft und Hörigkeit 358 n.)

K povinnostem náležela i roboty, již poddaný na statcích svého pána konati měl. Při práci této dostával robotník přecasto i stravu, ano i oděv, a za nejstarších dob i něco mzdy. (Maurer Geschichte der Frohnhöfe III. 292). Roboty často, jako na př. při hlídání hradů a vesnic i měst, jež chránilo obyvatelstvo před nepřáteli a lupiči, měly stejnou důležitost jak pro pána, tak poddané. „To nahlížel ve středověku i ten nejzaslepenější“, píše zcela správně Roscher (System der Volkswirtschaft II. 400—401) proti nesprávným názorům, jež považují všeobecné roboty za utlačování sedláků.

6. Povinnosti poddaných sedláků byly přísně určeny od XI. století zvláštními zákony. Zákony tyto, jež sdělávali páni a sedláci společně, vymezovaly dle starých obyčejů a zvyků vzájemný vztah, vyznačovaly se láskou křesťanskou a něžnou citlivostí. Grimm (d. c. IX.) nazývá je „vzne-

šeným důkazem svobodného a ušlechtilého způsobu v přirozeném a vlastním právu.“

Obzvláště výhodně dařilo se těm poddaným, kdož robotovali Církvi a klášterům. Celá spousta dokladů toho nalézá se u Michaela (d. c. 51—53), dále u Hurtera (d. c. III. 581. n.) a j. Proto zcela správně konkluduje Michael (d. c. 52.) „Poddaní Církve požívali tak velikých a obsáhlých výhod, že stále více a více bývali počítáni k svobodníkům . . . Faktum, že duchovní páni vůbec milostivě vládli, nalezlo trvalé ozvěny v přísloví: „Pod berlou je dobře býti.““

7. Neměli-li někteří šlechtici, kteří ničeho si nedělali ani z loupeží, ohledu na své poddané, byla to Církev, jež s veškerou tehdy jí možnou mocí zakročovala ve prospěch poddaných. R. 1227 žádala na př. synoda trevírská ochranu pro sedláky, kteří byli nuceni v neděli a ve svátek robotovati.

Jako vyšší stavy účastnily se správy říše, podobně poddaní sedláci účastnili se správy při obyčejných a hrdelních soudech. (Srv. Gothein: Hofverfassung auf dem Schwarzwald 275.)

Ke sňatkům poddaných na témž panství bylo sice žádoucím svolení vrchnosti, ale svolení to nesmělo se nikdy odpírati. Nauka o t. zv. jus primae noctis jest pouhou pověrou a pomluvou. (Srv. Karel Schmidt: Jus primae noctis, eine geschichtliche Untersuchung 379.)

8. Bez souhlasu poddaných nesměla vrchnost žádných nových robot zaváděti. Jednala-li vrchnost protizákonně, zanedbávala-li své poddané, pak poddaní nemusili konati své povinnosti a požívali úplné volnosti a svobody. (Rattinger d. c. 227.)

9. Robota spočívala dle tehdejších poměrů na stanovisku zcela zákonitém a lid cítil se úplně spokojeným; i ten nejmenší rolník měl větší příjmy, nežli vydání. Píše Inama-Sternegg (v Paulově „Grundrisz der germanischen Philologie“ II. 2, 4.): „Hospodářské oběti a osobní roboty, jež

poddaný na sebe vzíti musil, byly bohatě tím placeny, že byl přijat na panství do velikého hospodářského organismu, který mu zaručoval rozmanitý výnos a stálou bezpečnost jeho existence.“

Janssen (d. c. I. 330—336) uvádí celou řadu robot a posléze dí: „Všecka tato ustanovení podávají důkaz, že svobodný a přece poddaný „chudý muž“ středověký naproti svému pánu a vrchnosti nikterak nebyl bez ochranných prostředků právních a že jeho poměr k pánu byl velice důstojný a naprosto nikterak ponižující. Poddanost chránila poddaného před hladem a ponejvíce v dědičných dvorech a domech sídlila; kde poddaný konal u pána osobní službu, patřival k rodině.“ Proto poznamenává Grimm (d. c. 318.): „Věřím, že robota a poddanství ve středověku byly mnohem lehčí a lidu milejší, než stísněné poměry našich sedláků a továrních dělníků.“

10. Roboty mnohdy od vrchnosti bylo i zneužíváno; to jest jisto a nepopíratelno.

11. V Čechách že robota od nejstarších dob panovala, netřeba ani dokládati; větší dějepisná díla mluví tu jasně. Ale jako všude, tak i tu s „tou robotou“ před vypuknutím husitismu, či ve středověku, nebylo to tuze zlé, alespoň ne takové, jak obyčejně se líčí. Palacký, dobrý znatel dob těch, píše: „Veškerý obsah desek zemských i dvorských, jakož také celá zásoba listin veřejných i soukromých, které z věku počínajícího XV. století až podnes dochovány jsou, učí nás zjevně, že počet svobodných zemanův, u porovnání s časy pozdějšími v Čechách, byl té doby nad míru hojný — pravda to, kteráž i z jiných starých svědectví jasně vysvítá. Neb jakkoli zmáhající se duch feudalismu přičiňoval se, aby stavové od sebe se dělili a rozdíl mezi nimi aby zostřily a upevnily se: nebylo přece té doby ještě čáry určité, kde chudý zeman či majitel svobodného (žádným ourokům nepodrobeného) gruntu, přestáváje býti zemanem, stával se pouhým sedlákem, ačkoli není

ovšem pochybnosti, že zeman bohatý, co pán ouroční, ipso facto počítán byl mezi uroence, t. j. zemany a šlechtice, ve smyslu věkův pozdějších“ A dále: „Sedláci byli povinni pánům svým pololetně o svatém Havle a o sv. Jiří „ouročiti“, t. j. platiti jistý počet buď jen hotových peněz, buď také obilí, slepic, vajec atd. Někteří také měli konati jisté služby v lese nebo na poli, aneb robotovati (obyčejně po 6 až 12 dnech do roka). Nesmíme však pomínuti mlčením, že bývalo v obyčeji mimo ouroky dotčené pánům za jistých příležitostí přinášeti tak řečené „pocety“, t. j. dary všelikého způsobu...“ (d. c. II. 455—456.)

12. Roboty měla pro lid při mnohém zlém i své v ý h o d y. „Selský lid nebyl podřízen zrovna vládě a jejím úřadům, nýbrž prvním a nejbližším úřadem jeho byla vrchnost. Pánové feudální, kteří pode jménem vrchnosti drželi veliké statky, měli veškeru správu obyvatelstva ve svých rukou. Zejména měla vrchnost ve své moci správu soudní a policejní, právo rozdělovati a vybírati daně, udělovati pozemky selské nebo je pronajímati. Taková správa měla do sebe všelicos dobrého, zvláště když vrchnost a její úřednictvo byli lidé uznalí. Lid neměl k soudu daleko, a když se v něčem domáhal svého práva, nestálo ho to ani mnoho cest ani mnoho peněz. Svědomitá vrchnost se starala o lid. Když by se bylo vidělo, že sedlák některý nehospodaří dobře a že by své děti ožebračil, odňalo se mu hospodaření a ustanovil se poručník. Některá vrchnost posílala syny svých poddaných na učení do škol a vydržovala je. Vyhořel-li kdo neb přihodila-li se neúroda, pomáhala vrchnost stavivem i obilím na mírné a pozvolné splátky. Zlé však zase bylo, že sedlák příliš závisel na svém pánu. Bez dovození vrchnosti nesměl se ani vystěhovati, ani oženiti, ani svých synů dáti na řemeslo nebo na studie. Pracoval na poli své vrchnosti, pomáhal při kácení dříví, nadháněl při honech a chodil za posla...“ (Hlavinka d. c. 372.) Krátce

můžeme říci: Roboty byla zlá, ale tak zlá, jak obyčejně se představuje a líčí — přece nebyla. Sociální řád ji předpisoval.

e) Stav rolnický ve středověku.

Moderní svět pohlíží na rolnictvo s patra — a přece stav tento nejen že je nejdůležitějším pro společnost lidskou, jak netřeba vůbec dokazovati, jest také založen Bohem samým. Čtemeť již na prvním listě Písma sv.: „Pojal tedy Hospodin Bůh člověka a postavil jej v ráji rozkoše, aby je j vzdělával“ (1. Mojž. 2, 15.), a dále: „Byl pak Abel pastýř ovcí a Kain oráč“ (1. Mojž. 4, 2.) Proto Kristus brával podobenství ze stavu toho a Církev v ě n o v a l a mu vždy péči největší.

1. Že roboty a nevolnictví ve středověku nebyly tak strašny, kruty a nespravedlivy, jak se všeobecně hlásá, právě jsem ukázal. Naopak tato zřízení povznesla ve všech zemích hospodářství, jehož důsledkem bylo ve většině krajů pravý blahobyt rolnictva.

2. Tak na př. dí se o Předních Pomořanech: „Rolníci jsou bohatí. Nosí pouze oblek anglický, anebo jiný dobrý, ba i tak pěkný, jako kdys šlechta, anebo měšťané nosívali.“ (Kantzow: „Pommerania oder Ursprung Altheit und Geschicht der Völker und Lande Pommern“ atd. II. 406—407.)

Altenburgští rolníci měli se tak dobře, že nosili medvědice, koraly zavěšené na zlatých šňůrách a hedvábné, tehdy velmi drahé stužky (Langenthal: Geschichte der deutschen Landwirtschaft“ III. 201.)

O sedlácích ve Vestfálsku mluví (dle Wenera Rolevicka v „De laude veteris Saxoniae“ str. 224.) šlechtici: „sedlák hromadí již více lén, nežli nás deset dohromady a sežene peněz sumy jaké chce.“

Ve středním a severním Německu, jakož i v Bavorsku bylo rovněž postavení rolníků velice dobré, jak z díla Janssenova (d. c. I. 368.) dokázati se dá. Týž dodává: „Platili ovšem sedláci

rozličné daně a dávky, ale přes to bylo jich oekonomické postavení velice příznivé, v jednotlivých statcích v Dol. Bavořích až přepych a neobyčejný blahobyť panoval“ (d. c. I. 369.)

O elsaských sedlácích píše Wimpheling (De arte impossoria): „Bohatství sedláků v našich krajinách a v mnohých částech Německa přivedlo přepych a pýchu.“

Významným zajisté jest r. 1497 na říšském sněmu v Lindavě a pak na více následujících sněmích opakované nařízení: „že obyčejný sedlák a dělník jak v městech tak na venkově nemá oblékati se, či nositi šat, jehož loket by stál přes půl zlatého; též nemají nositi zlato, perly, samet, hedvábí a krumplování a ani dítkám a ženám svým dovolovati, by je nosily“ (J. Kr. von Senkenberg: Neue Sammlung der Reichsabschiede II. 31.)

Jako sedláci bohatě ve středověku se strojili, tak také dobře jedli. V knize (nadepsané: „Buch von den Früchten, Bäumen und Kräutern“) v Mohuči r. 1498 vydané se dí: „Který sedlák pracuje, má i bohatou stravu a jí stále masa všeho druhu a ryby, chléb a ovoce a pívá víno často až přes míru, což ovšem není chvályhodno. Proto varuj se stolu sedlákova, abys zdrav zůstal!“ (Janssen d. c. 370.)

3. Z těchto důvodů klade S. Riezler v dějinách bavorských („Geschichte Bayerns“ III. 787) hlavně na to důraz, že ti, kdož o krutosti a utlačování sedláků ve středověku píší, nemají pravdy, ježto tehdy vesměs stav rolnictva byl velice dobrý. Quetsch („Geschichte des Verkehrswezens am Mittelrhein“ 390.) dí: „Nikdy po celý středověk nebyla hospodářská situace zemědělských tříd v celku tak příznivá, jako ve XIII. století. Tehdy práce, pokud existovala, velice se cenila, tak velice jako ve středověku vůbec a zároveň byly majetkové a plodinové poměry venkovského zemědělství daleko lepší nežli dnes.“

4. Cena obilí ve středověku byla veliká. Michael (d. c. I. 12.) píše: „Rolník, který ve středověku ročně prodal 100 centů obilí, když cent byl

za 2 marky, byl zrovna tak bohat, jako rolník naší doby, který za cent obdrží dnes cenu čtvero- i pateronásobnou.“ Karel Lamprécht („Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter“ I. 1239) dí: „Vzpomeneme-li, že při půdách s nejlepší úrodou dle starého pozemkového práva i absolutní bezpečnost majetku spojena byla, která obzvláště ve XIII. století vynikla, zcela lehkou pochopujeme, jak v době té všeobecné materiální blaho v zemědělských třídách zavládnouti musilo.“ A. Huber v dějinách Rakouska („Geschichte Oesterreichs“ III. 496) poznamenává: „Nemůžeme nikterak tvrditi, že příčinou bouří selenských v Německu byla by bývala stísněnost rolnictva, jako tomu bylo v krajinách dolnorakouských, kde časté vpády turecké a vypsané berně rolnictvo vyčerpávaly. Neboť poměry německých sedláků byly tehdy v ohledu materiálním a právním mnohem lepší než ve stoletích následujících... Jak dobře se sedláckům koncem XV. a XVI. století materiálně vedlo, poznáváme z toho, že v mnohých krajinách německých denně dvakrátě maso na stůl se stavělo a i čeládce a nádenníkům víno za nápoj dávalo.“

5. Zmíněný již několikrátě liberál Jakub Malý, když byl vyličil, jak dobře vedlo se rolníkům zejména za Otakara II., pokračuje: „Veliká pohroma stihla rolnictví české po žalostném zahynutí Otakara II. loupeživým řáděním v zemi sběře braniborské, před níž sedláci utíkali do lesů, nechávající pole svá nevzdělaná, z čehož pošel hlad a silné mření lidu. Ale již za následujícího šťastného panování Václava II. zotavila se zase země dokonale a polnímu hospodářství nastala doba nového květu, který dosáhl svého vrcholu za zlatého věku Karlova, kdež byla hojnost všeho a veliká láce obilí i ostatních věcí potravních“ (d. c. 913.).

6. Selský jídelní lístek z r. 1373 dí: „Seznam, jakou stravu čeledi po týden sluší dávat. V neděli ráno (k obědu) maso (hovězí) polévku a pečeni; večer maso, kroupovou polévku a zadělávané. V pondělí k obědu maso, polévku, řepu va-

řenou, maso pepřené, neb jiné místo něho; večer maso, ovesná kaše a zadělávané. V úterý k obědu maso, polévku, uzené se zelím; k večeři maso, krupičnou kaši a zadělávané. Ve středu k obědu maso, polévka hrachová a maso zadělávané neb jiné. V pátek a v den postní k obědu hrachovou polévku, tresku a nějaké jídlo z ryb neb jahelná kaše; k večeři hrách, vdolky a ryby neb ovesná kaše“ (Vaterland 1883)

7. Měla-li se čeled takto, jak teprve měl se sedlák sám? V přemnohém „panském domě“ dnes lépe se nežije! O toto povznesení blahobytu rolnictva měla zásluhu Církev. Alespoň dí Tomek a s ním přemnozí jiní: „Na zlepšení poměrů stavu selského měla největší vliv Církev. Nebo ve středním věku nebylo žádného ústavu, který by tak mocně a všestranně byl působil na zdokonalení společnosti lidské. Církev působila vzdělavatelně nejen jako ústav náboženský, nýbrž pečovala o různé potřeby společnosti. Její obřady kostelní působily mocně a její mravní prostředky na knížecí rody“ (d. c. I 94).

Středověké obchody.

Mezi činitele, kteří neúměrně pracují o hmotném prospěchu lidstva, náleží na prvním místě obchod. Obchod, abych tak řekl, je teploměrem blahobytu. Čím která země více obchodem je proslulá, tím také větší v ní panuje vzdělanost a blahobyt, rozumíme-li slovem vzdělanost to, co v pojem onen vkládá „moderní“ naše společnost. Jisto zajisté, že i se vzrůstajícím obchodem vzrůstá se volnost a rozpuštělost mravů. Proto nutno, aby obchod plynul v mezích zákonem křesťanským vymezených. A o to právě starala se povždy katolická Církev.

1. Již v době apoštolské došla si Církev o obchod značných zásluh, a to hlavně tím, že udržovala čilé přátelské styky jedné krajiny s druhou. Mladistvé obce křesťanské totiž považovaly se již tehdy za společné těleso a jedna s druhou

žila v nejužším přátelství. Panovalof u křesťanů pevné přesvědčení, že všickni vespolek jsou bratřími v Kristu, že tedy jsou povinni vzájemně se podporovati, těšiti, obveselovati a siliti. Stalo-li se, že někdo z křesťanů do ciziny odešel, nalezl vždy u spoluvěřících oné krajiny nejen co nejlídnějšího přijetí, ale i bezpečnosti na další cestě. Křesťané řídili se tu příkladem božského Mistra o milosrdném samaritánu. V předpisech, jež biskupové jednotlivým osadám dávali, setkáváme se stále s příkazem, by křesťan byl pohostinným, ku příšlým bratřím vlídným, úslužným a aby ve všech potřebách byl jim mocnou oporou a podporou. „Sv. Pavel vydal několik předpisů o přijetí hostů; hosté měli od biskupů všim nutným býti opatření; jim věřící měli vycházeti vsříc, na další cestě je pak provázeti a chrániti. Apoštol sv. Jan pokáral biskupa Diotrefa, že týž zanedbával pohostinství cestujících křesťanů-bratří, kdežto Kaja pro jeho v tom směru laskavost, vlídnost a pohostinnost chválil. Sv. Pavel výslovně poukázal i na odměnu za pohostinství a na zásluhu, již křesťan si tím získá, připomenuv případ ve Starém Zákoně, kdy andělé a Bůh sám vzali na sebe podobu hostů.“ (Ratzinger d. c. 38.)

Láska a pohostinství prvních křesťanů vztahovaly se nejen „ku domácím ve víře“, ale i k jinověrcům, nejen ku členům Círky své, t. j. členům svého obvodu křesťanského, ale ku všem křesťanům vůbec. „Pohostinství bylo tehdy tím cennějším, poněvadž křesťanství bylo jaksi náboženstvím šťvaných lidí a jak šíření křesťanství (missie), tak pronásledování ukládaly věřícím za povinnost, by domy své měli připravené pro cizince.“ (Döllinger: „Křesťanství a Církev“ 328.)

2. Jak již vzpomenuto, vztahovala se láska prvních křesťanů i k jinověrcům, t. j. židům a pohanům. Důrazně alespoň napomíná sv. Pavel v epištole k Římanům a v první epištole ku Thesalonicenským, aby křesťané nikoho ze své lásky nevyučovali, dále že pokoj mají zachovávat se

všemi lidmi, všem dobře činiti a na nikom se nemstíti. Totéž prikazuje i sv. Petr. (Ep. k Řím. 12, 14—20; 1. Thes. 5, 15, 1. Petr. 3, 9—18.)

„Byl jsem cizincem a přijali jste mne,“ řekne dle nauky Církve jedenkrát sám Kristus Ježíš těm, kdož budou při posledním soudu na pravici Jeho. A právě těmito slovy naznačil Syn Boží, že pohostinství jest činem křesťanského milosrdenství, křesťanské lásky k bližnímu a slíbil tomu, kdo tak činiti bude, pohostinnost svou v nebesích. Nedím proto, že mnozí plněním tohoto slova Kristova, chtěli zabezpečiti si spásu věčnou. Tak vyvinuly se církevní řády, jichž prvním účelem bylo pohostinství cestujících.

3. Regule sv. Benedikta nakazuje na více místech s důrazem, aby všickni hosté bez výjimky tak byli přijímáni, jako by to byl Kristus Pán sám. Vyčastování a přijetí kohokoliv mělo býti co nejlepší a nejněžnější. Přišel-li host, byl prior, který s ním stolovati musil, dispensován i od postu. Vodu k umývání rukou měl hostu nositi opat. Ostatní bratří měli hostu umýti nohy, z čehož ani sám představený vyjmut nebyl. Hosti, kteří, jak dle regule, „nikdy v klášteře neschází“, měli míti svůj vlastní kostel. Dle předpisů řeholních mělo býti připraveno pro hosty měkké a pohodlné lůžko a světnice co nejčistší. (Srv. Karel Schmidt: „Die Ordensregel“ Rezn 1892, str. 87—90. kap 53.)

Kláštéry staraly se o bezpečnost cestujících. Michael (d. c. I. 176.) píše: „Uvážíme-li, jak velice byl až ku konci XIII. století rozšířen řád sv. Benedikta a řády dle něho zřízené, nebo z něho pošlé, vzpomeneme-li dále, že právě církevní řády to byly, jež na osamělých, opuštěných místech nejprve své sídlo činnosti a kultury umísťovaly, pochopíme snadno veliký význam, jež středověké řády měly pro cestující všeho druhu a tím pro obchod vůbec. Pro pohoštění cizinců určené místnosti a stavení sluly hospitály. Řád Johanitů vyvolal k životu

v XI. století vlastně kupci, aby tak na cestách bezpečni byli. Oba tyto řády měly veliký počet domů.“

Kupci z Amalfi vystavěli v Jerusalemě poblíž Božího hrobu kapli, k níž později připojily se dva hospitály ku přijetí a ochraně poutníků obojího pohlaví. „V hospitálech u sv. Jana (tak slula kaple a hospitály k ní připojené), v Jerusalemě nalézal opuštěný poutník přítele, pronásledovaný útočiště, nešťastník útěchu a pomoc, nemocný ošetření — či pokojnou smrt a tichý hrob poblíže hrobu samého Špasitele“ (Wedekind: „Dějiny řádu Johanitského“ Berlín 1853. 3.).

Z popisu tohoto kláštera, jenž se nám zachoval z první polovice XII. století, jest jasno, že týž byl dobře zařízen, dovedně veden a spravován. Mohl pojati až 2000 hostů obojího pohlaví. (Häser: „Dějiny křesť. péče o chudinu a poutníky“ 119.)

Mateřinec jerusalemský zakládal v pozdější době i filiálky a to ponejvíce v přístavech ku přijímání poutníků. Tak stalo se v St. Gillesu, Otrantu, Tarentu, Messině Asti, Pise a Seville. Všude nacházel řád Johanitů veliké obluby. Dary hrnuly se mu se všech stran, protože hlavně obchodníci s jeho pomocí docházeli svých cílů. (Ratzinger 328—331.)

V podobném směru rozvinul činnost svou i řád německých rytířů. Hospitály tohoto řádu od dob XIII. století hlavně v Německu velice rozšířeného, neomezovaly se pouze na péči o nemocné, ale přijímaly i opuštěné, bez přístřeší se potulující žebráky a ubožáky, rozdělávaly po okolí almužny, vyhledávaly opuštěné, sirotky, pohozené děti, jež pak vychovávaly. I cestující nalézali u nich vlídného přijetí. Císař Ludvík Bavorský velebí je hlavně pro jich k cizincům vlídnost a pohostinnost. (Voigt: „Dějiny německého řádu“ I. 62.)

4. Byly-li hospitály velikým požehnáním pro města a vesnice, požehnání to nabývalo ještě větší ceny, nacházely-li se v horách a na vysokých, nedostupných skalách. Již na podnět Karla Velikého a císaře Ludvíka II. bylo zřízeno mnoho hospiců v Alpách, jichž správu obsta-

rávali dobrovolně řádoví bratři a sestry, kteří z počátku žili jednotlivě, později jako řeholníci pod správou priora, a to dle regule sv. Benedikta nebo sv. Augustina. „Nejčastěji bývaly tyto ústavy dvojitým klášterem k ochraně poutníků jak mužského, tak ženského pohlaví. Tak tomu bylo na př. u hospitálu sv. Vojtěcha (Adalberta) u Arka a mariánského hospitálu v Campigliu v jižním Tyrolsku. V ústavech těchto z lásky k Bohu poskytoval se cizincům nocleh a strava; chudý dostával ještě almužnu a nemocný ošetření. Při špatné povětrnosti bylo povinností bratří hosta do určité vzdálenosti provázeti; i chránění silnic před bandity bylo jich úkolem. Takovýchto ústavů, které vesměs ve XIII. stol. byly podrobeny jednomu z největších řádů, nacházelo se v tyrolských Alpách poměrně velice mnoho. Vybudoval je stále kultuře přející a ji podporující duch křesťanství, jenž takto umožňoval stálý, čilý a obchodní život i spojení mezi Itálií, Německem a Rakouskem.“ (Michael d. c. 177 nn.)

Jak připomenuto, vypočítává Michael podobných hospiců na 40 a dokládá: „Jsou pomníkem v dávno uplynulých stoletích účinné lásky k bližnímu, protože ještě dnes některé vysoko v horách ležící osady vyznačují se stejnými nadacemi.“

5. Církev ve své péči o bližního nezapomínala ani na ty, kdož v noci cestovali a před uzavřením bran do města dostati se nemohli. Pro takové stavěly se hospitály před branami města a po celou noc mohl do nich cestující zavítati. Tu všichni nalézali noclehu, útulku a zaopatření. (M. Viollet-Duc: Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle, VI. 102.)

6. Mimo hospice a hospitály starala se Církev o cestující i jinak. Všichni věřící působením jejím, jak jsme shlédli, považovali pohostinnost za první křesťanskou povinnost. Duchovenstvu přímo to bylo nakázáno. Rabanus Maurus napomíná kněze takto: „Kdo z laiků pohostí jednoho neb dva cizince, naplňuje povinnost pohostinství; biskup musí na

všecky ohled bráti, jeho dům musí býti hospicem pro všecky.“ (Comment. in epist. Pauli, lib. 25.)

Alkuin napomíná arcibiskupa Kaubalda, aby o to pečoval, aby v hospitálech cizinci a chudina denně byli přijímáni a podporováni. (Liber de virtutibus, ep. 50.)

7. Od pradávna v Církvi mimo stavění hospiců také stavění silnic a mostů pro pohodlí cestujících považovalo se za čin lásky křesťanské. „Jako kdysi v době Římanů legie římské táhly z Říma a pod ochranou zbraní tehdy známý svět síti silnic obklopily, tak proudila v pozdější době z Říma podobná činnost, kdy Církvi sloužící řády, biskupové a jiní z náboženských popudů stavěli silnice, cesty a mosty, starali se o bezpečný průchod, anebo kdy od papežů a biskupů ke stavbě mostů a silnic udělené odpustky (tak zvané mostné odpustky) vyvolaly v srdcích věřících zájem všeobecný.“ (F. Falk: „Církev a stavba mostů“ v „Hist.-pol. listech“ 1881, I. 9, 1.)

Přečetné mosty v celé střední Evropě byly Církvi, t. j. od církevních řádů a osob, postaveny. Biskupové udělovali věřícím odpustky, které velice přispívaly jak ke stavbě, tak k zachování mostů. Tak na př. r. 1286 udělili biskupové ke stavbě mostu přes Nekar a Eslink blíže Stutgartu odpustky, „aby věřící, chudí i bohatí, kteří tu se ubírají, mohli zaopatřiti si své hospodářské záležitosti“. (Michael d. c. 170 n.)

Takové odpustky byly dále, pokud známo, povoleny pro frankfurtský most přes Mohan a pro kamenný most přes Mosu v biskupství lutyšském. Od Konráda, opata kláštera Fuldy, obdrželo město Hammelburg na Sále r. 1242 devítisloupový most. Klášter jeptišek sv. Jiří v Lipsku vystavěl a vydržoval na základě smlouvy s radou lipskou „dva mosty přes tamější řeku“. Opat Heřman dal r. 1249 vystavěti most přes Vezeru. Biskup Oto I. vystavěl most přes tutáž řeku v Mindenách. Basijský biskup Jindřich z Thunů vystavěl v první polovici XIII. stol. v Basileji most přes Rýn, jenž

pro hospodářský rozvoj celého horního Porýnska měl veliký význam. Špitál u sv. Duchu v Lands-hutě vystavěl podobný most přes řeku Isaru atd. Alexander Mounier uvádí veliký počet biskupů od IV.—XII. století, kteří z jmění církevního mosty stavěli, silnice zakládali a hospice zřizovali. („Histoire de l'assistance publique“ 274.)

Zásluhy, jež Premonstráti z kláštera „Všech svatých“ v diecési strasburské si byli získali o kulturu a zvláště o usnadnění dopravy zakládáním silnic, uznal i papež Innocenc IV. v listě zasláném r. 1245 arcibiskupu mohučskému Siegfridovi, kdež se dí: „Tito Premonstráti mají nejen vysvědčení poctivého a bezúhonného života, nýbrž jsou i při stavění cest, zřizování vodovodů, ve vysušování močálů, jimiž klášter loršský tak velice trpí, jakož i vůbec ve všech mechanických pracích domácích velice zběhlí.“ (Böhmer-Will: Regesta mohučských arcibiskupů, 2., čís. 626.)

Zřizováním kaplí u mostů nabývaly mosty církevní ochrany, takže každé jich poškození považovalo se za svatokrádež. Zajisté, že i toto nebylo bez účinku na bezpečnost dopravy zboží.

8. Nestačilo pouze mosty stavěti. V době, kdy rytířské hrady byly hrady loupežnými, kdy zvláště řek se používalo k tomu, aby ubozí cestující, jakož i kupci byli okrádáni o své zboží a peníze, bylo nutno, aby cestující našel i ochrany a pomoci proti loupežníkům. Z té příčiny založen byl řád církevní, který dle svého účelu nazván byl fratres pontifices, t. j. mosty stavějící bratři. Tento řád vznikl koncem XII. století ve Francii a byl r. 1189 papežem Klementem III. potvrzen. Rozšířil se velice rychle po celé Francii, Itálii, Španělsku, Škotsku atd.; dostal veliké jmění a různé privileje. Členové jeho, jak dí Ratzinger, zavazovali se slibem, že ochraňovati budou kupce a cestující před loupežníky, bezplatně je převážeti přes řeky, na březích řek a v osamělých krajích zakládati hospice pro chudé a onemocnělé, stavěti mosty, zakládati silnice...

Existence takového náboženského řádu jest vždy pamětihodná nejen proto, že řád ten získal si neobyčejných zásluh o bezpečnost cest a tím o zvelebení obchodu a výroby, ale i proto, že jeho existence jest důkazem, že Církev a tehdejší společnost měly s důstatek vnitřní síly, proti všem zlořádům zakročovati a je mýti. Co později v Německu města chtěla provésti násilím, to dokázali již dříve z náboženských motivů „mostní bratři“.

9. Ještě jednoho prostředku použila Církev, by podporovala obchod a práva cestujících kupců. Jíž devátý všeobecný koncil a první lateránský r. 1123 vyloučil z Církev toho, kdo by obchodníky stěžoval novými cly, a to na tak dlouho, pokud by nespravedlivý statek nenavrátil. Tentýž koncil zdůrazňoval znovu péči o bezpečnost cest poukázáním na zachovávání výnosů, jež dřívější papežové v tom směru byli dali. (Mausi: Conciliorum nova collectio 21, 285 n. 16; 300 n. c.) K Církvi později připojila se moc světská a i ta vydala různé zákony na obranu obchodu.

Velice zlobně působilo na obchod nezachovávání práva přímořského a pozemského, a zase to byla Církev, která vzpomohla. Císař Bedřich II. 22. listopadu 1220 vydal v den své císařské korunovace na podnět svatého Stolce zákon pro celou říši platící „ku počtě Boží a Jeho Církev“, v němž hrozí ztrátou majetku a jinými tresty tomu, kdo by nenavrátil statky přímořské jich majetníkům, ježto jedná se tu o „lodě loupežné a nepřátele císaře a křesťanského jména“. (Huillard-Bréholles: Historia diplomatica Friderici, Paříž 1852—1860, 2, 6. n. 7)

10. Vše posud uvedené, jaksi v celku uvádí professor Michael řka: „Pro rozšíření a pro bezpečnost obchodu učinila Církev více, než obyčejně se za to má... Co ve XIII. století církevní osoby a řády stavbou cest a mostů vykonaly, byly snahy velice zdařilé. před nimiž jiné v dřívějších stoletích předcházely a v pozdějších stoletích následovaly. Okolnost, že Církev doporučila ochranu a podporu obchodu, jakožto zaměstnání všeobecně užitečného

a proto i záslužného, zaručuje dostatečně faktum, že ve víře přátelském středověku i do těch nejdodlehlejších míst, jak listiny svědčí, zbožnost razila poutníku a obchodníku cestu. Mnohý kající hříšník za své provinění jako dosti učinění provedl stavbu mostu; někdy i Církev sama zaměňovala kanonické tresty v tomto smyslu.“

11. Církev nejen obchod podporovala, ale i oživovala. V tom směru na prvním místě sluší uvést války křížové. Křížácká tažení to právě byla, která zavdala podnět k rozkvětu jihoevropských obchodních měst. Všecky země, zejména severní, které až posud pouze uvnitř svých území obchodovaly, začaly obchodovati též s jihem Padly hranice, jež posud dělily přísně od sebe jak národy, tak státy. Cizí, posud severu neznámé produkty razily si docelého světa cestu. Arnold („Aufkommen des Handwerkerstandes“ 17) krátce dí: „Styk se západem dal obchodu mocné rozpjetí, a to právě bylo to, co vlastně položilo základ k rozvoji měst.“

Po křížových výpravách byly to poutě středověké, které mnoho obchod oživovaly. Byla-li příležitost, připojil se k poutníkům i obchodník, protože poutníci byli na cestě jeho ochranou, jednak svým počtem, jednak účelem, za kterým se ubírali. (Michael d c 176.)

I synody a církevní shromáždění podporovaly obchod. Quetsch („Dějiny středověkého obchodu“ 261—264) píše: „Není naší úlohou široce předmětem tím se obírat, proto poukážeme krátce na živý obchod, jež vyvolaly církevní synody.“

Stejného významu pro obchod byly kláštery. Zmíněný Quetsch dí: „Většina klášterů byla poutními místy, a proto navštěvována lidem z daleka široka. Mimo to žily kláštery v přátelském styku s církevními úřady a mnohými šlechtici, jichž členové i roucho mnišské na se brali. Tím mnoho se cestovalo — a obchodovalo.“

Konečně i katolická bohoslužba přispí-

vala k oživení obchodu. Sommerlad (d. c. 676.) dí: „Nemůže nikdy s důstatek na to se upozornovati, že obchod a bohoslužba šly ruku v ruce.“

Překrásně o zásluhách Církyve o obchod píše Hurter, řka: „Právě z vědomí, bez ohledu na národy a země, že proti všemu vystoupiti se musí, co protiví se zákonům vyšší mravnosti a právům člověka, jakož i zákonům Božím, vyplývalo, že Celestin III. arcibiskupa Humberta z Canterbury zplnomocnil, aby exkommunikací stihl ty, kteří cla zvýšili a bezpečnost silnic ohrozili. Zase byla to Církev, jež obchodníka, který nejvzdálenější krajiny spojuje a tak pečuje o pohodlí života a blaho lidí, na nebezpečných cestách ochrániti chtěla, alespoň před nástrahami těch, kdož to nejhorší jemu připravovali. Církev nemohla ty, kdož loupež na suchu provozovali, za své dítky uznávati, ježto ona jest říší pokoje. Odtud vyplynuli první zákony proti loupežníkům. Podobné důvody vedly papeže i k omezení pirátství na moři. Připojili-li se k Církvě i panovníci svěští — pak výsledek dobrý byl najisto zabezpečen. Vždy však zásluha největší připadne tomu, kdo první v tom ohledu zakročoval a jiným podnět ku zakročení dal — a to byla katol. Církev“ (d. c. IV. 387.).

12. Jako tomu bylo jinde, tak i v Čechách. Církev i tu získala si velikých zásluh o obchod. Jisto jest, že Čechy jsouce ve středu celé Evropy, jaksí přirozeně byly i středem celého obchodu. Ve století X. jak z ruských pramenů víme: „vedl se obchod z Čech skrze Bulharsko do Cařihradu i jinam na východ... Praha byla té doby střediskem živého obchodu průvozního mezi východem a západem, neboť šla tudy znamenitá obchodní silnice, spojující Kyjov s Pacovem a Řeznem... (J. Malý d. c. 569.). Podobně tomu bylo za následujících panovníků, hlavně za Přemysla Otakara II. a Karla IV. „nejvěrnějšího syna Církyve.“ „Panovník ten měl velikou péči o zlepšení obchod-

ních cest, on dal Vltavu mezi Budějovicemi a Prahou lépe upravit pro plavbu, povzbuzoval i sám nařizoval stavění silnic a mostů, a zrušil všeliká libovolná mýta a cla, jež pánové zemští a také rozličná města vybírala na svých pozemcích“ (d. c. 570). „O dokonalou bezpečnost na silnicích veřejných říše své uměl tak dobře, jako někdy Přemysl Otakar II. starati se: ale obrátil péči svou také k cestám povodním, upraviv a mírniv cla z nich, zapovídav dělání nových jezův a stavův na řekách, a nařídív, aby vrata u dosavadních všude při nejméně 20 loket šíří byla atd.“ (Palacký d. c. II. 306.)

O to o všecko měla pak zásluhu katol. Církev. Faktum toto vyplývá již z toho, že Karel IV. jako věrný syn Církve, řídil se ve všem duchem křesťanství. Křesťanství tedy to bylo, které pobádalo panovníka, by svědomitě pečoval o povznesení říše své a blaho svých poddaných v každém ohledu. Nepřímo pak toto faktum doznává, jinak liberál, Dr. Zdeněk Nejedlý, říká: „Význam klášterů ve středověku je znám. Klášter založený má účel na prvním místě hospodářský, na druhém kulturní a teprve na třetím náboženský. Klášterníci byli rolníci, kteří první svědomitě a soustavně káceli lesy, zakládali pole a luka“ (Litomyšlsko I. 19.). A protože ve středověku dařilo se u nás klášterům, dařilo se i obchodu.

Středověké školství.

Vzdělanost říší i národů měří se, a to vším právem dle škol či školství. Čím větší u národa vzdělanost, tím větší snaha po zdokonalení škol, tím větší touha po školách nižších i vyšších. Není státu kulturně vzdělaného — bez školství. A život učí, že jako tomu při státu, tak v rodině a v každé společnosti vůbec. Škola podmiňuje vzdělanost a pokrok, a vzdělanost zase podmiňuje školu.

α) Škola obecná.

Protestanté, akatolíci a liberálové hlásávají, že před reformací nebylo škol obecných, že církve nestarala se o vyučování lidu, nýbrž že jej udržovala v nevědomosti a duševní bídě.

1. O obecné škole dle zásad a pojmů moderních nemůže ovšem ve středověku býti ani řeči. Neboť o „národní škole“ možno jen tu mluvit, kde veškeren národ v ní se vyučuje. O takovéto však škole víme teprve v 18. století; ba i velice vzdělaná Anglie dospěla k ní teprve v dobách našich a Rusko posud jí nemá. Můžeme tedy říci: ve středověku nebylo naší národní školy, ale byly školy, v nichž vyučovalo se pravdám elementárním a tyto školy plnily úplně a zcela úkoly našich nynějších škol národních (Kellner: „Zur Geschichte der deutschen Volksschule, insbesondere im Kurfürstentum Mainz.“ 4. nn.).

2. V nejstarších dobách byl vůbec jen jediný druh škol, totiž takových, v nichž vyučovalo se všemu, co tehdy každý vzdělanec vědět měl. V prvních letech učilo se základním pojmům, v posledních latině a filosofii. V bouřích za stěhování národů tyto staré školy zašly. Když zavládl pokoj a nové vznikaly státy, plné života, ukázala se křesťanská církev jako jediný vzdělávací činitel, jenž tu zůstal a na nějž, jak umění tak věda spoléhati mohly. Tak stala se Církev sprostředkujícím a spojujícím členem mezi antickou řecko římskou vzdělaností a nově povstávající kulturou (Kellner d. c. 2, 5.).

3. Jděte do celého světa a uče všechny národy“ poručil Kristus apoštolům. Dle tohoto rozkazu vyučovala a vychovávala Církev mládež již od počátku. Tato úloha nedala se oddělit od hlásání evangelia; bylať nutným doplňkem kázání a dále tak jako kázání hlavním prostředkem k rozšiřování a zachování nauky Ježíše Krista, k zavedení její do mravů, obyčejů a života lidu vůbec. Úřad

učitelský byl zároveň úřadem apoštolským, úřadem duchovní správy.“ (Bern. Kaiszer: „Geschichte des Volksschulwesens in Württemberg“ str. 6.).

4. Ve 2. století nalézáme tak zv. katechetické školy v Alexandrii, Caesarei, Antiochii, Edese, Římě, Milánu atd., školy, v nichž katechumeni nebyli pouze vyučováni ve člancích víry, nýbrž i důkladně v ostatních vědách. Později jak křesťanství se rozšiřovalo a pevné půdy nabývalo, vyrůstaly i školy, jež řízeny byly duchem křesťanským. Když pak vzniklo mnišství, kláštery staly se semeništi vědeckého vyučování a poučování lidu.

5. Kde biskup sídlil, povstávaly školy biskupské. A ačkoliv tyto školy v první řadě byly určeny k vychování a vzdělání kleru, přispívaly též značně ke vzdělání lidu.

V době Karla Velikého stal se první krok ke zorganizování školství a to tím, že r. 826. nařídil papež Eugenius II., aby při každém biskupském kostele byla zřízena škola, ač již na šestém všeobecném koncilu v Cařihradě r. 680. bylo stanoveno, ba nařízeno, že „všichni kněží mají na místech, kdež duchovní správu vedou, ve vesnicích a městech zřizovati školy, aby děti věřících jich správě svěřených byly vyučovány v nejnütnejších vědomostech.“ Tím také veden biskup basilejský Arbyton († 821) ustanovil po zralé úvaze: „Kněží mají ve vesnicích a městech zakládati školy a chce-li jim někdo z věřících své maličké k vyučování ve vědách svěřiti, nemají se zpěčovati je přijmouti, nýbrž s největší láskou je vyučovati a ničeho od nich nebrati, vyjma to, co rodiče z lásky dobrovolně darují“ (Kaiszer d. c. 7.).

Zásady, jež Církev o vyučování hlásala a šířila, byly stanoveny na synodě v Cáchách r. 789 za říšský zákon a říšská knížata dbala pilně o jich provádění. Císař Karel Veliký byl velmi dbalým o rozkvět školství a o hlubší vzdělání lidstva. Biskupové a kněží

byli ustavičně ku plnění tohoto požehnání plného působení rozněcování jak v listech, tak na shromážděních, ba i na koncilech. Jiná nařízení o školství dána byla na kapitule v Cáchách roku 802, kdež (v „Capitula examinationis“ 11. a 12.) se dí: „I laiků se tážu, znají-li a rozumí-li svému zákonu? Každý má své děti posílati do školy, aby se učily, a děti mají pečlivě tak dlouho školu navštěvovati, až dostatečně se všemu naučí.“ (Binterim: Deutsche Nationalkonzilien II. 449. nn.)

6. Válkami a vojenskými výpravami v 8. a 9. stol. byl vývoj školství poněkud zastaven, byť ne na dobro. Pomalu, ale jistě pokračovala Církev v šíření vzdělanosti školami a posléze nařídila na jedenáctém všeobecném koncilu v Římě roku 1179 za papeže Alexandra III.: „Protože církev Páně o tělesné, jako i o duchovní potřeby svých dětí jako matka pečovati má, aby chudým, kteří na otcovskou podporu počítati nemohou, nescházela příležitost, naučiti se čísti a se vzdělávati, má při každém kathedrálním kostele magistru (t. j. učiteli), který kleriky bezplatně vyučuje, dostatečné beneficium se přiděliti tak, aby učící žádné nouze netrpěl a učícím se cesta k dosažení vědomostí zatarasena nebyla. I při jiných kostelích a klášterích má se, co nutno jest, státi. Za připuštění k vyučování nesmí se žádná odměna či dary žádati a nikomu, kdo schopen jest, úřad učitelský odepríti. Kdo se proti tomuto nařízení prohřeší, ztratí všechny své církevní příjmy“ (Lorenz „Školní výchova“ 7.)

Dalším krokem k rozvoji školství vůbec jest 11. kanon 12. všeobecného sněmu za Innocence III. r. 1215. Pokud platící ustanovení byla obnovena a k nim přidáno, že nejen při každém biskupském kostele, jako až dosud, ale i při každém farním má se zřídit škola, zvláště tam, kde k tomu jsou prostředky. Tím bylo zřízení farních škol, jež ostatně již na mnoha místech se nacházely, zákonem uznáno a zajištěno pro celou Církev, t. j. pro celý tehdy civilisovaný

svět. Vedle katedrálních a klášterních škol povstaly časem i školy farní, jež poprvé v zákonodárství církevním se objevují dle zkušenosti, že zákonodárství teprve tehdy zabývá se s nějakým zřízením, když základní podmínky jeho existence již jsou a řídčeji se zřízením, jež teprve zavéstí se mají.“ (Kellner d. c. 4.)

Tato ustanovení byla přijata i do sbírek zákonů církevních, do „Corpus juris canonici“ a tvoří s jinými pátý titul knihy dekretálek Řehoře IX. Okolnost tato je velevýznamná a zasluhuje tím více uznání, protože Církev v oněch stoletích byla jediným faktorem v oboru školství. Tím způsobem ve středověku začaly se zakládati školy najednou a na mnoha místech, jak historicky jest dokázáno. Proto professor Meister právem píše: „Že všude, kde znenáhla fary zřizovány byly, u jednotlivých farních kostelů i o vyučování mládeže pečlivě postaráno bylo, když tak ve školách klášterních a nadačních, které ovšem se také elementárním vyučováním zabývaly, státi nemohlo, dá se souditi z nařízení císařů, koncilů a biskupů, ač to vyplývá zcela správně samo sebou.“ (Kaiszer d. c. 10.)

7. Středověké školy byly tedy čtverého druhu: klášterní, katedrální, nadační a farní. Každý z těchto ústavů dělil se ve vyšší a nižší. V nižší škole, která pro všechny děti určena byla, vyučovalo se čtení, psaní, počtům, zpěvu a jak se samo sebou rozumí, náboženství. Ke čtení užívalo se tabulek či lístků, na nichž byla napsána písmena. Ku psaní používalo se prkének potažených voskem, na nichž psalo se rýdlem. Počtům vyučovalo se na prstech a dle rozličných jich figur při natažení, ohnutí, sklonění atd. Písemně se špatně počítalo, protože se užívalo latinských cifer. Arabské číslice zavedly se teprve ve 12. století. Po vyučování elementárním následovalo vyšší studium sedmi svobodných umění.

8. Rozvoj školství nastoupil ve století 13. a 14., kdy města byla v rozkvětu. Měšťané považovali za svou povinnost synky dávatí na studie.

Kde nebylo škol farních, zakládaly se školy soukromé. V některých městech vedle škol farních zřizovaly magistráty školy své a tak vznikly školy městské či rádní, ve kterých se vyučovalo psaní, čtení (latinsky a mateřštinou), počtům a katechismu. Z těchto nižších a vyšších škol městských vznikly vlastně nynější školy národní. (Kaiszer d. c. 12—14.)

9. Církev, která až posud byla jedinou zakladatelkou škol, také školy vedla a k nim dohlížela. Tehdy naprosto ani nikomu na mysl nevstoupilo, že by mohla existovati škola bez pomoci a dohledu církevního. Professor Meister (d. c.) provádí důkaz, že Církev vždy co nejvíce usilovala o to, aby ve školách žactvo naučilo se co nejvíce jak z věd posvátných, tak světských, jež jednak nutny, jednak dle tehdejších poměrů přiměřeny byly, a že školy městské byly vždy v nejužším s Církví přátelství. To vyplývá i z toho, že se v oné době obce politické od obcí církevních naprosto nelišily a že učitelé na školách městských jak na počátku jich, tak i v době pozdější byli hlavně kněží.

10. Církev zavazovala ve svědomí rodiče, aby pilně děti do školy posílali. V katechismu minority Dětřicha Köldeho, tištěném v r. 1470, v kapitole o povinnostech rodičů k dětem se dí: Děti mají se záhy do školy k dovedným mistrům posílati, aby naučily se bázni Boží, odnaučily zlu a hříchu... Tací rodiče jednají špatně, kteří nechtí, aby učitelé jich děti trestali, konají-li děti zle.“ (Janssen d. c. I. 25.) Následek toho byl, veliký počet škol.

Důkaz, že ve středověku hojně škol farních kvetlo, dnes, kdy monografie jednotlivých míst čteně již vydány jsou, dá se docela lehce provésti. Tak na př. na středním Rýnu byly krajiny kol r. 1500, kde ve vzdálenosti 2 hodin vždy byla škola; ba i vesnice o 500—600 duších jako Michelstadt a p. měly svou školu. Palacký výslovně poznamenává, že kol r. 1400 bylo jen v pražské diecési 640 škol. Professor Daisenberger uka-

zuje, že v diecési augsburské bylo 25 městských škol. Kaiszer (d. c. 27—33) uvádí ve Vitembersku celou řadu škol středověkých atd. Tato fakta pochopila Jenssena, že napsal: „Jako vyšší ústavy, tak i školy národní na konci středověku nalézaly se ve většině krajinách v potěšitelném rozvoji. V církevních knihách se vyučování horlivě doporučovalo; počet škol i v menších městečkách a vesnicích rostl v každém desetiletí; na nedostatečné placení učitelstva nesetkáváme se nikde se stížnostmi; z doby od 1400—1521 nachází se nejméně 190 školních řádů a nařízení jak v němčině, tak v jiných řečích. Školství národní naprosto tedy nepočalo vystoupením Luthera.“ W. Görges („Lukáš Lossius, učitel 16. stol.“ 4.) říká: „Před reformací existovalo více škol, než obyčejně za to se má.“

Důkaz, že ve středověku mnoho škol bylo, podává i faktum, že většina měšťanstva a řemeslnictva uměla čísti a psát, tedy že školu navštěvovala. Protestant Krieger říká: „Mnohé městské knihy obsahují jako přílohy účty zámečnicků, sklenářů atd., jež vlastnoručně od jmenovaných řemeslníků jsou podepsány. Rovněž v archivech nalézáme vlastnoruční podání řemeslníkův ke městským radám ze století 15ho. V městském archivu Frankfurtu nad Moh. nalézá se kniha, jež jména všech ke bratrstvu zámečnickému patřících tovaryšů z r. 1417—1524 obsahuje. Několik set ze všech dílů Německa pocházejících tovaryšů vlastnoručně se tam podepsalo, požívali tedy všichni školního vzdělání.“ („Deutsches Bürgertum im Mittelalter“ 1871, 65.)

Dr. Buchwald („Ke kulturním dějinám Německa na konci středověku“) říká: „Až posud nebyla na to vynaložena péče, vybrati ze starých účtů důkazy, jež podávají názor o vzdělání obecného lidu. Z register benediktinského kláštera v Preetzu na př. vyplývá zcela jasně a jistě, že malí řemeslníci vesnice Preetz, truhláři, ševci, krejčí nejen dobře počítali, ale i své denníky psali, je s denníky klášterních úředníků srovnávali, prve než

jim co vyplaceno bylo. Z toho, že dříve malá váha na tyto důkazy vzdělání lidu se kladla, byl názor o starých dobách a vzdělanosti v nich zcela nesprávným.“ (Kaiszer d. c. 22.)

„Všichni, kdož ke správě dvora arcibiskupa erfurtského v 15. století náleželi, říká Janssen, až po posledního sluhu uměli čísti a psát“ (d. c. I. 346).

Kämmel („Dějiny středověkého školství“ 78.) sděluje, že ve slezském městečku Jauer r. 1500 bylo dáno nařízení, že „ten, kdo neumí čísti a psát, nemá požívat v městečku práva občanského.“

Pouze ve školách mohl se každý učiti čísti a psát. Proto právem poznamenává Kaiszer (d. c. 22): „Koncem středověku bylo mnoho knih, z nichž některé čítaly se od lidí všech stavů. Potřeba všeobecného elementárního vzdělání byla hluboce vstřípena ve světě laickém a nalézala svého ukojení v velikém počtu škol.“

11. Hurter (d. c. IV. 547.) píše, že najisto školy v Církvi vznikly a protože vše, co v těchto stoletích v ohledu vědeckém se stalo, má děkovati za vznik svůj Církvi.

Jesuita Hammerstein se vyjadřuje: „Církev jest matkou školy, zejména školy národní. Církev obdržela od Krista rozkaz, aby učila všechny národy. Proto spočívá v podstatě Církve, že všude, kamkoliv se rozšíří, shromažďuje mládež do škol a jí udílí vyučování náboženské — základ to sociálního blaha. Kol vyučování náboženství, jakožto středu, kupí se pak přirozeně dle života dítek ostatní obory, od čtení a psaní až k vyšším vědám. Z toho důvodu Církev, prve než Luther vystoupil, vytvořila veliký system školský“ („Sociální působení Církve“ 193).

12. Zbývá ještě promluvit o elementárním školství středověkém v Čechách. Odborník ve směru tomto a na slovo vzatý učenec Dr. Zikm. Winter píše: „Výchovu mládeže od prvních dob vzdělanosti křesťanské všude mívala v rukou svých Církvev; dříve než stát pomyslil na to, Církvev měla školy,

zřizovala je nejprv při klášterích. Vzdělání podávaly od VIII. století také školy kapitulní a školy při katedrálních chrámech. Při těch školách všech církevní zájmy ovšem byly na vrchu, mládež v nich měla se vychovati k duchovenství, ale při klášterech záhy místo nalézali i externisté světského stavu. Zajímavé, že již v IX. století synody káží také kněžím světským při chrámech, aby pracovali o vzdělání lidu.“ („Život a učení na partikulárních školách v Čechách“ Praha 1901. 3.)

„V Čechách nějaké školy byly záhy. Sv Václav se učil prý v Budči, sv. Vojtěch učil se doma, nežli šel do školy magdeburské; s kláštery hojněji vznikaly i u nás školy; benediktini přišli r. 993 a škola jejich slovo měla ještě vysoko v XIV. věku; po nich k nám došli jiní řeholní bratři, a školy klášterské rozkvétaly. R. 973 založeno biskupství v Praze, a nepochybně hned také zřízena při něm škola, ač první zmínka o ní teprv z r. 1068. Také připomíná se v XII. věku kapitolní nebo kollegiální škola na staroslavném Vyšehradě. Byly tedy u nás do těch dob školy trojího původu i trojího stupně: při kostelích farských, při chrámech kollegiálních a katedrální škola svatovítská a školy klášterní.“ (d. c. 4.)

„Před půlkou XIII. věku nastalo školství veliké rozmnožení. Základána jsou města, starým i novým osadám dostalo se privilegií a autonomie; školy staré parochiální přecházely pod patronát městský. Nové školy městské nebyly zřizovány proti Církvi; vždyť povstávaly při farách a mívaly pořád církevní ráz; náležely ke kostelu stejně jako jejich předchůdkyně; vznikaly vlastně z potřeb chrámových; chrám městský míval k bohoslužbě potřebí chlapců zpěváků, ty chlapce bylo nutno chovati a vzdělávati. Zajisté kněz farský některý je učival, městská mládež se vůlí rodičů k učení přidala, měšťané brali na sebe náklad, a městská škola byla hotova. Byly takové školy stvrzovány i papeži a ovšem i zeměpány, kteří městům dávali privilegia. Takový původ městské

školy obráží se velmi stkvěle v historii školy svatého Morice v Olomouci; tu farář obdržel r. 1386 od papeže Urbana VI. dovolení, aby na hřbitově v domku choval žáky pro služby Boží a vzdělával je sám či jiným učitelem. V té škole farské kanovníci olomoučtí viděli škodu školy svojí při katedrále; byli žárlivi za mnoho let. Jestě r. 1457 král Ladislav k jich prosbě potvrdil jim starou výsadu, aby žádný kostel olomoucký nesměl zříditi sobě školu mimo školu katedrálou, pod pokutou 40 hřiven stříbra, z nichž polovice bude komoře, půlka katedrále. Roku 1465 musila býti škola u sv. Morice povolena znova, a to jen pro začátky učení, zpěv a pomoc při službách Božích. Hradice se stvrzením papežským měšťané si pak školy té obhájovali proti katedrální, do níž prý bylo dětem daleko docházeti. Již patrno, že k zřizování škol městských přičiňovaly také jiné pohnutky nežli sbor zpěvných chlapců; bylo to i pohodlí městských dětí, a zajiště i měšťanů snaha míti školu svou lokální. Učitelé městských škol na dlouhé časy pořád jsou většinou stavu klerikálního. učitelské platy stáse souvisejí s pracemi a povinnostmi chrámovými.“ (d. c. 5.)

„Nejstarší zřejmá zpráva o městské škole, kterou zřizují u nás měšťané, jest teprv z roku 1265; mincmistr Eberhard za Přemysla II. dostává právo zříditi školu u sv. Havla, a ta škola svobodami nadána „jako školy jiných měst.“ Tedy patrno, že byly tehdaž již starší školy městské nežli havelská v Praze“ (d. c. 5.)

„Kolik bylo městských škol a kde, k tomu odpověď nejista. Školy byly při farách, bylo-li však v polovici XIV. věku v Čechách nad dva tisíce far, nelze říci, že tolikéž bylo škol. Jen s opatrností platíž pravidlo, v kterém městě měli faru, tu že i škola byla; ale kde v městě bylo far víc, byla škola jen při faře bohatší, nadanější. V městech královských a těch, která byla založena na duchovenství, vyskytují se školy již v nejstarších pramenech. I v panských městech a městečkách byly školy staré.“ (d. c. 8.)

„Vůbec konáme-li obhlídku při lokálních historiích městských, nejobyčejněji XV. století přináší první zmínky o učitelstvu městském a o školách. Městské školy však jsou starší nežli nejstarší městské knihy. Dlužno souditi, že v městech ne-li dřív, tož brzy po jich právním vysazení školy vznikaly někde i s farami“ (d. c. 9).

O české školství, jak z výše podaného jest jasno, získali si největších zásluh kněží a hlavně kláštery. Malý významně tu dí: „Za školou vysehradskou zůstávaly sotva pozadu klášterské školy benediktinů v Břevnově a premonstrátů na Strahově, kteříž oba řádové od starodávna byli pilni duchovního vzdělání; také škola minoritů u sv. Jakuba v Praze byla v dobré pověsti. Z novějších řádů v době středověké prosluli školami svými nejvíce dominikáni a augustiniáni a to netoliko ve svobodných uměních, nýbrž zvláště také v theologii“ (d. c. 796) Krátce: Čechy jsou povinny díkem za svou vzdělanost kněžstvu jak světskému, tak řeholníku, svou vzdělanost mají v základu od katolické církve.

β) Školy dívčí.

Křesťanství povzneslo ženu a učinilo z ní to, čím dnes jest. Pohanstvo znalo jen výsady a přednosti pohlaví mužského; žena jím postavena na roveň s otroky. Teprve, když žena — Rodička Boží — stala se matkou Ježíše Krista, Spasitele našeho, počal svět, či lépe řečeno, počali křesťané pohlížeti k Ní se vsí úctou, láskou a oddaností. Tato pak úcta a láska přenesena jest na všechny ženy, jež přijmutím křesťanství nebyly více otrokyněmi, ale duchovními sestrami mužů.

1. Protože středověk pečoval o výchovu školní mládeže a vyučování vůbec, pečoval také o výchovu a vyučování dívek. Každý poměrů znalý dosvědčí, že dle rázu středověké doby

vyučování a vychovávání dívek jedině díti se mohlo v klášteřích u jeptišek. Sta mladých dívek nacházíme při jednotlivých klášteřích ženských ve středověku, což nasvědčuje, že tu byly vyučovány a vychovávány. (Sr.: „Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburg“ str. 1.—98.)

Protestant Hurter napsal: „Kláštéry byly vychovávacími ústavy, z nichž mládež obojího pohlaví, ač ne tak všestranně vzdělaná jako dnes, přece vycházela do života opatřena onou vnitřní silou, jež uměla statečně nejvážnější boj sváděti se všemi nehodami...“ (Papež Innocenz III., III. sv. 617.)

2. Kardinál Mikuláš z Kusy založil v Xantenu ústav pro výchovu ženské mládeže, který r 1497 měl 84 chovank jak šlechticů, tak dcerek občanských. Představenou byla tehdy Aldezunda z Horstmarů, jež se vyučila u „bratří společného života“ a ve výchově ženské mládeže jejich radami se řídila (Janssen: d. c. I. 28.)

Občané lubečtí (bukovečtí) založili pro své dcery, jež dříve velmi čteně v jiných klášteřích se vzdělávaly, v rodném svém městě klášter sv. Anny. Papež roku 1508 klášter tento potvrdil a schválil (Janssen 28.)

Mimo to, jak dokázati možno, nacházely se dívčí školy před „reformací“ ve Špýru, Ueberlinkách, Memminkách, Stuttgartu, Tubinkách, Siegenu, St. Goaru, Bamberku, Venlu, Emmerichu, Strassburku a Osnabrücku (Janssen d. c. 28. poznámka.) Proto dí Janssen (d. c. 28.): „Na mnoha místech těšily se i četné dívčí školy i velmi čtené návštěvě.“

3. Pokud se týče českých dívčích škol středověkých poznamenává Winter: „Také vzdělání děvčat bylo odkazováno nejnižším dětinským školám, ať výsadním či postranním (veřejným a pokoutním). Dokud byly v Čechách kde jeptišky, mívaly ony dívčí školy, v nichž učilo se čísti, psáti a šíti. I královské dcery posílány do takových škol. Mimo jeptišky

učivaly od starodávna bekyně, jež byly zbožné vdovy a panny, žijící v ústraní společně skoro jako jeptišky. Uvádí je již Petr Zbraslavský († 1338) ve své kronice. V Jihlavě se připomíná r. 1435 magistra puellarum (učitelka dívek) panna Eliška, obývající v ulici bekyně“ (d. c. 19.) a hned dodává: „Husitskou proměnou a reformací protestantskou hynuly kláštery a s nimi spolu i ženské školy jeptišek. Zůstalo pak vzdělání ženské buď výsadní nejnižší škole, byla-li jaká kde (tu sedala děvčata s hochy); nebo dívky odkázány do školy postranní, soukromé. Ovšem lze bez ublížení dodat, že většina děvčat nejen v Čechách než i vůbec v Evropě zůstávala beze všeho vzdělání“ (d. c. 20).

Obraz těchto dívčích škol kreslí zmíněný Dr. Winter následovně: „Plyne jasně, že konšelé městští vsude pečovali spíš o pacholata než o dívky, však naskytl-li se někdo, jenž chtěl živnost míti z vyučování dívek, konšelé velikých překážek nekladli; také nehleděli přísně na schopnost mistryně či mistra, kteří obrali sobě živnost vyučovací, což zase samo ukazuje, kterak celkem chatrně byly děvečcí školy pořizovány; konečně plyne, že nízkou školou dívčí zabývaly se spíš ženské učitelky nežli mužští, a když se který muž na tu živnost dal, jak nejprve moha, přilákal pacholíky, od nichž byl asi větší výdělek“

„Také snadno lze si představit i v soukromníkově světničce takovou dívčí školu. Sedaly tu dívky malé začasť s chlapci pohromadě, dětinský mistr učil malé abecedáře písmenům, manželka jeho učila dívky šiti; pak si zazpívaly děti všecky, potom dívky učeny písmenům a chlapci zatím psali nebo jim pouštěna zvláště. A tak se práce školská nejnižší ve škole dětinské střídala. To snad lze klásti za zvláštnost v Čechách, že městští učitelé, kteří byli zapřísáhlí nepřátelé postranních pacholecích učitelů, ženským školám soukromým, pokud víme, nepřekáželi“ (d. c. 23).

V. V. Tomek připomíná školu dívčí u sva-

tého Jiří v Praze. Píše: „Takovouto (soukromou) školu měly i jeptišky u sv. Jiří a snad též v jiných klášterích panenských pro mládež ženskou, rovněž nejvíce pro dívky, které se připravovaly ke vstoupení do řádu“ (d. c. III. 264) a připojuje: „Vysvítá to z jedné zmínky v knihách Ereccionum (IV. 52 r. 1392), kdež rozeznávají se moniales velatae et scholares (jeptišky domácí a školské).“

4. Dle zpráv právě uvedených můžeme přistoupiti ke konečnému názoru o středověkých dívčích školách vůbec a českých zvláště. Jest jisto, že vedle škol chlapeckých, jež ve středověku, zejména v době Karlové, při každém farním kostele a mnohdy i mimo farní kostel (jako příklad dává Černý Kostelec, kde byla škola, ale fara nikoliv! Sr. Klíma: „Naš. Listy“. Český Brod IX., č. 21) byly, tu a tam vyskytují se školy dívčí. Jsou to hlavně ženské kláštery, jež výchovu dívek, po nejvíce pro svůj účel klášterní, konají. O vzdělání dívek méně tehdy se dbalo, než o vzdělání chlapců. Možno však souditi, že školy dívčí, jež v počátcích koncem středověku se nacházely, by byly dospěly k rozvoji a rozkvětu, kdyby bouře náboženské — husitismus a lutheranismus — nebyly zasadily jim krutou ránu.

γ) University.

Bůh stvořiv prvního člověka, vštípl v srdce i duši jeho touhu pro poznání a prozkoumání všeho stávajícího. Že tomu vsutku tak, vidno z pádu prvních lidí. Od té doby pak, kdy pokolení lidské bylo nuceno prací rukou svých „v potu tváře“ dobývati si chléb a kdy veškeré práce či výživa člověka řídila se jakousi organizací, zkoumání všeho stávajícího či věda stala se majetkem zvláštní třídy lidí — lidí učených. Církev zcela přirozeně i tu „všem stala se vším.“

1. Církev o vědu vždy pečovala, ji všemožně podporovala a hájila.

Kathedrální a klášterní školy ve středověku učí-

valy i těm předmětům a v té míře, jak dle našeho nynějšího názoru patří na universitu. Během času, zvláště od polovice XII. století, vyvíjely se ponenáhlu nejznamenitější školy tehdejší v ústavu, jež jediné a pouze vyšší vědu pěstovaly. Tak vznikly university.

Protestant Hurter vylučuje tento přechod při líčení dějin university cambridgské následovně: „Z klášterní školy od sv. Evroula ve Francii usadilo se na konci XI. století pět učitelů ve vesnici Cotemhamu. Denně docházeli do sousedního Cambridge, kde již Sigebert, král východních Anglů, školu byl založil. Tu přednášeli. Časem přilákali si tak veliký počet posluchačů, že pronajatý špýchar již v druhém roce byl příliš malým; později ani kostel nemohl jich pojmouti. Záhy z rána vyučoval jeden z nich mladší chlapec v gramatice dle Prisciana; touž dobou přednášel druhý pro dospělejší logiku dle Aristotela. V době pozdější počínaly přednášky o řečnictví dle Quintiliana a Cicerona, a konečně byly přednášky pro kněze a ty, kteří s průpravnými vědami byli obeznámeni, a to o Písmu sv. Tyto počátky měly tak šťastný výsledek, shromáždily tolik učitelů a žáků, že ještě před koncem XII. století z Cambridge vycházeli mistři a učitelé pro celou Anglii.“ („Geschichte Papst Innocenz III. und seiner Zeitgenossen“, IV. 558.)

2. Protože university vzaly počátek v Církvi, zůstávaly stále s Církví v úzkém spojení. Dle vzniku byly university církevními korporacemi, a proto papežové jich nadání potvrzovali a různá privilegia jim udělovali.

Jedna z nejstarších universit jest pařížská, jež vznikla z katedrální školy a z ústavu u sv. Viktora, sv. Genovefy a sv. Germana. Papež Innocenc III. zvláštní formou a slavnostně uznal tento souborný vyučovací ústav za dílo a člena církve tím, že svému legátu ve Francii, kardinálovi Robertovi Courçonovi, poručil, aby „pro právě vytvořenou školu zvláštní opatření učinil“. Tímto způsobem byly vlastnosti učitelů, knihy, dle nichž se před-

nášeti mělo, podmínky, za nichž učitelé bohosloví nastoupiti mohli, jakož i povinnosti studentů vrchnímu papežskému dohledu podřízeny a od něho ustanoveny. (Hurter d. c. 553—555.)

Papežové ustanovovali universitám zvláštní kancléře a od doby Innocence III. rozličnými zákony a nařízeními se universit ujímali. Při neshodách studentů s učiteli rozhodovali papeži; papežové dávali universitní zákony, v nichž jeví se veliká péče o vědu.

Jako kněží byli podrobeni představeným církevním, kteří vynášeli zákony nad nimi, jakožto svými příslušníky, tak i personál universitní byl čítán ku „příslušníkům Církve“, za jichž nejvyššího představeného určoval papež zvláštního muže. Totéž tvrdí protestant Hurter (d. c. 562.) a pak dokládá: „Pohlédneme-li na vnitřní zařízení vysokých škol a na poměr jejich žáků, spatřujeme nejdříve ve zvláštních právech, jež jim udělena byla, hlavně v jich osvobození od občanských soudů, úplně tehdy panující názor o postavení Církve ku světské moci.“

Dalším důležitým důkazem, že university vyšly z Církve jest, že z koušky hlásících se profesorů a rozhodnutí o nich, jimiž dáno bylo profesorům poslání, by vyučovati mohli, konaly se ne-li před biskupem, tož tedy před knězem, který v čele ústavu stál, anebo alespoň výsledek oznamoval se jeho jménem. Volba a installace rektora konala se buď v biskupském nebo jiném kostele; promoce konaly se náboženskou formou a apoštolskou mocí v Církvi a končily vždy mší sv. a slavným „Te Deum“. („Volksaufklärung“ Opitzova 11—13.)

Ježto kláštery ve středověku byly skoro jedinými ústavy a místy vědy, vyučovali na universitách většinou řeholníci. Velikou učeností muži se vyznamenávající mívali sta a tisíce posluchačů a to ze všech oborů lidského vědění. Hergenröther (d. c. II. 159) jmenuje celou řadu vynikajících řeholníků-profesorů a Janssen (d. c. I. 101—106) činí totéž. Byli to obzvláště dominikáni a františkáni, kteří svými kněžskými obsazovali

stolice universitní. Sluší tu připomenouti jen svatého Tomáše Akvinského a Bonaventuru, z nichž oba ve vědě požívají jména světového.

Nejlepší místnosti pro posluchače bývaly v klášteřích. Proto vyvinul se obyčej žádati děkana či opata o dovolení ku přednášení a dáti mu za to nějaký dárek. Tyto s počátku dobrovolné dary staly se později nucenými a ode všech profesorů i od těch, kdož v klášteře nepřednášeli, se žádaly. Papež Alexandr III., který usiloval o to, aby vyučování bezplatné a dobrovolné se konalo, obyčej ten zapověděl.

Papež Innocenc, jak poznamenáno, uděloval universitám speciální práva. Jeho nástupci činili podobně Honorius III., který v mnoha bulách osvědčil lásku svou ku vědě, zakázal roku 1219 kancléři university pařížské, kteréhokoliv člena jejího bez schválení apoštolské stolice vyloučiti z Církve a roku 1218 dal jednoho magistra, kterého kancléř zamítl, od dvou jiných doktorů zkoušeti a zároveň rozkázal, dopadne-li zkouška dobře, že musí mezi professory téže university přijat býti. Roku 1217 na zakročení téhož papeže musili občané bologňští odvolati dekret, kterým se omezovala universitní svoboda studentstva. Roku 1220 a 1224 ujal se též papež znovu svobody studentstva a zplnomocnil arcijáhna, který byl zástupcem papeže a v Bologni podobný úřad zastával jako v Paříži kancléř, aby po předsevzaté zkoušce dovoľoval profesorům čísti a studentstvo, jakož i příslušníky university absolvoval od papežských rezervátů.

Innocenc IV. uděloval těm, kdož o universitu pařížskou zásluh si byli získali, na návrh university tatáž práva jako studentstvu.

Tak a podobně snažili se papežové university podporovati a ku rozkvětu přivésti. Proto píše Hergenröther: „Papežové byli vůbec nejlepšími příznivci a ochránci těchto ústavů, aniž by při tom zanedbávali starých škol biskupských a klášterních, jež proti přehmatům světských pánů brali v ochranu a v rozkvětu udržeti se snažili,

protože pouze takto nutné předběžné vzdělání pro vysoké školy se nabývalo a žádoucí počet profesorů pro ně se nalézal. Papežové starali se také o ty, kdož metropole vědy navštěvovati nemohli. Bylo určeno, aby pro chudé kleriky byli při každé katedrále ustanoveni učitelové gramatiky a bohosloví s příslušnými beneficiemi; učitel bohosloví měl býti alespoň při každé metropoli. Kde by vhodného učitele nebylo, měli schopní mladí muži na jiné ústavy ku vzdělání býti vysláni, a biskup na jich výživu měl útraty nésti. Professorům a žákům na fakultách měly po pět let ponechati se příjmy jich beneficií. Papežové ustanovili dále pro vysoké školy zvláštní konservatory, kteří by chránili jich výsad a immunit, kteří by účastnili se v záležitostech světských i církevních a kteří by ke koncilům jako vyslanci universit byli voláni. Veliká byla privilegia a svobody, jež papežové a králové těmto ústavům dali; byly to v pravdě malé republiky“ (d. c. I. 947).

Papežové i lid podporovali university velikými dary. Ještě roku 1550 zplnomocnil papež Julius III. svého nuncia v Němcích, aby k universitě heidelbergské připojil opuštěné kláštery a církevní statky až do ceny 2000 dukátů. Tak byly universitě připojeny mnohé kláštery i statky. (Winkelmann: „Kniha starých listin university heidelbergské“ I. 250—259.)

Duchovenstvo jak nižší, tak vyšší, šlechta, králové, měšťané a sedláci činili universitám velké odkazy. Nespočetná jsou nadání pro chudé studenty, z nichž mnohá zachovala se posud. Janssen, když byl toto připomenul, dokládá: „Duchovenstvo to bylo, které ponejvíce poskytlo prostředkův ku vydržování vysokých škol. Papežové rozličným způsobem university podporovali, jako na př. beneficiemi, určitými dávkami od duchovních osob, penězi atd., čímž byla jich exstince zajištěna a upevněna“ (d. c. I. 104).

Universita v Innomostí na př. obdržela takovýmito podporami obnos as 50.000 zlatých. Proto

Prantl („Dějiny university v Innomosti“ I. 19.) říká, že „papežská kurie ku povznesení university učinila, seč mohla“.

University tedy byly v první řadě výplodkem křesťanské obětavosti a lásky. Byly semeniskem vyšší kultury a nejmocnější pákou rozvoje lidu, jak v ohledu hospodářském, tak duševním. Církev fundacemi starala se, aby všickni dobrodiní universit použiti mohli. Paulsen říká o chudých studentech ve středověku, že vše spěchalo v pravém smyslu los jich polehčiti a jim přispěti. „Při všech církevních, t. j. při všech veřejných učilištích, jak klášterních, tak nadačních, při městských a vysokých školách těšili se chudí studenti, jak stanovy vídeňské university říká, privilegium dobré vůle. Byli zdarma vyučováni, ba připuštěni k immatrikulaci a k promociím. Všude vládl názor církevní, že vyučování a důstojnosti dávati za peníze jest simonií, ač ten, kdo peníze vzal, nedopouští se hříchu. Veliké množství nadací, ne nějaké chudé studentské almužny, nýbrž ústavy ku přijetí a vydržování chudých studujících nalézají se při všech školách a universitách.“ (Čas. historický“ Mnichov 1881, 438.)

3. Středověké university byly nejen nejvyššími učilišti světskými, ale i církevními; měly proto také chrániti a obhajovati víru. „Zakládací listiny většiny universit vyšly od papežů, ale i císařové, jakožto ochránci celého křesťanstva, požívali práva, takovéto ústavy zřizovati, a také tak činili. Dle své podstaty uznávaly se university za církevní autority, protože náležely ku nejlepším korporacím křesťanských národů. Jich celé zřízení bylo provanuto duchem církevním“ (Janssen d. c. 102).

4. Universit bylo ve středověku kolem 70. Byly v Itálii, Francii, Anglii, Portugalsku, Španělsku, Burgundsku, Brabantsku, Polsku, Dánsku, Švédsku, v Uhrách, v Německu, v Praze, ve Vídni, Heidelbergu, Kolíně, Erfurtě, Vircpurku, Lipsku, Rostocku atd.

A stále nové university se zřizovaly. Tak právě před Lutherem byly zřízeny university roku 1456 v Greifswaldu, 1460 v Basileji a Frýburku, 1472 v Innomosti, 1473 v Trevíru, 1477 v Tumbkách a Mohuči, 1502 ve Vitemberce, 1506 ve Frankfurtě nad Odrou atd.

5. Všecky university koncem středověku velice zdařile působily a kvetly. Byly, jak Wimpheлинг („De arte impressoria“ fol. 19. z r. 1507) říká: „nejlepšími a nejzdařilejšími dcera mi Círky, které věrností a oddaností chtěly jí nahraditi to, co pro ně byla Církev učinila jako matka.“ Středověk byl tedy rozkvětem universit.

6. Universita pražská byla ve středověku jednou z nejslavnějších na světě. Faktum toto je dostatečně známo jak z dějin Palackého, Tomka, Winttra („Děje vysokých škol pražských“ Praha 1897), tak z dějin českých vůbec. Proto zde jen to nejdůležitější. Winter píše: „Starodávné vyšší školy biskupské (studium particulare), jež učily latině, filosofii a teologii, pokrokem doby konečně nestačily, dosavadní vědy braly na se dokonalejší formy a nově tlačily se do školy právo, ba i medicínské nauky, působením orientu v jakou takou vědu zformované. Takž od XII. věku university vznikaly, studia „generalia“, v nichž církevní škola středověká došla na vrchol svého rozvoje.“

„Latinské jméno takovému „vysokému, obecnému, svobodnému učení“ bylo universitas, universalis schola; později humanismus jim dal jméno academia, lyceum, gymnasium, archigymnasium.“

„Rozdíl mezi universitou a školou kathedrálnou či biskupskou prvotně nebyl co do předmětů vědeckých tak valný, neboť na škole biskupské učeno leckterému předmětu stejným rozsahem i způsobem jako na universitě; podstatný rozdíl mezi oběma školami byl právní. Universitě byla samosprávná korporace s právem udělení hodnosti doktorskou či misterskou a bakalářskou čili akademické grady po všem světě křesťanském

platné. Mistr graduovaný měl plné právo přednášeti, bakalář měl právo omezené. Která škola neměla práva graduů, ať v ní učeno čemukoli, universi nebyla.“

„Vysoké školy měly ráz mezinárodní stejně jako Církev; řeč jejich byla církevní, latinská, tedy také mezinárodní; panovníci a města je zakládali, papežové stvrzovali. Do r. 1400 bylo zřízeno málem do čtyřiceti vysokých škol. Od našeho Karla IV. samého devět vysokých škol založeno, z nichž pražská, nejprvnější, nejdůležitější.“

„V Praze bývalo od starodávna vyšší studium particulare u sv. Víta, na něž se za Přemysla II. hrnuli i žáci z ciziny. Učeno na něm grammaticae a všem uměním svobodným, čten Aristoteles a žáci vychováni od doktora theologie k úřadu kněžskému. Někjaká vyšší škola byla i na Vyšehradě.“

„Pro širší vzdělání a pro grady však studenti musili do ciziny. Aby Čechům v té věci stalo se pohodlí, aby nemusili hledati vědy po vzdálených zemích, ba spíše aby cizí přicházeli pro vědy do Čech, Karel IV. listem 7. dubna r. 1348 založil v Praze universitu, obdržev v lednu roku předchozího od papeže Klimenta VI. povolení, aby v Praze bylo vysoké učení se všemi právy, jako jiná učení mají. Byloť dle Beneše z Veitmile takové učení v městě pražském, kterému nebylo podobného po všech německých krajinách; přicházeli k němu z cizích zemí, z Anglie, z Francouz, z Uher, z Polska a ze všech okolních zemí studenti i z rodů knížecích a vysokí prelati.“ (d. c. 1—2.)

V. V. Tomek vykládá vznik i rozvoj university pražské podrobněji ještě a přesněji. „Karel, chopiv se v příznivějších okolnostech než někdy slavný děd jeho Václav II. (který chtěl dosáti založení v Praze university) myšlenky, by Čechům zjednal ústav toho druhu (universitu) dle příkladu zemí vlášských, vyžádal si již v prvním roce svého kralování povolení papeže Klimenta VI. 26. ledna r. 1347, aby smělo býti v Praze učení všech dovo-

lených fakult se všemi právy, kterými jiná obecná učení byla opatřena od moci církevní, tak aby jmenovitě mistři v učení tomto povýšení za takové ve všech zemích křesťanských a ve všech jiných učeních uznávání byli; při čemž papež hned zároveň ustanovil, aby vždy arcibiskup pražský byl nejvyšším představeným čili kancléřem učení. Po tomto prvním důležitém kroku protáhlo se uskutečnění záměru Karlova poněkud pro delší nepřítomnost jeho v zemi. Po navrácení svém však vyžádal sobě hned na prvním sněmě roku 1348 svolení stavů zemských k zamýšlenému založení...“

„Karel IV. vyslovil v zakládací listině úmysl svůj, aby obecné učení pražské sloužilo předně Čechům za ústav k nabytí známostí ve všech vědách, aby napotom nemusili hledati jich ve vzdálených zemích... Protož sliboval nadati učení toto znamenitými statky a důchody a propůjčiti jemu všeliké svobody, kterých užívala nejproslulejší dvě obecná učení v křesťanstvě, pařížské a bononské. Se zřetelem k účastníkům budoucího učení z krajin říše německé stvrdil listinu tuto roku 1349 majestátem daným v Isenachu dne 14. ledna z moci své také jako král německý a zabezpečil je přísným zákonem říšským, aby se jim na cestách k učení pražskému nedálo od nikoho žádné příkoří.“

„Již roku 1348 povolal Karel rozličné na slovo vzaté učence z jiných zemí, kteří hned tehdaž počali čísti ve všech fakultách, takže učení vzalo také téhož roku skutečný začátek. Karel vykázal ustanoveným professorům štědré roční platy, které jim za prvního času byly vypláceny přímo z komory královské; záhy však pečoval o zjednání prostředků, aby dle zaslíbení svého odměny tyto jim pojistiti mohl stálým nadáním...“ (d. c. III. 271.)

„Zámysl císaře Karla, aby obecné učení od něho založené bylo ústavem velikolepým, dalekému světu otevřeným, splnil se docela dle přání jeho. Učení pražské sloužilo netoliko království českému a druhým zemím ko-

runy české za ústav domácí k nabytí všeliké vědecké vzdělanosti, kterou znal tehdejší čas, nýbrž i z jiných blízkých i vzdálených zemí přijíždělo do Prahy množství studujících, aby tu konali své učení. Místo do Itálie nebo do Francouz obraceli se nyní do Čech ti, kdož chtěli dojít vyššího vzdělání, jmenovitě ze všech končin říše německé, z Dánska a Švédska, z Polska, z Uher, ze Sedmihradska i z Charvat, a nebylo zcela zřídka, že přicházeli také studenti z Anglicka, z Francouz i z Itálie, zemí, které byly staršími vlastmi obecných učení. Tudy čítalo učení pražské za nedlouhý čas po svém založení studujících na tisíce, jichž počet se rok od roku množil, takže jich za posledního roku života císaře Karla bylo již okolo **7000**. Nebylo tomu na značnou újmu, i když mezitím vedle učení pražského, které bylo s počátku jediné v celé střední Evropě, v dosti blízkém sousedství vznikla dvě nová učení v Krakově (1363) a ve Vídni (1365).“

Slavná, přeslavná byla v pravdě universita pražská! Škoda, že netrvalo dlouho a právě ona to zase byla, či vlastně jeden její člen — mistr Jan Hus — který slávu českou, k níž universita nemálo přispěla, počal oškubávat, až nezbylo z ní téměř ničeho... Škoda, přeškoda...

Učitelstvo.

Poněvadž, jak shora připomenuto, věda stala se majetkem zvláštní třídy lidí, t. j. učitelstva, jež právě proto, aby si vědy vydobyla a ji zase jiným dáti mohlo, musilo všechn čas věnovati ku získání si učení, nemohlo stejnou péčí věnovati ku získání si toho, bez čeho člověk zde na světě neobstojí, t. j. chleba, jest proto interessantní otázka: jak vedlo se učitelstvu ve středověku, tím více, ježto se tvrdívá se strany Církvi katolické nepřátelské, jak bídne tehdy učitelstvo bylo honorováno.

1. Učitelstvu ve středověku se poměrně dosti dobře vedlo. Faktum toto vyplývá hlavně

ze dvou momentů: a to z úcty, jakou lidé k stavu učitelskému chovali a z dávek, jichž učitelstvu se dostávalo. Dávky musily býti, ne-li velmi dobré, tož obstojné a dobré. Alespoň až do konce středověku nikde nenalzáme nějakých památek, které by svědčily, že učitelstvo na svůj hmotný stav si naříkalo anebo bědovalo. (G. L. Kriegk d. c. 67.)

Učitel dostával na př. ve vesnici Wense v Klévsku: od obce 4 zlaté, 3 mandele žita, 2 mandele pšenice, 2 mandele ovsa a 60 otepi slámy; mimo to požíval bezplatného bytu se zahradou, zahrádku na zeleninu ve výměře $\frac{1}{2}$ jitra a jitra louky. Pak musilo každé dítě v zimě měsíčně po 5 a v létě po 3 groších „sobotalesu“ nositi (20 grošů = 1 zl.); za službu na choře dostával ročně 2—5 zlatých. (Janssen d. c. I. 30.)

Abychom plat tento správně oceniti mohli, musíme uvážiti, že tehdy za jeden zlatý koupilo se 90—100 liber hovězího masa anebo 110—120 liber vepřoviny!

V městě Goch obdržel nadučitel r. 1450 mimo byt a „sobotales“ na darech ročně od dítek 8 rýnských zlatých, později za zpívání „Laudes“ se školní mládeží $3\frac{1}{2}$ zlatého, kdežto městský písař měl ročně 5 zl. a oba purkmistři dohromady také 5 zl. (Berg-rath „Čas. pro výchovu a vyučování“ 1859, 76.)

Učitel ve vesnici Rheurdt u Geldern měl ročně 10 zl. a měsíčně „sobotalesu“ od každého dítěte po 5 groších. Ve Veulu měl učitel ročně r. 1465 10 zlatých. (Nettesheim „Dějiny geldernského školství“ 125.)

V Eltvillu v Rýnsku měl učitel ročně 24 zlatých a od každého dítěte 3 bílé groše. Učitelé v Kiedrichu v Rýnsku měli ročně 30—90 zlatých; učitel v Seligenstadtu na Mohuči měl svobodný byt, víno, 2 mandele pšenice a „sobotales“. (Falk d. c. v „Katholik“ 1877 136.)

V Kaufbeurenu měl učitel Alois Pichler r. 1499 ročně 8 zlatých, v Kulmbachu a Baireuthu byt a 75 zl., v Nördlinkách měl r. 1464 32 zlatých,

v Arnheimu v roce 1425 24 zlatých atd. (Janssen d. c. 31.)

2. Příjmy učitelstva tedy byly dosti obstojné a vážnost jich veliká. Proto píše Janssen: „Jak velice si tehdy vyučování vážili, a jak vznešeným bylo povolání učitelské, dá se mezi jiným i z honorování jich naurčito souditi“ (d. c. I. 30.).

3. Přicházíme ku honorování učitelstva v Čechách. Ze professorům na universitě pražské dobře se vedlo, svědčí Tomek, jak z citátu jeho při universitách je jasno. Jiná jest, jak vedlo se učitelstvu působícímu mimo universitu.

V. V. Tomek píše: „Odměna učitelů záležela nepochybně v jistých ročních platech a požitcích, o kterých se nám však při školách farních a kollegiálních nezachovaly téměř žádné paměti. Zdá se, že náležel k tomu také nějaký podíl z ofěr vybraných v kostele, jak vysvítá z jediné zmínky, týkající se školy svatojilské. V některých místech, nevíme však jistě zdali také v Praze, měl správce školy stravu u faráře, což se však hodilo sotva, byl-li ženat. Mimo to měli správci škol neb i kantorů a sukcentů také příjmy z nadání zádušních za služby své v kostele při výročních mších, kommendách a vigiliích, jak se kterým nadáním narižovalo. Od rodičů bohatších žáků brali pak nepochybně také jistý školní plat, jak bylo v obyčeji v jiných zemích toho času“ (d. c. III. 268.)

Obširněji již toto thema rozbírá Winter („Život a učení“ d. c. 232 nn.). „Důchody učitelské zažily svůj rozvoj. S počátku městského zřízení a škol farních — zdá se — neplatívali patronové učitelé ničeho: dali mu jen právo ve škole učiti a školou a chrámem se živiti. A kterak učitel školou se živil a vydělával? Nejprv tím, že bral od žáků školní plat. Ty školní platy všelikteraké budou asi nejstarší platy officialské. Druhé učitel vydělával tím, že s žáky, jež byl naučil zpívati, posluhoval při kostelních funkcích, začež oběma, učitel i žákům, připadal některý groš. A poněvadž učitelé nemohli obstáti o takových důchodech, vznikla dlením

doby přirozená snaha, aby také měšťané, sousedé některak přispívali učitelům na živobytí... Učitelé s žáky chodívali v určité časy dům od domu prosit, žebrat (koledovat)... Tyť byly důchody nejstarší.“

„Když pak časem vzrostlo obecní jmění nebo když uvážliví, vzdělaní měšťané sami skládali hotový peníz nebo činili odkazy gruntův na školu: vznikaly fondy školské, vznikl i stálý peněžitý plat officiálský, jemuž jméno stojecí, stanc, salarium. A ten plat vyplácela obec, vrchnost. Stojatý plat jest v rozvoji učitelských důchodů fáze poslední, nejmladší.“

„Ale poněvadž ani při platě stojecím, jednak pro jeho nevalnost, jednak z konservativnosti starých zvykův a řádův, ostatní drobné starší důchody učitelské nezhyňuly, poznává se již napřed, že i úhrnné, současné důchody učitelské bývaly z míry rozmanité.“

„Býval to tedy důchod stálý, pevný, jenž byl na penězích nebo také na deputátě. Druhý způsob příjmů učitelských byl důchod sic řádný, rok co rok stále vybíraný, ale co do výsledků ménivý: záležetě dílem ze školních platů, jež žáci přinášeli, dílem z všelikého koledování. Důchod tento jest, jakož řečeno, starší onoho prvního, pevného. Třetí způsob důchodů byl zhora nestálý, jenom případný; hlavní jeho částkou byly odměny za pohřby, při nichž officiálové s žáky zpívali.“

Veškeré příjmy středověkého učitele v sumě posuzuje Winter, když byl uvedl celou řadu případů, takto: „Přirovnáme-li k dnešním učitelským platům a trhovým cenám, snadno postřehneme, že horší finanční postavení nežli bývalý správce školy partikulární dnes mají jen ti učitelé na obecné škole, jejichž obce a platy jsou vřaděny do poslední nejnižší třídy dle zemského zákona z r. 1893.“ Bylo tedy středověké hmotné postavení učitelstva ani ne skvělé, ale ani ne bídné, jinými slovy bylo, jak již shora uvedeno, u všech obstojné. Někteří, jako školmistr svatovítský (viz Tomek III.

268), měli postavení znamenité — jiní horší, ale *celek ušel, takže nikdo neměl příčiny ku steskům a nářkům*. Cím blíže k reformaci, tím postavení učitelstva, jak z Wintra na mnoha místech jasno, se stále horšilo. Byl tedy přece i v tomto ohledu středověk lepší, než „nejslavnější doba“ národův . . .

ε) Kláštery, mniši a osvěta.

Jakmile zanikl čas pronásledování a strádání a Církev nabyla všeobecné vážnosti a svobody, začala velice utěšeně zkvétati. Na stromě Církve a v dějinách objevilo se krásné a ušlechtilé ovoce, praktické provedení církevní nauky — klášternictví.

1. Roku 480 narodil se v Nursii ve Střední Itálii sv. Benedikt, zakladatel řádu, jenž na všem, co katolická Církev ve starých dobách provedla velikého a slavného jak v kultuře, tak ve všeobecném rozvoji má lví podíl. Bylť to synovec sv. Benedikta, kteří ve spojení s ostatními řády své doby, tři čtvrtiny všech měst ve Francii a v Německu založili, pralesy káceli, řeky regulovali, močály vysoušeli a nejneúrodnější kraje v žirná pole proměňovali. Mniši to byli, již z klášterů vycházeli, aby Evropu zušlechtili; kláštery staly se semenisky duševního vzdělání a hospodářské kultury.

2. Pohanství nevážilo si práce. V klášteřích však byli mniši nuceni pravidly svými k ustavičné práci. Tento příklad povzbudil pohanstvo, že i toto při svém zániku práce si vážilo — jednoduše proto, že pohanství napodobilo mnichy. Takto položili mniši základ k obchodu a hospodářství; vyučovali své svěřence nejen v křesťanských pravdách, nýbrž i vručních pracích polních a řemeslech. Mniši byli vlastně řemeslníky ve středověku; kláštery byly tehdy jedinými školami řemeslníckými.

3. Kláštery byly dále již od počátku zřídly požeňnání pro trpící lidstvo. Vše, co zbývalo mnichům z jich práce a řemesel, rozdali chudým;

u dveří klášterních chudí a nuzní docházeli obživy. Nedá se v pravdě ani vypsatí a vylíčiti, co tehdy kláštery pro trpící lidstvo učinily!

Velikých zásluh získaly si kláštery i svými špitály, jež zřizovaly pro nemocné a trpící. Každý klášter středověký vydržoval hospital, a nemocní všeho druhu docházeli v něm ochrany, pomoci, útěchy a stravy.

Cestující nalézali v klášteřích přístřeší. U každého kláštera byl hospic pro pocestné a každý cizinec nalezl tu ochrany, noclehu, občerstvení, zotavení a pokoje. Klášterníci zakládali silnice, stavěli mosty a starali se o pohodlí i bezpečnost cestujících.

4. Při věcech časných nezapomínali mniši ani na věci duchovní. Vyučovali mládež. Ve všech klášteřích byli přijímáni chlapci na výchovu; byli vyučováni ve víře, ctnosti, ve vědách, jež je uschopňovaly pro vyšší cíle Církve i státu. Od mnichů naučili se naši praotcové čísti, psátí a počítati, od nich naučili se hospodařiti a řemeslo provozovati.

5. V klášteřích pěstovaly se vědy. Že se nám dochovala díla řeckých a římských básníků, filosofů a učenců, jest pouze zásluhou klášterů, mnichů, kteří je opisovali a v knihovnách svých schovávali. V tichých celách klášterních snažili se vědychtiví mniši vniknouti a prozkoumati největší problémy přírody, a veškerá dnešní věda stává na jich výzkumech a resultátech. (Srv. obšírněji, co bylo řečeno při jednotlivých státech předcházejících!)

6. O církevním umění, pěstovaném v klášteřích, svědčí a mluví znamenité stavby středověké jak chrámů, tak jiných budov, jimž se posud obdivujeme. Stačí tedy pouze k stavbám oněm poukázati, abychom pochopili význam středověkých klášterů pro umění vůbec.

7. Protestant Bedřich v. Hurter píše o klášteřích a jich činnosti: „Pohlédneme-li na všecky tyto zjevy, a na všecky potřeby a podmínky společenského řádu, může toliko nepochopitelná předpojatost, či zaslepené zbožňování poměrů nejbližších neuznávati, že ti (mniši) byli uprostřed temné doby

světlymi body, od nichž alespoň paprsek světelný se šířil... V nich (v klášteřích) tvořila se semena dařícího se společenského řádu, jehož obrysy čím déle více vystupovaly,“ (Innocenc III., III. 644) a dále: „Mnohem lehčeji i to (veliký význam klášterů) nyní (v naší době) se dokáže, ježto fakta mluví tu zcela určitě a jasně, než abychom o spořádaném a umravňujícím vlivu těchto z Církve vzniklých a opětně v ni vešlých náboženských společností pochybovatí mohli... Vliv, jež pouze protivy a předobrazy (lepšího v klášteřích než bylo ve světě) nejrozmanitějším způsobem na společnost a její znenáhlé vytvoření měly, jest mnohem větší, než obyčejně si myslíváme, mnohem větší, než bychom určitými rysy dokázati mohli“ (d. c. 5).

V témže díle osvětluje Hurter (III. 607—644) co nejpřípadněji velice rozvětvenou činnost klášterů a mnichů. Pak když vše toto vyložil, pronáší soud jiného znamenitého historika, s nímž úplně souhlasí, řka: „V dobách, kdy daleko široko nebylo lékařův, ani nemocnic nebo chudobinců, byly zakládány tyto ústavy ku potěše mnoha tisíců trpících lidí při klášteřích. Kláštery byly vysokými školami, kde učilo se bezplatně nejen bohosloví, nýbrž i právům, lékařství, krásným vědám a mnoha nevyhnutelným uměním; z klášterů vysílalo se množství dovedných učitelů ku blahu zemí. V klášterních archivech zachovaly se neocenitelné zbytky řecké a římské učenosti. Bez klášterů nerozuměli bychom nic, anebo velmi málo starým listinám a památkám našich otců, ba mnohdykrát ani své mateřštině.“ (J. J. Spreng: Von dem Ursprung und Altertum der mehreren und minderen Stade Basel. 179; Hurter 646—647.)

Protestantský přírodozpytec, L. Oken v Jeně, smýšlením radikál, dí o katolických klášteřích: „Nebyly to právě kláštery, jež poprvé zemi vzdělávaly, národ učily, nevědomá knížata spravovaly, náboženství lásky přinášely a s ním mravnost a vědu šířily? Čím pak bychom byli bez našich klášterů? Něčím jiným než polodivokými lidmi. Což

nemá nynější doba citu vděčnosti a citu pro ctihodné stáří? O, vzpomeňme si na dobu, kdy vlády, ničeny bořící osvětou, byly rády, když v rozpadající se kláštery zase mniši vcházeli a své chory ku chvále Boží a ku vzdělání národa zakládali!“ (Hammerstein: Das soziale Wirken der Kirche 87.)

8. Seriosní historikové čeští jako Palacký, Tomek, Rezek, Winter, Zap, Kořán atd. mluví o středověkých klášteřích českých velice pochvalně a uznale; za to ti, kteří ve všem, co má ráz a jméno katolické, vidí jen samou neřest, nepravost a neupřímnost, rádi by tuto blahodárnou činnost katolicismu i blátem poházeli, ale „marné jich jsou vzteky“... Pravda si razí cestu, třebaš uskalím a trním, právě tak, jako potůček, který s vysokých hor pospíchá v žírné nivy. Alespoň sám liberál Malý musí doznávat: „Všecky kláštery vykonávaly i v Čechách tentýž blahoplodný úkol kulturní jako v Evropě vůbec za té (středověké) doby, obyvatel jejich vzdělávali pustiny a byli v tom i v mnohém jiném ohledu učiteli okolního lidu... Počet klášterů od panování Václava I. až do nastoupení Karlova se při nejmenším zdvojnásobil... Doba karolinská byla nejskvělejší doba klášterů v Čechách, a vůbec založen jich největší počet v století XIV. Za to husitský vandalismus XV. věku jim byl nad míru zhoubný...“ (d. c. 345—346). Podobně mluví i Dr. Zd. Nejedlý a jiní.

9. V naší „moderní“ společnosti hovořívá se velice rádo o „líných a hloupých mniších“. Že mniši v klášteřích horlivě pracovali nejen ve všech oborech vědy, ale i všech řemesel, bylo již poukázáno. Mniši dodělali se také v obou oborech znamenitých výsledků.

O vědě, jež v klášteřích pilně se pěstovala, svědčí ohromné klášterní bibliothéky. Pokud ještě nebylo vynalezeno tiskařství, mniši ve všech klášteřích knihy opisovali a tak rozmnožovali. Mniši to byli, kteří dochovali nám opisy latinských a řeckých klasiků, opisy Písma sv., spisů církevních otců a všech dřívějších anebo souvěkých spisovatelů.

Uprostřed XV. století vynalezl Guttenberg knihtiskářství. A opětně to byla církev, jež umění toto co nejvíce podporovala a šířila. Kláštery buď zařizovaly knihtiskárny, anebo alespoň knihy kupovaly.

Mniši byli i vědecky činnými. Od roku 822—842 byl opatem kláštera ve Fuldě Rabanus Maurus. Vynikající tento muž a schopností neobyčejných ovládal veškeru tehdejší vědu; jeho dílo: „Dvacet dvě knihy o universu“ podnes mezi učenci požívá vážnosti. („Volksaufklärung“ von A. Opitz in Warnsdorf, IV. 13—14.)

Báseň německého mnicha Otfrieda „Krist“ počítá se ku nejznamenitějším plodům německé literatury. Otfried byl z Weisenburku.

Vidukind, mnich corveyský, napsal dějiny Saska, jež až podnes jsou hlavním pramenem historickým.

Heřman Contractus († 1054) z kláštera rychnovského (Reichenau) sepsal mnoho spisů astronomických, mathematických, geometrických a přírodoppytných, jež svědčí o velikých vědomostech a znalosti historie. Protestantský dějepisec Giesebrecht jmenuje jej „prvním německým učencem v eminentním slova smyslu.“ („Volksaufklärung“ IV. 14.)

Nokter ze sv. Havla († 912) jest znám jako vynikající básník a hudebník. Tutilo z téhož kláštera († 915) byl nejen básníkem, nýbrž i malířem, řezbářem a architektem. Eckerhard († 973) byl „mistrem umění“ a rádcem císaře Otty I. Gozbert (816—837) klášter znovu postavil, a chrám bohatě malbou a řezbami vyzdobil.

Proto se můžeme tázati: „Vykazuje vůbec nevěrecká věda učence jako byli Albert Magnus († 1280), Tomáš Akvinský († 1274) a Bonaventura († 1274)?“ a zajisté dostaneme odpověď zápornou! A ejhle, tito koryfeové vědy byli mnichy, byli katolickými kněžími!

Mniši obzvláště vynikali ve vědách přírodních, ježto vynalezli veliké množství různých přístrojů a učinili mnoho objevů.

Hodiny vynalezl církevní historik Cassiodorus († 505); zdokonalil je Gerbert, pozdější papež Sylvestr II. († 1003). Týž papež zavedl do aritmetiky arabské číslice a tím aritmetice mnoho prospěl.

Quido z Arezy, benediktín, vynalezl v 11. století notové klíče a stupnici tonů, monochord a položil základy ku harmonii.

Mnich z Tegernsse vynalezl kolem r. 1000 malbu na skle.

V „mnoha uměních zkušený a dovedný“ dominikán Alexander ze Spiny vynalezl v 13. století brýle.

Jáhen Flavio Gioja (kolem 1300) zlepšil magnet a magnetickou střelku.

Roger Bacon († 1292), františkán, byl geniálním fysikem a chemikem, ba nejlepším mužem ve svém oboru ve středověku. Vynalezl zvětšovací sklo a čočky.

První astronomické hodiny sestavil 1316 Richard Wallinfort, jenž byl opatem v svatém Albanu

Regiomontanus, biskup řezenský († 1476), vynalezl mnoho mechanických nástrojů, zařídil v Norimberce tiskárnu pro vydávání mathematických děl a domníval se 200 let před Galileim, že slunce stojí a země se pohybuje. Algebru a trigonometrii zdokonalil velice.

Kardinál Mikuláš Cusanus († 1464) a opat benediktinského kláštera ve Sponheimu, Jan Trithemius († 1516), byli vynikajícími fysiky.

Roku 1459 vydal Frà Mauro „Manuskriptkarte“, nejučenější a nejlepší dílo své doby, jež předcházelo objevům Kolumbovým a Vasky de Gama a razilo cestu k objevení nového světa.

Mikuláš Koperník, kanovník († 1543), provedl úplnou změnu v astronomii svým novým světovým systemem.

Bonaventura Cavallieri († 1647) vynalezl methodu k měření těles a ploch.

Papež Řehoř XIII. zavedl nový kalendář a učinil tak konec chronologickým zmatkům (1582).

Střelný prach vynalezl mnich Berthold Schwarz. Jesuita Kircher († 1680) vynalezl pantometer a kouzelnou svítilnu, jesuita Schreiner r. 1650 pantografy. Jesuita Francesco Lana podal již r. 1670 (tedy 150 let před Montgolfierem) podrobný popis, „jak lodi, jež vzduch nese, stavěti se mohou“, v němž ohnivě a přesvědčivě dokazuje názor svůj o létání vzduchem. Kniha ona nalézá se podnes v pařížské knihovně a obsahuje první vobrazení balonu. Roku 1720, tedy 60 let před Montgolfierem odvážil se mnich Bertold Gusmao v Lissaboně před portugalským dvorem vzlétnouti balonem do výše.

10. To jsou některé jen a sporé ukázky, jak středověké klášternictvo „bylo s vědou na štiru“. V Čechách sluší připomenouti opata Božetěcha, znamenitého umělce a malíře, a celou řadu jiných a jiných, jichž celý život byl věnován vědě a umění. (Sr.: „Sv. Vojtěch“ 392 nn.; Hlavinka: „Bludy a lži“ atd.) Proto zakončuji slovy Palackého: „Také i v poslední čtvrti XII. století ještě neuhaslá neobyčejná horlivost v zakládání nových klášterů: aniž ji kdo tupiti bude, komuž duchovní prospěch člověčenstva vůbec na srdci leží. Ústavové tito zajisté sloužili středověkosti za semeníště netoliko náboženství, ale i nauky a umy, osvěty a průmyslu; ba i hospodářství samo, i řemesla všeliká jimi se víc a více vzdělávala. Tatáž ušlechtilá snaha lidská, která za našeho věku libuje sobě v zakládání a podporování spolkův i akademií učných, uměleckých atd., vedla také v život středověké ony ústavy, jen že oučely těchto bývaly ještě vyšší a rozsáhlejší, prostředky ještě oučinnější, a tudíž veškero postavení a působení jejich blahodárnější.“ (d. c. II. 239.)

ζ) Církev a věda.

„Zničte ji (kat. Církev), tu hanebnici,“ bylo příslovím neznaboha Voltairea. Po Voltaireovi papouškují toto heslo liberální svět. Na otázku, proč by

se měla zničiti katol. Církev, odpovídá se: „Je nepřitelem vědy a pokroku, usiluje udržeti lid v nevědomosti a tmě, jak toho důkaz máme ve středověku. Tehdy Církev byla mocná, a přece lid tápal v nejhroznějších tmách!“ A přece opak je pravdou!

1. Že Církev obzvláště ve středověku velice mnoho ve prospěch vědy vykonala, jest každému jasno, kdo pozorně přečte si to, co napsáno v řádcích předcházejících o středověkém školství vůbec. Než máme i zjevné toho doklady, jak právě ve středověku veškerá snaha Církve směřovala ku povznesení věd. Nejvýznačnějším zjevem jest tu zakládací bulla university basilejské, vydaná papežem Piem II. V ní se dí: „Mezi rozličnými blaženostmi, jichž smrtelný člověk v tomto bídném životě s milostí Boží dosáhnouti může, zaslouží, by mezi první z nich se čítala věda, protože vytrvalým studiem přináší perly, jež ukazují cestu k dobrému a šťastnému životu a působí, že vzdělanec daleko nad nevzdělance vyniká. Věda činí vzdělance Bohu podobným a vede ho k tomu, aby tajemství světa jasně poznával. Podporuje každého a povznáší i v nejhlubší nízkosti zrozené mezi osoby nejvyšší.“ Proto také apoštolská Stolice vždy vědu podporovala, university a školy zakládala, „aby,“ jak se dí, „lidé tím snadněji k tomu vedení byli, jak by vznešené lidské štěstí dosáhnouti a po dosáhnutí mezi jiné rozšířiti mohli. Jest tedy papežovým nejvrucnějším přáním, aby v Basileji otevřen byl mohutný pramen vědy, z něhož by všickni ti čerpati mohli, kdož do spisů učenosti zasvětití se chtí.“ (Vischer: „Dějiny university basilejské,“ 1860, 26.) Již před tím týž papež psal Ludvíkovi bavorskému, že apoštolská Stolice přeje si co největší zmohutnění věd, „jež samojediné, kdežto při jiných věcech rozdělení škodí, tím více rostou a se vzmahají, čím větší jest počet těch, kdož se jimi zabývají.“ (Prantl: d. c. I. 13.) Papež slovy těmito o vědě podává názor svých předchůdců a nástupcům direktivu, jak by o ní smýšleti měli.

Hlavní čtyři odvětví studia: bohosloví, filosofie

práva a medicína srovnávaly se se čtyřmi rajskými říekami, „jichž účelem jest šířiti náplň úrodnosti a požeňání po všech koncích země ku potěše všech pokolení a k slávě Nejvyššího“ (Kink: „Dějiny vídeňské university“ I. 125.) Tisícové proto spěchali, by čerpali vědu ku prospěchu lidstva!

2. Výčitku, že Církev nepřije vědě. odmítá protestant Hurter takto: „Jen povrchnost, která posmívá se studiu knih a starých pramenů, anebo zdánlivými přednostmi naší doby zaslepený mozek či konečně zášť, jež myslí, že takto zbaví se nepříjemné pravdy: mohly by papežům tohoto věku vytýkati, že podporovali nevědomost. Pravda, měly vědy tehdy jinou podobu a jiný nátěr nežli dnes, nebyly tak společným majetkem mas jako dnes, ale vymřel snad proto vědecký život, že měl jiný rozvoj nežli dnes?“

Církev ve středověku obsahovala všecku vědu, a proto jest zcela důsledno, že jí použila i k svému obhájení, ovšem že bez porušení pravdy. To uznává sám Hurter, říka, že „všecka látka, již věda se byla zmocnila, byla od Církve dána, protože táž tehdy ne pouze kněze, ale i největší a nejlepší duchy zaměstnávala; že dále prostředky k zpracování dané látky a tím k rozšíření vědy nejprve od Církve vyšly a že za třetí Církví vědě nový duch byl vtisknut, s nímž věda v samostatném rozvoji k veliké své dokonalosti po boku starého krácela.“

Zánikem říše římské nezahynula starověká věda, jak mnozí myslí, ale byla uvedena na cestu křesťanskou. „Věda stala se křesťanskou, či bylo spíše vědou výlučně to pěstováno, co ke křesťanství se vztahovalo a s křesťanstvím bylo spojeno; věda uvelebila se v ústavech, jež křesťanství založilo, a jí se zdobili ponejvíce ti, kdož křesťanství uznávali za pravdu... Jejimi nositeli bylo duchovenstvo... Věda a duchovní vzdělanost vrátila se, jako tomu bylo kdys na Východě, k těm, jichž povinností byla obrana nejvyšší vědy,

vlastně péče o náboženství. Že pak duchovenstvo vědy nezanedbávalo, o to se postarala ona veliká společnost — církev.“ (Hurter d. c. 541.)

3. Když stát oděl se v křesťanskou formu, panovníci vydávali různá nařízení, jimiž doporučovali pěstování věd. Jako císařové, tak, a ještě mnohem více podporovali vědy papežové. V roce 826 nakázal papež Eugen II.: „Dovídáme se, že na některých místech není učitelů a vyučování se zanedbává. Proto nakazujeme všem biskupům a jim podrobeným farářům, aby učitele ustanovili, kteří by čtení, svobodným uměním a náboženství pilně vyučovali.“ (Hurter d. c. 543.)

Jako Eugen počínali si i jeho nástupci. Tak stalo se, že zakládaly se školy biskupské a university, jež staly se pěstitelkou věd v nejlepším slova smyslu. O katedrálních školách francouzských poznamenává na př. protestant Hurter, že mezi nimi nebylo ani jedné, jež by se byla něčím nevyznamenávala. „Žasneme nad množstvím vynikajících mužů, kteří na nich působili, nad počtem arcibiskupů, biskupů, mistrů všech věd, kteří v nich odchováni byli... Nejednen z těchto byl veleben jak v církevním, tak světském oboru jako vůdce a pochodeň pravdy, nejednen nazýván nepřebornou studnicí věd. Tak na př. o sv. Bernardu, který na škole chartreské studoval, se říkalo, že jest nedobrným pramenem všeho umění“ (d. c. 544).

4. Nesprávný názor o školách středověkých by měl ten, kdo by se domníval, že na nich studovali jen ti, kdož bohosloví se věnovati chtěli anebo do klášterů vstupovali, či že ve středověkých školách vyučovalo se pouze bohosloví. Bylo sice veškeré vyučování „proniknuto duchem křesťanským; žák učil se náboženství jakožto základu veškerého lidského žití a jako podkladu veškeré pravé vzdělanosti, ale při tom zároveň obíral se všemi tehdy známými obory věd a nabyt lásky k veškerým vědám“ (Janssen d. c. I. 77.). Hurter popisuje zřízení středověkých škol takto: „Tu vyučovalo se kromě základu pro vyšší školy

těž nauce o Písmu sv., světských dějinách a vykládali se latinští básníci. Do těchto škol měl vstup nejen ten, kdo chtěl věnovati se službě církevní anebo vstoupiti do řádu, ale každý vůbec. Kněžství a klášternictví záleželo pak od pokroku, schopností a povolání. Počátek děl se tak, že výsledek, totiž pokračování na dráze vědy byl jeho podmínkou. Proto byly školy rozděleny na nižší a vyšší, na internáty a externáty dle toho, jak se jednotlivým předmětům učilo. Nižší byly (dle nutných základů věd) se sedmi svobodných umění první tři: gramatika, rhetorika a dialektika, vyšší aritmetika, geometrie, musika a astronomie. Do vyšších vstupovali jen ti žáci, kdož v nižších zadost byli učinili; konečně ti, kdož věnovati se chtěli kněžství anebo připravovali se vstoupiti do řádu, byli vyučováni také bohosloví. (d. c. 547.) Ze slov těchto jasno, že středověké školství zcela vyhovovalo své době. To uznávají i nekatolíci. Tak na př. profesor protestant Dr. Rudolf v. Ihering, největší německý jurista, vydává následující svědectví o sv. Tomáši Akvinském: „Tento veliký duch zcela správně pochopil realisticko-praktický moment zákona mravního právě tak, jako moment historický. Výčitka, že mnohé z něho posud jsem byl nepochopil, platí mi vším právem, ale výčitka tato ještě více týká se oněch moderních filosofů a protestantských bohoslovců, kteří nevynasazili se, aby velkolepých myšlenek tohoto muže použili. S úžasem se táži, kterak se mohlo státi, že takovéto pravdy, když již jedenkrát pověděny byly, naší protestantskou vědou mohly docela v zapomenutí přijíti? Kolika bludům bychom se byli vyhnuli, kdybychom jich byli znali! Pokud mně se týče, byl bych nenapsal ani řádky, kdybych je byl znal, neboť základní myšlenky, o něž mi šlo, nalezájí se již dávno u tohoto velikého myslitele ve vši jasnosti a praegnantnosti.“ („Volksaufklärung“, Opitz, 4. sešit 22.)

5. Všecka odvětví věd tehdy se pěstovala. O medicíně píše Dr. Reich: „Ve středověku

nalezaly se léky v rukou mnichův a hlavně benediktini obírali se léčením. Sv. Benedikt z Nursie v Itálii vystavěl r. 529 po Kristu na hoře Kassino v Kampanii klášter a mnichům nakázal, aby zaměstnávali se vědami, hlavně léčením nemocných a vzděláváním půdy. Benediktin Rabanus Maurus, jeden z největších středověkých učenců, pojednává se zdarem ve spisu „Physica“ a Isidor Sevillský v díle „Origenes“ o lékařství... Uvedený klášter benediktinský na Monte Kassino a škola salernská přispěly nesmírně k rozvoji lékařství, jakož i k výrobě lékův.“ („Učebnice všeobecné antiologie a hygieny“, 11.)

Velikým duchem byl i Albert Veliký. W. Jessen („Botanika minulosti i přítomnosti“, Lipsko 1864, 143.) píše o něm: „Albert Veliký dal nejprve Západu vznešený příklad, jak svobodné badání nejen spojití se dá s opravdovou křesťanskou vírou, nýbrž že nutným je k pravému poznání Boha. V něm jest obraz a vzor pro všechny budoucí věky, byť i byl přijal některé věci, jež pozdější věda přijati nemohla. V dějinách vědy zaujímá jedno z předních míst a to jako první stoupenec Aristotelův na Západě. On první vydal fysické a metafysické spisy Aristotelovy s komentáři, spočívajícími na základě nauky církevní. Ani nejmenší místečko z něho nevynechal ten zakladatel zápapoevropského přírodopisu, první vědecký pracovník v oboru zoologie, mineralogie a botaniky dle Aristotela a Theofrasta. Proto vším právem sluje Veliký.“

Pastor (v „Dějinách papežů“ I., 138) shrnuje činnost papežů ve prospěch vědy v tato slova: „Krátký pontifikát (1404–1406) tohoto (Innocence VII.) velikou láskou k vědám a všem uměním nadchnutého muže jest proto velevýznamným, že on jest dokladem, jak papežství i v těch nejděrnějších dobách dalo si záležeti na pěstování věd a umění.“

Z nástupců Innocence VII. sluší uvést mezi jinými Mikuláše V., který založil knihovnu

va tika nskou, jež čítá nejméně 25.000 manuskriptů veliké ceny. Pastor o něm dí: „Založením vaticánské knihovny učinil Mikuláš V. pro vědu více, než snad kterýkoliv jiný papež až po naši dobu; ona sama stačí, aby jeho jméno stalo se nesmrtelným.“ (d. c. 457.)

6. Příklad papežův následovali jiní. Proto ve středověku jevil se všude největší zájem pro vědu: Jakub Wimpheling dí, že „od župy k župě, od země k zemi, od města k městu, od měšťanstva k šlechtě šířily se snahy pro vědu a umění.“ (Janssen d. c. 7.) Zcela pravdivé jest tedy slovo: „Že katolická církev v minulých stoletích kladla základy a stavivo k budově pravé vědy a kultury, dokazují dějiny na každém listě a zvěstují nám památky a pomníky zašlých dob. Co jen řád benediktinský vykonal pro vzdělání a mravnost, pro umění a řemeslo, pro výchovu, vyučování a vědu! Co školy benediktinské, jež trvaly staletí! Jimi a vědeckou činností těchto horlivých mnichů zachráněna byla v nejrůznějších dobách, jež následovaly po stěhování se národův, pochodeň vědy před shasnutím a tradice vědecké kultury přenešena ze starověku do dob příštích. Opíjela-li se renaissance leskem antických věd a plula-li v přepychu řecko-římských řečníků a básníkův, musí poděkovati za tyto poklady jedině neúmorné a vysilující práci mnichův, kteří staré klassiky jak pro své studium, tak pro školy uchovávali a neúmorně opisovali.“ („Augsburger Postzeitung“, 1897, 502.)

7. Co ještě měl bych dodat? Mám psáti o nevděku světa? Nikoliv! Jisto jest, že církev je nejstarším útvarem společenským, který vždy, všude a všemožně pečoval o povznesení blaha svých věrných, tedy také o veškeru vědu, protože věda velice, byť i ne jedině, ke blahu lidstva přispívá. Opáčně mluví jen ústa pomlouvačná a nešlechtná . . .

Středověké „zvláštnosti“.

Názor náš o středověku nebyl by celistvým, a tudíž ani správným, kdybychom neuvědomili si alespoň to nejnutnější o středověkých zvláštnostech, abnormalitách proti nynější době, anebo jak vůbec zjevy ty bychom nazvati mohli a měli. K středověkým zvláštnostem počítáme: Boží soudy či ordalie, války křižácké, právo pěstní, lenní a asylné. Nejsou to zvláštnosti v pravém slova smyslu, ale při všech zjevech vyskytají se přece momenty, jež mnoho zvláštního, neobyčejného a nezvyklého či proti křesťanskému řádu — který přece ve středověku byl panujícím! — se stavícho chovají.

a) Boží soudy.

1. V pohanské době při sporech domácích a jakýchkoliv jiných u těch, kdož požívali svobody, připouštěl se zápas osobní či souboj. Způsob rozhodovati takto pře udržel se velice dlouho, hlavně tu, kde nebylo důkazů, svědků a kde svědectví obžalovaného bylo pouze proti svědectví žalujícího. U žen a otroků užívalo se jiných prostředků, jako na př. losu, přejíti bosou nohou po rozpáleném železe atd. Soudům takovýmto říkalo se „soudy Boží“. „Boží soudy“ opíraly se o názor, že Bůh zastává věc spravedlivou a v nejzazším případě i zázrak vykoná, aby nevinna se ukázala. Čím dále ve středověku, tím užívalo se rozličnějšího druhu „soudů Božích“. Vedle zápasu (souboje) byly to zkoušky s křížem, nejsvětější Svátostí, chození po rozpáleném železe, brodnění se teplou a studenou vodou atd. (Hergenröther d. c. I., 578.)

2. Církev již záhy na počátku středověku proti ordaliím vystoupila a je potírala. Biskup viennský Avitus († 523) brojil proti nim nesmírně (Fehr, Pověry a kat. církev ve středověku, 36) a papežové nepřestávali napomínati věřící, aby zanechali tohoto zlořádu. Tak učinil Mikuláš I.

(858—867), Štěpán V. (885—891), Alexandr II. (1061—1073), Celestin III. (1181—1198), ale marně. Zvyk tento, protože hluboce v lidu zakořeněn byl, udržel se v rozkvětu až do 12. století.

Na koncilu lateránském slaveném v Římě r. 1212 za Innocence III. bylo kněžím co nejpřísněji zapověděno, světiti pro „boží soudy“ vodu ať teplou, ať studenou, anebo žhavé železo. Kdož by tak učinil, podlehal nejprísrnějším trestům církevním (Hurter d. c. IV., 390). Podobně vystoupil proti ordaliím Honorius III. (Klausen, Papež Honorius III., 264), synoda trevírská (Binterim, Dějiny koncílů, IV., 501), papež Štěpán V., který nazývá je „čarodějnickým vynálezem“ atd. Poslední ránu a to rozhodnou zasadil ordaliím dekret papeže Řehoře IX. r. 1234 (Michael d. c. I., 321), takže od této doby počaly pozbývati váhy a mizeti.

Protestant Hurter významně dí: „Protože z pohanstva Boží soudy vyšly a ve víře na vyšší spravedlnost s nebes poukazovaly, trpěla je tu a tam církev, jakožto zvyk právě tak, jako Mojžíš u národa židovského trpěl rozloučení manželství. Nejvyšší však hlavy církve ustavičně vystupovaly proti nim, až posléze podařilo se jim Boží soudy omeziti a nadobro vymýtiti.“ (d. c. IV., 390.)

3. Všeobecnému mravu podlehly též Čechy. Pohanští Čechové, jak svědčí Palacký, při soudech utíkali se k tak řečenému soudu božímu, skrze „plamen pravdozvěstný“ a „svatocúdnou vodu“, jichžto co prostředků průvodních užíváno potom i v křesťanství ještě až do XIV. století. Při vodě musil pohnaný učiniti několik kročejův do hluboké řeky; podjala li ho v tom bázeň a zmatek, ztratil při. Železo, co nejvyšší stupeň soudu božího bylo jen v těžkých nárocích předepsáno. U Čechův musil nařčený jistou chvíli anebo postáti na rozpáleném železe (obyčejně pluhu) nebo dva prsty na něm podržeti, až by dokonale uloženu přísahu, u Srbův musil anebo chvatnouti rukou v rozpálený kotel, anebo železo u kostelních dveří z ohně vyjma, je až na oltář nésti

a tam položiti. (d. c. I., 109 a 396.) Příčinou „soudův božích“ bylo živé náboženské přesvědčení. „Ve XIV. století jevila se nábožnost ducha českého ještě věrou tak mocnou a vroucí, že jí věk náš rozumový sotva myslí stihnouti může. A jistě jen tou neumálenou důvěrou v Boha, v jeho všudepřítomnost a všemohoucnost, dá se pochopiti a vyložiti užívání právních prostředků nerozumných a hříšných, oněch ordalií...“ (d. c. II., 197.) O zrušení soudů Božích v Čechách náleží zásluha církvi a Karlu IV., který prohlásil je dle učení křesťanského za zlomyslné pokoušení Boha.

4. „Církev katolická těchto očist nikdy neschvalovala, jelikož je považovala za opovržlivé pokoušení Boží spravedlnosti. Když však jich nemohla zrušiti, alespoň toho se všude domáhala, že se duchovenstvu nechávala dohlídka, aby se zabránilo podvodu a přílišné ukrutnosti. Konečně arcibiskup Arnošt veřejně vystoupil proti soudům Božím. Dokázal, že takový soud pozůstal ještě z časů pohanských a že nic jiného není, nežli hříšným pokoušením Boha.“ (Hlavinka, Kronika d. c. 211.)

5. Že církev za pomoci upřímně smýšlejících vládců odstranila Boží soudy, jest zásluhou velikou. Hermenegild Jireček (Slovanské právo, II., 233), jenž popisuje ordalie, uvádí mimo vodu a oheň u Palackého, ještě souboj Očista vodou byla dvojí, vodou studenou a vřelou. Studenou vodou zkoušena vina nebo nevina obžalovaného buď uvržením jej do vody nebo bředením v ní. Potopil-li se do vody uvržený, považován za nevinného, splýval-li na povrchu, za vinného. Bředení dalo se tak, že napřed šel do vody žalobník (původ), pak tři kroky za ním žalovaný (pohnaný); utonul-li žalobník, přírknuto právo obžalovanému; přebředl-li žalobník, tedy žalovaný měl za ním břísti a přebředl-li také, byl žaloby prázden. Očista vodou vřelou záležela nejspíše v sahání rukama obnaženými do kotle takovou vodou naplněného, anebo v pití vřelé vody. Očista ohněm

byla též dvojí, buď kráčení bosýma nohama přes rozžhavené radlice, anebo braní žhavého železa do holých rukou; popálil li se obžalovaný, byl za vinného uznán, nepopálil-li se, byl co nevinný propuštěn. Třetí očista byla souboj a ten byl opět dvojí, kyjem a mečem. Meč sloužil k souboji lidem urozeným, kyj osobám tříd nižších. Vše záleželo tedy na náhodě, bylo proniknuto názory nekřesťanskými, zcela spravedlnosti Boží, dle níž lidská řídit se má, odporujícími. Proto, když církev ordalie odstranila, přispěla nejen ku provádění spravedlnosti, ale podpořila i velice vzájemný pokoj, jenž jest zase podmínkou veškerého blaha a štěstí...

β) Kulturní význam křížových tažení.

Při slově „křížová tažení“, zejména u nás v Čechách, na základě líčení liberálních, naskakuje člověku husí kůže. Křížáci byli největšími obludami světa; války křížové byly výstřelkem náboženského fanatismu; církev jimi bažila po vládě a všemohoucnosti; války ony postrádaly všeho vyššího, ideálního snažení, podporovaly plemennou zášť atd. Tak smýšlí o válkách křížových — mám na mysli pouze výpravy do sv. země a nikoliv také činnost křížových vojsk ve válkách husitských v naší vlasti! — liberalismus. A přece pravda i v nich nalezneme všelicos dobrého.

1. První, kdož ujal se křížových tažení do sv. země proti útokům, jež pozvedl v Němcích Wilke (Dějiny templářského řádu, Lipsko 1827), byl protestant Hurter. Jeho slova jsou: „Obviňovati křížová tažení může pouze historická nevědomost“ (d. c. I., 34, poznámka 230) a jinde: „Nic nebije dějiny a psychologii více ve tvář, jako domněnka, že války křížové vznikly z nízkých, ba nešlechtných ohledů. Zástupy mužů, kteří by zúmyslně zahrávali si s největšími a nejsvětějšími city lidstva hazardně, zástupy těch, z nichž každý vytrval až do posledka, mohli bychom opravdu na-

zvati největším divem v dějinách pokolení lidského.“ (d. c. I., 40, pozn. 256.) „Potupa, že největší a nejposvátnější země v dějinách křesťanství, nejdrahoccennější památka Syna Božího, země svatá, její hory, potoky a řeky i údolí, jež věřícího obklopují nebeskou zvěstí, nalezájí se v rukou nejhanebnějších nepřátel křesťanství a křesťanského jména, dolehla krutě v duši i v srdce všech. Proto jediná touha, která nesla se po širých zemích i městech, ovládala všeobecně a nutila táhnouti do země svaté, odčiniti hanbu jména křesťanského, osvoboditi nejdražší klenot víry a získati si lásky, přízně Syna Božího a tím také věčné blaženosti.“ (d. c. 188.)

Po Hurterovi povstal R a t z i n g e r. „Kdo v křížových taženích vidí pouze kněžský klam a bezměrný fanatismus, nezná naprosto srdce lidského a tím méně zná život lidu! Což ví dějepis vůbec někdy o fanatismu, který by po staletí u všech národů trval a právě ty nejroztvárnější, nejmoudřejší a nejstatečnější muže ovládal? Nikdy! V křížových taženích zjevuje se bezprostřední řízení Boží v dějinách, zjevuje se zasáhnutí vyšší moci, jímž lidstvo ze spánku bývá probuzeno a pro účely království Božího rozniceno“ (d. c. 248).

2. Křížácká tažení nabyla velikého významu pro rozvoj kultury ve všech směrech. Život národů i církve od dob jejich procházel až dosud nevídanými změnami a počal se velice blahodárně rozvíjeti.

Až posud, jak všichni souhlasí, rytířstvo bylo živo velice nerytířsky a skoro nekřesťansky. Pračky, menší potyčky a vraždy byly na denním pořádku. A hle, sotva křížové výpravy začaly, z bojovníků surových povstávali bojovníci křesťanští, plní ohledu a lásky i k nepříteli. Papež Urban II. na sněmu v Klermontě volá k rytířstvu: „Vy, kdož utlačujete vdovy, obíráte sirotky, vraždíte křesťanské spolu-bratry, vydíráte jmění a statky církevní a pášete všecky hanebnosti, ustaňte v tom, a bojujte za své bratry ve víře proti pohanům.“ Křížové války, tedy dle slov papeže měly konec učiniti bojům křesťanů

s křesťany a roznititi srdce lidská k boji za nejdražší klenoty — víru, náboženství a království Boží.

A války křížové také to provedly (Michael, d. c. I., 212). Proto Ratzinger konkluduje: „Křížácká tažení vnesla konečně v národ francouzský onen kvas, jenž určen byl k tomu, by přinesl nejkrásnější květy. Byli-li francouzský rytíř dříve loupežným rytířem a považovali za největší slávu svou drze a zločinně uchvacovati statek i majetek bližního, vrhl nyní svou bojovnou chuť, sílu a touhu po udatnosti na to, co zasluhovalo největší námahy, co boj a vítězství připojovalo k ideji náboženské. V křížáckých výpravách objevuje se cosi božského, o čemž se dnes soudí velice lehkomylně.“ (d. c.)

Rytíři, kteří až do doby válek křížových loupežný vedli život, neznali od toho času vyššího cíle, než obětovati život i zdraví, aby země svatá byla vyrvána z rukou nevěřících. Tak výpravy křížové zušlechtily celou západoevropskou společnost.

Dalším důsledkem zušlechtění lidské společnosti bylo lepší zacházení s chudinou a vůbec s lidem poddaným. Michael (I., 41—43) důkladně k tomuto momentu poukazuje a Dr. Ratzinger píše: „Šlechta, která své poddané až do dob válek křížových tisícerymi robotami obtížila a jim nesnesitelná břemena ukládala, osoby a majetek bezprávně si přivlastňovala: ukazuje nyní obdivuhodnou přichylnost k učení Ježíšovu, neobyčejné nadšení pro křesťanské ideje, vzácnou vůli všecko obětovati, jmění, zdraví i život pro úče-
le a zájmy křesťanstva. Pravda, nevymřeli loupežní rytíři nadobro a po celý středověk bylo jich dost a dost, ale většina jich přece ovládnuta nadšením, účastnila se nábožných výprav, prodávala či darovala své statky pro dobročinné účely, zakládala hospitály pro cestující, a pro chudé a nemocné tak, že hospitálů založených feudální šlechtou od dob výprav křížových čítá se veliké množství“ (d. c. 327—328).

Ti, kdož vytáhli dobývat a osvobozovat hrobu Kristova, starali se nejprvé o osvobození těch, kdož jim podrobeni byli a proto většině z nich dali svobodu. (Ebel, O vzniku poddanství; 17—18.)

Nemalý význam měly křížové výpravy, jak jsme již se přesvědčili, i o obchod. (Sr. „Středověké obchody“.

Jako podpořily křížové výpravy obchod, tak podpořily dále i umění. Dr. Jan Prutz píše: „Proto musilo hnutí jako byly křížové výpravy... i na rozvoj výtvarných umění míti dalekosáhlý a trvalý vliv. Krátce, umění tehdy učinilo veliký pokrok.“ (Kulturní dějiny křížových výprav, 416.)

Stejného významu nabyly křížové výpravy pro duševní život národův. Dr. Prutz dí: „Proto poesie všech národů čerpala stále svou potravu z křížových výprav; učila se i starší lýtka pozorovati v novém světle a získala tak zcela nových a přechasto zcela vážných a dobrých stránek. S výpravami křížovými vypučel nový věk pro básnictví, na jehož lesku a bohatství braly podíl jak duchovní i světské, tak národní i umělecké písně.“ (d. c. 435.)

Ba ani věda nemusí křížovým výpravám spílati. Dr. Prutz se vyjadřuje: „Neobyčejně důležitá byla pobídka, jež ovládala tehdy dějepisce. Větší a významnější zisk nad dějepis, čerpal z křížových výprav zeměpis. Najisto pak musíme orientálnímu příkladu a orientální nauce připočísti veliký pokrok, jaký v době křížových výprav učinilo počtářství, jež důsledně přispělo ke zvelebení matematiky. Podobně jako s matematikou a astronomií, jest tomu i se západoevropskou medicinou. I ona má za své výsledky vděčiti výsledkům medicíny arabské...“ (d. c. 474) a jinde: „Ve středověku za křížových výprav došla kultura nejbohatšího vývoje.“ (Prutz d. c. 477.)

3. Katolická církev vyvolala křížové výpravy a proto jí patří zásluha za kulturní důsledky, jež se z křížových výprav dostavily.

Církvi nepřátelský Prutz doznává: „Organisace křížových výprav, jež dospěla k obrovskému, v určitých formách se jevícímu kulturnímu převratu, je v podstatě zásluhou katol. církve“ (d. c. 491) a professor Funk dí: „Křížové výpravy měly, jak dnes téměř všeobecně se uznává, na kulturním rozvoji západu vynikající účast.“ („Kirchenlexikon“, VII., 1175.)

4. Český církevní dějepisec Novák píše: „Jest ovšem pravda, že výpravy křížácké stály k 70 milionům životů křesťanských, kteří dílem padli v boji, dílem nemocemi a bídou zahynuli, nesčíslné rodiny upadly jimi v záhubu, celé země byly zničeny, a přes všecko toto namáhání a oběti nebyl původní účel jejich přece dosažen . . . *nicméně proto nesluší názko ceniti anebo docela zavrhovati* dvoustoleté tyto vyšší snahy člověčenstva, pokud nespouštěly se původního svého účelu, neboť povždy zůstanou jasným dokladem horlivosti náboženské, k níž povznesl se tehdejší křesťanský svět, nešetře ani zdraví ani jmění, ani pohodlí ani života, a to všecko z lásky k Vykupiteli svému a pro úlevu trpícím bratřím na Východě. Válkami křížáckými dosaženo aspoň pro onu dobu tolik, že na 200 let umírněn byl žalostný stav křesťanů východních a že Turci čisto poraženi byvše, ztráceli chuti vnikati do Evropy a hubiti ustavičně křesťanské země a obyvatele jejich. Mimo to oživeno bylo mohutně opět vědomí náboženské, jež právě počínalo ochabovati; lepší seznámení se s východem přispělo také k rozšíření a vzmahání se vzdělanosti na západě; vědy a umění, obchod a řemesla, plavba a válečnictví, to všecko mnoho získalo těmito četnými výpravami, takže užitky tyto převažují přece jen všecky ty škody a nehody, jež ve společenském i rodinném, mravním i náboženském ohledu s výpravami těmi spojeny byly“ (d. c. 68—69).

5. Professor Václav Müller shrnuje dobro válek křížáckých v následující body: „Výpravy křížové mají: a) neobyčejný význam náboženský; jsou důkazem podivuhodného vzpružení ducha kře-

stanského a potrvají v dějinách vždy jako největší a nejvelikolepější podnik středověku, jemuž dodávají povahy věku ideálního a hlubokou zbožností prochnutého. Křesťanství dobylo tu nejstkvělejšího vítězství nad sobectvím. b) Válkami křížovými oživila víra a účinná láska křesťanská, vzrostla moc církve a vážnost papežů, hlavních to podporovatelů výprav těch. c) Výpravami těmi povzbuzen i život duchovní, zušlechtěno rytířství, jehož největší rozkvět spatřujeme ve století XII., a oživeny missie na východě. d) Válečným putováním tím rozšířeno a prohloubeno vzdělání. Byly po té horlivěji pěstovány vědy a umění, ježto poznána literatura řecká a arabská, přírodopis, zeměpis, umělecké památky a j. e) Účinkem válek křížových změněno i veřejné zřízení; knížecí moc vzrostla, osady rozkvetly, měšťanstvo se povzneslo a poddanství zmírněno. f) Zkušenostmi na výpravách těch nabytými zvelebeno konečně hospodářství, obchod a průmysl a g) zaražen na delší dobu postup mohamedanismu.“ (Dějepis církve katolické. Praha 1903 str. 109)

Protestant Guizot píše: „Svět širý a nový byl ve dvanáctém a třináctém století odhalen duchu Evropanů následkem dějů povstalých vzniknutím křížáckých výprav. Nelze pochybovati o tom, že to byla jedna z nejmocnějších příčin zdokonalení se a svobody duševní, ježto se zjevily v zápětí této veliké události. Jiná však okolnost zasluhuje též povšimnutí našeho. Až na křížácké výpravy nebyl dvůr římský, střed církve, spojen s laiky, leda prostředkováním duchovních . . . Ve křížáckých válkách naopak šla skrze Řím veliká částka křížáků, na cestě buď tam, buď nazpět. Množství laiků poznalo mravy i politiku jeho. Považujeme-li stav duchů vůbec po křížáckých výpravách a hlavně se stanoviska církevního, nelze nepodiviti se zvláštěmu jednomu ději. Myšlenky náboženské se neproměnily, nebyly zaháňány od mínění nějakého opačného neb rozdílného a přece jsou duchové o mnoho svobodomyšlnější . . . stav mravní Evropy

byl hluboce změněn. Stav společenský byl utrpěl podobnou změnu. Bylo mnoho zpytováno, jaký byl v ohledu tomto vliv křížáckých výprav; líčilo se, ony že donutily veliký počet majetníků lén, prodávati je králům . . . Nedávajice se ani do podrobnosti zkoušky této, můžeme tuším zahrnouti do několika všeobecných skutků vliv křížáckých výprav na stav společenský. Ony ztenčily o mnoho počet malých lén . . . I tam, kde malí majetníci lén zachovali léna svá, nežili již více tak osamělí jako dříve. Velicí majetníci lén stali se jako by osami malých, okolo nichž se tyto shrnuli a žili . . . Vzmáhání se velikých lén a utvoření se jistého počtu středů společenských, na místě bývalé všeobecné rozdrobenosti, to jsou oba největší výsledky křížáckých výprav. Co se týče měšťanů, lze snadno pozorovati výsledek podobný. Křížáctví utvořilo veliké obce . . . Velekupectví, obchod mořský a zvláště obchod mezi Východem a Západem založili je. Křížácké výpravy daly obchodu námořskému nejsilnější podnět . . .“ (d. c. 125—127.)

6 Ze všeho je patrné a jasné, že křížácké výpravy měly stránky stkvělé i stinné, ale stránky stkvělé že jsou daleko mocnější nežli stinné, tedy že v celku křížácké výpravy přispěly k dobru národův. Proto jen zášť může lidem církvi katolické nepřátelským diktovati slova: „V pravdě prospěly jen k povýšení moci papežské nad moc světskou, k rozšíření kněžovlády nad lidem a k obohacení klášterů i kněžstva. Skončily beze všeho užítku, pravému křesťanství ani v tom nejmenším neprospěly, jen ještě více pověru rozšířily a odkryly Turkům vnitřní kleslost národů křesťanských, čímž se islam posílil pokračovati výbojně proti křesťanství . . .“ (Šebesta d. c. 154.)

γ) O právu pěstním, lenním a asylním.

Pravým opakem rytířského ducha bylo ve středověku *právo pěstní*. Církev pokud mohla všemožně tento zlořád omezovala a všude proti němu

bojovala (Sr. Kober: „O vlivu církve ve středověku“ Tubinský čtvrtletník 1858, 459—477.)

1. Ve Francii již v první polovici 11. století zaváděla církev „Boží mír“. Dr. Ratzinger o tom dí: „Po celé XI. století usilovali někteří francouzští biskupové, aby loupeživou šlechtu přiměli k zachování „božího míru“ (Treuga Dei) a posléze dodělali se přece jakýchsi výsledků“ (d. c. 245.).

O několik desetiletí později zavládl „mír boží“ i v Německu. Zasluhu o to má hlavně biskup lutyšský Jindřich. Michael o tom píše: „Aby své biskupství, kde loupež, vraždy a požáry byly na denním pořádku, od těchto zlořádů očistil, získal biskup v roce 1082 šlechtu zemskou, aby vydán byl zákon, jímž tomu se činila přítrž. Bylo společnou úradou nařízeno, že od prvního dne adventu až do svátku sv. tří králů a od počátku postu až do Bílé neděle, dále v každém týdnu od pátka ráno až do východu slunce v pondělí, o svátcích církevních a diecézních a jich vigiliích, jakož i v týdnu kvatembrovém v biskupství lutyšském nemá nikdo dopouštět se násilí a nesmí nositi zbraň. Kdož by neposlechl, měl býti trestán vyloučením z církve a jinými těžkými tresty světskými“ (d. c. I. 247.).

Exkommunikace tehdy obával se i ten nejhrubší člověk. Měl proto pro blaho lidstva tento zákon dalekosáhlý účinek!

Roku 1083. příklad biskupa lutyšského následoval biskup kolínský Siegwinn proto, „abychom v tak krutých dobách alespoň v jistých dnech došli lepšího života, ježto stálý mír pro naši hříšnost jest nemožným.“ (Pertz a Weiland: Mon. Germ. Leges II. 1837. str. 55)

Podobně bylo tomu i v arcibiskupství mohučském. Kdo porušil mír zákonem na věčné časy nařízený a zaručený, propadl exkommunikaci a hrozily mu těžké tresty světské. (Michael d. c. 248.) Roku 1084. přívrženci papeže Řehoře VII. v Sasku uzavřeli smlouvu o věčném pokoji a míru. „Treuga“ saská a r. 1085 treuga bavorská zaručily posléze mír po celém Německu. Ke dnům svrchu připomenutým

přidán byl ještě čtvrtek, a nařízeno: „Cestující kupci a sedláci, kteří zaměstnávají se obděláváním polí požívají v těchto dnech pokoje; paní a klerici požívají věčného pokoje“ (Pertz d. c. 55—58)

2. Jak těžko bylo tehdy uchrániti se před loupeží, svědčí nařízení synody rovenské z r. 1096, kdež zakazuje se, „aby kostely a k nim patřící budovy se nedrancovaly, klerici, mniši, jeptišky, cestující, kupci a jich čeled se nenapadali, nezajímali, voly a koně v čase práce nekradly.“ (Ratzinger d. c. 245.) Církev „mírem Božím“ chránila tedy lid proti násilí a přesile.“

Ze Treuga Dei všechny přísně zavazovala nejlépe viděti z toho, že v únoru r. 1085. před postem proti sobě stojící vojska Jindřicha IV. a jeho protikrále Heřmana Salmského v boji ustála a dobrovolně se rozešla. (Herzberg—Fränkel ve „Forschungen zur deutschen Geschichte,“ 23. Gotinky 1883 str. 138.)

3. Zákony o pokoji zemském byly znovu ve století 11. co nejdůrazněji připomenuty a všeobecným církevním zákonem staly se poprvé na synodě klermontské r. 1095. za papeže Urbana II. (Kluckhohn: „Geschichte des Gottesfriedens“ 93—109.)

4. Boží mír měl pro ony rozbouřené všeobecné doby veliký význam. Byl zárukou všeobecné bezpečnosti a proto i všeobecného rozvoje a rozkvětu. To pak vše se stalo zásluhou církve. Protestant Hurter alespoň píše: „Církev to byla, která proti zuřivé bojechtivosti, hrubé neurvalosti nezkrocených vášní, ne pro sebe, ale pro to, co jí jako poklad nebeský svěřeno bylo, s neobyčejnou mocí, která s nebes se prýštila, vystupovala. Tak na církevním sněmu v Bourges opat Odilo z Clugny úchvatnými slovy všechny vojíny a rytíře ku přesvědčení přivedl, že sváry v oněch dnech, kdy Spasitel pro vykoupení pokolení lidského trpěl a v hrobě odpočíval, Jeho slitování nad celým světem potupují, čímž pro Boží mír myslí všech roznítit, tak že k němu se zavázali, anebo alespoň slíbili proti utiskovatelům chrániti ubožáky, kteří nemilosrdně by byli týráni. Přestup

tohoto měl se vážně ztrestati jako přečin proti lidskému pokoji.“

5. O právu manském či lenním sluší věděti alespoň následující:

Již ve starém Římě bylo obvyklým propůjčovati pozemky za službu válečnou. U národů pozdějších vyvinul se obyčej, že král uděloval místo odměny za služby válečné vydobytou zemi k užívání jakožto léno (manství). Král byl pánem pozemku a uživatel královým vasalem. Povinnosti vasalovou byly poslušnost a oddanost svému pánu, a pán naopak měl vasala chrániti a proti nepřítelům brániti. Tak vzniklo právo lenní, jímž vyrozumívá se vzájemný poměr mezi pánem a vasalem. (Michael d. c. I. 205.) Vasal musil pečovati, ne-li o zlepšení, tož alespoň o to, aby udržel leno v takovém stavu, jak je přijal, a pán nesměl vasala zbytečně zneužívat. Věrnost manská měla se rovnati věrnosti, jakou přátelé navzájem jsou si povinni, avšak omezovala se pouze na věci mravně dovolené. Tu, kde zákon křesťanský zakazoval, bylo povinností vasalovou pánu odpírati. Těžké provinění proti vasalské poslušnosti slulo felonie a trestalo se smrtí. (Sr.: Giacke: Das deutsche Genossenschaftsrecht I. 153—155.)

6. S právem lenním úzce souviselo národní hospodářství. Hildebrand („Jahrbücher der Nationalökonomie und Statistik“ 1862 II. 10.—11.) píše: „Celý feudální stát oné doby není ničím jiným, než státem vyvinutého hospodářství národního, v němž všechny veřejné a soukromé služby platily se pozemkem a půdou a jest to klam, považuje-li se soustava lenní za výlučný produkt středověký. Každý národ měl své národní hospodářství a s ním pravidlem i feudální zřízení. Středověká soustava lenní jen tím liší se od analogických zjevů starověkých, že v téměř čase všechny evropské státy, až na zcela malé výjimky, od nejnižších tříd lidových až ke špicím společenským pronikala, a s církevními i právními názory své doby i theoreticky znenáhla se rozvětvila ve zvláštní velkolepý právní systém. Ve starověku lenní spojení

jest pouze zjevem lokálním, ve středověku jest národním, ba národně hospodářským.“

7. Ke správnému názoru o lenní soustavě je třeba si uvědomiti středověké právní názory. Michael dí: „Veškerá moc považovala se za pro-půjčené manství od vyšších ve formě služební. Nejvyšším pánem jest Bůh, nebeský císař, jak nazývá jej Hartmann von Aue. Císař pozemský jest jeho vasalem. Od císaře přecházejí všechna práva na vasaly říšské, od těch na jich poddané a sloužící a tak dále až po nejmenšího človíčka, jenž koná i věci nepatrné. S tohoto stanoviska pak pochopíme, proč trestem církevním stížený pán, jenž zpronevěřil se Bohu a církvi, nemohl míti nárokův na věrnost svých vasalů“ (d. c. 206.).

Takto, jak poznamenává Bodmann, („Rhein-gauische Altertümer“ 520), spojovala soustava lenní „knížata s lidem, zemi s národem, lidi s majetkem. Stala se pravou matkou říšských a vnitrozemských svazků přátelských. Z ní vypučely jednota a svornost, síla a mnoho heroických čností.“ „Soustava lenní jediné to byla, jež první v chaos nových států zavedla řád a je zachovala, již vytvořila se organizace říše, a rozličně stupňovaný svaz obyvatelstva jisté země a poddaných států, již také zne-náhla připravovala se a podporovala státní kultura i rozvoj.“

Oproti často uváděné domněnce, že soustava lenní měla rušivý ráz pro útvar státní, píše Bodmann (d. c. 520—521.) „Není zde na místě, státi se obhájcem onoho systému, anebo květy, jež v mnohém ohledu systém ten byl přinesl, sypati na jeho hrob jen spravedlivým ve své úvaze má býti každý... Všeobecný názor našeho věku považuje jej za veliké zlo středověké, že byl otcem systému feudálního a téměř platí v naší době, nekonečně velebené a oslňované, za znamení veliké tmy jen o tom pochybovati, že nepohřbil základní sloupy městské společnosti, ba nadobro ji nezničil, a že zasluhuje proto veškerého zamítnuti od každého člověka. Já považuji tento úsudek za jednostranný

a se zdravým a plným poznáním dějin a vnitřní státní ústavy oné doby za zcela se neshodující, a nalézám v každé době, obzvláště v době naší mnohé, kdož prohlašují, že všeobecný svrchu uvedený názor jest pošetilostí... Nenamítejž nikdo, že soustava lenní byla neodbytným, ba nepřiměřeným prostředkem k onomu účelu vytvoření se států a kultury, a že něco lepšího mohlo se vynalézt. O tom musí opravdu ten, kdo tehdejší země, státní a privátní ústavy jich ve všech odvětvích a zauzleních důkladně zná, naprosto pochybovati, ba jest i oprávněn to popírati a zamítati...

8. Že soustava lenní měla i své špatné stránky, jest na bíledni, a nevzbuzuje nižádného obdivu u toho, kdo uváží, že byla zřízením lidským. Bodmann dí: „Kde pak bylo kdy i s největším důmyslem zavedené a stanovené zřízení, jež by nemělo svých nedostatků, vad, jež by se nebylo bývalo znetvořilo, aneb alespoň nemohlo se znetvořiti?“

9. Právo lenní (manství) či feudální kvetlo i v Čechách. Jakub Malý píše: „Manství jest instituce specificky německá a vyvinula se ve středověku ve zvláštní system, feudalismus zvaný, který během XIII. století tak jako jiné instituce německé, také do Čech přístupu nalezl. Nacházímeť feudalismus v Čechách již za času Přemysla Otakara II. ve mnohém ohledu zdomácnělý. Jmenovitě zřídil za jeho panování biskup olomoucký Bruno množství manství při svém biskupství co poddanství koruny České, což udělilo biskupům těm politickou důležitost... Zvláště však to byl Karel IV., jenž pečoval o zevrubnější zavedení manství za tou hlavně příčinou, by koruna byla opatřena materiálními prostředky, které by, kdykoliv by potřeba vlády toho vyžadovala, pohotově byly... Za příkladem v Němcích obyčejným prikazovali se i mnozí čeští pánové s rozsáhlými statky svými králi v manství, začez obdrželi rozličná osvobození... Manství v království Českém se nalézající dělila se v léna intra curtem, t. j. léna vlastně česká čili v bývalém území

českém ležící a v léna extra curtem, vně bývalých hranic Čech se nacházející, tak zvaná léna německo-česká“ (d. c. 481.).

10. Poslední do jisté míry, ale velice prospěšnou zvláštností středověkou, byly **asyly**. A zase to byla církev, která je zavedla a podporovala. „Aby lid odvykal pomsty a přivykal řádnému řízení soudnímu, čili aby si nikdo nedobýval práva sám, nýbrž aby je pohledával u soudu, o to se církev starala tak řečeným právem asyly. Stávalo se, když někdo v prvním zápalu hněvu sám se mstil na někom za křivdu nevyšetřenou a nedokázanou, že se často mstil na nevinném a tím se dopouštěl větší křivdy, nežli byla ta, za kterou se mstil. Aby se tomu zabránilo, na to býval asyl či útočiště. Asylem se nazývalo místo, kam když pronásledovaný se uchýlil, nikdo mu neměl a nesměl ublížiti, nýbrž mělo se vyčkati rozsudku soudního.“ (Hlavinka d. c. 212.)

V Čechách byl asyl dvojitý a to dle práva církevního (každý kostel, klášter i kaple) a světského (hlavně „u české královny“.) „První zpráva o asyly se zachovala z roku 994., kdy žena Vršovcova pronásledována jsouc utekla se do chrámu sv. Jiří, ale ačkoli se držela samého oltáře, rozkacení protivníci ji odtamtud vyvlekli a dali jí hlavu stíti... V pozdějším právu bylo výslovně určeno, když by se kdo pronásledovaný utekl ke hrobu sv. Václava v kostele pražském, že odtud nesmí býti vzat, ale že má pokojě požíti“ (d. c. 212.).

Právo asylné udrželo se dlouho i v době nové téměř po všech zemích evropských.

11. Při právu pěstním, lenním a asylném poznáváme zcela jasně čisté úmysly církve, směřující vždy ke slávě Boží a blahu, jak časnému, tak věčnému u věřících, t. j. že církev vždy dobré podporovala a udržovala, zlé pak mýtila, hubila, aneb alespoň mírnila a menšila.

Středověké poměry.

Jest všeobecnou zásadou, že každé faktum má se posuzovati dle své doby, či dle poměrů své doby. Zásadou touto nepřímou vyslovuje se, že poměry časové té které doby jsou mocnou pakou veškerých činů v té době, alespoň pokud činy ty shodují se s názorem tehdy platným, a jaksi zodpovědnost na se bérou za to, co z dob předcházejících potomci odsuzují anebo neschvalují. Tolik považují za nutno připojiti před stručným vyličením poměrů středověkých u dvou nejmocnějších faktorů v životě vůbec: státu a církve.

a) Středověké poměry státu.

1. Karel Veliký vládl skoro nad celou západní Evropou; Německo, Francie, Španěly a Itálie byly jeho říší. Za to, že r. 775 ochránil papeže Hadriana před Longobardy, obdržel od něho titul ochránce či patricius církve. Po Hadrianovi následoval papež Lev III. K žádosti tohoto přišel Karel Veliký r. 800 do Říma, kdež korunován jest na císaře římského, aby tak stal se ochráncem veškerého křesťanstva. Aktem tímto spojily se dvě největší moci papežství a císařství k vzájemné podpoře a ochraně, jakož i k chránění zájmů křesťanských. „Časem arci mohla se státi i velmoc tato nebezpečnou a škodlivou. Pokud obě strany měly na zřeteli jen prospěch církve a blaho národů, nebylo se sice obávati, ale jelikož lidmi ovládají i lidské chyby a osobní ohledy, mohl někdy oběma stranám nový poměr tento býti na zkázu. Císařové zajisté mohli pod záminkou obrany víry křesťanské sobě hleděti hlavně jen rozšiřování svého panství ve světě, anebo zas naopak mohli papežové zasahovati i do oboru práv a moci císařské... Pozdější zkušenost ukázala opravdu tyto následky škodné v dlouhých bojích papežství s císařstvím.“ (Novák: Obrazy z dějepisu církve Páně. II. 3.)

2. Papežství ukázalo svou sílu a vítězství hlavně od r. 1073, kdy dosedl na stolec sv. Petra Řehoř VII., až po Innocence III., t. j. do r. 1216. „Moc papežská stála tehdyž na vrcholu svého lesku a slávy. Papež rozhodoval vsutku při volbách německých králů, podáváje jim anebo zasnímaje korunu císařskou; papež uděloval také nejen královské titule (na př. Přemyslu Otakaru r. 1204) ale rozdával i skutečná království, an jednotlivci se mu pro mocný jeho vliv sami podrobovali, podávajíc mu své země a přijímajíc je na to zase z rukou jeho, zavazujíc se sami dobrovolně k přiměřenému poplatku, aby potřebné ochrany a pomoci jeho ubezpečeni byli, na př. král dalmatský, bulharský, aragonský a pod. Nebylo snad ani jedné země v Evropě, jíž by byl papež buď zákonů nedal, nebo podmínek míru nevyjednal, nebo smlouvy se sousedy nepotvrdil. Papež dohlížel nejen na veřejnou vládu křesťanských panovníků, ale i na mravný jejich život... Taktéž rozhodoval rozepře v královských rodinách a rovnal spory vládnoucích králů. Papež ujímal se utiskovaných poddaných proti libovůli a násilí knížat a zase hájil knížata proti přehmatům a vzpourám poddaných...“ (Novák d. c. 29.)

3. Poměry zavládnuvší za Innocence III. počaly se kaliti od té doby, kdy stal se císařem Bedřich II. a zhoršovaly se stále tak, že na konci století XIII. za papeže Bonifáce VIII. (r. 1294) lze znamenati, že opravdu moc papežská se zmenšuje ve sporu jeho s králem francouzským Filipem IV. Krásným. Z nástupců Bonifáce VIII. Klement V. usadil se r. 1309 místo v Římě v Avignoně a tím zasadil papežství ránu největší, ježto až do r. 1378 papeži de facto byli poddanými králů francouzských. Za to moc císařská rostla. Posledním papežem avignonským byl Řehoř XI. Po jeho smrti zvolen jest Urban VI., který usadil se v Římě, ale za nedlouho zvolen jest ve Francii vzdoropapež Klement VII. „Celý svět křesťanský rozdvojl se nyní na dvě polovice... Tak byla

uvedena do církve veliká pomatenost, a nepadno bylo ji odstraniti...“ (Novák d. c. 101.) Tato pomatenost trvala až do roku 1417, či do nástoupení Martina V., t. j. do doby počátku a vzniku „reformace“. Stát z toho jenom kořistil, ač potíral autoritu papeže, nepřímou potíral i svou, a tak připravoval si zkázu, ba zkázu všeobecnou.

4. Poměry na stolci papežském měly veliký a rozhodný vliv i na poměry státní. Čím více klesala moc papežská, tím stoupala moc císařův německých. Když pak nastoupil rozkol v církvi i poměry v říši nabyly tím velikého a netušeného otřesu a všeobecného rozkladu.*) Janssen vyličuje onen postup následovně: „Až do svého úpadku ve třináctém století byla říše římská německého národa středem evropského života a chránila již svou pevností křesťanské národy proti velikým převratům a všeobecným evropským válkám. Vzniknuvší pod vládou jediného vladaře ze tří spojených říší: Německa, Itálie a Burgundu, prostírala se od břehů severního moře až po moře jižní k Adrii a moři středozemnímu, dále k výtoku Rhony a Tibery přes Alpy, jichž jednotlivé části osazeny byly německými vasaly. Vyplňovala tedy celý střed známého světa a měla tolik síly i vlivu, že od rozbití říše starořímské po nesmírnou dobu času ani žádná jiná říše o nich nesnila. Své moci nepoužívala však k potlačení národního rázu podrobených národů romanských a k vymitění jich národních zvláštností. Jako král italský a burgundský vstoupil sám císař německý na místo dřívějších domácích králů... Jednota a síla říše byla jen domnělou a to tak dlouho, pokud panovníci jednotliví v těch mezích ji zachovávali, na nichž spočívala. Tato jednota rozpadla se znenáhla ve své podstatě, jakmile Staufovci opustili meze a hranice, jež neodvislost církve, jakož i právní poměry jednotlivých kmenů a stavů zřídily, je prolomili a neomezené moci nabýti chtěli. Bedřich I. nepojímal císařství dle právních směrů od staletí

*) Sr. Palacký d. c. II. 363.

panujících, nýbrž dle názoru o říši starořímské. Nauka starořímských právníků, že císař není vázán žádným zákonem, že sám jest pramenem veškerého práva, měla vstoupiti v život. Bedřich chtěl o papežské stoličce libovolně rozhodovati a oddělil se na delší dobu od jednoty církve. Osudnějším ještě bylo vystoupení císaře Bedřicha II., jenž svými cesaropapistickými snahami a východním despotismem vyvolal s církví boj na život a na smrt a tak vliv jak moci duchovní, tak státní co nejvíce poškodil. Světská moc císařství a s ní moc německé říše vůbec byla seslabena zvláště dobytím království Sicilského. Připojením tohoto království k Německu bylo přeloženo hlavní sídlo vlády na Sicilii... Zájem pro společné záležitosti zmizel. Všecky svazky, jež dříve kmeny národa pojily v jeden celek, byly zprerušeny... Koruna přestala býti středem veškeré vlády. Každoročně upevňovala se více a více vláda zemských knížat, k čemuž v podstatě přispěl již velice Bedřich I., když zničením vévodství saského a bavorského existenci jednotlivých kmenů národních zničil. Každý kníže usiloval od této doby dobytí si z okrouhleného, pro sebe uzavřeného území a Bedřich II. dal této snaze mnohými výsadami zákonitý podklad. Jednotlivá území spravovala se bez ohledu na celek... Volba krále, záležitost to, jež spojovala národ jako celek s jednotlivými kmeny, byla nyní, když individualita kmenů byla zničena, osobní výsadou několika knížat, kteří protizákonně volbu tuto si přisvojili. Knížata zneužívala volby ve svůj prospěch a tak vznikl počátek nekonečných zápletek domácích, jež koncem století XIV. dostoupily úžasné míry“ (d. c. I. 459—460).

5. Vzpomeneme-li dále na spory o trůn německý po smrti Bedřicha II., na interregnum (1256—1273), na boje Rudolfa Habsburského s Přemyslem Otakarem II., na vzdor krále po smrti Rudolfově a na boje mezi nimi až do volby Karla IV., ihned na první pohled pochopíme, jak vnitřní poměry v říši musily býti rozervány a ne-

jisty. Starý řád nadobro zničen, vše zvráceno, všude rozpoutanost myslí i vlády.*) Zadržel sice Karel IV. na čas tento proud, ale sotva zamhouřil oči, již za syna jeho Václava rozpoutal se zmatek v říši mnohem více než dříve. A v této době počal prouditi i nový náboženský duch v národy.

6. Jako v Němcích bylo tomu i jinde. Zápas císařů s papeži měl tak dalekosáhlé a smutné výsledky, že krátce můžeme říci s Fritzem, který o století XIII. píše: „Ve Francii a Anglii nebylo pokoje jako v Němcích. Papež bral králům koruny a zase jim je vracel, poddaní byli zbavováni poslušnosti ke své vrchnosti a zase k ní nuceni. Část francouzských krajů byla zpusťována křížovými válkami proti Albigenkým a všude vládl zmatek. Západ stal se krátce rejdištěm bojů a zápasů. Lidské náruživosti vtiskly lidem do rukou zbraň proti lidem tak, že horší nastalo pustošení, než když zástupy Mongolů, Hunů a Tatarů proudily Evropou,“ a o století XIV.: „Říše cařihradská kvasila stále... Turci usadili se v Evropě a nikdo nemohl jim v tom brániti. Italie, Francie, Německo a Anglie neměly nic jiného než válku a zase válku. Papežové exkomunikovali krále a obtížili daněmi kostely. I v tomto století jako v předešlém setkáváme se se vzdoropapeži, k nimž hlásili se i mnozí panovníci. Zmatek ve věcech církevních, zmatek ve věcech státních, rozpoutanost vášní lidských a věčné boje s nepořádkem v jednotlivých zemích, toť znak století XIII. i XIV., toť počátek století patnáctého.“

7. Zle bylo tedy v celé Evropě, jenom Čechy, hlavně za Karla IV., činily výjimku, ale ne dlouho. Panovaly sice i tu třenice, ale nevalné, teprve za Václava, syna Karlova, nastal zmatek, jemuž pak nerovno v nižádné tehdejší zemi. Hlavinka píše: „Byly to časy vážné. Zdálo se, jakoby

*) Srov. Palacký II. 367.

všecky svazky společenské řádu církevního i světského se měly rozvolnit. Na základě křesťanského pořádku světového již ode dávna rozkvetl u národů znamenitý blahobyť. Ale jako jest o člověku pravda, že spíše snese neštěstí nežli dobré bydlo, nejinak jest u celého národa. Kde byl blahobyť, toužilo se po vzdělanosti. S počátku se zabývali učením křesťané pohanskými spisy latinskými a řeckými jen po jejich dobré stránce i po krásné stránce slohové, ale zamítali jejich začasto nemravný a oplzlý obsah. Později však si počínali v něm líbovati, počali sami takové věci psáti a veřejně je vychalovati. Křesťanská mravnost nebyla jim tak dokonalá, poněvadž jim nebyla tak pohodlná a povolná jako pohanská prostopášnost, a tak se počal mezi ně vkrádati duch pohanský. Místo křesťanského a domácího práva se zavádělo staropohanské právo římské, které nadřezovalo silnějšímu proti slabšímu. Z toho vznikala s jedné strany panovitost a s druhé strany roztrpčenost. Mezi mocí světskou a duchovní vznikaly spory o právo církevní. Staré chyby veřejné i tajné se počaly vytýkati a zveličovati, čímž ubývalo vážnosti a důvěry k vrchnostem i duchovním i světským. Tou měrou co národy ochládaly ve křesťanské víře a ctnosti, zrovna tou měrou se rozmáhala u nich nespokojenost a sobectví. Nikdo nepřestával na svém, každý se domáhal větších prospěchů na újmu a škodu jiných. Někde šlechta skoro docela potlačila práva panovníkova i lidu, jinde si vladař osobil neuzázněnou samovládu. Jako skoro všude jinde, tak i v Čechách se přitěžovalo poddanému lidu venkovskému. Vynašel se střelný prach a panovníci počali si držeti stálá vojska. Začalo se otrásati starým pořádkem — nastávaly časy nové. Byl svrchovaný čas, aby císař a král Václav poznal tento nebezpečný obrát a rozvrat a odvrátil jej. Ale neměl ani té bystrosti, kterouž otec jeho, císař Karel, vždy prohlédl, čeho kde potřeba, ani té rozšafnosti, kterou Karel tak jistě všecko vedl a spravoval. Když pak

se jiskry již vznítily v plamen, nebylo mu lze ho potlačiti. Pokud mohl, nechtěl, a když by již byl chtěl, nebylo mu dáno.“ (Kronika d. c. 241—242.)

8. Na konec ještě slova Palackého: „Památnou shodou okolností stalo se, že brzy před i po smrti Karla IV. také jiní výteční, jak mocí tak i duchem a působností vynikající, tudíž více méně jemu rovní mocnáři evropští, opustivše tento svět, své nástupce zůstavili vesměs ještě nezletilé, v rukou a pod opatrováním příbuzných téměř veskrze nehodných, ale panovačných a lakotných. První sešel byl (1377) anglický král Eduard III., jenž za nástupce měl 13letého vnuka svého Richarda II.. Potom dne 16. září 1380 zemřel také Karel V., příjím Moudrý ve Francii.. a poněvadž synovi a nástupci jeho Karlovi VI. nebylo ještě ani 12 let, strýcové jeho vedli dlouhé mezi sebou spory... Také výtečný co do povahy osobní Ludvík, král uherský a polský, umřev 11. září 1382, pozůstavil po sobě jen dvě nezletilé dcery...“ (d. c. II. 366.) či jinými slovy: světu nastávaly časy nové, jež vyžadovaly zkušených, moudrých a rázných panovníkův, a zatím na trůnech byly nedospělé děti a v zemích panovaly vzájemné spory a sváry. To je nejlepší obraz poměrů státních koncem století XIV. a počátkem století následujícího.

β) Středověké poměry církevní.

Církev, zřízení Boží, spravována jest lidmi chybám podrobenými. Proto v Církvi setkáváme se vždy a všude vedle elementů Božích i s elementy lidskými. Tak bylo již v době apoštolské, jak nejlépe vidíme na prvním sněmě v Jerusalemě, bylo i v době středověké, novověké a bude vždy, pokud Církev bude existovati.

1. Středověk potřeboval reformy, ježto tehdy mnohé zlořády se zahnízdily. „Pokud se týče XI. a XII. století, pro tuto přesmutnou pravdu podali nám nezvratných důkazů sv. Petr Damián, sv. Řehoř VII.

a sv. Bernard. Ačkoliv zlořády tehdejší dle možnosti a dosti značně byly omezeny a odstraněny, přece i v následujících stoletích se udržely, jak jasně vyplývá z nářku některých vynikajících mužů, kteří o reformě pracovali. Mezi nimi sluší uvést obzvláště kardinála Juliana Césariniho, jenž převážnými slovy obrátil se na papeže Eugena IV. a jemu rozpustilosti mezi duchovenstvem, zvláště v Německu, na paměť uváděl.“ (Dr. Burg: „Protestantische Geschichtslügen“ I. 101.)

2. Přemnohé zlořády středověké vysvětlí se faktem, že tenkrát většinou synové šlechtických a bohatých rodin, zvláště byla-li rodina četná, aby rodinné jmění se netrhalo, byli nuceni a i přinuceni vstupovati do klášterů a věnovati se stavu kněžskému. Podobně bylo tomu i u šlechtických dcer. Že takovíto kněží a jeptišky neplnili povinnosti stavu, k němuž byli přinuceni, nahledne každý.

3. V Evropě odehrávaly se velmi závažné a dalekosáhlé události. Bylo znamenati žalostný a smrtelný sten rozpadávající se říše římské, barbaři ze severu drali se k jihu, křížové války byly v rozkvětu, lenní ústava s mnoha nespravedlnostmi, přehmaty a zlobou ovládala všude, Saraceni vedrali se do Evropy a na mnoha místech opanovali ji. Z těchto příčin nebylo náležitého klidu a pořádku ve státech i Církvi. Tak vznikla nevědomost, znemravnělost a uvolnění církevní kázně.*)

*) Zvláštním při tomto jest a navždy zůstane, že právě protestanté to jsou, kdož na tehdejší zkázu kněžstva nesmírně i za našich dob hubují a ji ni jaksi katolickou Církev tupiti chtějí. Nemíníme a nemůžeme zkázu tehdejšího kněžstva snad popírati anebo omlouvat, vždyť Církev sama ji kárala, ale dobře pamatovati sluší, že téměř všichni kněží a mniši, na něž nynější protestanté si stěžují, přestoupili ku protestantismu a stali se jeho „otci“. Tedy „synové“ tupí na svých „otcích“ nemravnost a zkázu! Příslovi dí: jablko nepadá daleko od stromu. Hodní kněží, mniši a jeptišky zůstali údy katolické Církev a byli od protestantů nejen nenáviděni, ale přímo pronásledováni. Srov. C. Riffel: Dějiny círk. nejnovější doby III. (1846) 40. nn.

4. Sama církev nebyla uchráněna a všeobecného proudu. Pobyt papežů v Avignoně (1309—1378), schisma, vzdoropapeži, přispěli k proudu tomu velice, ač sami z něho vzali původ. Marně reformovaly koncily v Pise 1409, v Kostnici 1414 až 1418, Basileji, Ferrare a Florencii (1431—1439). „Strašný prodej církevních statků a s tím souvisící jednostranné osazování církevních vyšších úřadů, čímž přemnoží nehodní a neschopní se dostali k vysokým církevním důstojnostem, vyvolaly nepokoj, roztrpčenost a nespokojenost. Že za takovýchto pastýřů církevní kázeň klesala, jest pochopitelné. Vysocí církevní hodnostáři a biskupové, kteří nemajíce povolání, duchovní stav si vyvolili aneb vyvoliti musili, žili lenošně a prostopáše a často v hříších a nepravostech. Platili si — a to ještě špatně — nižší duchovenstvo, jež bez dostatečných předběžných studií a vnitřní zbožnosti bylo svěceno, aby duchovní správu za ně vedlo“ (Dr. Burg d. c. 102).

5. Činitelem mocným, jenž zlořády podporoval, ba i jich příčinou byl, bylo tehdy zavedené studium pohanských klasiků či humanismus, jenž v život pohanské názory a smýšlení uváděl. »Tak zvaní humanisté byli ponejvíce zapřísáhlí nepřátelé Církev a křesťanství a usilovali — hlavně v Německu — národní antipatie proti Římu a Italii v život uvést“ (d. c. 103).

O humanismu panují namnoze nesprávné pojmy. Dr. Burg (d. c. 103) dobře dí: Stále můžeme v přemnohých duševních dílech, obzvláště pak ve školních knihách čísti, že s humanismem nastal pro člověčenstvo nový zlatý věk, protože jím povstalo od dlouhého barbarství tmavého středověku k novému, čilému životu. Když pak Janssen i tu, na přemnohé staré povídačky upozornil a na zkáznosný vliv mnohých humanistů na náboženství a mravy, obzvláště na záhubnou úlohu jich v církevní revoluci XVI. století poukázal, narazil u přemnohých stran na velmi tvrdý odpor. Proto tím potěšitelnějším zjevem jest, že i v tomto směru pravda po-

malu vždy ve větší a širší kruhy vniká. Toho zvláštním důkazem jest dílo literárními výzkumy (zejména o Jeanu Paulovi) proslulého gymnasijského profesora Dr. Pavla Nerrlicha: „Dogma klassického starověku ve svém historickém vývoji.“ (Lipsko, Hirschfeld 1894.)

Dr. Nerrlich dí o středověku: „Nad slunce jasněji vysvítá, že není nic zvrácenějšího, jako mluviti o tmě a barbarství ve středověku. Hluboké, významné spisy církevních otců co jsou jiného, než podivuhodnými pokusy pro rozluštění problému světové hádanky? Cassiodor, Řehoř, universální genius Rabanus Maurus, kdož by se mohl odvážiti jim předhazovati výčitku barbarství? Rytčíství, umění, scholastika nejsou novým životem, pokrokem?“ (d. c. 48) a o humanismu: „K charakternímu obrazu německého humanismu patří též lumpáctví, hýřivost, povrchnost, sebezpečňování, touha po hádkách, frivolita ve věcech pohlavních, nedůstojný názor o manželství, vzbuzující až odpor, a u některých holdování Bacchovi. V nevkus, aby domněle zlatou dobu starověku, alespoň přenosem antických pojmenování na poměry své opět oživil, překonali Němci ještě své vzory, protože Italie v docela jiném poměru byla s antickým světem, než Německo. Humanisté pohrdali vším národním do té míry, že za své jméno se až styděli.“

Humanisty italské pak vyličuje Nerrlich ostrými tahy,*) jež vrcholí v těchto slovech: „O zušlechtění se humanistů studiem humanismu nemohlo býti ani řeči, spíše platí, že nikdy od zániku pohanství neobjevilo se mravně tak hluboce pokleslých a tak

*) Úsudek profesora Nerrlicha o „praotci“ italského humanismu Petrarkovi shoduje se s úsudkem G. Voigta a vrcholí v tom, že Petrarka byl pošetilý chlubič, jenž vždy jen vlastní slávu na paměti měl, se lží v srdci od prvního mládí tak dovedně svět klamal, že mu toto umění stalo se druhou přirozeností, že mezi těmi, kdož v Avignoně lovili benefícia, byl nejhorším a při tom hrál si na sofistu a mravokárce. Takto svým životem že stal se krásným předobrazem budoucích humanistů. (Sr. str. 50—79.)

odporných individuí, jako v době jeho. Nejhorlivější mecenáši humanismu jsou až na několik výjimek pravými stvůrami. Humanisté sami zápolí mezi sebou v nadávkách a hádkách a každý prostředek, jenž jest s to zahubiti protivníka, anebo který vede k ukojení zlé žádostivosti, či k získání jmění, jest jim dobrým. Váří se v bahně nečistoty a ani nepomyslí, že by měli své rozpustilosti slovem a písmem alespoň zakrýti a doporučují je k následování. Nikdy nebyla literatura obscenní, lascivní a frivolní v takovém rozkvětu, jako tehdy.“ Dr. Burg k tomu dodává: „Z italského humanismu pošel, jak známo, německý humanismus. Kdežto italský humanisté, abych užil slov Nerrlichových, objevují se pouze jako lehčí „harcovníci“ proti Církvi, útočí němečtí s použitím všech prostředků proti ní, její nauce a zřízení a razí tak Lutherovi cestu, v mnohých bodech ještě ho překonávající. U humanistů se ukázalo znovu, že jakmile byli oderváni z půdy církevní, ztratili i křesťanskou kázeň a mravnost. Klassický starověk, jich idol, nemohl vůbec ani u nich zploditi pravou humanitu.“

6. Církev*) na koncilech zlořády zamítala a proti nim bojovala. „Toto faktum bohužel není posud správně oceněno. Neboť pozorujeme-li ostatní společenské útvary, nalézáme, že jakmile názory a mravy se změní, brzy pozměňují se i zákony, a jsou-li zákony ve velkém sporu s mravy, buď umlčují se co nejdříve, aneb omezují, anebo alespoň vždy přestupují. Pouze v Církvi jest tomu jinak. Zkáza mravů rozšířila se žalostně ve všech kruzích, a ač služebníci Církve plavali s proudem, svatý zápal plápolal přece ustavičně v Církvi; v ní zákon bez přestání se hlásal a přístrojoval; ba ti mužové, kteří jej nezachovávali, shromažďovali se ob čas, aby sami sebe soudili, aby svůj vlastní život ztratili.“ (Burg d. c. 105.)

7. Vedle stínu panovalo i zářivé světlo, t. j.

*) G. B. Gebhardt: Die gravamina der deutschen Nation gegen den röm. Hof. 2. vydání. Vratislav 1895.

ačkoliv Církev byla zastíněna temnými mraky, přece i ve středověku žili mužové charakterní a řádní. Takovými byli Martin V. (1417—1431), Eugen IV. (1431—1447), Mikuláš V. (1447—1455), Julius II. (1503—1513), Lev X. (1512—1521) a přemnozí biskupové a kněží ve všech zemích.*)

Jakub Wimpheling, jenž o kněžích své doby, jich životě, nekázni velmi mnoho trpkého a zarmucujícího napsal, dí: „Znám, Bůh jest mi svědek, v šesti rýnských diecesích (v Basileji, kostnické, štrasburské, špýrské, vormské a mohučské) mnoho, ba přemnoho duchovních správců mezi světským duchovenstvem, kteří vyzbrojení jsou zejména pro duchovní správu bohatými vědomostmi a kteří jsou čistotní. Znám rovněž u katedrál, jakož i u klášterních kostelů znamenité preláty, kanovníky, vikáře, nepravím některé, ale velmi mnohé muže nezávadné pověsti, plné zbožnosti, pokory a štědrosti k chudíně,“ a na jiném místě: „Spatřujeme, kterak velmi mnozí synové nejznamenitějších měšťanů ozdobeni hodností doktora sv. bohosloví z milosti Boží spravují v mnoha diecesích farní kostely. Dříve býval asi takových nedostatek, dnes však denně vidíme, kterak, díky z milosti Boží u Němců vynalezenému umění tiskařskému, denně ohromný počet učenců se objevuje, jimž s velikým prospěchem duchovní správa se svěřuje.“**)

10. I v klášterích žili mužové hodní, učení, mravní. M. Bobrzyński dí o středověku: „Nápadné protivy objevují se v oboru mravův. Ve společnosti zdívočilé v nesvárech domácích, zúzkostlivělé nájezdy nepřátel, žijící ze dne na den, pohřžené ve veliké temnotě a oddávající se bez rozdílu stavu prostopášnosti, ve společnosti, v níž lakota

*) Veliké množství takovýchto biskupů v Němcích uvádí Dr. Burg. 106. poznámka.

***) Sr. Amoenitates literariae Friburgenses. Fascicul. II. Ulmae 1776, pag. 280, 368.

pojila se s marnotratností, slabost s ukrutností a dobrcdružnou lehkomyšlností, potkáváme stále četnější postavy, jež utíkají od světa, zavírají se ve zděch klášterních a oddávají se pobožnosti a milosrdným skutkům. Nikdy Polsko nedalo tolik svatých a blahoslavených.“ (Přehled dějin polských. Přeložil Jarosl. Bidlo. Praha 84.)

11. V životopise Hugona Grotia, jež vydal historik H. Luden, se dí: „Již r. 1614 píše Grotius ku presidentovi de Thon: Oprava v Církvi byla nutná, ale chytilo se náhlým obratem. Jakmile ustoupilo se od důvěry v zásluhy, vplížila se domněnka, jež dobré skutky zamítá; z odporu proti pověře liturgie úplně skostnatěla a až v zázračnou chladnost přešla; z bázně před tyranstvím stal se krok až ke hranici anarchie“ (Epistolae Hug. Grotii, quotquot reperisi potuerunt. Amsterodami 1687. Ep. 58 p. 19) a dále: „Co nejvíce rozohňovalo Grotia pro jeho úmysl, uvésti totiž zase celé křesťanstvo v jednotu víry, bylo, že ti reformátoři, jichž nejvíce si vážil pro jich klassickou učenost a pokornou a lásky hodnou mysl, jako na př. byli Melancthon a Erasmus, právě tak smýšleli jako on. Za svého pobytu ve Francii seznámil se s mnoha výtečnými muži Církve římské, kteří neztratili pro nesmyslnou oddanost k neporozumitelným dogmatům smyslu pro vše vznešené, šlechtné a veliké, jako většina synů jeho vlasti, a právě katolíci to byli, jimž měl co děkovati za svobodu a zachránění... Již roku 1625 složil Grotius báseň ku počtě Panny Marie, kdež papeže Urbana VIII., na vzdor horlivým protestantům, velice chválí. Ponenáhlu sprátelil se s celou hierarchií. Hierarchie, instituce to nejstarší Církve, bezpochyby vznikla, jak se domníval, již za apoštolů, učinila mnoho vznešeného a dobrého a zachránila lidstvo ve válkách před barbarstvím a despotismem. Mohla sice účinně zneužívatí své moci, ale zneužití nebylo zakotveno v jejím duchu a podstatě... Papež, jak se mu zdálo, musí býti, má-li pokoj a pořádek v křesťanstvu se obnoviti a trvale panovati... Ba i se

zvyky římské Církve, jimž protestanté se vysmívali, protože vzdalující se jich významu, nepochopovali a chladným rozumem jich smysl poznati nemohli, usmířoval se Grotius stále více a více, čím hlouběji vnikal v jich základ a původ. Čím více vážil si katolíků, tím hlouběji klesali u něho protestanté a o některých reformátorech, jako o Kalvínovi, mluví tak, že způsob jeho mluvy dokazuje, jak velmi málo cení jeho zásluhy o křesťanství... Rozumějme dobře: Grotius nemyslí, že reformace je zbytečná, ale pochyboval, že by takováto změna byla reformací (epist. 610), že by mohli ti, kdož formálně od Církve se odtrhli, církev opravovati? ... A k čemu vedly tyto roztržky, jež k nesmírným strastem alespoň podnět a jméno daly, dokazují zplundrované země a zrušovaná města, potoky křesťanské krve, prolité rukama křesťanův v boji a vraždě.“ (H. Luden: Hugo Grotius. Berlín 1806, 77, 302, 305, 308.)

12. Že v době středověké, jak se dí zkázy, bylo mnoho víry a křesťanského života, dokazuje též veliký počet velkých i malých kostelů, jež vystavěny byly ve čtrnáctém, patnáctém a počátkem šestnáctého století. Kolik však jich vystavěli pozdější novotáři mezi rokem 1517—1580? Kde jsou jich kostely? Kostely, jakožto svědkové zbožnosti lidu, i po reformaci připomínají nám velmi dobře dobu předreformачní; ukazují, která jest pravou církví Boží. Důkazem zbožnosti doby předreformачní jsou i ony osoby, jinoši a panny, kteří i tehdy hojně věnovali se životu klášternímu, jsou i knihy nábožné, jež tehdy byly tištěny a prodávány. (Dr. Burg d. c. 115.)

13. Nejhorším zjevem dle všech příznaků v době této bylo sídlení papežů v Avignoně tak zvané „Zajetí babylonské“. „Jak církvi, tak světu z toho nepošlo nic dobrého. Až do té doby považoval křesťanský svět papeže za společného otce a poslouchal jeho hlasu: od té doby jej považovali národové za cizince a jevíli nechuť a nedůvěru k jeho rozkazům. Až do té doby

měli papežové důchody ze své země, takže jim dostačovaly menší dárky z jiných zemí: od té doby se dostaly jejich země do moci nepřátelské, takže z Itálie nedostávali skoro nic, pročť aby uhradili náklad na stkvostný dvůr, vymáhali důchody od jiných národů mimořádnými daněmi. Z toho se vzráhala nespokojenost. Když papež opustil starodávné sídlo, i mnozí biskupové zanechávajíce správu své diecéze některému zástupci, jezdili po světě a hledali kratochvilných zábav.“ (Hlavinka d. c. 240.)

Ze zajetí babylonského papežského vyvinul se rozkol církevní, v němž nejprve zjevují se papežové dva a pak dokonce papežové tři zároveň. Z toho plynuly následky přežalostné. Papežové, z nichžto každý se opíral o zvlášť některého krále nebo několika knížat duchovních a světských, vzájemně se stíhaly kletbami, a strany jejich se ostuzovaly hanopisy, že časem ani dobří křesťané nevěděli, který z nich jest pravý a kterého poslouchati. Aby se zachovali ve přízni u knížat světských, potvrzovali na církevní úřady koho si ten onen panovník přál, třeba osoby nehodné a vymáhali za potvrzení veliké platy. To činili také světští patronové, takže nejednou se dostal na vysoký úřad církevní nikoli ten, kdo ho byl nejhodnější a nejschopnější, nýbrž kdo byl knížeti po chuti, nebo kdo se uvolil ze svých důchodů nejvíce spláceti. Takový muž církevní pak ovšem hleděl ze svého úřadu co nejvíce vytěžit, ale o povinnosti se hrubě ani nestaral. Ze všeho toho pocházela ve světě hluboká porušenost církevního života.“ (Hlavinka d. c. 241.)

14. Nemálo působila na vnitřní porušení života církevního vedle trojice papežů i trojice císařů, která právě také v té době se objevila. „Z politické revnivosti dočkal se tehdejší věk ani kdy před tím, ani kdy po tom nevídané podívané na trojí římské i papeže i císaře pospolu. I není divu, že poklesla kázeň a tím i vážnost duchovenstva, kdyžžtě světskou mocí

a přízní byli dosazováni nebo svatokupectvím se vtírali v řady duchovenstva lidé nepovolání. Jestliže však horliví mužové, jako Mikuláš Clemanžský, Theodorich Niemský, Theodorich ze Vrie a tolikéž „slavně známý“ Gerson horlili na kleslou kázeň církevní a domáhali se opravy Církve ve hlavě i v údech, přece zůstali věrnými syny své Církve a moudře rozeznávající Církev Boží samu o sobě od nehodných sluhův, ne-sáhli na církevní dogma rukou smělou... Ba zehrajíce hlasitě na zlořády v duchovenstvu, věděli, proč tak činili; měli pohoršlivé příklady před očima v samém okolí svém ve Francii, v Itálii a v některých krajích Německa.“ (Bludy a lži d. c. 165.)*

15. Správně tedy konkluduje Palacký, že „za porušitelnosti všech věcí pozemských neušli porušení ani poručníci národův a náměstkové Boží na zemi“ (d. c. III. 4.), čili jinými slovy, že ve středověku, vlastně koncem jeho, kdy veškeré poměry spěchaly k své porušenosti a vznikaly lidstvu časy nové, ani poměry církevní toho ušetřeny nebyly a vynesly takové plody, že zase tyto stávaly se příčinou dalšího rozkladu a další zhouby, ač mnozí i v duchovenstvu vším úsilím zabrániti tomu chtěli, jednak svým příkladným životem, jednak snahou po rozřešení stávající krise způsobem zákonným na půdě církevní. Než poměry, jak známo, mnohdy bývají mocnější než lidé. Tomu tak bylo koncem středověku. Proto muži hodní ztratili

*) Jiným nešvarem bylo hromadění beneficí a nepotismus. „Kněz nabyt několika úradů, což mu sice vyneslo značné příjmy, avšak lid tím trpěl. Fary byly bez vlastních farářů, biskupství bez biskupů, všude samý nájemník místo vlastního pastýře... Druhý nešvar nepotismus kvetl hlavně v Itálii, kde papežové dosazovali své příbuzné za kardinály.“ (Nejedlý d. c. 145.) V Čechách bylo podobně. „Jan ze Středy (biskup litomyšlský) neprovozoval sice nepotismus ve velkém, zejména ne v beneficiích církevních, přece však usadili se jeho příbuzní většinou na Litomyšlsku neb v okolí, dokud jim biskup nezaopatřil lepšího místa.“ (Týž 145.)

se ve všeobecné zhoubě a nastala nešťastná oprava od těch, kdož k tomu nejméně byli povoláni.

γ) Středověký klerus.

Církev spravuje klerus (duchovenstvo), sestávající hlavně z biskupů, kněží, jáhnů a kleriků vůbec Hlavou Církve, a to viditelnou zde na zemi jest římský papež.

1. Středověcí papežové soustředili, jak všeobecně se uznává, v osobě své rozmanitá práva jak v oboru duchovním, tak světském. Až posud nebylo nikdy tomu tak a v té míře jednoduše z té příčiny, že za času pronásledování křesťanů císaři římskými, nebyla vhodná k tomu doba. Když však ve středověku Církev ovládla všechny poměry, stal se důsledně stolec papežský středem všech snah a všeho života.

V ohledu církevním byli středověcí papeži středem jednoty křesťanské, vrchními vykonavateli práv církevních, hlavními strážci a prvními rozšiřovateli víry Ježíše Krista, nejvyššími zákonodárci, řediteli, soudci a vládcí křesťanského světa. „Na znamení právomocnosti své užívali papežové při slavných příležitostech ku pokrytí hlavy tak zvané tiary, jež ve středověku proměnila se v trojí korunu. Nejprvé dal se po volbě své za papeže korunovati Mikuláš II. v roce 1059, načež za papeže Urbana V. (1362) trojnásobná koruna v obyčej vešla.“ (Novák d. c. 7.)

V ohledu a v záležitostech světských rozhodovali středověcí papežové o korunách i zemích. Stali se dozorcí a soudci světské moci knížecí, byli jakožto zástupcové Boha na zemi nade všemi krály i císaři. „Přihlížíme-li již k prospěchu, jaký ze svrchovanosti této papežské právě ve středověku vyplýval, můžeme se v celku úplně uspokojiti. Již účel vznešený sám o sobě pozdvíhal lidstvo k vyššímu snažení. Víra Kristova, blaho národů — toť byla ta dvě hlavní hesla v činnosti všech papežů... Všickni národové jsou jedinou

spořádanou velikou rodinou se společným otcem, římským papežem . . . Na počátku doby té zušlechťují papežové surové mravy národův . . . Šíření víry a osvěty, podporování učenosti a umění, zakládání dobročinných ústavů, konání spravedlnosti, šetření pokoje, udržování rovnováhy mezi mocí královskou a poslušností poddanskou — vše to vycházelo z Říma . . . Bylo tedy papežství lidstvu velmi blahodárné, jak to i znamenití nestranní mužové, jako Guizot, Müller, Oken a jiní vděčně uznávají, ač k Církvi sami ani nepatří.“ (Novák d. c. II. 9.)

2. Než veliká moc papežův vyvolala závist jak u kleriků, tak laiků. Každý z kleriků toužil státi se papežem. Utvořily se strany. Císařové záviděli stolci římskému jeho vliv, proto snaha po jeho umenšení čím dále ve středověku více a více dere se do popředí. Povstávají boje císařů a papežů, při volbách papežských panují různé intriky, na stolec Petrův přicházejí i lidé nehodní, nastávají boje papežů a vzdoropapežů, papežství ztrácí na své váze a koncem středověku sotva stín té moci požívá Apoštolská stolice, co jí požívala ještě přede dvěma a třemi stoletími. Papežství pokleslo a proto zcela důsledně poklesli i ostatní jemu podřízení biskupové a klerici. Tak vyvinul se stav, který nutně volal po opravách v hlavě i v údech.

3. Stejný proces jako při papežích, odehrával se i na trůnech biskupských, ba v jednotlivých farách. Od starodávna bývali biskupové voleni od kněžstva a lidu. Když však světské vrchnosti začaly se míchat do záležitostí církevních, osobovaly si znenáhla více a více právo při volbě biskupské, až od r. 772 vlastně volily biskupy samy. Papežové tomu nadržovali, znenáhla práva biskupská zkracovali až došlo to tak daleko, že i jednotlivá beneficia i v dalekých diecezích sami udělovali.

5. Poněvadž biskupství oplývala hojnými statky, zadávala se skorem jen šlechtickým

synům a členům z rodiny královské a stávala se takřka dědičnými. „A ještě jiné nepořádky stávaly se při tom. Roku 925 dosadil mocný hrabě Akvitský Herbert z Wermandois pětiletého svého synka Hugona za biskupa v Reměši, jenž byl spolu také hned vysvěcen a biskup Soissouský Abbo byl mu přidán za vykonavatele biskupských úkonů; a o dvě léta později zmocnila se zase v Irsku zámožná rodina biskupství v Armaghu a přes 200 let obsazovala je svými členy. Jindy zas hromadilo se několik biskupství v ruce jediného . . . Biskupové majíce více biskupství, nesídlili tam po celý čas anebo ve válečné době nekonali žádných úkonů v diecezích; a tím zmizel všechen dozor a všeliká péče o duchovní správu. Nejsouce pak často sami vzdělanými anebo bezúhonnými, nehleděli také u duchovenstva na učinnost a kázeň; a nejsouce z lidu a mezi ním vyrostí, nedbali ani s ním v bližší styk přijíti . . . A tak hynulo náboženství Kristovo i kázeň mravní, jelikož nebylo možno skrovnějším počtu ostatního příkladného duchovenstva přemoci záhubné následky z podobného obsazování stolic biskupských povstalé“ (d. c. 13.)

5 Fary koncem středověku vlastně si kněží kupovali. „Mnozí biskupové, kteří svá místa vlastně od velmožů si koupili, hleděli zase tyto dané sumy na nižším duchovenstvu vynutiti, prodávajíce jim fary a jiná místa duchovenská a nehledíce při tom často ani na schopnosti a vzdělání, ani na nábožnost a chování toho, kdo se o faru ucházel“ (d. c. 12).

6. Zle bylo v Římě, na biskupských sídlech, na farách a ještě snad hůře v klášteřích. „Opatství udělovali často knížata a králové nejraději miláčkům svým, kteří buď ve vojstě nebo jinými světskými službami se jim zavděčili . . . Ano stalo se také, že tito „opatové“ ani nebývali kněžími, ano že vůbec ani nesložili žádných slibů klášterních, lidmi světskými zůstávali, někdy docela i ženatí byli a s manželkou

i dítkami v klášteře přebývali. Jelikož pak sami nežili dle předpisů řehole, nestarali se ani u ostatních členů řádu o zachování kázně, kteráž ve mnohých klášteřích vždy více klesala“ (d. c. 11).

7. Poněvadž zapomnělo se všeobecně u osob církevních, jak z hořejšího patrně, na známé heslo sv. Bernarda: „Zachovávej pořádek a pořádek zachová tebe,“ nastal koncem středověku v Církvi v pravdě stav nesnesitelný, který v první řadě zavinilo kněžstvo samo dle slov prorokových: „Zkáza z tebe Israeli!“ „Často posluhovalo se svěcením kněžstva za plat, biskupství a fary udělovaly se často i světským lidem, kteří si k duchovním úkonům nějakého zástupce zjednali... A tak měla Církev mnoho sice duchovních k příjmům, ale málo jich ku práci. Největší záhubou pak při tom bylo, že zatím mnozí učení, nábožní, mravní a horliví duchovní postrádali slušné výživy, ježto zámožných přátel a mocných přímluvců neměli, aneb neslušným a nepořádným způsobem duchovní správy se domáhali nechtěti“ (d. c. 12—13).

Marně proto celé zástupy hodných kněží trpěly, marně lidstvo na plochem svahu udržovaly, když práce jejich od vlastních bratří se podkopávala a ničila. Že hodných kněží bylo mnoho a přemnoho, jest jisto a dá se souditi z fakta, že dějepis, jako lid vůbec, všímá si spíše špatností než stránek dobrých...

d) České církevní poměry ve středověku.

Čechy prostírají se, jak jediný pohled na mapu svědčí, uprostřed Evropy. Proto mnozí nazývají je srdcem evropských národů. A to vším právem. Středověk pak ještě více byl oprávněn tento název dávatí naší vlasti, ježto Praha, hlavně za Karla IV., byla středem veškeré vzdělanosti a ježto panovníci čeští byli zároveň také panovníky německými, největší to tedy tehdejší spojité říše. Kde dvůr, tu i srdce a veškeren život pod-

řízených národů. Jak tomu v ohledu politickém, tak tomu bývá i v ohledu náboženském, ať již ve smyslu dobrém či zlém.

1. Ač ve středověku v Církvi mnohé zlořády panovaly, hlavně ve Francii, Itálii a v některých krajích Německa, přece celkem v Čechách byl stav velmi příznivý a dobrý. „Od starších dob údové panujícího rodu a biskupové zemští kromě nemnohých výjimek závodili spolu v pobožnosti a oddanosti k Církvi, ve svědomitém přikázání církevních zachování. Dobročinnost k chudým, štědrost k Církvi, péče o služebníky její takovou měrou se konala, že naše hladomřivá doba může se tomu sice podívat, ale nikoliv vyrovnati. A jako stolec knížecí a stolice biskupská tak stkvěla se i kapitula pražská dlouhou řadou mužů vynikajících obětovností. Kláštery, jmenovitě starší, zdá se, že od samého založení důstojně držely místo co do kázně a vzdělanosti.“ (Sv. pán Helfert: M. J. Hus, v Praze, 1857. 34 n.)

2. „Na počátku XV. století znamenati jest důležitý obrat v dějinách, jak křesťanstva vůbec, tak i národu Českého zvláště. Duch a směr k tomu, co za naší doby nazývají jedni opravami (reformou), jiní převratem (revolucí) počal jeviti se v pospolitosti větší silou, nežli kdy dříve; poprvé počal lid křesťanský bromadně a dovedně pokoušeti se, aby vymanil se ze zásady pouhé autority, čili z duchovního poručnictví představených i vůdcův svých, i aby postavil se sám do popředí dějin, co hlavní jejich činitel.“ (Palacký: Dějiny národu českého. Praha 1894, III., 3)

3. Počet duchovenstva byl příliš veliký. Při metropolitním kostele sv. Víta bylo asi 300 duchovních, při kostele vyšehradském asi 100, v Praze přebývalo stále alespoň 1200 osob stavu duchovního; v pražské arcidiecési bylo 1904 far, u nichž z největší části byl vedle faráře též jeden nebo více kaplanův a oltářníkův. K tomu přistoupilo duchovenstvo i laikové ve více než 100 klášteřích. (Tomek: Dějepis města Prahy. III. 25—33.)

4. Duchovenstvo vládlo velikými statky zemskými a důchody rozličného druhu, proto do stavu duchovního dostávaly se i osoby nepovolané. „Bohatá obročí byla zaopatřujícími ústavy pro syny šlechticů, proti nimž stál tu přechetný zástup výpomocných duchovních a oltářníků nutně žijících, duchovní to proletariát, bez naděje na dobré beneficium.“ (Dr. Kryštůfek: Všeobecný církevní dějepis. II°. 669.)

5. Bohatství duchovenstva přivedlo mezi ním mnoho závistí, třenic, u mnohých nedbalost, přepych, rozmařilost, bujnost a jiné nezpůsoby, vady a poklesky.“ (Dr. Kryštůfek tamtéž.)

Než přece „za časů Husových měla Církev Česká muže horlivé a bezúhonné za biskupy, měla pána v mravech čistého, myslí laskavého, nepořádkům všelikým nepřejného za arcibiskupa; jedině skoro, co se arcibiskupu Zbyňkovi mohlo vytýkati, byla neprozíravost a slabost naproti Husovi, nad nímž od počátku byl by měl bdíti okem bedlivějším. Kapitula pražská ke staré slávě církevní pravověrnosti a horlivosti připojila novou; veliký kazatel, šťastný v účinku svém mravokárce vyšel z ní; i jeden z kanovníků svatovítských zpečetil příkázání věrnosti kněžské smrti mučnickou. Že duchovenstvo české nebylo oddáno samým časným žádostem a užitkům, duchovního svého povolání mimo se pouštějíc, tohož důkaz podali právě tím, že vystoupili proti Viklefovcům. A horlení na klášterníky, které se v řečech a ve spisech Waldhauserových, Miličových a Štítného ozývá, hlavně příčinu mělo v nesnázích, kteréž uvedení mnichů žebavých do Čech s sebou bylo přineslo. Pravda sice, že ani v Čechách nebylo všecko tak, jak by bylo mělo býti. Ačkoliv ani země česká nezůstala netknuta vadami svého věku, přece tolik jest jisto, že nebylo u nás tak zle, aby Hus byl měl dosti oprávněné příčiny ke svým jizlivým výjezdům na kněžstvo.“ (Helfert str. 95 a n.)

6. Bohatství Církví a duchovenstvu záviděla šlechta. „Na bohatství Církví pohlížela s velikou závistí šlechta, jmenovitě oni rodové, kteří časem sešli a schudli, toužíce teď po statcích, jež jednou jejich zbožní předkové Církví darovali.“ (Kryštůfek d. c. 669; Řehák d. c. 109.)

7. Narušenost kázně církevní vzbudila také u prozíravých Čechů touhu po nápravě. Biskupové pražští všelijak toho bedliví byli. Jan IV. z Dražic svolav do Prahy synodu, uklidil spor mezi žebavými řády a fařaři pražskými. Arnošt I. z Pardubic, první to arcibiskup, jehož sami vrstevníci nazývali svatým, výbornými zákony danými na zemském sněmu r. 1349 velikých nabyl zásluh o vzdělanost i mravnost svého duchovenstva. Neméně bdělým strážcem církevní kázně se osvědčil Jan I. Očko z Vlašimě. Rovně si vedl Jan II. z Jenštejna, muž života přísného, z jehož doby se počítá čtvero synod. (Dr. Fr. Zeibert: Hist. eccl. v Brně 1884, 358.) Ale všecko toto nespomohlo. Proud jedenkrát povstalý a za Václava mnohými pro prospěchy zřítné podporovaný nedal se více zdržeti.

8. „Zámožnost panstva, duchovenstva i měšťanstva za zlatých časů císaře Karla IV. přivedla v zápleť rozmařilost a úpadek mravnosti,“ dí krátce Hlavinka (d. c. 245) a tím nejlépe charakterisuje církevní poměry české před vystoupením Husovým v době krále Václava IV. Rozmařilost a úpadek mravnosti jak u laiků, tak duchovenstva byly nejen v Čechách, ale, jak nahoře ukázáno, všude hlavními příčinami zmatků.

ε) Církev a snaha její po reformaci.

Při Církví, jak všeobecně se učí, třeba přísně rozeznávati stránku dvojí: božskou a lidskou. Stránka božská, t. j. učení jest vždy jedno a totéž: čisté, neposkvřené, jak sám Syn Boží Ježíš Kristus je Církví odevzdal; za to stránka lidská, hlavně mravy kněží i laiků, podrobena jest neustálé změně,

kolísavosti, buď pokroku k lepšímu nebo klesání k horšímu, a proto také schopna vždy a všude reformace či opravy. Církev o reformu mravův se povždy starala.

1. Hlavní zlořády panující v Církví ve XIV. století byly, shrneme-li vše posud podané v celek: *a)* pobyt papežův v Avignoně a z toho vzniklý rozkol, *b)* míchání se papežů do záležitostí světských v jednotlivých zemích, jež vlastně s vírou Kristovou a křesťanským životem nesouvisely, *c)* časté užívání a mnohdy i nemístné církevních trestů, jako exkomunikací a interdiktů, *d)* obsazování církevních úřadů vyšších i nižších, *e)* zastupování řádných biskupů, kněží atd. nájemci, *f)* zadávání míst církevních předem, ač ještě ani uprázděna nebyla, *g)* zadávání obročí nedospělým dětem, osobám šlechtickým, laikům vůbec, kteří pak dávali se v úkonech zastupovati, osobám nehodným, neschopným a zjištným, *ch)* hromadění beneficií *i)* protekce, nepotismus, simonie v úřadech církevních, *j)* pokleslá kázeň duchovenstva všech hierarchických stupňů, *k)* různé a někdy dosti veliké poplatky do pokladnice papežské, *l)* lakomství některých z kleru a z toho vyvinuvší se hlavně annáty, *m)* výtěžek z odpustků atd.

„Stěští bylo, že nescházeli ani v tomto čase mnozí mužové osvícení a bezúhonní v úřadech církevních i v životě křesťanském, kteří slovem i skutkem poučovali lid o víře i mravech; vedouce sami příkladný život, zehrali na nepořádky v tom ohledu vzniklé. Mimo mnohé papeže a biskupy naléhali na zlepšení toto i mnozí učenci a kněží a na tehdejších sněmech církevních usilováno horlivě o odstranění těchto necírkevních poměrů. Vidno z toho nejlépe, že *nebyla tedy spousta obecná*, ač se hrubě rozšiřovala a taktéž patrně, že *i Církev sama dbala o její odklizení.*“ (Novák d. c. II. 107.)

2. Již v nejstarších dějinách Církvě možno znamenati snahu po zušlechtění srdce lidského, po povznesení svatosti ve stavu du-

chovním atd. Všecky kanony církevní, týkající se kleru jsou toho dokladem, stačí jen je pročísti, aby každý nestranný přisvědčil, že Církví jakožto Církví šlo vždycky o dosažení u lidstva cíle věčného, kterýžto cíl dosahuje se svatostí. Sotva pak v životě církevním objevují se také jednotlivci, kteří o reformu se zasazují. Nejznámější jsou: sv. Petr Damiánský, kardinál a a biskup († 1072), sv. Bernard († 1153), sv. Brigita, kněžna švédská, později sv. Kateřina sienská a j. „Tito ostrými slovy vyličovali úpadek víry, mravů i řádů církevních a přísně vyzývali k opravám rychlým A v Církví uznávaly se skutečně tyto vady a nedostatky, jakož i oprávněnost horlivých těchto karatelů, kteří vesměs mezi svaté počítáni byli, ale žádoucí oprava tato, k jejímuž provedení dlouholeté, rázné a neulevující činnosti se vyžadovalo, zdržovala se přece neustále, právě proto, že papežské i biskupské stolice, jež o to zasaditi se nejvíce byly povinny, především samy důkladné opravy potřebí měly“ (d. c. 111).

Po světcích přišli učenci, vynikající jak vědou, tak životem, bezúhonností a čistotou mravů. Takovými byli Dante († 1321), Petr alliacký († okolo 1420), Mikuláš Klemanžský († okolo 1434), Jan Gerson († 1429) a jiní, kteří „s nelíčenou upřímností líčili bědný stav Církvě a horlivou snahou o zlepšení jeho pečovali... Tehdejší doba vážila jich sobě nad míru pro jejich církevního ducha a šlechetnou vůli, ježto při všelikých svých snahách jen církevními prostředky a cestami zákonitými oprav v Církví se domáhali“ (d. c. 111).

Mnozí papeži, kardinálové a biskupové usilovali všemožně o opravy církevní. Sluší tu uvésti papeže Innocence IV. († 1362), Urbana V. († 1370), Řehoře XII. a j. Snahy jejich směřovaly k tomu, aby místa církevní osazovala se spravedlivě a muži bezúhonnými. Kardinálové tehdejší ještě před volbou zavazovali budoucího papeže, aby všecko

vynaložil, ano i odstoupil, aby jen jednota v Církvi se udržela a potřebné opravy provéstí se mohly, ale bohužel nenalezali všickni tuto buď podpory anebo dosti síly a času“, aby zdárně mohli provéstí to, o čem snili.

3. Z této příčiny také svolány jsou pak opravné či reformační koncily v Pise, Kostnici a posléze v Basileji. „Pro nastávající sněm piský působili horlivě kardinálové. Listy, poslové, dobrozdání a spisy učenců nakloňovali křestanstvo sněmu.“ (Kryštůfek d. c. II°. 495.) V sedění 16. této synody dne 10. června 1409 „četl arcibiskup piský listinu podepsanou všemi kardinály, že kdokoliv z jejich sboru nebo mimo něj za papeže zvolen bude, nerozpustí přítomný sněm, pokud s jeho radou žádoucí opravy v hlavě a v údech (in capite et membris) neprovede,“ nejjasnější to důkaz, že vůdčí kruhy církevní upřímně o opravu stávajících zlořádů usilovaly. Než okolnosti a síla zlořádů, jakož i doba jich se šíření byly mocnější, než aby rázem vše se napravilo a, jak říkáme, přes koleno zlomilo. Církev je ústrojím, tělesem velikým, a proto nelze tu opravy prováděti kvapem, ale časem a v čase na ně dojde. Zajisté tedy, *kdyby neoprávnění nebyli zasáhli rušivě v Církev, byla by ona sama žádoucí opravu i ve století XV. a pak XVI. k upokojení všech provedla.* Proto také nepravdivými jsou slova: „Snahy kněžovládou k opravě Círky podniknuté nevedly k žádnému cíli, protože chtěly jen jednotlivé částky, nikoli však kořen zla odstraniti a pramen zkázy ani náležitě nepoznaly“ (Šebesta d. c. 175), neboť „již v letech následujících (po sněmu kostnickém 1414 až 1418) nařízeny byly skutečně přičiněním nového papeže Martina V. nejnutnější opravy, zvláště v osazování duchovenských míst a peněžitých dávkách ke dvoru papežskému. Na sněmě pak basilejském (1431—37) dokončeno jest za nástupce jeho Eugena IV. toto dílo opravné, zejména ohledně dosazování kněží a odbývání synod, jakož i s ohledem na kázeň du-

chovenstva a užívání církevních trestů.“ (Novák d. c. 112.)

ζ) Předchůdci reformace vůbec.

Duševní hnutí, s nímž setkáváme se koncem čtrnáctého, v patnáctém a šestnáctém století, nepovstalo rázem, přes noc, nýbrž bylo připravováno již dávno před jeho oficielním vznikem. Všecky poměry, jak státní, tak církevní, bezděky nutkaly mnohé ku předu rychlostí a prudkostí, jež stala se národům osudnou. Zápletky všeliké a zmatky zavládnuvší volaly po nápravě rychlé, rozhodné, ale té „s hůry“ nepřicházelo, alespoň ne tak, jak bylo žádoucí, a proto chopili se jí „nižší“, tak zvaní předchůdci reformace, předreformátoři. Tito zase byli dvojího druhu: jedni usilovali o nápravu na půdě katol. Círky a druzí mimo ni. K prvním náleželi muži vynikající jak duchem, tak mravy, jak z předcházejícího odstavce vidno, k druhým kacíři všeho druhu od počátku Círky. Z kacířů největší roli v dobách na konci středověku hrál: Jan Viklíff, jenž první símě kacířství čerpal zase od Valdenských.

a) Petr Valduš.

1. Petr Valduš (či také de Vaux, Valdo, Valdez) byl bohatým kupcem v Lyoně. Náhlá smrt přítele učinila na něho takový dojem, že veškeren svůj majetek kol r. 1170 rozdal chudým. Lid chválil za to Petra velice a Petr jsa ješitným a marnivým, nad chválou tou zpyšněl. Dal si některé knihy Písma sv. a církevních otců ode dvou kněží, Štěpána de Ansa a Bernarda Ydrosa, přeložiti do francitiny a usiloval dle těchto překladů uvésti do Círky apoštolskou chudobu. V krátkosti mnozí se k němu přidali. Petr se svými přívrženci procházel pak Francií a kázal o nutnosti naprosté chudoby. Přívrženci jeho, ježto dobrovolně všeho majetku se zřekli, sluli „pauperes de Lugduno“ (Lyonští

chudí) nebo „leonisti“, „sabatiers“ a „humiliati“, valdenští. Valdenští rozšířili se i v severní Itálii, Německu, kdež v r. 1212 na Rýně vystupovali pode jménem „pokoutníci“, a Španělich, odkudž Alfons II. aragonský jako nepřátele kříže Kristova a státu je vypudil. Petr sám procestoval Itálii a zemřel pryč v Čechách v roce 1197.

2. Protože kázání valdenských byla prosycena bludy, zapověděli jim arcibiskup lyonský a papež kázati, a když neposlechli, pronesl nad nimi papež na synodě veronské 1184 exkomunikaci. Učení valdenských bylo kacířstvím proto, že chudobu nepovažovali za radu, ale za příkaz Páně, jímž všickni křesťané řídit se mají.

b) Jan Vikliff.

1. John Wykliff narodil se r. 1324 v hrabství yorském a studoval filosofii a bohosloví v Oxfordě u Tomáše Bradvardinea, který některé bludy hlásal. Vikliff vyznamenával se zbožností, dobrým mravem, učeností a bystrostí, a právě pro tyto vlastnosti naklonil si staříčkého a nemocného arcibiskupa canteburského Šimona Islepa, stal se rektorem nově založeného kollegia (Cantebury-hall) v Oxfordě a vypudil mnichy z jich míst (1365). Nový arcibiskup a pozdější kardinál Šimon Langham zbavil roku následujícího Vikliffa rektorátu a povolal dřívějšího rektora a mnichy zpět. Vikliff zavedl z té příčiny u papeže Urbana V., bydlícího v Avignoně, proces proti arcibiskupovi, jež v roce 1370 prohrál. Po té stal se Vikliff královským kaplanem. Vláda udělila mu toto místo proto, že vyvrátil v květnu roku 1366 parlamentem přijatý návrh, aby vláda papeži dluhovaný a po 33 let neodváděný lenní peníz v obnosu 1500 korun ročně zaplatila, jež jeden mnich obhajoval. Roku 1372 stal se Vikliff professorem bohosloví v Oxfordě. Jako zástupce královského poselství vyjednával r. 1373 s vyslanci papeže Řehoře IX. Angličtí vyslanci měli papežské vydání anglických beneficí ve smyslu vlády sprostředkovati. V pro-

sinci 26. roku 1373 obdržel Vikliff pochvalu za to od papeže a zároveň potvrzení za profesora se dvěma obročimi.

2. Nyní teprve jsa stár as 50 let nastoupil Vikliff cestu ke kacířství. Lakomý a mravně zkažený Jan z Gentu, vévoda lancasterský, syn panujícího krále Eduarda III., získal Vikliffa pro své plány. Tento vévoda chtěl totiž moc a politický vliv duchovenstva zmenšiti a statků církevních se zmocniti. Proto propůjčil oxfordskému professoru velice výnosnou faru v Lutterworthu v hrabství leicesterském. Vikliff započal pak ihned boj proti papeži, biskupům a kněžím vůbec. Přilákal k sobě některé kněze, jež nazýval „chudasi“ a přioděv je červenými klerikami, vyslal po venkově kázat. Vikliff kázal ponejvíce proti církevnímu majetku a papeže nazýval antikristem. Na podnět biskupa londýnského Viléma z Courtney byl pohnán před církevní soud v katedrále svatého Pavla v Londýně. S ním dostavili se i jeho přívrženci vévoda lancasterský a velkomaršálek Jindřich Percy se svou čeledí a počínali si proti biskupu londýnskému tak zpupně, že měšťané, ač Vikliffovi přáli, ujali se sami svého biskupa. V městě nastala vzpouora. Nepřátelé Vikliffovi obrátili se na papeže Řehoře IX., který z Avignonu do Říma se odebral, a zaslali mu 29. ze spisů Vikliffových vybraných, podezřelých vět. Papež vydal 22. května r. 1377 ke králi anglickému bullu, jakož i k universitě oxfordské, k biskupům londýnskému a kanterburškému, povolal do tří měsíců Vikliffa do Říma a poukázal na nebezpečí učení jeho. Když bully do Anglie došly, zemřel právě král Eduard III. 21. června a příznivce Vikliffův stal se regentem za nedospělého synovce krále Richarda II. Počátkem nového roku byl Vikliff povolán k soudnímu výsledku do kaple arcibiskupského paláce v Lambethu od starého a chabého primasa Šimona z Sudbury. S Vikliffem dostavil se veliký zástup jeho přívrženců a proto musilo se od jednání upustiti a arcibiskup musil spokojiti se pouze s dvojsmyslným jeho od-

voláním. Církevně smýšlející bohoslovci se nad tím horšili.

Vikliff rozšiřoval své kacířské názory dále a z jednoho bludu potácel se do druhého. Horlil proti papežství, počal psáti anglický překlad bible, ačkoliv neznal ani řecky, ani hebrejsky a prohlásil bibli za jediný pramen víry. Dne 27. března 1378 zemřel nábožný a učený papež Řehoř IX., po jehož smrti nauka Vikliffova šířila se ještě mocněji. Roku 1381 napadl Vikliff učení o N. Svátosti oltářní, ač nauku svou nepodařilo dosti jasně. Chléb a víno považoval toliko za symboly Těla a Krve Kristovy, jež působí pouze to, že věřící jaksí se s Kristem spojují. Kancléř university oxfordské Vilém Berton zakázal co nejpřísněji jakýmkoliv způsobem šířiti učení toto. Vikliff odvolal se, ovšem bezvýsledně, k mladému králi.

3. Zatím z nauky Vikliffovi o majetku a chudobě roznítla se sedlská válka. Dva z cestujících kazatelů Jack Strav a John Ball kázali všude o rovnosti a svobodě. Loupíce a pálice, procházeli po té sedláci zemi, pustošili hrady a kláštery a zabíjeli kde koho na potkání. Zmocnili se Londýna a vedrali se až do Toveru, zneuctili matku královu a král sám sotva vyvázl životem. Vévoda lancasterský musil prchnouti do Skotska, ačkoli byl Vikliffovým obhájcem. „Tu, jak domnívají se přátelé i nepřátelé, změnil se vévoda docela. Lakotné jeho myšlenky, jimž dříve holdoval, a posledních sympatií pro reformaci se vzdal, ba konkubinu Kateřinu Swynfordovu, jejíž přítomnost mnoho zlé krve působila, odstranil na hodinu.“ Posléze podařilo se ráznému biskupu Jindřichu Spenserovi z Norwichu vzpouru potlačit a přemoci. Vikliff ztratil mnoho přívrženců. Vilém Courtney, který po zavražděném ve válce selské Šimonu z Sudbury na arcibiskupském stolci v Cantebury následoval, svolal provincialní synodu do Londýna na 17. květen 1382 a druhou do Oxfordu na 18. listopad 1382. Synody tyto zamítly 24 thesů Vikliffových jako kacířských a bludných. Nejznamenitější přívrženci Vikliffovi: Mikuláš Hereford,

Filip Rapyngdon a Jan Arthon odvolali bludy. Vikliff byl z university vyloučen a navrátil se do fary v Lutterworthu, kde ve dvou posledních svých letech skládal „Trialogus“.

4. Nauka Vikliffova je hrubým pantheistickým realismem a fatalismem. Vikliff učil: 1. Všecko (každý tvor) jest Bůh; všecko je všude, protože všecko jest Bůh. 2. Vše, co se děje, děje se s absolutní nutností; i zlo děje se s touto nutností a svoboda Boží záleží v tom, že Bůh chce jenom, co je nutno. 3. Bůh nutí tvory ke každému jich činu. Bůh od věčnosti odsoudil jedny k věčné spáse, jiné k věčné zátatě; modlitba těchto nemá žádné ceny, prvním neškodí ani hřích. 4. Bůh musí poslouchati ďábla. Církev římská jest synagogou satanovou. Světští páni mají Církvi její statky pobrati. Všecky církevní řády zavedl ďábel. 5. Bible jest jediným pramenem víry atd.

5. Podivuhodným věru byl Vikliff! Zatím co učil, že duchovní nemají míti statků světských, ježto to odporuje Písmu, docela klidně užíval bohatá a výnosná beneficia, jichž výtěžek obracel ke své zábavě a požitkům. Sám o sobě alespoň vypravuje, „že denně často, dobře a rád se nají“. Zatím co zavrhoval mši sv., denně jí sloužil. Jako zvláštním byl jeho život, taková byla i smrt. Když byl 28. prosince 1384 přítomen mši sv., jž byl od něho k bludům svedený jeho kaplan odsloužil, byl raněn mrtvicí po pozdvihování a po dvou dnech, aniž by byl více nabyt vědomí, zemřel.

6. Po smrti Vikliffově šířila se nauka jeho cestujících kazatelů, kteří sami sebe nazývali „kazatelé evangelické pravdy“. Přívrženci Vikliffovi sluli Lollardi Konec sekty této datuje se z r. 1431, kdy podařilo se arcibiskupovi Jindřichovi (1414 až 1442) uvést poučováním přemnohé do lůna katolické Církve.

7. Vikliffa přešlo množství bludařů ve stoletích předcházejících, kteří alespoň některé z těch kusů učili, jež on byl hlásal. A jako Vikliff čerpal z bludů předcházejících, tak zase bludaři po něm,

přes všecko opáčné tvrzení, pocházející ponejvíce z falešné lásky vlastenecké, čerpali z Vikliffa. Stačí tu pouze upozorniti na Husa, Luthera a j., aby pravda tato ozřejmila. Uvádí sice někteří vážní historikové, jako na př. Palacký, Kryštůfek, že hnutí husitské vyrostlo samostatně na půdě vlastní, ale kdo zkoumá vnitřní, abych tak řekl dogmatickou stránku jednotlivých nauk, přijde ku poznání, že jeden bludař čerpal z bludů předcházejících. Tak na př. v Čechách je na jisto postaveno, že vystoupení Husovo, ne-li zavinilo, tož najisto urychlilo čtení spisů Vikliffových. Alespoň Palacký sám píše: „Ze zákona, kterým dovoleno bylo i pouhým bakalářům přednáseti na universitě pražské svobodně spisy školní všech známých mistrův pařížských a oxfordských snadno jest pochopiti, kterak ne jedno dílo professora oxfordského, tehdež velmi slavného, Jana z Wiklefu čili Wiklefa (vlastně „Wichffe“) dostalo se záhy do Prahy, zvláště an obchod mezi Anglií a Čechami skrze provdání kněžny české Anny za krále Anglického (r. 1381) stal se živějším, nežli kdy dříve“ (d. c. III. 31), a jinde: „Wolbramova (arcibiskupa pražského) nevláda a dlouhé po jeho smrti uprázdňení arcibiskupství hověly nemálo zmahání se Wiklefismu na učení pražském, zvláště když dva nejhorlivější jeho hajitelé, Mikuláš z Litomyšle a Jan Hus zastávali v letech 1401—1403 nejdůležitější úřady při universitě, jeden co místokancléř, druhý nejprv co děkan fakulty filosofské, potom co rektor celého učení vůbec.“ (Tamtéž 34.) V nejnovější pak době neunavný a velice učený, v otázce Husově autorita první, probošt vyšehradský Dr. Ant. Lenz pravdu tuto co nejjasněji dokázal a obhájil. Můžeme tedy směle považovati Vikliffa za první vznět a za nejdůležitějšího předchůdce reformace vůbec.

8. Sekty a bludaři před Vikliffem byli velice četní a hojní. „Od 11. století nalézají se ve všech zemích křesťanských; Anglie, Francie a Italie se jimi hemží, v Miláně měli svého biskupa; z Italie vnikli do Sicilie, zároveň jsou četní v Německu,

Španělsku, Bulharsku, v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, v Polsce, Pomořansku, na Litvě, v Rakousích a v Uhrách, v Dalmatsku a Chorvatsku.“ (Sebesta d. c. 172.) Co však zvláštního při Vikliffovi jest, jest ona okolnost, jak správně dí se v díle „Protestantismus“, že „až po tuto dobu byla Církev vždy ve veřejném boji proti kacířství vítězem“ (str. 9), kdežto od tohoto okamžiku přes všeliké úsilí a námahu Církev není s to, kacířství úplně vyhladiti, a musí, ač nerada, ustupovati v mnohém, ba u celých národů začíná ztráceti své pevné půdy. Proto jest vystoupení Vikliffovo veledůležitým momentem v dějinách katol. Církvě.

η) Předchůdci reformace v Čechách.

1. Národ český byl od dob pradávných nejen proniknut hlubokou a upřímnou vírou, ale lnul upřímně ke katolické Církvi. Než „po všecky věky nenalézali se v Čechách lidé, kteří nedávali se voditi pouhou autoritou stolice Římské. Pamětihodný toho důkaz podává bulla papeže Innocence IV., daná v Lyoně dne 19. srpna 1244 ku prelátům českým i uherským o kacířství té doby v Čechách povstalém. Práví se v ní, že mezi Čechy kacířská nepravost takové nabyla síly, že popuzovala již k boji proti matce Církvi netoliko lid obecný, ale i velmože a pány a v nešlechtnosti, že volila sobě jakéhosi arcikacíře i za papeže, kteréhož i s učeniky jeho ve velikém množství majíc, napájela se jedem učením jeho. Protož aby duchomorný neduh takový nevzmáhal se dále, vynesl papež kletbu „na arcikacíře, kteréhož Čechové papežem nazývali, a na učeniky jeho i na přívržence a ochránce obojího pohlaví“ a prikazoval prelátům jak českým, tak i uherským netoliko rozhlásiti ji, ale přičiniti se také při svých králích, aby kacířové ti skutečně potrestáni byli“ (d. c. III. 12). Dle všeho byli to Valdenští a vůdce jich Petr Valdis.

2. Po Valdenských kol r. 1256 přišli sem z Němec mrskáči čili flagellanti, a ještě později Dulciniani či bratři volného ducha a dobrovolné chudoby.

3. Jisté jest, že ono veliké hnutí duchův, ony nepokoje a bouře náboženské, které v XV. století činí hlavní obsah dějin a proměnily podstatně veškeru tvářnost věcí českých... povstaly a rozvinuly se ze vlastních příčin a zárodkův, s počátku na oko nepatrných, ale nabývajících čím dále, tím větší opravdivosti a důležitosti. Bylat to idea života křesťanského ve sporu a zápasu s protivou života skutečného, která nedajíc ukojení hluboce nábožnému srdci starých Čechův, vedla je vždy k pokusům novým o uskutečnění její ve společnosti lidské. Měť ovšem život celého národa a všech jeho tříd uzpůsoben býti dle oné idey; především ale měli svítiti příkladem vzorným křesťanského života ti, kteří stavem svým povolání byli hlásati lidu slovo Boží a vésti jej ku pobožnému živobytí na zemi i k spasení na věčnosti. Tu ale záhy stali se prvním kamenem úrazu právě ti, kteří neprávno před tím ještě považováni byli za přední představitele a šířitele pravého křesťanství. Příčinnivostí Minoritův a Dominikánův podařilo se přivésti všeliké bludaře zase do lůna Církve a očistiti národ český téměř cele od příhany kacírství; horlivost jejich, jako kazatelův, zjednávala jim vždy větší a větší lásku a důvěru v lidu, kterýž pak namnoze nejen jim raději nežli farářům svým zpovídati se, ale i svátostmi církevními od nich sobě posluhovatí dáti chtěl... Úspěchy takové vzbudily u kněží a prelátův i veškerého duchovenstva světského záhy jakési řevnění a větší opravdivost i pilnost u vykonávání svého pastýřského úřadu... kdežto mnichové žebraví, opojení, tuším, zdarem svým, klesali více a více. Dávánof těmto již skutečně za vinu, že život jejich druhy apoštolský a příkladná kázeň ochabovaly tím více, čím více zmáhala se moc řehol jejich.“ (Palacký d. c. III. 14.)

Kázeň duchovenstva, zejména klášterního, klesala, za to v kněstvu světském objevili se někteří, kdož vedeni duchem apoštolským usilovali o povznesení staré víry a staré kázně. Národ sám počal vážněji na křesťanství nazíratí a o cíli svém věčném přemýšletí. Dobře toto nahlížel, jak císař Karel IV., tak arcibiskup Arnošt z Pardubic, kteří, aby právě interes větší ještě u duchovenstva a lidu pro víru a kázeň mravní vzbudili, povolali do Čech znamenitého kazatele ze řádu svatého Augustina Kunrata Waldhausera, „jehož někteří historikové církevní za předchůdce M. Jana Husa v Čechách pokládati byli zvykli.“ (Palacký d. c. 15.)

4. Kunrat přišel do Čech z Rakous kol r. 1360 a stal se německým kazatelem u sv. Havla, později farářem v Týně. „Důrazná jeho kázání, ve kterýchž, nešetře nikoho, bez milosti káral pýchu, lakotu a rozmařilost Pražanův, potkala se v krátkém čase s účinkem potud neslýchaným. Neb nejen přivábila posluchačův množství takové, že jim již ani kostel nestačil, a Kunrat obyčejně před kostelem pod širým nebem kázati musil, ale i ve smýšlení a ve mravích lidu způsobila změnu patrnou. Ženy Pražské odkládajíce znenáhla oblíbené šperky, drahé závoje, zlatem a stříbrem vyšíváná roucha, počaly odívati se prostě; lichva a pomíjela i ne jeden hříšník tohoto druhu nabízel se sám, že chtěl nahraditi, komu prvé byl škodil; známí v městě záletníci, v Praze tehdáž po německu „helmbrechtí“ zvaní, před jichž dotíravostí cudná dcerka městská ani v kostele ukrýti se nemohla, činili pokání, dávajíce v pobožnosti dobrý příklad atd.“ (Palacký d. c. 16.) Kunrát po mnoha sporech s mnichy pražskými zemřel 8. prosince 1369.

5. Stejně s Waldhauserem vzdělával obyvatelstvo české kanovník u sv. Víta Milič z Kroměříže, když byl se dříve všech důstojností církevních i kanonikátu vzdal. „S počátku nemíval než málo posluchačův, a i ti dovoľovali prý sobě někdy přetřásati řeč jeho ousměšně, ale znenáhla množil

se počet jejich a vzrostl konečně tak, že Milič chtěje na všech stranách vyhověti žádostem, musil často za den třikráte v místech rozličných, ano jednoho dne i pětkráte kázati. A jako lid nadšením jeho nábožným jímána se cítil, tak učení obdivovali se neobyčejné plodnosti, živosti a pružnosti ducha jeho. Mnohým hloubáním ve svatém písmě, zvláště v prorocích a v apokalypsi, navykl duch Miličův téměř myšlenkám i obrazům. Zápasiv každodenně s porušeností mravní všech stavů v věku svého, a prohlédaje, čím by sobě pojistiti mohl vítězství, zdálo se mu najednou, že dosáhl nálezu vědeckého, hrozného a důležitého: srovnav totiž a vyloživ nevšední učení bibliickou a zvláštní svou ostrovtipností všecka v bibli místa, mluvící o příchodu Antikristovu na konci světa, našel v nich ten smysl, že předpověděná doba hrůzy připadala právě v léta 1365—1367 počtu našeho... Tu pak nebylo stavu žádného, ani věku a poměru, v němž by byl nenalezal způsobův i nástrojův antikristových a neměl jich vyličiti; vše to, co v životě lidském nesrovnávalo se s čistou láskou křesťanskou, s pokorou a pobožností, pravil býti antikristovým. Před jinými nalézal zvláště v duchovenstvu, počna od arcibiskupa až po mnichy žebravé příležitosti hojně ke kázání; avšak ani knížat a pánův světských neminul přísný jeho soud rovněž jako lidu prostého“ (Palacký d. c. 18.) I sám císař nebyl ušetřen.

Pro své smělé řeči povolán jest Milič před papeže, kdež obviněn jest z kacířství. Ale papež nenalezl na něm viny; propustil ho nejspíše s napomenutím, by zanechal řeči o Antikristu, alespoň Milič více o něm pak nekázal. Aby pak i Němcům prospěti mohl, učil se Milič pilně německy a po smrti Waldhauserově kázal obojím jazykem v Týně. „Ale horlivost jeho neměla dosti na kázání; tisícův lidu byl spolu zpovědníkem a rádcem duchovním, rozhodujícím často v nejtěžších důležitostech jeho; a dostáváje darův přes vůli svou, jichžto sobě podržeti nemohl, protože nad míru střídme živ byl,

i vyhledával sám lidi nouzi trpící, aby jim pomáhal. Nejvíce však pečoval o vychování dobrého kazatelstva... I měla také skutečně horlivost jeho účinek nevidaný pro život náboženský v Čechách...“ (d. c. 19).

Netrvalo dlouho a Milič po druhé dostal se do sporu s mnichy žebravými a obviněn u papeže z kacířství. Vinili jej ze dvanácti článků: 1. pro jeho učení o příchodu Antikristově, 2. a 3. pro přílišné rozprostranění smyslu slova lichvy, 4. a 5. že schvaloval příliš časté přijímání svátosti oltářní, 6. že kajícím ženám, které u něho se zpovídaly, ukládal kruté pokání, 7. že veškeré duchovenstvo tupil a hanil, 8. že málo vážil pokut a trestů církevních, 9. že pokládal za hřích, kdo se oddal svobodným uměním, 10. ženám zakazoval všecky šperky, 11. že byl hrdý a štvál moc světskou proti kněžstvu a 12. že zapovídal kněžím majetek. Milič odebral se do Avignonu a tu, dokázav svou pravověrnost, r. 1374 zemřel.

6. V témže duchu jako Waldhauser a Milič působili: M. Jan ze Štěkna, z řádu cisterciáckého po roce 1373 kazatel v kapli betlémské, Matouš z Krokova, Albert Engelšalk, Jan z Bora, Václav Rohle, farář u sv. Martina na Starém městě, Matěj z Janova, Mikuláš Mnich, farář u Matky Boží na Louži, kněží Jakub a Ondřej, přívrženci Matěje z Janova, Jan Protiva, Tomáš ze Štítného, Mikuláš z Litomyšle, Stanislav ze Znojma, Štěpán Pálec, Křišťan z Prachatic, Jeroným Pražský a j.*

* Sem můžeme připočísti i kněze Matiaše Herexe. Byl knězem Olomoucké diecese, přišel však do Litomyšle a zde byl posvěcen. Dostal se potom do Kutné Hory za kazatele, brzo však pohnán byl před soud konsistoře pražské pro bludné články... Při výslechu 24. července 1392 byl viněn z těchto bludných vět: 1. řekl prý, že processí o Božím Těle v Kutné Hoře slavené, je spíše ku počtě dábla než boží; 2. že kdo šli při processí, klaněli se čertu a ne bohu; 3. že při processí nesli dábla; 4. že se kněží tu shromáždili jen pro peníze; 5. že svíčky v processí jsou pýcha dáblská;

7. Matěj z Janova, Mikuláš z Litomyšle, Tomáš ze Štítného a přívrženci Matějovi kněží Jakub a Ondřej jsou z uvedených osob nejvýznamnějšími. Matěj z Janova byl nadšeným žákem Miličovým, kanovníkem a spolu zpovědníkem u sv. Víta (1381—94), kdež tiše, ale za to vydatně pracoval pro spásu duší. Kazatelem proslaveným nebyl, za to však pilným spisovatelem. Spis jeho: „O pravidlech starého i nového zákona“ obsahuje vlastně kritiku tehdejších zjevů v církevním i mravním životě křesťanů dle Písma sv. „Přihlížeje pak především k prvotní dokonalosti života křesťanského a vybízej hlavně k vnitřní úctě Boží, káral přílišné nadšování obřadů zevnitřních. Za to však tím horlivěji vybízel k častějšímu přijímání nejsvětější Svátosti, možno-li i pod obojí způsobou. Ovšem, že neznal Viklefa, než přece lze již u něho podobný směr pozorovati, jen že se neodchýlil tak daleko od katolické nauky. Často až příliš horlivě vyvyšuje Písmo sv. naproti ústnímu podání, jakož i rád užívá slov o pravém a čistém rčení Kristovu naproti přidávkům a výmyslům lidským. Než při tom šetřil všude poslušensství k představeným svým, odvolal r. 1389 k jejich žádosti ihned, co v působení a učení jeho chybného nalézali a podrobil se pokutě církevní.“ (Novák d. c. II. 122). Zemřel 30. prosince 1394.

Palacký pronáší o něm tento nanejvýš významný soud: „Odsouzení a odvolání M. Matěje a společníkův jeho bylo na dráze pokroku jak nauky, tak i vnitřních řádův církve křesťanské skutek nad míru významný a vážný, ba téměř rozhodný a osudný. Na sklonku středověku, když bádavý duch lidský počínal rozhlédati se na poli nauky a vědy čím dále, tím hojněji a bystřeji, byl M. z Janova první i nejpřednější myslitel a učitel, jenž bibli-

6. že prý se modlil, aby Bůh deštěm processí zkalil.... Hlásí se tu racionalismus, jenž znenáhla podkopával víru v přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní, až u Tábora padla docela.“ (Dr. Nejedlý d. c. 230.)

ckou ideí křesťanství, pojatou ze hlubokého zkoumání písem svatých. blahomyslně srovnati a smířiti hleděl s útvary a tradicemi církve pozitivními, tak aby nábožné řády a obyčeje středověké zase pronikány a vedeny byly více duchem evangelia i apoštolským, nežli důmysly někdy až příliš anthropomorfičnými pozdějších věků; chtěl tedy vštípit do církve zásadu reformy tak, aby na pouti života křesťanského za hvězdu vodící a rozhodující uznáno bylo Písmo svaté čili slovo boží a příklad Krista pána i apoštolův jeho, k nimž, jako ke středu svému, vše, co křesťanského bylo, zření své míti a dle nich řídit i opravovati se mělo. Kdyby církev byla šla za touto myšlenkou, která nikoli nebyla na odpor zásadám jejím, bylo by uvarovalo se rozdvojení její na západu, a dějiny křesťanstva byly by od pěti století vzaly cele jinou tvárnost na sebe: o Husovi nebo Lutherovi nebylo by snad ani řeči.“ (d. c. III. 26.)

8. S M Matějem odvolali též kněze Jabůba a Ondřeje. Jakub prý učil: 1. že by Maria Panna nemohla u Pána Boha nám býti na pomoc, 2. že svatí nic nám prospěti nemohou, 3. že modlitby a oběti za mrtvé nic neprospívají, 4. že P. Marie nemůže věrným žádných milostí činiti, 5. že ostatky svatých nemají se ctíti, 6. že člověk nemá postiti se ke svatým, 7. že Bůh jen proto povýšil matku svou, že byla tichá a pokorná, 8. že slovům svatých doktorův nemá více se věřiti než živému obrazu, 9. že arcibiskup špatně učinil, když uděloval odpustky těm, kdož uctili obraz Matky Boží, 10. že znamením kříže se znamenati zlým neprospívá, 11. že kněz lépe činí, když studuje a káže, než když se modlí breviář, 12. matka Boží že není plná milosti a 13. že se nemá klekati před obrazy svatých. Kněz Ondřej vystupoval hlavně proti uctívání obrazů.

9. Tomáš ze Štítného, známá osobnost z literatury české, vladyka a český filosof, pocházel ze Štítného v Táborsku a zemřel okolo r. 1402. Jeho

činnost jeví se hlavně ve spisovatelství. „Ve spisech svých vykládá víru i mravy křesťanské zcela sice v duchu církevním, avšak pozorovati lze u něho značně směr náboženský ve smyslu učitelů a spisovatelů opravných. Tak ohledně úcty svatých odporuje sice Štítný Matějovi z Janova, ale v učení o nejsvětější Svátosti byl by bez mála ještě ve svém stáří k Vikliffovi se připojil.“ (Novák d. c. II. 122) Spisy jeho poněvadž psány byly jazykem českým, četly se ve všech vrstvách národa a proto Štítný měl rozhodný vliv na jeho náboženské smýšlení. A poněvadž „ve všech jeho spisech hojných a obšírných převládá duch a směr náboženský ve smyslu českých reformátorů“ (Palacký d. c. III. 30), byl i on podporovatelem a průkopníkem „reformace“ české.

10. Mikuláš z Litomyšle, učitel Husův, jeho přítel i horlivý příznivec, jenž však na počátku hnutí Husem způsobeného zemřel, jest z nejzajímavějších a nejsympatičtějších postav v českých dějinách... Narodil se v Litomyšli brzy po r. 1350. Hned v mládí odešel z Litomyšle a vstoupiv na universitu pražskou, zůstal nejvěrnějším jejím členem až do své smrti... Poměr staršího Mikuláše z Litomyšle k mladšímu Husovi byl velmi přátelský, ovšem v této době, kdy Hus nebyl ještě v konfliktu ani s domácím duchovenstvem, ani s kurií římskou... Mikuláš z Litomyšle, ač náležel k starším mistrům, nelekl se ani novotářství, jež u nás vzbudily knihy Vikliffovy. Myšlenky anglického reformátora vznítily mysle i českých snaživců po reformě, knihy jeho se překládaly, vykládaly veřejně i soukromě. Mikuláš z Litomyšle také horlivě čítal tyto knihy... Hus choval ho vždy v uctivé paměti. Hned r. 1409 charakterisuje jeho obzvláštní bystrost rozumu a jeho jako by otcovský poměr k hnutí husitskému případným epithetem „consiliarius perspicacissimus“. Roku 1414 pak nazývá ho Hus mužem „svaté paměti“. Semeno jím zaseté se dařilo. Jeho žáci, především Hus dovedli jeho snahám dáti ten důraz, jenž potom otřásal

celou Evropou. Jeho jméno neuvádí se vedle Waldhausera, Miliče a Matěje z Janova a sice proto, že nebyl literárně činný, neb lépe řečeno, že se nám asi žádný jeho spis nezachoval, a že nebyl kazatel. Rozvažujeme-li však a oceňujeme-li jeho činnost professorskou, musíme ho při nejmenším stavět do stejné řady s uvedenými předchůdci Husovými, neboť výchova skoro všech kněží a kazatelů husitských jest nejen kvalitativně, nýbrž i kvantitativně rovnocenná vlastní činnosti literární a kazatelské. Jeho snahy a nadšení pro reformu církve probudilo jistě mnoho ohně v duších jež by jinak byly zůstaly tím netknuty. Professor Mikuláš z Litomyšle jest z nejlepších předchůdců Husových.“ (Dr. Zd. Nejedlý: Litomyšlsko d. c. I. 237.) Zemřel kol r. 1408.

11. Předchůdců reformace v Čechách, jak vidíme, bylo s důstatek. Vše čekalo jen na jiskru, jež měla zapáliti. Palacký, když byl podrobně podal obraz poměrů před Husem, konkluduje: „Z úvahy všech známých událostí a z dosavadního jich líčení plynou bez odporu pravdy následující: 1. že již za věku císaře Karla IV. i Arnošta z Pardubic, jestli ne dříve, počal jeviti se v Čechách, co do věci církevních, duch jakýsi reformátorský, nabývavší čím dále tím větší síly; 2. že duch tento směřoval od počátku vždy více k praxi, nežli k theorii křesťanství, čili že pečoval více o uskutečnění křesťanské idey apoštolské v živobytí lidském, nežli o nápravu věrouky čili dogmatiky; 3. že pokrok ducha tohoto jevil se, ne-li výhradně, aspoň popředně a s patrnou živostí, ve slovanské části obyvatelstva, jak na universitě pražské, tak i v národu vůbec.“ (d. c. III. 31.) Jiskra, jež zapálila, byly spisy Vikliffovy a vykonavatelem požáru M. Jan Hus.

12. Snaha po reformě manův byla v Čechách, alespoň u intelligence, téměř vše-

obecná. Nejen horliví kněží, ale i lidé světšší zasazovali se o ni. Z kněží byli to ti, „kteří znali vsecky neřesti doby své a nejtíže cítili úpadek svého stavu,“ (Nejedlý d. c. 229), ač upříti se nedá, že nikdo z nich přece oprávněn nebyl zasahovati v Církev rušivě a ničivě, jak za nedlouho se bylo stalo. České reformní hnutí, volající po nápravě mravův jak u duchovenstva, tak laikův, bylo v počátku svým hnutím čistě lidovým, laickým, ježto nešlo tu nikterak o opravu dogmat. K tomuto hnutí lidovému připojilo se hnutí odborně theologické, jež jde v reformě dále, vidí souvislost úpadu mravů s církevními dogmaty a proto žádá důkladnou reformu ve všech směrech.“ (Nejedlý d. c. 229.) Proud reformě theologický dostal se k nám hlavně z Anglie. V tomto smyslu dá se spojití názor historikův domácích (Palacký, Kryštůfek), že česká reforma vyrostla samostatně na půdě české, s názorem druhým (Dr. Lenz), že Hus čerpal, byť ne otrocky, nauku svou z Vikliffa. Hus, jako rodák Čech, jak vlastenec, znal, ba prožíval tu touhu lidu českého po reformě mravův, jako učenec a professor, nadšený Vikliffem, toužil i po reformě dogmatův některých a tak mimoděk, aniž by snad o tom byl býval věděl, „stojí mezi oběma proudy uprostřed, kloní se více k prvnímu, ale neuzavírá se druhému“ (d. c. 229.), stává se tvůrcem a otcem reformace české, z níž v pozdějších dobách — kdy Lutrzase přichyluje se více ke směru druhému, ba skoro výhradně mu holduje, kdežto prvního, ježto sám nikterak mravností nevyniká, tedy pro svou zkaženost vůle i srdce, si hrubě nevšímá — vyrůstá i reformace protestantská, neštěstí národů, zhouba říší a pařeníště i těch nejnesmyslnějších názorů, nepravd a překroucenin. Tak reformace jedna stává se matkou reformace

druhé,*) čím dále radikálnější, ač upříti se nedá, že i jedna i druhá chová některé elementy dobré.

*) Doklad: „Litomyšlsko zůstalo od dob husitských jevištěm všech věroučných sporů, všechny strany, zvláště radikální, zapustily tu své kořinky a uvidíme, jak věty, zde v katolickém 14. stol. pronesené, se nám vrátí v Jednotě bratrské i v malých sektách, jež pod úhrnným jménem Adamitů dosud nezmizely z Litomyšlska.“ (Dr. Nejedlý d. c. 230.)

II.

Reformace.

„Slovo reformace čili reforma jest původu latinského a složeno ze dvou slov; ze slova „forma“, jež znamená nějaký „tvar“ a z předložky „re“, jež kladena bývá před slova, jimiž má naznačeno býti, že někdo neb něco k původnímu stanovisku svému se vrací. Složené tedy slovo „reforma“ znamená tolik jako nějaký tvar, jenž ze svého sestavení vybočiv, pak zase v původní své, dobré sestavení se vrátil. Jinými slovy říci můžeme: reformace nebo reforma značí asi tolik jako naše české „obnova“ neboli „náprava.“ (Dr. Řehák d. c. 9.) To jest slovný výklad reformace. V dějinách pak rozumí se reformací, jak se dí: „veliké hnutí šestnáctého století proti papežství a středověké církvi, jež z Německa vyšlo a když největší část Evropy bylo za sebou strhlo, alespoň v německém severu podstatnou změnu církevní ústavy bylo přivodilo“ (Brockhaus d. c. XIII. 689.) oč, jak právem poznamenává „Kirchenlexikon“ (X. 881) „tak zvaná reformace jest ze všech známých ve světských i církevních dějinách hnutích, hnutím, jež jméno své nejnespravedlněji bylo podrželo.“ Jiní vykládají reformaci jinak. Fritz na př. píše: „Jméno „reformace“ daly si všechny náboženské strany, jež v šestnáctém století

od církve římsko-katolické se odtrhly; vyrozumívá se tedy jménem tím tvoření sekt náboženských,“ (d. c. III. 242). Já bych pak nejráději reformaci nazval: touhou po náboženské nevázanosti, jedná-li se o ducha jejího, a pokusem některých o očištění lidské stránky v církvi, jakož i odpadem od učení katolického, jedná-li se o postup času*)

1. Dějepisci začínávají reformaci od vy-

*) Výkladem slova, směru i ducha reformace obírali se již přemnozí a téměř každý s jiného stanoviska, či hledišť. Tím také stalo se, že názory tu se neshodují, ač v podstatě, jak se mi zdá, jsou stejné. Tak na př. v poslední době dotýká se tohoto tematu i „Vlast“ (roč. XX. str. 2.), kdež se dí: „Hus se velebí jako slavný reformátor i od mužů tak zvané vědy . . . Ale jaký as pojem má v sobě slovo „reformátor“? V středověku bylo vyučováno, že se všechny věci skládají z hmoty a formy (tvaru, údoby), a i lidská bytost že je z hmoty a údoby. Forma, dť tatáž nauka dále, dává bytosti, již se týče, zvláštní jí přiměřený, druhový byt. Dokavad tato forma věc informuje, čili oživuje, až dosud jest ona tím, čím jest, čili tou bytostí, kterou jest. Jestliže se na příklad víno vrhá v ocet, přestává býti v něm, čili odlučuje se od něho forma vinná, bývalé víno není vínem, ale jest octem. Takový převrat ne učinil s vínem reformu, ale deformu, neboť víno přestalo býti vínem. Podle toho nemůže se tvrditi také o staviteli, že reformoval dům čili obnovil, když dům do základů zbořil, neboť zrušil prvotní jeho formu a na místo její zcela novou umístil. Takový stavitel tedy ne učinil na domě reformu, alebrž deformu . . . Nebylť Jan Hus reformátorem . . .“ Jiní, jako na př. světší dějepisci, vždy o Husovi mluví jako o reformátorovi, ne-li ve věcech dogmatických (sr. Winter), tedy v mravech! Odkud tento zmatek? S různého hlediska, jak na činnost Husovu se pohlíží a pak z toho, že jedni hledí ke slovu a druzí ke směru činnosti. Aby takovému zmatku učiněn byl konec, jest žádoucí, nepřihlížeti tak k slovnému významu, jako k významu skutečného, či k významu, s jakým se ten onen výraz uvádí v době naší. Jeť známo, že slovo časem význam svůj pozměňuje. Sluší tu vzpomenouti na staročeské: chlap, slečna, děvka atd. a na význam těch slov v době naší. Vždyť posud máme v bibli: „Aj, ja děvka Páně!“ A podobně je tomu i s reformací, reformátory, klerikalismem, atd. Pravidlem by mělo býti: užívejme slov ve významu tom, v jakém většina lidí v době naší slov oněch užívá. Říkejme tedy a rozumějme reformací duševní hnutí, směřující proti katolické Církvi a pod.

stoupení Dr. Martina Luthera v Němcích. Počínání toto jest nesprávné a svědčí u nás v Čechách, jak úplně sténáme pod vlivem Německa. Pravím, počínání toto jest nesprávné, jednoduše z toho důvodu, že před Lutherem dávno reformace začala a to již vystoupením M. J. Husa v Čechách. To upříti se nedá, že podstatné momenty, jež v reformaci se objevují a jež v reformaci každý vážný historik nalézá, objevují se již také při působení Husa v Čechách. Že Hus nedodělal se výsledků takových, jako Luther, spočívá jednoduše v tom, že půda pro reformaci nebyla ještě tak připravena, jako za Luthera. A počínání toto, pravím dále, svědčí u nás v Čechách, jak úplně sténáme pod vlivem Německa z té příčiny, že po způsobu historiků německých, kteří ze známé a vrozené jim povýšenosti nad vše české, reformaci českou ignorují a teprve Luthera za „muže Božího“ považují, i naši historikové datují reformaci od vystoupení Luthera a Husa považují pouze za „předreformátora“. Faktum toto je sice smutné, velice smutné a svědčí málo o národnosti, či národní pyši, ale pravdivé. Vezměme kteroukoliv českou učebnici dějepisnou ze všech kategorií škol a najdeme toho steré doklady. Výjimku učinil pastor Šebesta v „Dějínách církve katolické“, který dělí reformaci na českou a evropskou. Mnozí snad dali se svěsti rozdělením světských dějin na středověk a novověk, ale to neomlouvá. Tam, kde se jedná o reformaci — a kdož ví, že dějiny novověké zrovna musí začínati stoletím šestnáctým!*) — jest nezbytno začínati Husem. Modá

*) Když po druhé pročítal jsem práci svou, přišel jsem i na doklad své domněnky u Palackého. Ten (d. c. III. 117.) promlouvá o smrti Husově, dí: „Co původce a zakladatele protestantismu, co zástupce svobody duchovní, co křesťanské zásady o právu osobního přesvědčení ve věcech víry, byl by (Hus) odvoláním (na sněmu kostnickém) zmařil sebe v duchovním ohledu naprosto. Nemaje voliti nežli mezi smrtí tělesnou a duchovní, volil si záhubu těla. Jím pak počal se nový věk v dějínách křesťanských, kdežto náboženství a víra, přestavše zakládati se na pouhé autoritě

německá, vyplynulá z národní německé sebevědomosti, a třeba i přijmutá českými liberály a tak zvanou českou intelligencí, nemůže rozhodovati. Tu musí rozhodovati fakta, tu musí rozhodovati duševní proudění národův, tu musí rozhodovati krátce věc a ne osoba. Protestant Guisot, jehož díla: „Dějiny vzdělanosti evropské“ velice si cením, má tutéž myšlenku, když dí: „Pokus o úpravu církevní zákonnou, se arci v patnáctém století nepodařil, ale zaujal přec důležité místo v běhu vzdělanosti, měl přec nepřímý vliv nesmírný. Koncilia měla však dobrou příčinu, proč požadovala opravu zákonnou: neb jen tato mohla zastaviti hrozící revoluci. Téměř v téže chvíli, když sbor Pisánský se pokusil o ukončení velikého schisma západního a sbor Kostnický o opravu Církve, zjevily se v Čechách první náruživé pokusy o opravu náboženskou z národu samého. Kázání i pokroky Jana Husa v Betlémě počínají od roku 1402, doby té, kde počal učiti v Praze. Vizte tu dvě oprav, vedle sebe postupující: jedna rodí se v samém lůně Církve, počata samou církevní aristokracií, vážná, nesmělá, bojácná, druhá však krom Církve a proti ní, oprava násilná, náruživá. Boj povstal mezi oběma těmito mocnostmi a úmysly; koncilium předvolalo Jana Husa i Jeronýma Pražského do Kostnice, a dalo je upáliti co kacíře a revolucionáře... Oprava národní Jana Husa byla na čas potlačena; válka husitská počala o několik let později po smrti mistra jejich, trvala dlouho, byla krutá, i minula se konečně s výsledkem žádaným. Jelikož se však oprava skrze

hierarchické, staly se pokladem duší a myslí svobodných, a kde přesvědčení lidské i svědomí mělo ne tak vnějším návodem, jako raději vnitřní potřebou a snahou, dle Písma sv. i rozumu vzdělávati se.“ Stojí to opravdu za uváženu, neměli-li by alespoň dějiny církevní v novověku počínati dobou Husovou, tedy stoletím XV., vždyť vše nasvědčuje tomu, že to byla doba, kdy církev počala zvedati se z forem středověkých a kdy v duši lidské nastalo nové proudění. (Dějiny světských se tu ovšem nedotýkám.)

koncily také nepodařila, jelikož cíl, kam obě směřovaly, nebyl dosažen, nepřestala proto oprava prstonárodní se kvasiti; čekala jest na první příležitost ku procitnutí zase a našla ji na počátku šestnáctého století... (d. c. 169—170.)

2. Dějiny reformace či reformaci samu možno rozdělovati různě, buď dle reformátorů, buď dle zemí, neb dle reformačních směrů. Dle výše uvedeného jediné správným rozdělením se mi zdá rozdělení na reformaci českou (t. j. husitismus) a na reformaci německou*) (či protestantismus), ježto z reformace německé všechny ostatní vyvěraly (jako v Anglii, Dánsku atd.). Protože pak německá reformace ve dvou místech téměř současně začala (Kalvín a Luther), spojují je pod jedním, z dějin známým jménem, protestantismus. Reformace česká zanikla nadobro roku 1609 či vlastně již roku 1575 (neb roku 1535), kdy císaři Maxmilianovi podaná českými evangelickými stavy konfesse česká není ničím jiným, než konfessi augsburskou a reformovanou. Starému husitismu zazvoněno umíráčkem tak, že oněm a tím o reformaci české nemůže vůbec dále býti řeči. Čeští nekatolíci pozbyvše naprosto dogmatického (věroučného) spojení s Husem, stávají se po roce tom pouze odvětvím reformace německé v Čechách, přes ve-

*) Pastor Šebesta, jak shora připomenuto, dělí reformaci na českou a evropskou. Nesouhlasím s tím, aby reformace Lutherova a Kalvínova slula evropskou, vždyť reformace ta neobsáhla přece celou Evropu (sotva její polovinu!) a není ani kontrastem nějaké reformace v šesvětové, anebo snad asijské, africké atd. Vyšla z Němců, od Němců: budiž tedy německou! Pochopuji ovšem snahu Šebestovu, by reformace německá slula evropskou, uvážím-li jeho „lásku“ jako pastora ke katol. Církvi, jež je všesvětovou a národnostním momentem. Český pastor nerad mluví o reformaci německé, jejímž sám je kazatelem, ale raději o reformaci evropské. Zní to lépe na oklamání lidu!

škeré tvrzení.*) O konfessi rozhoduje víra, a tou u českých evangelíků po roce 1575 je augsburská a reformovaná.

Reformace česká.

(Husitismus.)

V Čechách koncem středověku, ač mravní pokleslost duchovenstva nebyla takovou jako jinde, přece mnoho nahromaděno bylo příčin, by dávno tájená touha po opravě v Církvi pronikla ve skutek. Čekalo se pouze na vhodnou dobu či příležitost a na odvážnou, smělou, energickou osobu. Osobou tou byl universitní professor a betlémský kazatel M. Jan Hus, narozený v Husinci roku 1369 „z rodičův stavu obecného sice, avšak vždy poněkud zámožnějších. V Praze studovav, stal se tam v září roku 1393, tedy ještě za živobytí M. Matěje z Janova, bakalářem svobodných umění, 1394 bakalářem theologie, pak 1396 v měsíci lednu mistrem svobodných umění. Jméno jeho jeví se v počtu graduovaných pokaždé asi uprostřed; zdá se tedy, že ve škole nebyl považován za hlavu zvláště výtečnou. Počal však již r. 1398 professorovati na universitě a nedlouho potom pohádal se nejprv s kollegy svými, zastáváje některé Viklifovy články v disputaci, kteráž držána byla na faře svatomichalské, na Starém Městě. Nicméně volen jest již 15. října 1401 k důležitému úřadu děkanství fakulty filosofické, a ustanoven co takový za kazatele v kapli betlémské... A hned na to, v měsíci říjnu, povýšen jest Hus již i k nejvyššímu důstojenství akademickému, k rektorátu pražské university, jímž i vládnul až ke konci měsíce dubna 1403.“ (Palacký d. c. III. 33.)

Reformační činnost jeho, jeví se i ve veřejnosti, začíná r. 1408. „Působení M. Jana Husa

*) Šebesta na př. mluví po r. 1517 o „církvi českomoravské“ atd. Sr. článek: „Dvorní dekret císaře Josefa II. ze 26. března 1782“. (Naše listy 1903.)

počalo v této době staviti se do popředí dějin českých: stal se muž ten předním hlasatelem reformace, jak jí rozuměli a chtěli netoliko učitelé čeští, ale v ten čas i kardinálové a král Václav.“ (Týž 51.) Proto nastaly Husovi spory s pražským kněžstvem, arcibiskupem, i papežem. Dán do klatby a zapovězeno mu kázati. Hus odešel z Prahy, dlel na Kozím Hrádku a na Krakovci, a všude kázal a učil. Pře jeho s Církví ujal se císař Zikmund, nástupce krále Václava, Hus povolán do Kostnice před církevní sněm, tu jako kacíř odsouzen a od moci světské upálen 6. července 1415.

a) Hus byl kacířem.

Mnozí v Čechách vytýkají katolické Církvi upálení M. Jana Husa a poukazují na nespravedlnost, již prý Církev se dopustila, protože učení Husovo neodporovalo hlavním článkům víry.

1. Jisto jest, že rozhodovati o tom, co jest článkem víry — ať již hlavním nebo vedlejší, ač katolická dogmatika rozdílů toho nezná — náleží jedině a pouze Církvi.

2. Bludy Husovy krátce jsou: Církev pozůstává pouze z predestinovaných (předurčených), t. j. Kristus ustanovil Církev neviditelnou. Kdo k církvi patří, nikdo neví, leč Bůh sám, který předurčuje. Kristus neustanovil primátu (zcela důsledně dle věty předcházející), neboť kde není viditelné Církev, tu není i viditelné hlavy. Každý kněz, který dopustí se těžkého hříchu, není více knězem; nemůže platně své funkce konati; nikdo nemusí jej poslouchati. Totéž platí o pánech a vrchnostech. Od Vikliffa přivlastnil si nauku, že Kristus ve velebné svátosti není přítomen. (Více ve „Hlídce“ 1903 ve článku dra K. Římského: „Kdy stanoveny články víry bludům Husovým protivně?“)

3. Ani o d p u s t k y nenalezly milosti Husovy, jednak proto, že klonil se k nauce Viklifově o předurčení k věčné blaženosti, anebo k věčnému ztracení, jednak proto, že pohlížel na odpustky, jakožto

prostředek ke sbírání peněz a ne jako na prostředek vedoucí ke spáse. Učil, že papež nemá moci udíleti odpustky a že odpustky jen tomu prospívají, kdo jest od Boha predestinován. Interessantním však jest, že ničeho nevypravuje o zlořádech, jež by se byly za jeho doby s odpustky provozovaly. (Gröne: Odpustky 100—103.)

4. Jakožto rektor pražské university propagoval Hus tyto bludy veřejně a pohoršlivě, takže jak církevní, tak světská vrchnost vícekrát byla nucena proti němu — byť mírně — vystoupiti.

5. Hus se nepolepšil; kázal po vesnicích často pod širým nebem, kdekoliv našel posluchače, a urážel nesmírně hierarchii a dogmata katolické Církev. Tak jeho blud se stále šířil. (Hergenröther: Církevní dějiny II. 222.)

6. Proti takovému počínání musila Církev rozhodně vystoupiti. Již 20. září 1410 byl Hus osobně povolán do Bologny, aby se zodpovídal ze skutků svých. Hus se nedostavil, načež byl r. 1411 exkomunikován. Protože Hus tupil Církev dále, vydal v létě roku 1412 papež bullu, jež potvrdila exkomunikaci Husovu a na Čechy uvalovala interdikt tam, kde Hus se zdrží. Ani toto nespomohlo. Když pak v Kostnici byl svolán všeobecný církevní sněm, odebral se tam i Hus, jemuž na cestu vystavil císař Zikmund bezpečný list.

7. O vystoupení Husově dí Hergenröther: „Všude lichotil pýše obecného lidu, jež ustanovil soudcem duchovní i světské vrchnosti, pobuřoval ku pronásledování a potupování kněží i mnichů. Nauka jeho byla nejen kacířskou, ale i politicky velmi nebezpečnou a revolucionářskou. (224.)

8. Dr. K. Římský („Kdy stanoveny články víry bludům Husovým protivně?“) po vědeckém rozboru učení Husova, dochází k následujícímu výsledku: „Tak jsme tedy probrali všecky články Husovy a dospěli jsme na konec svojí práce. Budiž nám dovoleno zakončiti větou, jež jest výsledkem

celé práce. Pravdou dějinami církevními zaručenou jest, že z třiceti bludů Husových mnohé (více než polovice) byly dávno před Husem slavnostně Církví zavrženy a takto pravdy bludům protivné slavnostně stanoveny, mnohé (asi 5—8) nebyly sice neomylně zavrženy, ale přece byly pravdy jim protivné na provincialních sněmích biskupy proti bludařům hájeny, jiné pak bludy, i když se o nich až po tu dobu autorita církevní nevyslovila, byly přece protivny pravdám katolickým, anebo, dotýkajíce se pravd katolických či definovaných, byly svou nerozvážností a nejasností nebezpečny a bludu přející, proto *právem zavrhl sněm Kostnický všech třicet článků Husových* („Hlidka“ 1903, 821.) Téhož náhledu je i dr. Kryštůfek, jenž píše: „Posouzení a odsouzení Husových článků Apoštolskou Stolicí uzná každý soudný katolík za pravé. Jsouť zajisté v úplném odporu s články víry katolické a byvše uvedeny do života, zplodily u samých stoupenců Husových strany bouře.“ (Vlast“ 1897, 116.) Obzvláštní znatel Husa a jeho doby dr. Ant. Lenz se vyjadřuje: „Mistr Jan Hus těžce bloudil ve věcech katolické víry, podřívaje ji netoliko proto, že ji dal na pospas jednotlivcům stanovením, že má jedenkaždý právo a povinnost rozhodovati na základě Písma sv., čemu by bylo věřiti a jak svůj život zaříditi, ale i tím, že prý lze pouhým rozumem tajemství víry poznati, zejména tajemství Trojice Nejsvětější. Hus také podřívval jednotlivé články víry kristologické, soteriologické, charitologické a pravověrné učení o svátosti sedmeře.“ („Vlast“ 1994, 13.) Podobně vyjadřují se vesměs všickni dějepiscové katoličtí.

9. Palacký nepřímou doznává, že Hus v skutku kacířem byl. Významná jsou tu slova jeho: „Sbor, neměl-li od něho posléze dáti se i mistrovati, musil konečně přikročiti k odsouzení jeho, jak toho žádali zákonové církve.“ (III. 116.) Winter, ač dí: „Hus reformátorem nebyl. Aspoň ne v tom rozumu, že by byl věrouku nějak

reformoval. Husovi nešlo o novou dogmatiku,“ přece dokládá: „Základní věty učení Husova jsou větším dílem proti hierarchii a pokládají se tedy za nekatolické,“ (t. j. lépe řečeno kacířské). A pastor Šebesta, když praví: „Zkoumáním Písma poznal (Hus) bludy a zkaženost Církve, i jal se o nápravě přemýšleti; k rozhodnějšímu vystoupení přivedly ho Viklíffovy spisy theologické, r. 1398 mistrem Jeronýmem Pražským do Čech přinesené; zvláště čeští učitelé a studenti nalézali v nich zálibu, ačkoliv je sněm londýnský roku 1382 o kacířské byl zatratil, a Hus o nich veřejně přednášel“ (d. c. 201.), připouští, že Hus kázal nauku Církvi protivnou, t. j. kacířskou.

10. Kacířství Husovo připouštějí i všickni ti, kdož jej (jako Palacký, a v Němcích historikové vesměš) považují za předchůdce lutheranismu. Palacký docela nazývá jej „původcem a zakladatelem protestantismu“ (d. c. III. 117.), tedy *nauky venkoncem kacířské*.

β) Hus byl revolucionářem.

Každé kacířství jest vlastně revolucí. Kacířství jest odpor proti zákonem, ať již božím, ať církevním, stanovené nauce. Hus byl kacířem; proto nauka jeho důsledně vedla k revoluci.

1. Hus učil, že kněz, jakmile těžce zhřeší, není knězem a že netřeba jej více poslouchati; rovněž že kníže ve smrtelném hříchu není knížetem a že netřeba jeho rozkazů dbáti. Tím první dán jest zárodek k revoluci. Möhler dí: „Již tato nauka musí stát z kořene vyvrátiti. Každý mohl o svém pánu prohlásiti, že jest ve smrtelném hříchu a z toho příčinu si vzíti, jej neposlouchati. Již tato nauka musila Husovi přivoditi ne-li smrt, tož doživotní žalář.“ (II. 639.)

2. Trefně objasňuje consequence nauky Husovy v životě politickém a občanském professor Pastor ŕka: „Jako nauka Viklíffova, tak musily i výroky pražského mistra nutně vésti k sociální revoluci, neboť dle nich měly stávající poměry majet-

kové býti změněny, a to k revoluci, jejíž konec nikdo předvidati nemohl, protože názor o právu zaměňoval se s náboženskými domněnkami. Pouze „věřící“, t. j. přívrženci Husovi byli oprávněni míti majetek a i ti pouze tak dlouho, pokud jich přesvědčení souhlasilo s přesvědčením lidí v zemi vládnoucích. Není třeba dalšího výkladu, že v těchto teoriích ukrývá se zničení veškerého privátního práva a že k hrozným důsledkům věsti musí již pokus, použití těchto zdánlivě z nauky křesťanství vyvozených zásad za pravidlo při zřizování nového společenského řádu. Vždyť pozdější husitské války právě z této příčiny svůj krvavý ráz obdržely, že takové názory uskutečniti chtěly. Jakmile Hus prohlásil boj společenskému řádu, každou státní moc učinil pochybnou, ježto obhajoval platnost vikliffské zásady, že každý, kdož dopustil se těžkého hříchu, nemůže býti ani světským panovníkem, biskupem či prelátem, „protože tím jeho světské či duchovní panství, jeho úřad a jeho důstojnost před Bohem neplatí.“ (Dějiny papežů I. 135 n.)

3. Po uvážení důsledků, jež nauka Husova nutně míti musila, píše Möhler („Církevní dějiny“ II. 639): „Abychom o Husovi úplně souditi mohli, musíme pozorovati i jeho žáky. V bylině poznáváme zrno. *Ducha vzpoury, vraždění kněží a mnichů a zpustošení celých semí zasil Jan Hus.*“

4. Protestant Höfler praví v „Dějínách středověku“ (II^a 299.) o Husovi a jeho přátelích: „Oběma Čechům, Janu Husovi a Jeronýmu Pražskému bychom byli přáli dalšího života již proto, aby spatřili hrůzy pustošení, jež jich nauka zavinila. Nejkrvavější války, nejstrašnější mravní výstřednosti, nejstrašnější morální příšery, zpustošení Německa, zplundrování Čech, zničení náboženství, vědy a umění, blahobytu a mravnosti v české zemi, to byly přirozené důsledky změny, hlásané od obou.“

5. Podobně dí Pastor v „Dějínách papežů“ (I. 136): „Důsledky nauky, již Hus hlásal, ukázaly

se brzy ve strašné české revoluci, v níž prakticky se prováděla idea o demokratické republice a o společenském řádu, spočívajícím na základě komunistickém.“

L. Blanc nazývá Husa „procitlým geniem moderní revoluce.“ (Histor. de la Révol. française“ 1847 I. 19.)

Arnošt Denis, obhájce husitismu, dí: „S Husem počíná revoluce, jež končí rozdrčením katolické jednoty.“ (Huss et la guerre des Hussites. Paris 1878. 1.)

6. Protestant Zöllner píše: „Zda Hus byl si vědom konsequencí své nauky, či následoval-li i v tomto pouze svého mistra (Vikliffa), netřeba rozhodovati; jediného však nebude moci zapřít ani nejnadhšenější chvalořečník českého reformátora, že zakročení proti naukám, jež anarchii v státě a církvi učiniti musily permanentním stavem, od státní a církevní moci bylo aktem nutnosti.“ (Zur Vorgeschichte des Bauernkrieges, 1872, 34—35; Helfert: Hus a Jeroným nn.) A zmíněný již protestant Denis dokládá: „Rozhořčení, jaké v celé Evropě vzbuzeno bylo zlořády mocí duchovní, propuklo v Čechách s větší prudkostí, dotýkajíc se méně učení než kázně, zkázy duchovenstva, jeho bohatství, ctižádostivých snah... S tohoto hlediska revoluce česká zůstává prostou epizodou duchu, který za této doby otrásá světem katolickým“ (d. c. 4). Stejného názoru je Guizot, řka: „Dnes máme zkoumati revoluci náboženskou patnáctého a šestnáctého století, která se vůbec nazývá reformací. Mimochodem budiž mi dovoleno podotknouti, že užívám slova reformace jakožto výrazu vůbec užívaného a znamenajícího tolik, co revoluce náboženská patnáctého a šestnáctého století, nepřidávaje k tomu vlastního úsudku“ (d. c. 174).

7. Nahlédnouti, že Hus byl revolucionářem, není tak nesnadné. Sluší uvážiti, jak jen vystupoval proti kněžstvu,*) brojil proti klášterům atd. Stav kněžský

*) Velice trefně a případně poznamenal o činnosti Husově, hlavně o bouření jeho proti duchovenstvu, Dr. Kryštofek: „Hus byl universitní učenec, nepracoval nikdy ve správě du-

jest stavem od Krista ustanoveným. proto kdo proti němu brojí (proti nepravostem jednotlivých kněží brojiti jest dovoleno!), živí ducha revolučního. A tu dí Křišťůfek: „Hus vytýkal nejkřiklavějšími barvami duchovenstva všechny možné ohavnosti, neřesti a nepravosti, a prohlašoval vybírání štoly za kacírství. On vinil duchovenstvo z nejhanebnějšího smilstva, nejošklivějšího obžerství a opilství, kruté necitelnosti, bídného lakomství, hrlosti, ctižádnosti, podlízavosti... Husovo tvrzení jest pouhým klepem, jak plyne z jeho slov: „jakož praví“, „kdys“, „jak mu pravili“ atd; to nejsou údaje, ale báje: to jsou klevety.“ A nejlépe to osvětluje Palacký, když dí: „Ocitujeme se náhle (po smrti krále Václava) v době, kde pod heslem náboženství a víry rozhostily se nešlechtnosti a hříchy, kde utuchla mezi lidmi láska, povzruzeny náruživosti a vzteky, zaplašen pokoj a pořádek, spácháno hrůz a ohavností bez počtu, vyvolány boje a války neslýchané, povražděno lidu nastatisíce, pobořeny hrady, vyvrácena města, popáleny vesnice, pöpleněny celé krajiny a obráceny v pustoty. Fanatismus náboženský potrhál všecky společenské svazky, vyvrátil starodávné základy státu, zničil utěšené květy nauk a krasoumy, zdivočil myslí a zmařil blahobyť obyvatelstva na dlouhý čas. Kdo pojme a obsáhne myslí, kdo popíše všecky zločiny a neřesti, všecky pýchy a ukrutnosti, všecka utrpení, bolesti a křiky, pláče a úpění v palácích i v chatrčích té doby?“ (d. c. III. 156.) Co jsou slova Palackého jiného než obraz re-

chovní, nebyl nikdy kaplanem nebo farářem, neznal ze zkušenosti potřeb věřících, nezakusil svízelný a hořkostí duchovní správy, nevěděl, co všechno kněz na venkově činiti musí, aby byl pastýřem svého stáde. Univerzitní učenost a duchovní správa nespádají v jedno“ („Vlast“ XIII. 232).

voluce? A kdo byl příčinou všeho toho? — Mistr J. Hus!

γ) Hus v Kostnici.

Po Bílé Hoře nejproslulejším prý místem, a nejposvátnějším v dějinách českých je město švýcarské Kostnice, pro soud M. J. Husa.

1 Hus odvolal se ku sněmu Kostnickému. Do Kostnice přišel 3. listopadu 1414.

2. O přijetí Husově v Kostnici píše Hergenröther: „Hus usídlil se u jakési vdovy a druhého dne oznámil dvěma jemu přidělenými pány příchod svůj papeži Janu XXIII. Papež počínal si velmi vlídně, sňal klatbu s něho a interdikt tak, že každý s ním směl obcovati, a pouze zakázal mu kázati a sloužiti mši sv.; ku vyvarování pohoršení neměl se Hus účastniti církevních slavností. Jednání o jeho záležitosti bylo odloženo až do příchodu císaře Zikmunda.“

3. Hus neposlechl, sloužil mši sv., kázal a nauku svého bludu šířil. Proto převezen byl do domu jednoho kanovníka Kostnického a 6. prosince do kláštera dominikánského. Koncem března 1415 byl odveden z Kostnice na hrad Gottlieben, kdež bydlil až do června téhož roku. Pak zaveden do kláštera františkánského a tam zůstal až do své smrti.

4. Že by Husovi ve vězení zle se vedlo, jest nepravdou. Naopak bylo s ním nakládáno velmi mírně. Sám píše z vězení u dominikánů Janovi z Chlumu: „Všichni papežští klerikové a všickni strážci nakládají se mnou velmi mírně.“ (Documenta Magistri Joannis Hus ed. Palacký p. 87.)

Jakmile onemocněl, poslal mu papež svého osobního lékaře. (Tamtéž 252.)

V zajetí psal Hus bohoslovecké traktáty a korespondoval se svými stoupenci. (Hefele: Dějiny koncilů VII., 142, 171, 185.)

5. Proces konal se velmi šetrně. Zbožní

a spravedliví učenci a bohoslovci jej řídili a mnoho svědků bylo vyslýcháno. Dne 7. května 1415 zamítl koncil nauku Viklefovu a obeslal Husa — jeho žáka — ku veřejnému výsledku. Hus popíral. Rovněž tak při druhém výsledku. Třetí a poslední výslech byl u přítomnosti císaře Zikmunda 8. června, jehož výsledek byl Husovi nepříznivý tak, že císař sám požádal koncil, aby proti Husovi zakročil. (Burg. d. c. I. 19.)

6. Koncil předložil Husovi mírné odvolání a dal mu 6 neděl na rozmýšlenou. Hus v odporu setrval. Ještě jedenkrát předložena mu byla 7. června odvolací formule, ale nadarmo. Posléze dne 6. července přiveden k vyslechnutí rozsudku před shromážděné koncilium v katedrále, kdež byla vykonána deposite a degradace, „hlasatele to mnoha zlých, pohoršlivých, revolucionářských a nebezpečných kacířstev.“ (Harduin: Acta conciliorum VIII. 408)

7. O odsouzení píše Oldřich z Reichenenthalu, očitý svědek: „Protože byl knězem posvěceným, oznámeno mu, že má býti degradován a svěcení zbaven. Ihned přistoupili velmistř Mikuláš a arcibiskup milánský, dva kardinálové a dva biskupové a dva světící biskupové a oblékli ho jako kněze a zase ho svlékli, modlíce se a zničili kněžský charakter. On vysmíval se tomu. Když se to stalo, pronesli nad ním rozsudek takto: Jest kacíř a má býti potrestán pro kacířství. Odporučili ho pak světským právům a prosili našeho pana krále a světské právo, a by ho nezabíjeli, ale ve vězení podrželi.“ (Katholik 1898, 187—190.)

8. Z vypravování tohoto očího svědka jest jasno, že koncil nezavinil smrti Husovy, nýbrž že spokojil se s jeho degradací — čemuž se Hus smál — a že koncil žádal světské právo, jemuž Hus vydán býti musil, o milosrdenství. Dle tehdejšího však světského zákona bylo kacířství trestáno smrtí, ba dle práva švábského a saského byli kacíři pálení. („Der Schwabenspiegel oder schwäbisches

Land- und Lehenrechtsbuch“ od Laszberga. Tubinky 1840, 136.)*

9. Císař Zikmund při smrti Husově jednal zcela důsledně dle zákonníka světského a dal Husovi cítiti, jak jednati musí již při třetím výslechu, když řekl: „Kdo neodvolá, musí dle zákona býti upálen.“ (Palacký: Geschichte von Böhmen III. 351.)

Císař, ač koncil žádal za ušetření Husa, žádosti této nevyhověl, protože dle zákona nemohl, ale řekl, dle zápisů Oldřicha z Reichenenthalu falckraběti Ludvíkovi: „Vezměte jej a usmrťte jako kacíře místo nás.“

Falckrabě Ludvík odevzdal Husa starostovi Kostnice se slovy: „Starosto, vezmi jej, od nás obou odsouzeného a spal ho jako kacíře.“ („Katholik“ d. c. 188.)

Starosta Kostnický rozkázal Husa ihned silnou stráží dopravit na popraviště a spáliti; popel Husův hozen jest do Rýna.**)

10. Tak dokončil kacíř, o němž řekl císař Zikmund, že nikdy ještě nevystoupil tak nebezpečný,

*) Dr. Kryštůfek přichází k následujícímu výsledku: „Soudcové zachovali v processu Husově všechny právní formy, nebyli nijak proti němu zaujati: věty z jeho spisů vyňaté byly mu předloženy, aby se o nich vyjádřil, svědectví svědků nepřítomných byla přísahou potvrzena; svědkové přítomni byli vzati pod přísahu; Hus byl mnohokrát vyslýchán: komissari slyšeli jeho odpovědi, slyšeli jeho učení ústně, znali jeho latinské spisy a knihy, znali ony věty ve spojení či kontextu, neboť byly hlavně skoro všechny ze tří latinských spisů vyňaty; byli to mužové učení, měli ku poradě jiné ještě učence a poznali tak dokonale, v čem a pokud Hus od učení církevního odstoupil a bloudí. Hus měl čas i příležitost, aby se zodpovídal a očistil, neboť v čem a pokud od učení církevního odstupuje a bloudí, bylo mu vytčeno“ („Vlast“ XIII. 27.)

**) Dr. Kryštůfek píše: „Husa dal upáliti král římský, který si zde počínal jako ochránce církve a její světské rámě, máje povinnost bludy a bludaře vykořeniti. Římský král nebo císař nemohl nikdy poslati bludaře cizímu králi, v případě Husově králi českému Václavovi, ku potrestání, ale musil jej, máje ho v ruce, sám potrestati; tak znělo tenkrát mezinárodní právo“ („Vlast“ XIII, 113). Sr. též: Václav Oliva: „Inkvisice ve světle pravdy“, Praha 1901 str. 33—36, a též: „Smrt Husova“ („Slova Pravdy“ 1901, 12).

jako on (Höfler: *Fontes rerum austriacarum*. Vídeň 1856—1862. I. 257, 280.) a o němž dí Hergenröther (II. 226): „Smrt ohněm vyžadoval přísný, tehdy platný světský zákon, Hus přivolal si smrt ne pro svou reformátorskou snahu, jež u přemnohých jeho vrstevníků nebyla potrestána, ale dokázaným a na nejvyšší zločinným kacířstvím. Kacířství pouze tragický ten konec Husovi připravilo.“

11. Palacký doznává: „Při hojení uznaných od obojí strany (sněmu totiž a Husa) neduhů v ústrojí církve chtěli onino (biskupové), aby každý úd její pečlivě chráněn a zachován byl, tento (Hus) pokusil se o to, jak se dí: „skoč oko nebo zub“. Ať řekneme to slovy novověkými: sbor počínal sobě... konservativně, Hus radikálně a revolučně. U nepředpojatého soudce nemůže býti ani pochyby, která z obou těchto cest byla by celému křesťanstvu prospěšnější a vitanější... I nelze zapírat, že sbor ničeho neobmeškal, cokoliv naň slušelo, aby vrchu přísnosti vyhnouti se mohl. Usilováno znova dobroty, přísnosti, přemlouváním a hrozbami navěsti Husa, aby vrátil se opět do lůna církve. S přátelskou laskavostí a péčí snažil se především nejmenovaný jeden prelát, jenž nad jiné všude získal sobě Husovu důvěru, aby obrátil ho zase na cestu spasení a odvolání... Opětovné deputace od sboru způsobily konečně že se zdálo, jakoby oni a ne Hus ku prosbám se utíkali“ (III. 116), jakož i že Hus souzen byl dle rukopisu svého a že učil bludům, jako na př. o předurčení v hrubém slova smyslu — tedy. že sněm zcela správně — „trpěl sám pod zákony, někdy pro udržení jednoty církve vynešenými“ (III. 116) a spravedlivě s Husem jednal, jej soudil a odsoudil. Proto zaráží u jinak nestranného dějepisce W. W. Tomka slova: „Způsob jednání s Husem v koncilii Kostnickém byl od začátku až do konce patrně nepřátelský“ (d. c. III. 581), zaráží tím více, že Tomek je katolík, a Palacký, který pravý opak pronáší, evangélik!

δ) Husův průvodní list.

V „otázce Husově“ velikou úlohu hrá průvodní list, daný jemu od císaře Zikmunda. Názor katolický a liberální jeví se tu jako dvě protivy.

1. Průvodní list, jež císař Zikmund dne 18. října 1414 ve Špýru byl vyhotovil, obdržel Hus, jenž dříve z Prahy byl odcestoval, teprve dva dny po příchodu do Kostnice. (Palacký 217.)

2. Slovné znění*) průvodního listu (otištěn von der Hardt: *Concil. Constant. IV. 12.*) podává důkaz, že platil pouze pro cestu z Čech do Kostnice a byl psán k oněm úředníkům císařským a šlechtí-

*) Dr. Kryštůfek píše: „Každý, kdož o ochranném listu Husově píše, má jej uveřejnit v čele své rozpravy, aby čtenáři jej poznali a sami o něm si úsudek učinili: vzhledem na jeho znění nebude potom četných psychologických a filosofických úvah třeba; ukáží se jako strannické, plané a nicotné samy sebou.“ (Vlast XII. 663.) Ochranný onen list zní: „Sigmund, z milosti boží král římský, vždy rozmnožitel říše — všem vůbec a jednomu každému zvláště z knížat církevních a světských, vévod, markrabí, hrabat — a úředníkův kterýchkoli měst, městysů, vesnic a míst — milost královskou a vše dobré (přejeme). Ctihodní a urození, vzácní a věrní míli. Ctihodného Mistra Jana Husa, svaté theologie bakaláře i mistra svobodných umění, listu toho ukazovatele, kterýž právě nyní z království českého se ubírá na sněm obecný, jenž v městě Kostnici konán býti má, a kteréhož jsme v ochranu a záštitu svou a posvátné říše přijali, vám všem vůbec a jednomu každému zvláště z plna srdce doporučujeme, žádáme, abyste jej, když by k vám přibyl, vlně přijali, přivezli jemu prokazovali a ve všem, což by koliv k rychlosti a bezpečnosti jeho cestování na pevné zemi i po vodách směřovalo, ochotnou vůli se mu propůjčiti žádali i povinni byli, jakož také veškeré překážky odstranivše toho dopustili, aby on se svými sluhami, s koňmi, vaky, zavazadly a všemi jinými věcmi svými, jakýmikoli průsmyky, přístavy, mosty, zeměmi, panstvími, okresy, pravomocnostmi, městy, městysy, hrady, vesnicemi a jinými místy vašimi kterýmikoli beze všeho placení nějaké dávkou cestného, mýta, dane a jakéhokoliv jiného poplatku projíti, státi, zůstávati a se navrátiti mohl, jakož abyste také pro něj a jeho lidi, kde by potřeba kázala, o bezpečný průvod se postarati volní a povinni byli, ke cti a z uctivosti královské naší majestátnosti. Dáno ve Špýru 1414, dne 18. října.“ Latinský text jeho uvádí Leufant v *Hist. du Conc. de Const. I. p. 307* a český „Vlast“ d. c. XII. 663.

cům. jichž územím Hus do Kostnice se ubíral a že nebyl psán ku biskupům a koncilu. Byl to tedy vlastně cestovní pas a nic jiného.

3. To prohlásil sám císař Zikmund výslovně, když na konci druhého výslechu řekl, že Hus přišel do Kostnice s průvodním listem a že mu přislíbil umožnit veřejný výslech. Nyní že dostalo se Husovi klidného, veřejného výslechu, a tím že královská přípověď pozbývá platnosti. Podrobili se koncilu, že koncil s ním mírně naloží, bude-li však tvrdošíjně své kacířství obhajovati, že bude on Sigmund první, jenž jej na hranici odsoudí. (Palacký 352.)

4. Proslavený protestantský dějepisec Jindřich Leo píše o odsouzení Husově a porušení královského slova císařem Zikmundem ve „Všeobecných dějinách“ (3. vyd. II. 702) takto: „Obyčejné průvodní listy zabezpečují jistotu pouze proti osobě třetí, a nikdy proti odsuzující sentenci soudu; jsou vlastně, jak říkáme, cestovními pasy; zejména posud zachovalý průvodní list Husův není ničím jiným než cestovním pasem na cestu ku soudu a na cestu k soudu a na cestu zpáteční, ale nikdy bezpečným listem proti rozsudku před soudem... Pak Leo uvádí text listu Husova a se táže: „Může takovýto cestovní pas zakrytí provinění, jichž by se na cestě někdo dopouštěl? Hus však dopouštěl se na cestě, v Kostnici, před koncilem, téhož, čehož dopouštěl se dříve. Chce-li kdo mluvit o porušení svobodného glejtu, prohlašuje tím každou vrchnost za blázna.“

5. Hergenröther dí (II. 226): „O porušení průvodního listu, jenž dle povahy a obsahu zastupoval pouze cestovní pas, a chránil před cizím týráním, nikoliv však před řádným soudem a jeho rozsudkem. nemůže býti ani nejmenší řeči.“

6. O průvodním listě Husově důkladně pojednal dr. Kryštůfek ve „Vlasti“ (1896, 663 nn.) ve článku: „Husův ochranný list (gleit; salvus conductus)“, z něhož vyjímám: „O Husově ochranném listu čili gleitě píší četní a ještě četnější mluví tak, jakoby

Husovi se byla stala veliká křivda, jakoby církev na něm byla spáchala hrozné bezpráví, a jakoby slovu, jemu danému, nebylo se dostálo... Ochranný list jest tolik, jako u nás průvodní list, a měl obyčejné znění onoho času. Zní ku poddaným krále Římského a bral v ochranu Husa, aby bezpečně, rychle a lacině cestovati a beze všeho placení nějakých dávek projíti, státi, zůstávati a se navrátiti mohl. Tento list není psán ku všeobecnému sněmu, ale ku poddaným Zikmundovým: chránil Husa i v Kostnici před násilím, ale nikoli před právomocností sněmu, jehož většina nebyla ani poddanými Zikmundovými. Hus byl podřízen sněmu: 1. jako věřící, 2. jako kněz a 3. jako appellant, který uznával svou appellaci čili svým odvoláním jeho právomocnost. Obyčejný ochranný list nemohl z něho (Husa) udělati samostatnou moc, na roveň sněmu postavenou... Ochranný list Husův platil ve svém znění na cestu do Kostnice a z Kostnice nazpět; jenom tento smysl má slovo „navrátiti“ a žádného jiného. Zikmund radil Husovi, aby před nejvyšším soudcem v Církvi se zodpovídal, ale nikdy nemohl říci, ať tvůj soudce rozhodne jak chce, já jeho hlasu nebudu dbáti. Ochranný list nemohl nikdy vytrhnouti Husa z právomocnosti řádného soudce. Hus požíval zprva v Kostnici úplné svobody a zavinil si vazbu sám svým nezákonným chováním, slouže, jsa suspendovaný kněz, mši sv. a nedbaje varovných slov biskupa Kostnického... Sněm ochraňujícímu listu rozuměl, jak vysvítá z ochranného listu, daného roku 1415 Jeronýmu Pražskému, že chrání proti nezákonné moci, ale ne proti rameni spravedlnosti. Kterak král Zikmund ochrannému listu rozuměl, vysvítá z jeho slov, že slíbil Husovi ještě před odjezdem jeho z Čech jak list a královskou ochranu, tak i veřejné slyšení na sněmě, proto poručil jej pánům z Chlumu a z Dubé... nyní dáno jest Husovi (7. června 1415) veřejné a pokojné slyšení a tím jeho královský slib vyplněn... Hus podě-

k o v a l krátkými slovy králi za ochranu a právo
a nenamítal ničeho proti jeho slovům...
rozuměl zajisté svému ochrannému listu a slibu krá-
lova tak, jak jeho úřední výklad od samého krále
slyšel.“

7. Palacký je téhož názoru. Píše: „Ne to-
brali Čechové Sigmundovi za zlé, že Husa ne-
uchránil před odsouzením a potrestáním jako
kacíře; takového smyslu nenesl v sobě pověstný
jeho průvodčí list, a o zrušení jeho skrze Sigmunda
nedalo se tudíž ani mluvit,“ ale to, že sněm k od-
souzení Husa popuzoval. Podobně soudí Francouz
Leufant*) v „Dějinách koncilu Kostnického“ (str.
307, I.) a jiní.

8. Mnozí uvádí pro porušení průvodního listu

*) Leufant uvádí tyto body: 1. Hus jako poddaný
musil uposlechnouti předvolání před koncil, jež
stalo se od císaře a krále českého a koncilu zároveň. Roz-
sudku koncilu musil se právě proto, že byl předvolán, bez-
podmínečně podrobiti. Proto naprosto není možno,
aby Sigmund zabezpečil mu beztrčnost. 2. Průvodní list platil
na cestu z Prahy do Kostnice, ale netvrdí, že Hus
nesmí býti v Kostnici jat a souzen. List tento proto Husovi
byl vystaven, že Hus měl v Němcích velice mnoho
nepřátel pro vypuzení německých studentů i mistrů z uni-
versity pražské. 3. Hus sám rozuměl listem zaručeno u
bezpečnost pouze na cestu, jak jasno z jeho listu
ku přátelům, než se vydal na cestu, kde dle, že na koncilu
bude mít více nepřátel, než Ježíš v Jerusalemě, prosí přátele,
aby se za něho modlili, a pochybuje, že by se zpět
do vlasti vrátil. 4. Když papež Jan XXIII. Husa do
Kostnice citoval, hrozilo nebezpečí, že Hus se nedo-
stavi, ježto na delší cestě mohl by něco zlého utrpěti. Aby
Hus tímto vmlouvati se nemohl, dán mu na cestu
průvodní list. 5. Čechové nestěžují si, že Sigmund Husa
před odsouzením neuchránil, ale že k odsouzení na-
pomáhal. 6. Hus obdržel předvolání před sněm, aby se
zodpovídal z bludařství, proto dán mu list. On však
v Kostnici svůj blud ještě šířil, proto i *kdyby průvodní
list sliboval mu ochranu i před koncilem, musil býti trestán pro
šíření svého bludu v Kostnici. Na Kostnici průvodní list roz-
hodně se nevztahoval.* 7. Hus chtěl přehnouti z Kostnice,
oč by se byl nikdy nepokusil, kdyby si byl vě-
dom, že list průvodní má ho chrániti i před
rozsudkem koncilu. Byl by se jednoduše na
list odvolal, ale — neprechal!

slova samého Husa, a to v listě jeho zaslaném
do Čech z jara r. 1415. že prý král slíbil mu, že se
bude moci zdráv do Čech navrátiti (ut salvus ad
Bohemiam redirem) a z jiného listu v červnu téhož
roku, kdež se dle: „Takto zajisté mně Sigmund po
Jindřichu Leflovi a jiných vzkázal, řka, že mi po-
třebné slyšení opatří a se o to postará, abych se
zdráv domů navrátiti mohl, pakli se výroku sněmov-
nímu nepodrobím.“ Dobře k tomu dle Palacký:
„Těžko věřiti, že Sigmund opravdu těchto
slov užíval; stalo-li se přece, bylo na tak neroz-
vážlivé řeči tím méně spoléhati, čím více přesaho-
valy nejen právo, ale i moc jeho“, a Dr. Kryštů-
fek: „Tento slib se nikdy nestal, neboť
1. pánové Jan z Chlumu a Václav z Dubé nikdy
na tento slib se neodvolávají a ničeho o něm
nevědí, 2. Hus, stoje před Sigmundem a sněmem,
na tento slib se neodvolává, a 3. česká a mo-
ravská šlechta o tomto slibu nic neví, a
byla by jinak psala králi i sněmu (v listu, který za-
slala králi v únoru 1415 a sněmu v květnu téhož
roku), kdyby onen slib byl existoval. Buď Hus,
vida nastávati smrt, tento slib si vymyslel, anebo
poslové královi o své újmě jakási zdvořilá,
obojetná slova k Husovi pronesli...“ (d. c. 670)

e) „Slibu kacíři daného plniti netřeba.“

Z doby církevního processu Husova v Kostnici
datuje se později často opakovaná obžaloba jakoby
katolická církev tehdy byla za souhlasu krále Sig-
munda pronesla zásadu, že slibu kacíři daného splniti
netřeba. I dosti vážní dějepisci, jako sám Denis,
i v nejnovější době odvažují se totéž se vši oprav-
divostí tvrditi.

1. Domněnka o tom, že kacíři netřeba ve
slovu státi, poprvé objevuje se u Gieselera
(„Dějiny církevní“ II⁴ 417), a to na základě dvou
dokladů. Při hlubší zkoušce těchto dokladů objeví
se právě opak. Prvním dokladem jest ustanov-
ení koncilu, v němž se prohlašuje, že ani císař,

ani král nemůže někoho osvoboditi od církevního soudu vyhotovením průvodního listu (glejtu), že však kníže, který někomu přislíbil ochranu a bezpečnost, jest povinen vše konati, co může, aby slovu svému dostál a že má konati to, co vykonati smí bez omezení cizích — zde církevních — práv. Teprve tehdy, konal-li vše, co mohl, že může býti zbaven své povinnosti.

Slovné znění dekretu (u Hardt d. c. 521) absolutně vylučuje jakýkoliv jiný výklad; neobsahuje tedy nikterak nauku, že „kacíři v slovu státi se nemá“, nýbrž opak toho. (Knie: „Geschichtlicher Wahrheitsspiegel“ 87–90.)

2. Gieseler dochází ku výsledku svému tím, že dekret koncilu umlčuje O tom napsaly již roku 1839 „Historicko-politické listy“ (IV. 422 n.): „Pan Gieseler, aby tato pomluva ihned na první pohled každému čtenáři nepadla do očí, použil sice neohrabaného, ale pohodlného uměleckého kousku, že kánon zamlčel a rozhodná slova konečná vynechal.“

3. Druhý doklad však naprosto není dekretem koncilu! (Hardt d. c. 521.) Obyčejné podpisy chybí a vnější i vnitřní důvody dokazují jeho nepravdivost; ba i v nejstarších aktech koncilu se nenachází Nepochopitelně, proč Gieseler i tohoto nezaručeného dekretu uvádí — když u prvního, pravého dekretu rozhodná slova vynechal (Dr. Burg d. c. 17). Vždyť oba doklady si odporují!

4. V „Historicko-politických listech“ (1839, IV. 422 n.) podroben jest i tento druhý nezaručený dekret důkladné kritice a na konci se dí: „Může-li za takovýchto zkušeností něco s jistotou se tvrditi, pak jest to to, že tento dekret naprosto nepochází od koncilu Kostnického.“ Gieseler tedy na doklad svého tvrzení uvádí dvě místa, z nichž jedno jest umlčeno a druhé zfalšováno.

5. Hergenröther píše: „Pouze s největším bezprávím připisuje se koncilu Kostnickému věta, že „kacíři netřeba ve slovu dostáti“ (II. 226); nena-

chází se v žádném approbovaném dekretu; jest tedy domněnka tato nejapnou dějinnou lží.“

6. Dr. Kryštůfek poznamenává: „Církev jako strážce víry podává všem učení Kristovo a rozsuzuje neomylně, čemu Kristus učil, co s jeho učením se srovnává, a co mu odporuje, čili co jest bludem. Konečný výrok o tom, závazný pro všechny věřící, pronesený papežem s kathedry nebo všeobecným sněmem, jest článkem víry, který každého katolíka, pokud chce zůstat v církvi, zavazuje. Tato pravomocnost byla od církve vždycky vykonávána, a nesmí od nikoho býti zkracována a kalena. Církev zavrhovala bludy a bludaře bez ohledu na národnost a postavení osoby, ať to byl císař, král, kníže, patriarcha, biskup, kněz, řeholník, laik, bohatý a mocný, nebo chudý a nepatrný, ať to byl kdokoli. Tato pravomocnost vykonával také sněm Kostnický a hájil si ji. Však nikdy neprohlásil, že není třeba státi v slově danému kacíři; naopak sněm pravil, že jest dostáti slovu danému kacíři, však pravomocnost církve tím trpěti nesmí, „bez ohledu na ochranné listy císaře nebo králů má církevní soudce právo vyšetřovati blud a bludaře a trestati jej i v tom případě, kdyby podezřelý z bludu jenom v důvěře ve svůj ochranný list ke sněmu se dostavil, však kdo list ochranný vydal, musí všechno učiniti, co na něm jest,“ t. j. co v jeho pravomocnosti leží“ („Vlast“ 1896, 664).

7. Palacký při processu Husově v Kostnici, když byl uvedl, že král Sigmund na naléhání českých pánů chtěl Husa na svobodu propustiti, a když sněm nesvolil, že král koncem prosince 1414 z Kostnice odejel, podává zprávu, že za Sigmundem poslána jest deputace „oznámiti jemu, že sbor rozejde se na místě, bude-li král překážeti zákonné činnosti jeho“, a připojuje: „Odpovídání za tak velikou změnu nechtěl Sigmund bráti na svědomí své; jemu Hus za to nestál, aby proň měla zničena býti naděje celého křesťanstva o ujednocení a opravu církve; i těšil se autoritou církve u větším nežli kdy počtu

shromážděné, ona ho učila a později také zápisem ubezpečila, že, poněvadž dle božského i lidského práva žádný na újmu katolické víry učiněný slib neměl platnosti, on také nebyl zavázán držeti slovo kacíři dané“ (d. c. III. 100). V poznámce dovolává se Palacký Hardt IV. 521, dekretu totiž ze dne 23. září 1415. Avšak dekret tento, jak nahoře Kryštůfek jej cituje od slov „bez ohledu“ až „co na něm jest“, a jak sub 1. jsem uvedl, má smysl docela jiný, než, jak ze slov Palackého vyčísti možno, že by totiž církev byla prohlásila zásadu všeobecnou, že slovu kacíře dostáti netřeba.*)

8. Že heslo, jakoby církev na sněmu Kostnickém ve při Husově byla stanovila všeobecně zásadu, že slovu kacíři danému dostáti netřeba, jest nesprávně, dokazuje i protestantská „Realencyklopädie für Theologie und Kirche“ (3. vydání), jež, ač obsahuje výtečné články o Husovi z pera Loserthova, o zásadě této naprosto mlčí; alespoň po bedlivém pátrání jsem nikde se s ní neshledal! V době novější méně veřejnost naše obírá se frází touto, ba zdá se, že ze života veřejného pomalu mizí, až zmizí nadobro. A není možno ani jinak, zvláště od té doby, co Hefele („Dějiny koncilů“ VII, 227) nezvratně dokázal, že církev na sněmu Kostnickém dle starých tradic a dle staré nauky církevní právě opak této fráze prohlásila za nauku svou.

*) Hlavníka píše: Kánon, jehož se dovolávají protivníci, i sám Palacký, jest rozhodně podvržený. Neboť nemůže si člověk nikterak urovnati na mysli, aby sněm o jedné a téže věci byl učinil dvě výnosy, které si navzájem naprosto odporují. Domnělý kánon tento jest obsažen jen v jediném kodexu vídeňském, kde nalezl jej v XVII. stol. v. d. Hardt, protestant. Nemá však ani obyčejných závěrkův ani podpisův a po tři sta let byl neznám, takže ani v rozpravě husitův se sněmem basilejským neděje se o něm zmínky, což by se zajisté stalo, kdyby sněm kostnický se byl na něm usnesl. Pročež Dr. Hefele (Conc. Gesch. VII. 227.) právem soudí, že kánon tento jest pouhé schema čili návrh, který podán byl od některého člena sboru, ale nedošel schválení, ba místo něho přijat byl dekret výše zmíněný, smyslu právě opačného (d. c. 188).

Pravda sice pomalu, ale přece stále razí si cestu v před . . .

ζ) Následky reformace Husovy.

Kristus Pán v evangeliu nejlépe naznačil cestu, jak by člověk na veškerá zřízení lidská nazíratí měl, slovy: „Po ovoci poznáte je“ — a „Zdali pak sbírají s trní a bodláčí hrozny?“ Zásada tato jest všeobecně platná, protože jest s nebes. Platí tedy také i o reformaci české.

1. Ovoce Husovy reformace bylo všeobecné poklesnutí a všeobecná zkáza. Nejlépe snad shrnul vše dějepisec Palacký, jenž, jak již připomenuto, napsal: „Dějiny české po smrti krále Václava berou do sebe povahu i tvárnost neočekávanou a význam netušený. Ocítujeme se náhle v době, kde pod heslem náboženství a víry rozhostily se nešlechtnosti a hříchy, kde utuchla mezi lidmi láska, povzbuzeny náruživostí a vzteky, zaplašen pořádek, spáchano hrůz a ohavností bez počtu, vyvolány boje a války neslýchané, povražděno lidu na statisíce, pobořeny hrady, vyvrácena města, popáleny vesnice, popleněny celé krajiny a obráceny v pustoty. Fanatismus nábožný protrhal všechny společenské svazky, vyvrátil starodávné základy státu, zničil utěšené květy nauk a krásoumy, zdivočil mysl a zmařil blahobyť obyvatelstva na dlouhý čas. Kdo pojme a obsáhne myslí, kdo popíše všechny zločiny a neřesti, všechny pychy a ukrutnosti, všechna utrpení, bolesti a křiky, pláče a úpění, v palácích a i v chatrčích té doby?“ (III 156.)

2. Helfert píše: „Celou zemí počal lomcovati nesmír a spor, všechny vrstvy dělilo strannictví, a úkaz nejsmutnější, vyskytující se vždy v dobách různých náboženských a občanských až příliš záhy se dostavil. Města i dědiny, kdež posud panovala svornost, učiněny jsou příbytkem svárů; život rodinný rozvrácen hlubokou

roztržkou, syn stál proti otci, bratr proti bratru v od-
cizení sotva tajeném, ať nedím ve veřejném odporu;
svazkové dlouholetého přátelství rozvá-
záni jsou; trpká nastoupila nepřízeň. Zmatek
na všech stranách doma a v radě, v obci a kostele“
(d. c. 244).

3. Nemravnost se vzmáhala. Hussám
píše z Kostnice k Plzeňským: „Kamž se děje dobrá
pověst vaše? Dřív jste město své řádně spravovali,
slovo boží milovali, kuběny a rufiany jste ven pu-
dili, kostky jste stavili. Ale nyní! Již frejnosti, již
hry, již jiné nešlechtnosti vyrazivše z vás slovo
boží ve vás se nevrátily“ (Helfert 249).

4. Věda poklesla a všecka její odvětví
hynula, vždyť známo, že „inter arma silent musae“,
t. j. za bojů, sporů a hádek nedaří se vědě. Pa-
lacký píše: „Duch pokroku a iniciativy vůbec za-
krsl v duchovním osamocení podobojích... Ale
strana Římu poslušná, zachovavši se v duchovním
spojení a ve vzájemnosti s ostatním světem kře-
stanským, účastnila se pokroku tohoto, ač nenáhlém,
nicméně skutečném. Studia humanistická, jichž se
přece katolíci tak horlivě ujímali, uměna tiskařská
a veliké podniky zámořské oživovaly a šířily obor
myšlenek časových, z čehož ale podobojí vy-
lučovali se téměř z úmysla. Proto činnost myslí
a s ní spojená iniciativa, jakkoliv nevalná, jevila se
vždy více u straně římské, kdežto u strany pod-
obojí, při panující nesvobodě a obmezenosti myslné,
pod vládou autority ještě přísnější, zmáhala se
duchovní lenost a kráčelo se do bar-
barství nazpět; kališnický rigorismus stavěl
myslnému vzletu a rozhledu ještě větší překážky,
nežli sama církev římská (sic!); celý obor myslný
(v době kališnické) byl již jakoby zjalověl v ná-
rodu, ač náruživostí při tom neubývalo nikoli.“ (D.
c. d. V. č. 1. kn. XVI, čl. 3.) A na jiném místě:
„Není se čemu diviti, že i básnické umění zakrsalo
a zahynulo dokonce v nekonečných těch hádkách
o víru; opravdu není v celé historii literatury české
doby jalovější.“ (D. c. IV. č. 1. kn. XIV., čl. 7)

Znamení znetel české literatury Josef Ji-
reček dí: „Husitskými boji podlomil se krásný
květ vzdělanosti, Karlem IV. štípený. Spisovatelé,
kteří před početím, ano ještě i po skončení bojův
těch působili, byli vzdělanci dob předchozích...
Když vymřelo pokolení, za dob krále Václava IV.
na školách českých vyučené, tu i v literatuře
nastoupilo žalostné ochabení“ („Antho-
logie z literatury české“ II. str. IV).

O Husovi samém pak se vyjadřuje: „Nelze za-
mlčeti, že náboženské snahy Husovy literaturu naši,
která zvláště od doby Karla IV. v tak utěšené a
mnohoslibné rozmanitosti vzkvétati počala, uvedly
v suchopárnou jednostrannost, ježto se volnému a
zdárnému rozvoji nauk a krásného umění
velice stala záhubnou“ (d. c. 4—5).

5. Roku 1420 stanovili Táboři 14 článkův, z nichž
článek druhý dí: „Každý člověk tím, že studuje
svobodná umění a stupně v nich přijímá, jest
marný a zpohanštělý a hřeší proti evangeliu Pána
našeho Ježíše Krista.“ Utrakvista a professor při
univerzitě pražské z té doby Vavřinec z Bře-
zové napsal o těchto člancích: „Ze článků svrchu
řečených vůbec, léta P. 1420 pohoršlivě a na po-
tupu celého království urputně prohlášených, po-
vstala v lidu i duchovenstvu, kteří se pro obranu zá-
kona božího dobře sjednotili, nová i náramná sváda a
roztržka“ (Hlavinka: „Bludy a lži v dějinách“ 312).

6. Jiné následky byly: nedůvěra k ducho-
venstvu, zášť proti kněžím a mnichům,
vytloukání a vybíjení kostelů, klá-
šterů, far, rozbíjení drahocenných pa-
mátek, ničení vyučování, škol atd. To
byly bezprostřední důsledky, jež ihned objevily se
po smrti Husově. Za nimi přišla celá spousta
jiných, jež konečně národ přivedla na pokraj zá-
huby. Již tyto věci mohly mnohým v počátcích „hu-
sitského rozmachu“ otevřítí oči, aby ušetřili národ
bouří a pohrom nastávajících,* ale Prozřetel-

*) Proto vším právem táže se „starý vlastenec“: „Co
dále se v Čechách po smrti Husově? Vyplnilo se

ností bylo určeno, by Čechy vyčerpaly „kalich“ svého utrpení až na dno, bylo určeno, aby po zhoubách neblahých a rozervání koruny sv. Václava — jak o tom něco doleji důkladněji pojednám — poznali svou bídu a s pokorou vraceli se k matce své — katolické církvi, kterou neprávem opustili a za dobrodiní mnohá neláskou zaspali . . .

7) Stručné dějiny husitismu.

Dějiny husitismu, a to objektivní dějiny při všech důkladných pracích historických, jako na př. Palackého, Tomka, Wintra, Lenze a j. posud neexistují, a myslím, že hned tak brzy vydány nebudou, jednoduše z té příčiny, že původní prameny, osvětlující nám jak vznik, tak průběh husitismu v prvních jeho dobách, zašly rukou Husitů samých. Proto nezbývají než zprávy kusé, které ještě u nás namnoze falešným citem husitským, anebo snahou, vše husitské prohlásiti za špatné, se přibarvují a strannicky vykládají. Názor o husitismu zahrnul bych v následující soud: Husitismus, pokud nevybočil z mezí katolické dogmatiky a pokud ideí jeho nezmocnila se, ne sice upřímně, ale ze ziskúsobeckých, vojenská soldateska, nebyl v základě špatným, národu českému nebezpečným, ale vzpruhou ne k novému, toliko k ušlechtilejšímu životu. Škoda, že, jako všecka hnutí proti stávajícím řádům, husitismus záhy vybočil v koleje nepravé, jež pak v důsledcích národ ohromily, vysílily, roz-

prání otce vlasti, aby stala se Praha středem Evropy? Zůstali jsme národem velikým a ctěným? Zavedena byla čeština jako spisovná řeč Slovanů? Stal se národ náš šťastnějším, mravnějším, ve vědách a umění pokročilejším? Máš-li — jako že máš — duši šlechtnou, popať na ty spousty, na ty plameny, jež hubily potom po téměř dvacet let ubohou naši vlasti!“ („Učte se z dějin“ 18.)

dvojily a na pokraj úplné záhuby přivedly.

1. „Listem do Kostnice, k němuž nad půl páta sta pánův a zemanů českých pečeti přivěsili, listem protestujícím a prudce psaným dne 2 září léta 1415 stalo se rozhodné odtržení valné většiny národa českého od církve římské. Stavové v listě tom upřeli sboru kostnickému právo k odsouzení mistra Jana Husi, vyčetli, že usmrcení jeho, nevinného, událo se na žaloby falešných, nezbedných jeho nepřátel a zrádců a na zlou pověst i zmazení českého národa, prohlásili sebe za pravověrné a ty, kdo naříkají království a markrabství kacífstvím, za lháře a zlosyny, oznámili, že až do krve budou hájiti svých kazatelův, a svolovali se uznávati autoritu biskupskou nebo papežovu, jen pokud shoduje se s biblí, se zákonem Božím. Několik dní po odeslání dotčeného listu ohlásili stavové na sněmě svobodné kázání slova Božího, slíbili držeti se pražského učení ve věcech duchovních a vyhrozili, že klatbám církevním se budou společně brániti. Těmi skutky začíná se v zemích českých kus dějin světových. Nejprv Hus a teď většina národa vzepřeli se autoritě církevní kteráž rozvojem středověkým uvykla chtěti naprostou poslušnost bez zkoumání pravdy. Proti tomu Hus se vzepřel a platil svůj odpor smrtí. Čechové teď postavili se na jeho stanoviště, proto nebylo smíru mezi nimi a římskou autoritou.“ (Dr. Winter d. c. 3.) To je počátek vlastních dějin husitismu; vše předcházející bylo pouhou přípravou půdy. Následovalo pronásledování a ubíjení katolických kněží. „Kazatelům (katol.) drsně a směle odpíráno v kostelích, ba mnozí opustivše kostely shromažďovali se v polích ke schůzím znamenitým. Na neposlušné a bouřlivé Čechy vyhlášena křížová vojna.“ (Týž d. c. 4.)

2. „Papežové na obranu popírané všemohoucnosti (lépe: autority!) své chopili se obyčejných potlačovacích prostředků: hlásali výpravu křížovou. Vykonavatele svého rozsudku našli v Sigmundovi,

kteréhož odbojníci (Čechové) nechtěli uznati za krále, a vojáky v Němcích, kteříž ode dávna zápasili se Slovany o kotlinu nad horním Labem... Ku prospěchu byly Čechům rozbroje jich nepřátel, hluboké nadšení náboženské a národné, snadné postavení obranné. Jak v dějinách často se stává, revolucí byli vzbuzeni v zemi výteční vůdcové vojenští. Zástupy německých křižáků byly všude rozptýleny od vojáků tábořských. Čechové, upevnivše panství své v zemi, se své strany dali se na útok a po několik let vojína Prokopa Holého puštošice probíhali největší částí Německa, aniž říše mohla zmužiti se, aby odrazila jejich vpády. Přes tato neslýchaná vítězství dvacetiletý zápas naplnil českou zemi bídou a ssutinami; i vítězství vlastní ji vysilovala. Všecky svazky společenské byly rozpoutány; nebylo vlády, ani obchodu, ani průmyslu; rolnictví zahubeno, pole opuštěna. Národ, nabaživ se slávy a boje, toužil po klidu a míru. Ke hmotným útrapám družil se rozvrat mravní... (Denis: Konec samostatnosti české 6)

3. Mezi Husity již od prvopočátku tvořily se různé strany a sekty, z nichž nejsilnějšími byli Táboři, v jejichž nauce možno znamenati první stopy protestantismu, a tedy první zárodky ku vyhlazení husitismu vůbec. „Hus a stoupenci jeho mimo bibli přece vážili si starých doktorů. Strany nové, jež shrnuly se naposled pod jméno Táborů, neuznaly nic za pravdu, než co v bibli psáno zřetelně. Církevní doktoři jim byli „kalení doškové“ (Winter d. c. 8). „Menšíny, nescoucí se za odstíny buď mírnějšími, buď prudšími, odštěpovaly se nebo byly od Táborů samých vylučovány a potírány nemilosrdně. Z mírných Táborů povědomi jsou oni, s nimiž držel Žižka. Po jeho smrti dali si jméno Sirotkův... Mezi Tábořské prudší strany původce byl Houska neboli Loquis... Přívrženci jeho to byli, kteří začali hostie

nohama šlapati. Sám Žižka nazval výtržníky ty Pikarty... Přijavše bludy Adamiťů, kteří byli v Čechách dávno před hnutím husitským, zničeni jsou násilně... Po většině země byli rozšířeni mírní Husité, kteří se s Tábořské spojovali jen vojensky na odraz nepřátelských vpádů křižáckých a Zikmundových. Jináče byli pospolu v svárech a hádkách neustálých“ (Týž d. c. 15.) Byly pak sekty husitské hlavně tyto: Husité mírní (též Pražané, pod obojí, kališníci, utrakvisté), Táboři, Pikharti, Sirotci, Orebíté, nazvaní tak dle hory Oreb u Třebechovic v Královéhradecku, kde scházeli se za vedení kněze Ambrože z Králové Hradce ku bohoslužbám, a smýšlení mírně tábořského a Adamité.

4. Strany husitské, hlavně Pražanů a Táborů, v květnu 1420 usnesly se společně na čtyřech artikulech, jež zavázaly se svorně, jak proti Zikmundovi, tak proti katolíkům hájiti. Artikule ty zní: „Všem vůbec a každému křesťanu zvláště buď to vědomo i oznámeno, že obec česká a v naději Boží věrní křesťané stojí a s Boží pomocí státi míni vším svým statkem i životem i smrtí, jakž nejdéle budou moci, proti každému jim v tom odpornému, nic o jiné se neposazující a vydávající, než o tyto kusy čtyry křesťanské a v novém zákoně přikázané od Pána Jezu Krista. Nejprvé, aby slovo Boží po království českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno. Druhé, aby velebná svátost těla a krve Boží pod oběma způsobama chleba i vína všem věrným křesťanům, jimž hřích smrtelný nepřekáží, svobodně byla dávána. Třetí, že mnozí kněží a mniši světským právem panují nad velikým zbožím tělesným, proti přikázání Kristovu a na překazu svému úřadu kněžskému a k veliké škodě pánům stavu světského; aby takovým kněžím to neřádne panování odjato a staveno bylo, a aby podle evangelium nám příkladně živi byli a navedeni byli k stavu Kristovu a apoštolskému. Čtvrté, aby všickni hříchové smrtelní a zvláště zjevní a jiní ne-

řá d o v é z á k o n u B o ž í m u o d p o r n í, ř a d e m a r o z u m n ě o d t ě c h, j e n ž ů r a d k t o m u m a j í, v k a ž d ě m s t a v u b y l i s t a v o v á n í a k a ž e n í a z l á i k ř í v á p o v ě s t o t ě t o z e m í a b y v y č i s t ě n a b y l a a t a k a b y s e o b e c n ě d o b ř ě d á l o k r á l o v s t v í a j a z y k u č e s k ě m u“ (P a l a c k ý d. c. I I I. 215).

5. P o p ě t i k ř i ž á c k ý c h v ý p r a v á c h (r o k u 1420, 1421, 1422, 1427 a 1431) n a b y l o s e v š e o b e c n ě h o p ř e s v ě d ě n í, ž e Č e c h y m e č e m p o k o ř i t i n e l z e, p r o t o p o m ý š l e n o, k t e r a k b y z p ů s o b e m m í r n ě j š í m d o l ů n a c í r k v e n á r o d č e s k ý z p ě t u v e d e n b y l. S n a h a t a t o o b j e v i l a s e t í m n u t n ě j š í, k d y ž r o k u 1421 i s á m a r c i b i s k u p p r a ž s k ý K u n r á t p ř e š e l k H u s i t ů m, o d p a d n u v o d k a t o l i c k é C í r k v e, a H u s i t é z ř í d i l i s i k o n s i s t o ř „p o d o b o j í“. O d p o č á t k u k r i s e r e v o l u c n í n e s m í ř i t e l n ě r o z b r o j e r o z r ý v a l y z e m í č e s k o u a o b č a s p r o p u k a l y v k r v a v ě b o j e. M n o z í z t ě c h, k d o ž p o s t a v i l i s e p r o t i Ř í m u, d á v n o d ě s i l i s e p r u d k o s t i a v ý s t ř e d n o s t i r a d i k á l ů. S h l e d i s k a n á b o ž e n s k ě h o u t r a q u i s t é n a p r o t i T á b o r ů m s k o r o v e v š e c h k u s e c h z a c h o v á v a l i u č e n í v í r y, ú s t r o j í a o b ř a d y c í r k v e k a t o l i c k é, p ř e j í c e s i o p ě t n ě h o s m í r u s Ř í m e m, k t e r ý b y j e d i n ý v p á d u p o d v r a t n ý c h t h e o r i í p o s t a v i l n e p ř e k r o č i t e l n o u h r a d b u. S h l e d i s k a p o l i t i c k ě h o p á n í s n e v o l í s n á š e l i v l á d u v o j e n s k é d e m o k r a c i e, p o d e z í r á j í c e j e j í z á m ě r y v e l i k é a z h o u b n é. R a d o s t n ě u v í t a l i p o v s t á n í, j í m ž d o u f a l i z a h u b i t i m ě š t a n s t v o, u c h v á t i t i s t a t k y d u c h o v n í a o s l a b i t i m o c k r á l o v s k o u; k d y ž s n a h a j e j i c h b y l a u k o j e n a, m y s l i l i j e n, a b y v í t ě z s t v í j e j i c h b y l o s l a v n ě u z n á n o. Z m a t e n í v e s v ě v í ř e, o h r o ž e n í v e s v ě m p r o s p ě c h u, v e s v ě m y s l i z n e p o k o j e n í z á m ě r y a p o k u s y s t r a n v ý s t ř e d n í c h v š i c k n i, k d o z v y k e m, n e s m ě l o s t í, v y p o č í t a v o s t í n e b o p ř e s v ě d ě n í m p ř i d r ž o v a l i s e m i n u l o s t i . . . b l í ž i l i s e k C í r k v i s p o c í t e m v e l m i p r a v d i v ý m. Ž e s h o d a s Ř í m e m j e n e j l e p š í z á r u k o u p r o t i n e b e z p e č e n s t v í. V t ý ž č a s C í r k e v z o u f a l a n a d š t ě s t í m s v ý m: o s l a b e n a z l o ř á d y, z m í t á n a v e l i k ý m ú s í l í m o v n í t ř n í o p r a v u, p o k o ř i l a s e, o d v o l a l a k l a t b y s v ě a p o p r v ě s v o l i l a k j e d n á n í

s o d b o j n í k y“ (D e n i s d. c. 6). V š e t e d y n a s v ě d ě o v a l o t o m u, a b y n a s t a l v z á j e m n ý m í r a p o k o j.

6. R o k u 1431 s v o l á n j e s t c í r k e v n í s n ě m d o B a s i l e j e, a b y k o n e č n ě z j e d n a l j e d n o t u v e v í ř e, z v l á š t ě s Č e c h y, a b y p r o v e d l ž á d o u c í a n u t n ě o p r a v y v k á z n i a s p r á v ě c í r k e v n í a a b y z j e d n a l t a k p o k o j m e z i n á r o d y k ř e s t a n s k ý m i. S n ě m u p ř e d s e d a l z a n e m o c n ě h o p a p e ž e E u g e n a I V. k a r d i n á l C e s a r i n i. N a s n ě m p o z v á n í j s o u i Č e c h o v é, k t e ř í m ě l i p o d e l š í m j e d n á n í v C h e b u. h l a v n ě m e z i P r a ž a n y a T á b o r y, „z a r u č e n é ú p l n ě s l y š e n í a p o j i š t ě n o u c e l o u b e z p e č n o s t ž í v o t a“. P o d e l š í d o b ě a v y s í l á n í n a v z á j e m p o s l ů p a p e ž s k ý c h d o Č e c h a p o s l ů č e s k ý c h k e s n ě m u b a s i l e j s k ě m u p o v o l i l k o n e č n ě s n ě m Č e c h ů m č t y r y a r t i k u l e p r a ž s k é č l i k o m p a k t á t a, a l e n á s l e d u j í c í h o z n ě n í: „1. P ř í j í m á n í p o d o b o j í z p ů s o b o u s e Č e c h ů m a M o r a v a n ů m s i c e p o v o l u j e, a v š a k s p o l u v ě ř i t i d l u ž n o, ž e p o d z p ů s o b o u c h l e b a n e t o l i k o T ě l o a p o d z p ů s o b o u v í n a n e t o l i k o K r e v P á n ě j e s t o b s a ž e n a, n ý b ř ž, ž e p o d k a ž d o u z p ů s o b o u j e s t c e l i s t v ý K r i s t u s p ř í t o m e n. 2. S v o b o d n ě h l á s á n í s l o v a B o ž í h o s e p o d d o z o r s t v í m b i s k u p o v ý m d o v o l u j e v š e m k n ě ž í m o d n ě h o p o s l a n ý m. 3. H ř í c h y s m r t e l n ě b u d t e ž s t a v o v á n y a t r e s t á n y s k r z e t y, n a k t e r ě ž t o s l u š í, t. j. s k r z e ú ř a d y d u c h o v n í a s v ě t s k é, z n i c h ž t o p r v n í s t a v u j í a t r e s t á j í h ř í c h y d u c h o v n í c h, t i t o p o s l e d n ě j š í v š a k h ř í c h y s v ě t s k ý c h, v ž d y p ř í t o m p r á v a a s p r a v e d n o s t i š e t ř í c e. 4. C o d o s v ě t s k ě h o p a n o v á n í d u c h o v n í c h n a d č a s n ý m z b o ž í m v ý ř k n u t o, ž e j a k o k n ě ž í j e d n o t l i v í, t a k i c h r á m o v é m o h o u m í t i s t a t k y s v ě t s k é z d ě d ě n é, a n e b j i n a k s p r a v e d l i v ě n a b y t é; ž e v š a k d u c h o v n í l i d é, j s o u c e v l a d a ř í z b o ž í c í r k e v n í h o, j í m v ě r n ě p o d l e n a ř í z e n í s v a t ý c h o t c ů v l á d n o u t i m a j í.“ (B o r o v ý d. c. 253.) T a t o k o m p a k t á t a b y l a o d Č e c h ů p ř í j a t a n a s n ě m u v J i h l a v i d n e 5. č e r v e n c e 1436. S á m p a p e ž E u g e n I V. d l e n ě k t e r ý c h u z n a l j e j i c h p l a t n o s t. *) P a l a c k ý o t o m p í š e: „J a k o ž j i ž d n e 11. b ř e z n a

*) D e n i s t o m u o d p í r á s l o v y: „P a p e ž o v é n i k d y n e s t v r d i l i ú ř e d n ě k o m p a k t á t. E u g e n i u s I V. i v d o b ě, k d y, o b á v a j e s e k o n c i l i a, p r á l s i s m í r u s Č e c h y, p ř e s t á v a l j e n

1436 bullou k Čechům vůbec danou schválil byl (papež) jejich s ostatním křesťanstvem narovnáni, tak při novém rušení sboru dne 18. září doložil výslovně, že jen pro věci české a zejména pro jednání o přijímání pod obojí způsobou svoloval k tomu, aby sbor trval v Basileji ještě třicet dní, a osvědčoval spolu, budou-li Čechové o tu věc chtítí dále přijítí do Ferrary, že tam laskavě přijati budou. Následuje z toho, že platnost kompaktát Jihlavských, či jak obyčejně se jmenují, Basilejských, musela býti nepochybná i u těch lidí, kteří, hájíce autority papežské, dekretům Basilejským rádi všelikou platnost vůbec popírali“ (d. c. III. 583). Jiní praví, že kompaktáta papežem úředně schválena nebyla. Sigmund uznal kompaktáta majestátem ze dne 20. července 1436, v němž se zavázal utraquisty ve všem chrániti, pražskou universitu, jež zatím hluboce poklesla, dle možnosti povznésti, žádného cizince v úřad neuváděti a všeobecné odpuštění uděliti. Po té dne 14. srpna uznán za krále Českého a 23. srpna slavnostně do Prahy vešel.

na všeobecných prohlášeních, i hleděl ukázati, že v očích jeho ústupky otců basilejských nemají žádné ceny diplomatické. Nástupcové jeho trvali na týchž výhodách. Palacký připouští, že kompaktáta byla stvrzena od Eugena IV., oba důvody, kteréž uvádí, zdají se mně dokazovati opak. List papežův ode dne 11. března 1436 není úřední potvrzení, než neurčité osvědčení přízně. Slova bully ode dne 18. září 1437 jsou ještě významnější, dokazující jasně, že Eugenius IV. otázku pokládal vždy za otevřenou, a nikoli za rozhodnutou.“ (d. c. 9) Téhož náhledu je i nejnovější dílo: „Protestantismus koncem XIX. stol.“, kdež se dí: „Basilejská kompaktáta a povolení jich o přijímání kalicha od laiků (1433) nebyly Římem nikdy uznány a husitismus, když se byl vzdal evangelického radikalismu Táborův, rychle seschl v mumii utraquistické státní církve. Než kalich laický byl a zůstal přece navždy zřejmým protestem proti Římu“ (str. 10). Dle mého názoru pravdou jest: Koncil basilejský při vyjednávání s Čechy přistoupil na požadavek jich, by i laikům kalich podávali se směl. Papežové proti tomu sice neprotestovali, ale také nikdy toho neschválili. Nejlepším důkazem toho je stálé vyjednávání o *úřední schválení kompaktát*. Národ tedy a jeho vůdci repraesentanti sami dobře věděli, že kompaktáta schválena Apoštolskou Stolicí nejsou a nebyla!

7. K urychlení smíření se Čechů s Církví katolickou v kompaktátech přispělo nemálo i to, že Táboři a Sirotci, kteří nechtěli o tomto smíru ani slyšeti, poraženi jsou od spojených katolíků a Pražanů 30. května 1434 v bitvě u Lipan. Tím moc jejich zlomena a význam se slaben. Sirotci připojili se ke kališníkům a Táboři nadobro vyhnuli r. 1459 smrtí prvního a posledního jich biskupa Mikuláše („Biskupce“).

8. Tenť nepatrný výsledek husitské reformace! V prvním nadšení husitské strany, což měly veliké úmysly, a ze všeho zbylo jen přijímání kalicha a pak to, že se města a šlechta zabaveným jměním církevním obohatila... A co zbylo ze vzdoru, Římu druhdy tak prudce ohlašovaného? Kališníci dosti ochotně — vidouce nezbytí — vyplňovali se jali některé podmínky, pod kterýmiž kompaktáta jim byla propuštěna: snažili se totiž v řádech srovnati se s obyčejí katolickými, dávali do chrámu obrazy a sochy zase, vodu žehnali, popel, jehnědy, hromnice, oheň v Bílou sobotu a mazance na Velikou noc a jiné starobylé zvyklosti Církve obnovovali. Jen trvali pevně na čtení epištoly a evangelia mateřským jazykem, na přijímání dětí...“ (Winter d. c. 19.) A nemohlo ani býti jinak, protože vše nutilo a pobádalo k smíru. Protestant Denis vyličuje dobu před přijetím kompaktát takto: „V době, kdy podobojí počali jednati s konciliem, doléhala na ně potřeba, aby zaujali pravidelné postavení... Zpozorovali, že blahodárné účinky, kterýchž očekávali, byli velmi oslabeny a poškozeny bezvládním následkem revoluce. Kněží, jejichž horlivost nebyla ochromována strachem biskupských klateb, svobodně hlásali slovo Boží, ale nedostatek všeliké autority, jenž plnou zvůli ponechával osobním názorům a nápadům, vzbuzoval stálé nebezpečnoství zmatku a kacířství. Svatokupectví málem docela bylo vyhlazeno, a duchovenstvo nepřicházelo ke zkáze bohatstvím, ale proto, že statky jeho byly zabaveny, živořilo v nuzném, odvislém

postavení, jaké málo příslušelo služebníkům Božím. Hříchy veřejné byly přísně trestány, a také kázeň zavedena — v zásadě; vskutku pocíťován již nedostatek kněžstva a ti, jichž služby bylo dlužno přijímati, svým věřícím dávali často příklad dosti málo vzdělavatelny. Řád společenský byl velice zmaten: roty, rozmnožené dobrodruhy ze všech zemí, probíhaly království, plenice a pustošice, i neznajíce jiných vůdců než hejtmany, kteří vodili je na plen. Soudy nezasedaly, aniž zákony měly platnost; bylo neustálý rej spolků, roztržek, jednot, jenž prospěšný byl všelikým choutkám a úchvatům.“ (d. c. 7.) Škoda tedy síly a rozkvětu českého národa, jež zahubil — husitismus!

9. Roku 1437 zemřel císař Sigmund, po té r. 1439 jeho nástupce Albrecht Rakouský a vlády se ujal za nedospělého krále Ladislava Jiří z Poděbrad, muž rozvážný. a ač sám podobojí, přece katolíkům velice nakloněný. Nastalo nové vyjednávání o úřední potvrzení kompaktát v r. 1445 a 1447, a zvláště 1460, kdy Jiří byl již českým králem, byv zvolen jím po smrti Ladislava, který zemřel 23. listopadu 1457. Papež Pius II. prohlásil 31. března 1462 kompaktáta za neplatná. Jiří odporoval tak, že 23. prosince 1466 dán jest Pavlem II., nástupcem Pia II., do klatby, a do Čech mělo se vypraviti křížové tažení. Ale Jiří zatím zemřel 22. března 1471 a následoval Vladislav, syn krále polského Kazimíra. Vladislav jako jeho předchůdce marně usiloval o stvrzení kompaktát u papeže Alexandra VI.

„Horlivější kališníci čeští... rozhodněji jali se tvrditi, že kalich jest Kristovo nařízení, a že pod jednou jen svátosti půl. Kalich, symbol husitství, zase ochotně vstavován na chrámy, domy, hradby, brány a kam se hodilo. Jím se zřejmě oznamovalo smýšlení. Horlivěji v skutek uvozováno přijímání dětí, což zvláště matky asi z pověřivosti rády vidaly... Zase psány obranné traktáty o při-

jímání dítek, a do nemluvnat násilím cpány drobty svátostné vínem smíšené na způsob kaše... Ze vzdoru zase teď více než druhy horleno pro český jazyk a proti latině při služebnostech božích... V těch asi dobách začali čisti kališní celou mši po česku. Teď zase ochotněji a slavněji slaven svátek Husa, jímž strana katolická dráždila se nejvíc... zavrženy zase svěceniny...“ (Winter d. c. 25—26.)

Nastaly znovu rozmíšky náboženské. „Kněží obou stran neustávali kázati bouřlivě. Kázali v Praze i jinde jedni proti druhým, kališníci kázali i proti králi, že je „papežník bez kalicha“ (Vladislav byl katolík!), až posléze v lednu r. 1483 opakovaly se doby husitské. „Lid se vrhl na kláštery, pobořil některé, mnichy vyhnal, některé pobil, stopil u vodě...“ Papež Sixtus IV. vyhlásil na Čechy kříž.

10. Vyjednávalo se, jednak mezi kališníky a králem, jednak katolíky a papežem. Posléze r. 1485 došlo k náboženskému míru v Kutné Hoře. „Právě přede dvěma lety válek konfessijských; Evropa byla na prahu nových válek konfessijských; ve chvíli, kdy počínala doba záchvatů náboženských, strany v Čechách tlakem okolností přinuceny byly ku prohlášení řádu snášelivosti a svobody svědomí. Dle smlouvy kutnohorské utraquisté a katolíci užívají týchž práv a svobod: obě strany zůstávají v držení far jim příslušných, ale všem obyvatelům království jest na vůli vyznávatí víru dle vůle své. Kazatelé zdrží se všelikého hanění a kaceřování; kompaktáta uznána jsou za zákon zemský, a bude-li se zdáti kališníkům vypraviti poselstvo k papeži o potvrzení jich, žádosti jejich budou podporovány od krále a katolíků. Mír zjednan byl na jedenatřicet let, ale r. 1512 prohlášen za věčný.“ (Denis d. c. 151.) „Mír kutnohorský stal se základem k poměru obou stran k sobě; i v pozdních letech zhusta se k němu odvolávaly.“ (Winter d. c. 31.)

11. Smlouva kutnohorská se svědomitě zachovávala a šetřila. „Obě strany zachovaly své postavení,

a zdálo se, že vzdávají se všeliké snahy výbojné... Příměří prodloužilo se až do chvíle, kdy pokroky reformace německé vzbudily opět ráznost církve... (d. c. 152). Bylo pak v Čechách zákonitě uznáváno po smlouvě kutnohorské vyznání dvojí: katolické (pod jednou) a kališnické (pod obojí). Vedle těchto dvou stran byli v Čechách i čeští bratří či Pikharti, ač panovníkem neuznáni.

12. Jednota českých bratří vznikla ze strany kališné, bylo to, abych tak řekl, radikální její křídlo, jež nepomýšlelo na smíření s Římem. Bezděčným otcem jejím jest Rokycana, vůdce kališníků v době Jiřího z Poděbrad, jejím ústrojcem synovec Rokycanův Řehoř a učitelem Petr Chelčický. Nauka bratrská skládala se z učení Chelčického, Valdenských a Táborův. Po smrti Řehoře postavil se v čelo její bakalář Lukáš. Hlavním sídlem stala se kolem r. 1490 Mladá Boleslav.

Bratří nebyli oblíbeni ani u panovníků, ani u vládnoucích stran náboženských. Roku 1460 zakázány jim bohoslužby v Kunvaldě, původním jich sídle. Rokycana i král Jiří bratry všim právem pronásledovali. Proto bratří vydali svou apologii (obranu), jež však neměla žádného výsledku. Král Vladislav vystoupil proti nim hlavně mandátem z r. 1503 a 1508, dle něhož shromáždění bratrská byla zapovězena, kostely jim odňaty, a křty a oddavky za neplatny prohlášeny. Obecný lid měl býti přinucen navštěvovati kostely buď katolické, buď kališné; vůbec nemělo se nadále žádných „Pikhartů“ trpěti. Ale mandát tento nebyl proveden, jednoduše z té příčiny, že i mezi šlechtou bylo již mnoho jich přívrženců. „Smrtí Vladislavovou počíná bratřím (od r. 1516) opět doba pokoje a pokroku. Novému králi Ludvíkovi bylo teprve devět let... Jednotě přibývalo neustále sborů, vliv její rozmáhal se“ (Denis d. c. 266.)

13. „V těch letech přihrnula se do Čech německá reformace. S ní bratří spojení měli... ale spojení to bylo celkem opatrné a málo upřímné...“

S Lutherem měli přes všecku uctivou a zdvořilou korespondenci i hádky... Luther jim vyčítal, že nedobře drží o svátosti oltářní, nelíbilo se mu jejich novokřtění a kněžský coelibát, který bratří kladli za lepší manželstva kněžského... Luther byl na bratry laskavější, nežli bylo by se nadíti do povahy jeho tak prudké a neomylností naplněné... Z té přízně napsal k jich apologii r. 1533 předmluvu a hlásil se k nim jakoby k bratřím... V pozdějších časech (1558) Jan Blahoslav vyhlásil, že se v pěti kusech Jednota shoduje s „Jednotou luterianskou“, a v devíti kusech nic.“ (Winter d. c. 60.)

14. Po smrti krále Ludvíka (1526) zvolili si Čechové za nástupce jeho bratra německého císaře Karla V., Ferdinanda Rakouského. Tomu podali bratří r. 1535 svou konfessi či vyznání, které je zcela protestantským, jak doznávají všeobecně dějepisci. Alespoň Denis dí: „Elita stavu panského přistoupila k Jednotě (konfessi z r. 1535 podepsalo 13 pánů a 33 rytířů), většina přijala protestantství a protože téměř vždy šlechta strhla s sebou poddané své a robotníky, a že ostatně měla převážný vliv na sněmu, jejich obrácení vydalo církvi lutheránské celé království, aspoň celou jeho část nekatolickou“ (d. c. 268).

15. Odznakem utrakvistů byl kalich. Winter poznamenává: „Hloubaje v Písmě přítel Husův, mistr Jakoubek ze Stříbra, jal se r. 1414 tvrditi, že při svátosti oltářní kalich má býti podáván též lidu a to z rozkazu Kristova. Když pak Hus, trvaje v Kostnici, schválil ten řád jakožto evangelický (t. j. v evangeliu se nacházející) i starodávný a jen z nedbalosti v Církvi opomíjený, ujali kalich všichni stoupenci Husovi, a s nimi většina národa proti zákazu koncilia. Kněží čeští jali se obhajovati kalich traktáty; psány písně o kalichu. Svátost těla a krve Páně měla býti kterákoli jiná svátost naplněna, dokonána; protož ani při křtu nemluvňatům u prsů mateřích neměla býti krev Páně upírána. Léta 1417 přiznala se ke kalichu veřejně a“

slavně universita pražská. Kalich stal se znamením Husitův, dostal se na kostely, na korouhve, na šaty husitských bojovníků, řemesla zapisovala sobě přijímání kalicha do svých pořádků. Kalich stal se symbolem, výrazem vzpoury české proti římské církvi“ (d. c. 8.).*)

Kostnický sněm 15. června 1415 o přijímání kalicha usnesl se následovně: „1. Ačkoliv Kristus Pán ustanovil tuto svátost po večeři a rozdával ji apoštolům pod obojí způsobou, nicméně 2. zákon a obyčej Církve stanoví, aby věřící, nejsou-lilační, této svátosti nepřijímali, vyjma případ nemoci a nebezpečí. 3. Tímžte právem zaveden jest obyčej, dle něhož tato svátost, ačkoliv ve staré Církvi se přijímala pod obojí, toliko od kněze mši sv. sloužícího má se přijímati pod obojí, ale ostatní věřící ji požívají toliko pod jedinou způsobou chleba. Jest článěk víry, že Kristus Pán jak pod způsobou chleba, tak pod způsobou vína celý se svým tělem i svou krví jest přítomen. 4. Jelikož pak

*) Hlavinka píše: „Od té doby vykrajovali si husité z červeného sukna nebo z plechu podobu kalicha a přišivali si jej na prsa nebo přibíjeli na štíty i na prapory. Tak tedy kalich, který měl připomínati očistnou obět a smírnou krev tichého beránka, stalseznakem odboje proti Církvi a zanedlouho i boje bratrovražedného“ (d. c. 249). Kryštůfek di: „Hus nepřipisoval kalichu té důležitosti jako Jakoubek; ale když mnozí páni pro kalich od něho odpadli, pak ujal se kalicha s velikou rázností a horlivostí. Tento kalich byl nejrozhodnějším činitelem v osudech národa českého: kalich učinil husitství tím, čím se stalo; bez kalicha bylo by bývalo počínání Husovo a vzpoura jím vyvolaná pouhým mrakem, který by po vlastech našich byl se přehnal jako v jiných zemích. Kalichem dostali všickni přátelé převratu viditelné znamení, všem pochopitelné, hluboko do života zasahující, kteréž je od jejich protivníků rozeznávalo a oddělovalo. Kalich byl životní silou husitství, působil na davy lidu a nadchl je; všechny ostatní úchytky na poli dogmatickém a církevním práva byly v celku lidu nesrozumitelnými, pro něž byl by se nenadchl, až na ono učení, že duchovenstvo nemá mítí časných statků.“ („Vlast“ XIII. 25.)

ten obyčej od Církve a svatých otců byl zaveden a od nepamětných časů se zachovává, sluší jej považovati za zákon. 5. Bludná jest domněnka, že by bylo nedovolené plniti tento zákon. 6. Kdokoliv by tvrdošíjně za stával učení opačné, budiž za bludaře považován a od biskupa potrestán.“ Kalich tedy ve smyslu husitském koncilem naprosto zakázán! Nepadá tu na váhu ani námitka, že koncil basilejský v kompaktech Čechům kalich povolil, ježto v kompaktech dovoluje se přijímání pod obojí, ale ve smyslu katolickém. Mimo to kompakta neměla schválení úředního

16. Znovu o přijímání kalicha jednalo se mezi Čechy a Apoštolskou stolicí na sněmu tridentském. Synoda sice návrh arcibiskupa Brusa, aby kalich právoplatně podáván byl laikům, nepřijala, ale ponechala papeži v té věci rozhodnutí. Papež Pius IV. r. 1564 kalich dovolil a to nejen pro Čechy, ale na žádost císaře Ferdinanda i pro Rakousy, Solnohrad a některé diecése v Němcích, poněvadž se domníval, že koncessí touto nastane v Čechách náboženský mír a utrakvisté vrátí se do lůna Církve. Ale jak se všeobecně uznává, bylo již pozdě. Utrakvisté již dávno přešli do tábora lutheranů a o kalich nestáli. Zatakovýchto okolností konečně Řehoř V. r. 1622 přijímání kalicha v Čechách úředně zrušil a zakázal.

δ) Konec reformace Husovy.

V reformaci Husově sluší dobře tříditi trojí období: od vystoupení mistra Jana až po kompakta (1436), od kompakta po sněm kutnohorský (1485) a od sněmu kutnohorského do vyměnění husitismu českého, jež možno klásti zcela naurčito po rok 1609 či lépe již po rok 1575.

V prvé době husitismus dal se na násilnou, výbojnou dráhu, ale po mnohých nezdařech a zklamáních sám toužil po smíření

s Církví; v druhém období jsou stálé boje a pŕtky, hlavně domácí, za uznání kališnictví jako náboženství v Čechách a kompaktát v Římě, a konečně v třetím období husitismus se rozpadá a zaniká úplně v protestantismu. První dobu nazval bych dobou vítězství, druhou dobou vnitřních bojů a třetí dobou smrti či rozkladu.

1. Husitismus sám v sobě nesl, jako každé kacířství, zárodky své zkázy, a byl by najisto, ač ne tak záhy, i bez protestantismu zašel. Protestantismus pád jeho urychlil. „Luther měl hesla, která v Čechách budila plnou ozvěnu. Evangelická svoboda, kterou Luther kázal, byla přáním českým. Učení o svátosti také jim již nepřekáželo, třeba bylo od kališného silně odchýlné... Také smířili se čeští kališníci s lutherským zavrhováním ceremonií... smířili se tedy se zásadami, pro něž nenáviděli bratry a pro něž jich předkové zničili Táboř... Kněžstvu kališnému, kteréž dávalo se na lutherství, zalíbilo se kněžské manželství, k němuž Luther spisem i příkladem naváděl. Lutherské zásadě, že z víry spasení a ne ze skutků, rozuměli přemnozí pánové čeští svým smyslem povrchním a lehoučkým, a protož i ta zásada lákala... Nemůže býti ani nejmenší pochybnosti, že v rozpustilém věku XVI. mnohý urozenec jen z lehké mysli své přijal lutherství, domnívaje se, že mu neukládá velkých povinností mravních: kdyby byl jen o mravní přísnost stál, byl by se dal k bratřím, kteří byli zajisté také protestanty. Stejně silný, ne-li silnější, byl urozeným pánům pro přijetí protestantství i důvod ten, že v novém učení viděli možnost rozmnožení svoji moc uchvácením církevní správy nad poddanými“ (Winter d. c. 68). Byl tedy stav církevní v Čechách počátkem XVI. věku následující: Vedle katolíků, jichž byla menšina, nalézáme české bratry v zásadě protestanty, a pak kališníky, silně k protestantství Inoucí. Starý husitismus začal odumírat.

2 První hřeb do rakve husitismu, mimo

vnitřní rozklad jeho, zarazil Matěj „Poustevník“ r. 1519, kdy „nucen jsa vnitřním svědomím a z puzení ducha Eliášova“ počal v Praze kázati lutheranismus. Po něm jakoby se se „žáky Lutherovými pytel roztrhl. Jako lutherané vystupují: Jan, farář v Německém Brodě (r. 1518), Jan Poduška, farář týnský († 1520), Václav Počátek, kazatel u sv. Havla, Martiněk, kazatel betlémský, městský kancléř Burián z Kornic, Jan Miroš, farář od sv. Kříže, Tomáš Münzer, který r. 1521 do Prahy přišel, Jan Hlavsa, farář týnský a j. „Odpor kališníků proti novotám byl celkem mdlý. V Praze svolána r. 1519 synoda všech děkanů podobojích, aby protestovala proti novému učení... Synoda sice zatratila novoty, jako bludy, ale neměla dalších výsledků... Mezi vzdělanými Čechy byl zmatek. Divně se to míchalo mezi všemi stavy jak světskými, tak i mezi kněžími pod obojí přijímajícími, že se jedni od druhých oddělovali, divně podstrky sobě činili, proti sobě kázali, co jedni chválili, to druzí haněli, jedni druhé kaceřovali a pikhartovali, jedni, co prvé bývalo, proměňovali, a druzí mnohé věci vymýšleli a z takového roztrhání a nesvornosti kněžstva mnoho zlého vyrostlo. Také v lidu nebylo hádek konce“ (Winter d. c. 72.).

3. Rozklad strany kališné postupoval úžasně. Lutherané dostali se i do její konsistoře. „Roku 1521 vzhopila se strana kališní zase k obrannému kroku proti návalu cizích učení. Svolána synoda všeho kněžstva pod obojí na obecný sněm v Praze, ale usnesení na té synodě jsou jen polovičatá, je již patřno, že síla nových zásad a učení působily i v toto shromáždění.“ Nebylo pomoci: starý husitismus zmíral. Ani vláda Paškova v Praze jej neudržela. Lutheránství rostlo. „Ferdinand bránil veřejnému zavádění nového učení do kostelů ve městech královských, avšak na panstvích pánů a rytířů nemohl toho provést, takže lutheráni brzy byli většinou ve straně pod obojí a roku 1541 i toho dovedli, že lutherán Jan Mistopol byl zvolen za

administrátora konsistoře pod obojí. Tento svolav duchovenstvo i světské panstvo českomoravské strany podobojí na poradu církevní, chtěl je r. 1544 do tábora Lutherova převést... ale pro odpor značné části přítomných neprovedl záměru svého.“ (Novák d. c. II. 279.) Král Ferdinand rozkázal zachovávání kompaktát a vydal (1547) mandát, aby všechny kostely jen katolíkům a kališníkům náležely. Vše marno. „Přes všecko toto úsilí Ferdinandovo šířilo se nové učení neustále v Čechách mezi kališníky, což ukázalo se zřejmě při novém obsazení konsistoře podobojí, kdežto stavové zvolili za administrátora konsistoře Jana Kolína, nové víře nakloněného, ano konsistoř vůbec příznivci Lutherova učení obsadili (1555)“ (d. c. 280.). Totéž stalo se r. 1559 a 1562.

4. „Výsledek náboženského zápasu v Čechách byl do té chvíle ten, že... utrakvisté mdleli dál a lutherští byli bez řádu, tedy blízcí anarchie. Nejprotivnější byla lutherským kompaktáta husitská, v nich viděli přední překážku svého nepořádného stavu. Protož sotva že zemřel Ferdinand I. (1564) a nastoupil Maxmilian, spojili se lutherští s bratry na zrušení kompaktát. A císař nic tomu nenamítal... Tak jsou na sněmě r. 1567 staroslavná kompaktáta neslavně vypuštěna ze zemských svobod.“ „Brzy potom roku 1571 žádali stavové, když prý od r. 1567 kompaktáta nejsou náboženství v zemi přijatá a oni se konsistoři podobojí nespravují, aby patent proti Pikhartům a jiným učením jich se netýkal; a dále pak žádali v suplikaci, aby propuštěna jim byla augšpurská konfesse“ (Winter d. c. 157). Ale král nechal vše při starém. Protestantství rostlo víc a více, a i bratří se velice šířili, alespoň v roce 1575 mělo jich již být v Čechách dle některých 60, dle jiných sto tisíc.

Nadešel rok 1575. Stavové „podobojí“, vlastně již lutherané, zároveň s bratřími na sněmě shromáždění, chtěli toho roku svobodu

evangelického náboženství; žádali pro sebe uznání augsburské konfesse. „Katolická opposice správně namítala, že augsburská konfesse jest „náboženství německé“. Smluvili se tedy stavové, že sepíší konfessi jinou, českou“ (Winter d. c. 176). Izbytky starých kališníků odporovaly s katolíky lutheránům, ale císař je odbyl, „že nejsou ani horcí, ani studení, aby dali pokoj.“ Maxmilian konfessi nestvrdil, ale toliko ústně ji uznal a dovolil, aby lutherané místo konsistoře podobojí, kterou žádali, mohli se spravovati defensory.

6. Roku 1576 zemřel Maxmilian a nastoupil Rudolf, od něhož všechny strany doufaly pomoci. „Česká víra k svému neštěstí na konec dostala r. 1591 za administrátora muže, nad něhož horšího ani nemohla dostati. Byl to Fabian Rezek Strakonický, člověk, jemuž víra nebyla nic a peníze všecko. Nejprve byl katolíkem, pak utrakvistou. Za proklaté vyhlásiv náboženství husitské, stal se zase katolíkem... V červenci potom dosazen za administrátora podobojích a jako administrátor zvrátil se zase a přál lutherským; aspoň to jisto, že přijímal na kališné fary frankfurtské kněží... Takž vedli si náčelníci Husitův. Při tom zajisté i všecka husitská strana, tonoucí při počátku panování Rudolfova ve zmatku a rozkladě, *zvolna mizí, aniž lze určitě říci kdy*. Již mnozí zříkali se i svátostného podávání dětí; jedni vedli si v ceremoniích jako Kalvíni, jiní naopak neřekli se nic od katolíků; třetí konečně nevěděli, co jsou a čím jsou...“ (Winter d. c. 183.)

7. Když Matiaš, zvolený král uherský v r. 1607 táhl s vojskem ku Praze, aby Rudolfa svrhl s trůnu, obrátil se Rudolf v nesnázi své o pomoc na stavy evangelické. Stavové evangeličtí jí neodpírali, ale žádali na sněmu dne 28. ledna 1609, aby jim konfesse česká z r. 1575 a s ní spojená náboženská svoboda, neobmezená volba a správa konsistoře a university povolena byla. Císař svoliti nechtěl, ale posléze násilím byl

přinucen, že dne 9. července 1609 podepsal tak zvaný majestát. „Dle majestátu zaručena evangelíkům všech tří stavů úplná náboženská svoboda na základě českého vyznání, tak jako přijímajícím pod jednou; pražská konsistoř a universita dány v plnou moc stavům evangelickým, stavové doplňovali konsistoř i universitu a volili defensory víry; všechna dřívější ustanovení a mandáty majestátu odporné prohlášeny za neplatné.“ (Šebesta d. c. 365.) „*Majestátem zahynula nejprve konsistoř podobojí, jakožto ústřední správa bývalých kališníků. Pohřební řeč jí učinili stavové na sněmě r. 1609, řkouce na její a jejího kněžstva charakteristiku: „Jsou mezi nimi lidé nehrubě učení, artikulův víry nepovědomí, bludové sekt a rot jsou jim neznámi, neb oni sami sektou jsou, nemajíce certam analogiam fidei; na příklad, dnes chválí papeže, slouží mši, dábly vyhánějí, blátem a křížem dítek se dotýkají, a zítra zase proti tomu všemu jsou, a tak horké i studené, sladké i hořké z jedněch úst vylévají.“ Ze zbytku kališných kněží někteří vidouce, že novou confessi věc jejich nadobro ztracena, poddali se arcibiskupu a srovnali se úplně“ (Winter d. c. 244).*

8. Dle uvedeného rok 1609 musí se považovati za poslední rok církve husitské či husitismu. *Od těch dob dějiny české nejsou oprávněny říce mluviti o husitismu, ale pouze o protestantismu; rokem tím končí reformace Husova, a nekatolíci čeští nejsou ničím jiným, než odvětri protestantů, vyšlých z reformace Lutherovy či krátce z protestantismu. Církev kališná r. 1609 dohrála svou úlohu, a ustoupila radikálnějšímu lutheranismu, ač nepopírám, že i po roce 1609 tu a tam žil některý přívrženec kališníkův, ale ježto ti a podobní neměli své správy, konsistoře, neměli kněží, musili co nejdříve vymřítí. Dítka jich již byli pravými lutherány, či reformovanými, anebo katolíky. Mohl bych uvéstí na potvrzenou svého*

tvrzení celou spoustu dokladů i z autorů protestantských, než netřeba toho. Faktum toto se všeobecně uznává. Denis při roce 1609, t. j. v době majestátu Rudolfova, dí krátce, ale významně: „*Utrakvistů v přesném a dávném smyslu slova toho nebylo více . . .*“ (d. c. 673.)

9. Od té doby, co Hus počal bouřiti v Praze proti stávající autoritě církevní a zasypával kněžstvo příhanou a potupou, podobala se země česká, slavné království sv. Václava, rozbouřenému moři, jež hned více, hned méně vlny šířilo a nesčetné oběti pohlcovalo. Země nepožívala ani náboženského, ani občanského pokoje, klidu a míru, a neměla ho požívatí ještě dlouho a dlouho, neboť sotvaže dohořivaly nepokoje husitské, vznikly v Němcích nové sekty náboženské, které donášely se i do Čech a znovu trhaly národ ve svárlivé strany. Kališníci se zvrhli v lutherány a čeští bratří v kalvínce. Svářili se sami mezi sebou, ale obě strany, a ještě více kalvínci, zuřivým záštítem zanevřeli na katolíky, usilovali je úplně dostatí do své moci a všechno mezi nimi na ruby pozobraceti (Hlavinka d. c. 327.). To jest náboženský obraz jednotlivých vyznání v Čechách při zániku kališnictví. Z neštěstí jednoho rodí se druhé a horší, *z husitství vchází se v plný proud protestantismu a v ohledu národnostním z lásky k vlasti a k rodné zemi, ke věčnému pošilhávání za hranice. Husitství připravilo protestantismu půdu a tím také dopustilo se nejhoršího přestupku,*)* neboť jisto jest,

*) Dr. Jan Kryštůfek dí: „Knižata německá, vidouce v náboženských novotách Lutherových vhodnou příležitost obohatiti se statky církevními, o překot zaváděli je ve svých územích . . . U Románův a Slovanův pro lutheránství nebylo půdy, jen Čechové, kteří náboženskými hádkami byli otráveni, kněmu tak úzce se přivinuli, že češství a lutheránství splynulo v celek nerozlučitelný“ („Dějiny nové doby“ IV. 245), a dále: „Kdyby byli stavové čeští jen trochu politicky myslili, nikdy by nebyli mohli správnouti osud národa českého s osudem náboženství lutheránského, z něhož mu kynula mravní, politická a národní záhuba“ (str. 258).

že nebyti proudu husitského, protestantismus v Čechách již z antagonie národní, ač nechci říci, že by se byl býval naprosto neujal, přece osměluji se tvrditi, že byl by nenabyl ani čtvrtiny síly a vzletu, jakých se po husitismu u nás dodělal. Hus ovšem a první jeho stoupenci ani ve snách nepomyslili, že snaha jich posilní právě to, proti čemu úsilí jejich v druhé řadě směřovalo, že posilní německé pretense ke království českému...

4) Pravda o husitismu.

Doba husitská, a veškerá činnost M. Jana Husa, prohlašují se až podnes, přes důkladná v té věci pojednání, za nejslavnější doby a činy národa českého. I rozvážní a na první pohled nestranní dějepisci, neubránili se v tomto směru všeobecnému proudu, jehož prameny hledati dlužno, řeknu to ihned, v nepřátelství, nebo alespoň nepřítizni ke všemu, co nese značku katolickou. Protestantismus nese na tom též převelikou vinu. Známo všeobecně, že nejcharakternějším rysem protestantismu jest nenávisť katolické Církve, ježto ona jediná dovedla jemu čeliti a choutky jeho po světovládě v ohledu duchovním přivesti v užší meze. V Čechách od pradávna nenávisť ke katolicismu vštěpovala se mezi massy lidu i vzdělanců. Kdo vzpomene na Tábority, a pak hlavně české Bratry, zajisté mi přisvědčí. Proto zcela důsledně mnozí, zejména v době voltairianismu, jímž prosyceny byly všechny „vzdělanější“ třídy, ani většinu kněžstva nevyjímaje, a v době josefinismu, přijímaly se šmahem u nás názory protestantské a tím také oslava a gloriola husitismu, jakožto proudu protikatolického. Intelligence opojena falešným názorem, šířila je dále mezi lidem a tak vytvořily se mnohé lži a bludy v dějinách, které trvají posud. Husitismus vykořistil nejvíce. Pravdivě tu poznamenává Hlavinka: „Mnoho, přemnoho lidí u nás

podnes se domnívá, že dnové mohutných husitů jsou „nejstkvělejší“ dobu v dějinách země české. K tomuto názoru nemálo přispěla jednostranná historie česká. Vylíčiv Palacký nadšenými slovy veliké úspěchy „české moci a světové slávy válečné, kdy Čechy válkami se octly na vrcholu světodějně moci a působnosti své a dokázaly nepřemožitelnost probuzeného národa skutky patrnými a stkvělými“, připomíná ještě jiných znamenitých úspěchův, jako že „se podařilo Čechům způsobiti ve smýšlení a v celém duchovním oboru křesťanstva nový obrat a směr. Byloť to povzbuzení ducha pokroku a oprav církevních,“ ale ovšem nezamlčuje truchlivých následků a temných stránek této doby i v všech časů pozdějších, „že následky z daru onoho uvnitř vlasti, pro národ český sám o sobě, nebyly tak utěšené a spásnosné, jak se jich sice bylo nadíti,“ že „úplné zničení dávné autority, co do státu i co do Církve, potáhlo za sebou také zničení jednoty a svornosti,“ že „vítězství u Domažlic stalo se hrobem jednoty a svornosti české, neboť jedna částka národa tulila se čím dále tím zřejměji k cizincům, aby pomocí jejich utlačiti mohla částku druhou,“ připomíná dále truchlivých následků husitského hnutí v oboru vzdělanosti, literatury i občanského blahobytu národního — nicméně za našich časů málo se toho dbá a pořád ještě se počítají doby husitské za nejkrásnější dobu dějin českých...“ (d. c. 207.)

1. Následky husitství byly: ožebračení duchovenstva, nedostatek kněží, zkáza víry, mravů, obecného blahobytu, ujařmení lidu, uvadnutí lásky k bližnímu, domácí sváry a války, poklesnutí univerzity, kultury, lásky k rodné zemi, věd, vzdělanosti vůbec, literatury a p. *Následky tyto, zejména v životě náboženském, cítíme podnes, jak patrně z českého indiferentismu, jenž pověstným jest po celém světě. V žádné zemi není tolik nevážnosti k víře jako u nás.*

Husitismus starou víru podlomil, protestantismus ji dolomil a inderferentismus jest jejich dítkem. Zní to sice neblaze pro národ náš, ale není pomoci. Dějepisec, který je přece „magistra vitae“ (učitelem života), neúprosně žalostnou tuto pravdu hlásá celému světu.

2. Daleko by vedlo prokázati právě řečené do všech podrobností. Stačí poukázati pouze na nejdůležitější. „Dychtivá žádost po statku cizím se jevila u laiků husitských obecně. Každé vhodné příležitosti bylo použito ke konfiskaci statků duchovenských i občanských.“ (Sahula d. c. II. 12.) Husité prováděli jen ve skutečnosti to, čemu Hus po příkladě Vikliřfově učil, že totiž duchovenstvo nemá míti žádných statků pozemských. Palacký uvádí toho doklad následující: „Sotva že odtáhla vojska nepřátelská (Sigmundova r. 1420), již chvátali (Pražané) zmocniti se statkův těchto, zvláště pak tvrzí a dvorův okolních a přihnali z nich do Prahy dobytka i špiže množství“ (d. c. III. 221.). To byl počátek, který opakoval se do nekonečna. Husité vybíjeli hrady a tvrze, brali, kde se co dalo, pustošili kláštery a hlavně statky kněžské. Slovem všeobecná krádež stala se pravidlem ač Husité bojovali „pro zákon Boží“, jehož jedním z nejdůležitějších přikázání jest: „Nepokradeš!“ Kradli páni, kradla města, kradl kde kdo, hlavně statky kněžské a církevní!

3. Duchovenstvo zbaveno příjmů, stávalo se zcela hříčkou v rukách patronů (kollátorů); musilo kázati a bohoslužby konati zcela tak, jak páni si přáli. „Konfiskací statků duchovenských ocitlo se duchovenstvo české v hmotné závislosti na libovůli kollátorů... Nechtěl-li kněz stěhovati se každou chvíli na jinou faru, musil své jednání řídití spíše dle vůle kollátorovy než dle svého svědomí. Jak mohli takoví ubožáci prováděti za takovýchto poměrů řádně úřad učitelský a pastýřský? Patrně též, v jaké míře asi směli užívati „svobodného hlásání slova Božího“. Běda knězi,

jestliže se odvážil něco kázati, čím by mohl urazit marnivost pánovu! Byl hned z fary vypuzen. Svoboda slova platila jen pro pána. Před svou světskou vrchností trásl se kněz více, než před konsistoří. Kollátoři se dělali hotovými biskupy svých farářů“ (Sahula d. c. 17.). Drastičtěji líčí poměry duchovenstva utrakvistického Denis, „I nejlepší z nich neměli žádného vzdělání, neznali ani obřadů bohoslužebných, přáli pověre a z nevědomosti, netušíce ani toho, šířili nauky nejspornější. Mnozí byli poběhlíky, mnohdy zločinci trestu uprchlími; zanedbávali všechny povinnosti své a svým osadníkům dávali příklad nejžalostnější. Ačkoliv na zdař Bůh přijímání byli všickni, kdo se nabídli, přece veliký počet far zůstával neosazen; skoro všickni kněží spravovali dvě nebo tři osady, mnozí pět i šest“ (d. c. 209.), a dále: „Ježto od doby rozkolu všechny statky církevní byly zabaveny a obce velice ochuzené nemohly ničím přispívati k výživě kněží svých, tito žili již jen z almužen pánových. Proti jeho rozmarům a vrtochům správce fary nemohl spoléhati na žádnou podporu zevnější: učení husitské, jehož dvěma hlavními články byly svoboda slova Božího a kažení hříchů veřejných, do jisté míry ospravedlňovalo vměšování se laiků v obor věci náboženských. Vše přispívalo takto zároveň ku ponížení faráře, aby stal se pokorným sluhou svého pána: tento zachovav si několik drobtův z Písma sv., často právem se pokládal za učenějšího a zacházel s ním jako se sluhou. Farář najímán byl na dobu určitou, někdy na půl neb i na čtvrt léta; nelíbil-li se, beze všeho byl propuštěn. Ubožák nemaje ani prostředkův, ani pomoci, ani výživy, hleděl jen úslužností zalíbiti se pánu svému, poddával se všemu ponížení, přijímal všechny podmínky a často v hrubších rozkošech vyhledával raději zapomenutí nabídku svou.“ Že k takovému postavení málo se hrnul lidí do brých, je na bíledni. A proto není divu, že utrakvistus, ač slavně začal, skončil velice neslavně, ba — bídně!

4. Mezi kněžstvem kališným šířil se nemrav všeho druhu. Denis k tomu poukazuje, řka, jak právě uvedeno, že kněžstvo „v hrubších rozkoších vyhledávalo zapomenutí na bídu svou.“ Winter a Sahula uvádí nesčetné toho doklady. Panovala zpusťlost neslýchaná a nevidaná; veškerá nepravost, kterou vůbec mysliti možno, hnízila u většiny kališného kněžstva, v pravdě stav kališného kněžstva byl daleko horší, nežli kněžstva katolického před husitismem. Pravda, že i zde platilo, co sám Winter dí o kněžstvu katolickém před dobou Husovou: „Ovšem jisto, že dobří kněží nevymřeli,“ a že tedy i mezi utrakvisty byli muži a kněží vážní po vsecky doby, ale většina přece klesala čím dále hlouběji. Běda, „záhuba z tebe, Israeli,“ bylo možno i tehdy volati s prorokem starozákonním!

5. Mravnost podmiňuje víru a víra zase mravnost. Klesla-li mravnost kněžstva kališného, musila poklesnouti i víra jeho. A poněvadž „jaký pastýř, takové stádo“, poklesla víra všeobecně. Nejlépe to naznačuje Bohuslav Lobkovic v dopise k Petrovi Rožmberskému roku 1489, řka: „Všickni bludové do této země (Čech) stekli se jako dolouže. Mnozí Origena následující, drží, že všickni lidé budou spaseni, někteří vedle smyslu Vigilanciova praví, že nemají býti ctěny kosti neb ostatkové svatých, mnozí od Joviana jsouce naučeni, myslí, že nic sobě postem nezaslужujeme. I těch se nedostává, kteří mnějí, že se vsecky věci osudem dějí. Mlčím o tom, že shrbilé baby a pošetilí starci na pivě nebo na víně sedíce, tajemství svatě Trojice prokletými otázkami zpytují. Pomíjím jiných mrzkostí, kteréž jsou do této země z Francie a Anglie a od Řeků připlynuly; nebo jak oud od těla utatý musí hníti, tak i my, když jsme oddělivše se od obecné církve, přijímání kalicha chtivěji, než slušné bylo, ujali, hned jsme hynouti počali a pod zástěrou kalicha v tisíc jiných bludů jsme upadli.“ Nebylo nesmyslu, jemuž by byl někdo v době kališné nevěřil.

I články základní, jako nesmrtnost duše a p. se popíraly.

6. Válkou a různicemi všeho druhu lid suroví a mravně klesá. To jest zásada všeobecně přijatá a z ní bez všelikých dokladů dá se vyvoditi mravní pokleslost lidu kališného. Ale i o doklady není nouze. Winter uvádí jich celé spousty. Matěj „Poustevník“, který považuje se všeobecně za průkopníka lutheranismu v Čechách, kázával o Praze „Někdy v Sodomě a v Gomoře, v Seboim, v Adamě, v Ninive, ježto se za živa do pekla zpropadaly, nečte se, ani slyšáno jest, aby tak hanební a mrzčí hříchové se páchali, jako nyní v těchto dnech posledních, ve dnech antikristových, v časích nebezpečných, kdežto nad počet písku mořského, nad číslo prachu zemského rozmnožili jsou se hříchové a nepravosti...“ Byl i Matěj upřílišoval, přece nejsme daleko pravdy, že lid kališnický, jako jeho kněžstvo, v mravnosti daleko byl za lidem katolickým před husitismem!

7. Nejvíce husitstvím utrpěl lid. Před válkami „za svobodu“ požíval stav rolnický a lid vůbec svobody dosti značné a tím také blahobytu — po válkách následoval opak. Táboři hlásali svobodu všeobecnou, rovnost všech lidí. „Ale nešťastná bitva Lipanská nejenom konec učinila všem demokratickým snahám tábořským, nýbrž od té doby počala vítězná šlechta lid poddaný ještě více utlačovati, až konečně sněmovní nález r. 1453 dovršil jeho porobu. Nález ten zapovídal, aby nikdo nikomu čeledi neodluzoval, aniž jí proti vůli jeho přechovával, ani lidí úročních, ani služebních, leč by se řádně vyhostili aneb pánův svých slušně odbyli. Tím jest lid selský ke hroudě upoután (glebae adscriptus) a tělesně nevolným učiněn. Se statkem zároveň prodáváni lidé na něm usedlí, nevolník neměl žádného vlastnictví nemovitého, než toliko požitek propůjčeného gruntu, on nesměl se ženiti bez povolení pána, aniž rozhodovati o budoucím povolání svých

děti, on se nemohl souditi s pánem, který měl nad ním právomocnost téměř neomezenou. Což divu, že při takovém stavu věci vrchnosti poddaným svým přimnožovaly břemen, až tato nesnesitelnými se stala... (Malý d. c. 628.) Robota, ta nenáviděná robota až do doby nejnovější se všemi svými důsledky, je tedy dílem „nejslavnější“ doby v dějinách českých, doby kališné!

8. Nikdy nebylo v Čechách tolik vzájemného záští, svárů, nenávisť, pronásledování, bratrského krveprolití, ničení celých rodů jako v době husitské. Bojoval tehdy, jak hrdě se dí, bratr proti bratru. Kde tedy láska křesťanská, láska bratrská? Kde plnění zákona Páně: „Milovati budeš bližního svého jako sebe samého?“ A kdo z toho měl největší užitek a prospěch? Kdo jiný než zmáhající se lutheranismus, protestantismus a s ním nepřítelé všeho českého — Němci! *Husitismus tedy byl porobou pro národ náš, byl nepřitelem jeho největším, protože domácím a tajným, jemuž slepě důvěřováno* „Největší posilu nalezl v Čechách německý živel v šíření se protestantství. Při prvním zábřesku lutheranismu byly lehce odkládány Husovy idee nejen po stránce náboženské, nýbrž i vlastenecké. Čechové za bujení protestantského novotářství ztráceli mnoho měst, kde byl před tím živel český rozhodujícím.“ (Sahula II. 161.)

9. P a l a c k ý, který ani v tom nejmenším neušetřuje katolicismu, jak z celého díla jeho nad slunce jasněji vyniká, doznává: „V Čechách panovala na počátku XV. století větší nežli kdekoli jinde i osobní svoboda i vzdělanost obecného lidu. Jakkoliv vtíral se feudalismus do země již ode dávna, měl přece staroslovanský duch demokratický vždy ještě rozhodné působení ve společnosti české; tělesná poroba byla ještě neznáma... A nejen svobodou, nýbrž i vzdělaností vynikal národ český nad jiné národy před dobou husitskou... Mnoholeté někdy Karla IV. péči o prospěch nauk a

přirozené učelivosti lidu českého děkovati bylo, že z Čech vůbec a zejména z Prahy šířilo se světlo ducha do všech končin Evropy s této strany Alp a Rýnu, že národové všelící chodili sem hledat jak literního a vědeckého, tak i krasoumného vzdělání, že zmáhala se zejména literatura česká... Jakou hojností škol kochati a honositi se mohl národ český po městech, městečkách a vesnicích ve XIV. a XV. století, jest známo... Přidejme k tomu, že za požíváním poměrně hojného pokoje, též za mnoholetým ušetřením lidu od těžkých berní a daní, a také za přirozenou příčinností ducha i průmyslu českého, rozmohl se byl u lidu obecný blahobyť v míře jak před tím, tak i potom zřídka vídané; a konečně poznamenejme i to, že všechny tyto příčiny, svoboda, vzdělanost ducha i zámožnost vedly ku povzbuzení národní hrdosti a citu pro čest až téměř chorobného ve všech vrstvách společnosti české, takže učinily Čechy nadmíru citlivými pro wszeliké urážky“, ale to všecko zašlo, ztratilo se v době husitské, kdy udály se „bohoupusté hrůzy“,*) kdy „vyrojilo se, alespoň v zárodcích, najednou tolikero domněnek, učení a soustav netoliko náboženských, ale i politických a sociálních, ba i filosofických, kolik jich utvořily vesměs doby pozdější časy a místy rozličnými; objeví se nám netoliko biblický protestantismus, socialismus a kommunismus demokracie, republikánství, zásady národnosti, panslavismus, chiliastické blouznění a pantheismus...“

*) Dr. Řehák dí: „Boje husitské, od mnohých neprávem tolik vychvalované, se tedy skončily. A co bylo jimi dokázáno? Že není hroznější šelmy nad člověka, když se rozzuří! Krásná naše vlast byla skoro celá zpustošena, blahobyť její zničen, čest její u všech vukolních národů pokálena! Není snad dědiny v Čechách, jež by stále bojujícími voji nebyla utrpěla... Ve válkách husitských na sta tisíců lidských životů svévolně i beze vší příčiny zahynulo, a na sta milionů národního jmění bylo zmrháno. Ba ztráty na památkách uměleckých jsou vůbec nenahraditelné“ (d. c. 83).

(d. c. III. 156—164). „Národ český, ačkoli vítězný, nemohl však uchrániti se, aby nestrádal také mnohonásobně sporem a bojem... rozbroje domácí, pobořená města, hrady a tvrze vypálené, obyvatelstvo namnoze povražděné anebo ze sídelských vyplašené, pole nezoraná, živnosti kleslé, obchod s jinými národy na vše strany zamezený, zdivočilost mravů zmáhající se v té míře, co umy pokojné v zemi hynuly a mizely — to vše nedalo se nahraditi... (III. 412.) Žalostný a hrozný to zajisté obraz kvetoucích jindy Čech, načrtnutý perem evangelíka!

Hlavinka píše: „Hus byl pomstěn, ale krví národa a blahobytem vlasti. Smutný, přesmrtý byl pohled na zemi Českou. Zpustošené chrámy a jiná posvátná místa, rozbořená města, rozvalené hrady a vypálené tvrze, obyvatelstvo povražděné a rozplašené, pole nezoraná, živnosti přerušované, obchod ztrnulý, mravy zdivočelé a zpustlé, to byla podívaná na nedávno ještě krásnou a šťastnou naši vlasť!“ (d. c. 278.) a jinde: „Mravnost klesala. Marnotratně se hýřilo a páchaly se všeliké neřesti, a když kdo promarnil svůj majetek, plnil a drancoval jiné. Věda zakrsala a zaškudla. Učení pražské bylo také oloupeno o statky a důchody a mezi kališníky bylo pořád méně výborných mistrů a bystrých hlav. Pramen vzdělanosti vysychal, protože národ byl duchovně odloučen od ostatního světa a od studnice vzdělanosti. Duševní lenost a hniloba se rozmáhala, národ upadal do barbarské surovosti.“ (306.)

10. „První a nejlítější výbuch bouří husitských namířen jest proti nenáviděným kněžím a klášterům. Husité, Táborité, Pražané, Orebité, Sirotci a jak se vůbec všechny tyto sekty a sbory válečné a náboženské tehdy nazývaly, nešetřily téměř jediného kláštera.... Sbořivše stavení klášterní a chrámová, vraždili jejich obyvatele, pálice, topíce

a podavující zastížené tam řeholníky a jeptišky, kazili a hanobili tam nalezené neocenitelné památky literární a umělecké. Počítalo se ke konci XIV. st. v Čechách 192 míst, v nichž byli tehdy větší a menší klášterové mužští a ženští, z nichž v první čtvrti století XV. (od roku 1419—1430) 65 je tak zpustošeno, že nezůstalo po nich téměř ani památky, ostatní pak byly více méně zpustošeny, a klášterové Tepelský a Vyšebrodský byli takorčka jediní, jenž neokusili v plné míře zlosti a surovosti husitské, ačkoliv i oni za příčinou bouří utrpěli nemalých ztrát na svých statcích a příjmech.“ (Ant. Rybička, Přehled historie klášterů v Čechách.)

11. Dr. Winter píše o pražské universitě, která za časů Karlových byla nejproslavenější v Evropě, v době husitské takto: „Klidný život v ní a práce vědecká na časy nemožná; zkoušky mistrské a bakalářské nenalézají v rozbrojích kandidátů žádných... Mistr Jakoubek mluví na konec i proti řádům universitním a proti gradům, proti vlastnímu misterství; jsou to zásady, které se zalíbily radikálním Táborům; těm byli všichni učení mistři „fistři“.... Vojny, a to že katolíci r. 1420 z vysoké školy jsou vyloučeni, nemohly jíti škole k duhu co do vědecké činnosti.... Největší ránu utrpělo vysoké učení valným ochuzením v bouři válečné. Jeho statky pozemské jsou namnoze uchváceny násilně....“ (Děje vysokých škol pražských, 10—12.) Podobné nářky opakují se po celou dobu husitismu, ba koncem jeho docela se dí: „Zmatky dosavadní (boje mezi dokonávajícím utrakvismem a začínajícím v Čechách protestantismem) zaplatila akademie Pražská *dokonalým úpadkem svého života vědeckého*. Odtud potom na léta nepřestává naříkati, žalostiti“ (str. 33.). „R. 1529 mistr Martin Klatovský, děkan fakulty v dlouhé intimaci smutně vykládá, kterak bývali Čechové učení, zdejší universi veleslavná, nyní dílem zlobou časů, dílem nedbou a hloupostí některých našeho věku lidí „proměněny jsou ve vlasti naší radostných

umění vrcholky, takže některým Čechům nad ně nic není zlehčenějšího“. Tím se stalo, že ti, kteří druhdý předky naše ctíti se vynasazovali, nyní nepřestávají nás schátralé nenáviděti a naší lenosti se vysmívati. Naše gymnasium (tak zove universitu) i ve vědách i počtem studentů nadmíru zmenšeno . . .“ (str. 34.) Nejinak dařilo se i školství obecnému.

12. Právem tedy v uvážení všech těch bēd, strastí a pohrom, jež husitismus rozsypal po vlasti naší a jež co nejstručněji jsem uvedl, volá V. V. Tomek: „Zvykli jsme si až příliš považovati dvě století od vystoupení Husa až do bitvy Bělohorské ve vše-likém ohledu za dobu největšího květu našeho národa . . . Představujeme si obyčejně národ náš v této době jako duchovně vzdělanější, nežli v časích bezprostředně předešlých, tím více pak potomních, a v politickém ohledu jakoby byl tehdyž požíval většího stupně svobody nebo lépe zřízení správy státní, nežli v jiných časích . . . Je to přílišné nadsazování minulosti, kterým trpěti musí přítomnost . . . Ale ito, co nyní víme o časích husitských a o první době husitismu, vede již k soudu jináčím u. Nepředcházelať Husa v Čechách žádná doba temnosti, nýbrž doba plná stkvělých důkazů pokročilého života duchovního. Hus opustil cestu, po níž se posaváde kráčelo ku předu, k nenabytné škodě naší. Hloubání o náboženství ve směru proticírkevním nevedlo, jak se on domníval, k opravě společnosti, ani k nejlepšímu vzdělání mravnímu, nýbrž jen k rozpuštění svazků církevních a ke zlehčení náboženství; čehož následek bývá značná zástava v utěšeném pokroku duchovním, jež spatřujeme před tím.“ (ČČM 1854, 240.)

Dr. Řehák dochází k následujícímu výsledku: „Z celého posavadního vypravování vysvítají zajisté nade vši pochybnost tyto pravdy: a) Že Hus byl nešťastným pobloudilcem u víře a tvrdošijným odpůrcem Církve, že b) chybami těmi Církve nenapravit, ale krajany své jen do

nešťastných bludů svých zapletl a že a) milovanou zemi Českou do převelikého neštěstí přivedl, jak o tom smutná svědectví na tisíce vypálených kostelů, hradů a osad“ (d. c. 124), či že „nemáme v Čechách pražádné příčiny oslavovati dobu husitskou, vlastně dobu nejhlubšího úpadku našeho národa . . .“ („Český Východ“ 1903 ve článku Žižkův stůl. Lidová pověst v paprscích histor. světla. Napsal Václ. Oliva.)

z) Rozhled.

1. Od dob husitských není láka vějššího hesla u národa českého, než: M. Jan Hus a reformace. Kdo však rozhlédne se po té době od smrti krále Václava IV. až po Majestát Rudolfov a upřímně smýšlí s národem svým, kdo uváží jen to, co nejnějnějšího podal jsem, opomenuv zápasy husitské a osoby v nich se účastnivší, opomenuv vypravovati široce dlouze „slávu zbraní husitských“, „rekovnost předků našich“, „husitských palcátů“ a p., musí zvolati: „Snad proto jen Bůh dopustil různici mezi námi, abychom nabudouce zkušeností, co zlého pochází z rozbroju mezi bratry, tím vroucněji a bedlivěji vrátili se k lásce a jednotě“ (Pozvání sněmu basilejského k Čechům), tím vroucněji, dodávám, říkali: Ode všeho zlého, vysvobod nás Pane . . .“

Pro zákon Boží poslupává se zákon Boží. To by bylo snad nejlepší heslo pro husitismus a zároveň nejcharakternějším rysem celých jeho dějin. Pro svobodu svědomí jde Hus pry na hranici a úplná poroba svědomí jest toho důsledkem. Pro práva národa bojují Husité, bojí své klenoty, vyvrací české hrady, české tvrže, české chrámy, české kláštery, ubíjí české bratry své, i pokrevní, upalují české kněze, české mnichy, ničí českou vlasť přivádí ji na pokraj záhuby a rozervanosti a posléze hází ji v náruč německému protestantismu, ba nestydí se přivésti na trůn svatého Václava, na trůn

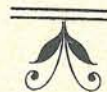

eminentně katolický, reformovaného, zuřivého kalvínce Bedřicha Falckého, neznajícího českého slova, českého tlukotu srdce českého smýšlení svého poddaného národa.... Může-li, táži se: býti větší nedůslednosti, může-li býti většího trestu, seslaného Prozřetelností Boží, může-li býti většího výsměchu boje husitského za práva národa? Toť důsledek, mluvící za celé folianty, jak záhubným byl pro národ český proud Husův, husitismus v celém svém rozvoji!!!

2. „Žilť druhdy jeden vlastenec, který vida zpustošenou, liduprázdnou vlast, pobořené hlavní město, ztroskotaný chrám, hořkým zachvácen bolem, se slzami v očích zalkal: „To že je to město dokonalé krásy, radost veškeré země?“ Tak lkává“, píše „starý vlastenec“ (nejdp. biskup Edv. Brynych v „Učte se z dějin“, 19), „srdce mé nad ubohou vlastí, kteráž s vrcholu (za Karla IV.) tak náhle přivoděna byla v úpadek. Povídají ovšem, že tenkrát slavil národ náš věk svůj rekovný. Ukazují na to, jak všude vítězili husité, jak všude před nimi utíkali křižáci a Němci, líčí to tak, že vítězili Čechové — a to je to, co uchvacuje srdce vlastenecké vůbec. Ale vezmi, kdo jsi dobré vůle, rozum ku pomoci a brzy se přesvědčíš, že to předně *nebyli Čechové všichni*, nýbrž jen část národa... A pak, co platno bylo to vítězení, co bylo platno to „rekovství“, když tím neutrpěl nikdo jiný — než ubohá vlast.“

3. Přesvědčení diktovalo Husovi vytrvati, jak se praví, při pravdě. Jak však náhle pravda se změnila při žácích jeho? Opouští nauku svého mistra a přebíhají do tábora nové „pravdy“, již hledají u Luthera, ač nová ta pravda jest „osudná“, ba velice osudná, jak naznačuje Dr. Jan Kryštůfek, řka: „Národu českému (při počátcích lutheranismu) otvírala se dvojitá cesta: buď se spojí se světem katolickým proti protestantskému Německu a pojistí si v srdci Evropy své postavení

velmocenské a svou národnost, nebo postaví se po bok protestantskému Německu, podnikne s ním boj proti světu katolickému a uvede v záhubu i svoji státní *samostatnost* i svoji národnost. Stoletými hádkami náboženskými srdce i rozum strany podobojí tak byly otráveny, že zapomněla, že národ český jen pomocí víry Cyrillomethodějské se zachoval a kulturně i politicky k takové výši se vyšinul, že mohl se měřiti s každým kulturním národem evropským“ (d. c. IV. 247). *Utrakvisté spojili se s protestantismem a tím pohřbili českou samostatnost.* Toto jest pak *nejstrašnějším důsledkem* husitismu. Naříká se na Bílou Horu, ale nebylo by Bílé Hory, kdyby nebylo bývalo Husa. Hus rozpoutal vášně lidské, oderval národ od katolické církve, připravil půdu protestantismu a výbojný protestantismus připravil Čechům Bílou Horu.... Slovem: *husitismus stal se Čechům největší pohromou v ohledu duševním, tělesném, církevním a státním....*

OBSAH.

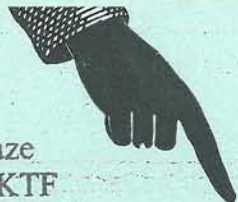
	Str.
Hlavní prameny	9
Předmluva	11
Úvod	13
I. Středověk	17
„Temný“ středověk	17
„Temný“ středověk v Čechách	24
Chudina ve středověku	34
Dělnictvo ve středověku	44
α) Církev a dělnictvo	44
β) Středověké poměry dělnické	50
Středověké řemeslo	56
α) Středověké cechy	66
β) Cechovní zřízení	71
γ) Poměr cechů k Církvi	79
δ) Vliv cechů	83
Rolnictvo ve středověku	91
α) Církev a otroctví	91
β) Nevolnictví	100
γ) Církev a rolnictví	106
δ) Středověká robota	109
ε) Stav rolnický ve středověku	117
Středověké obchody	120
Středověké školství	130
α) Škola obecná	131
β) Škola dívčí	140
γ) University	143
δ) Učitelstvo	152
ε) Kláštery, mniši a osvěta	156
ζ) Církev a věda	162

	Str.
Středověké „zvláštnosti“	169
α) Boží soudy	169
β) Kulturní význam křížových tažení	172
γ) O právu pěstním, lenním a asylném	178
Středověké poměry	185
α) Středověké poměry státu	185
β) Středověké poměry církevní	191
γ) Středověký klerus	201
δ) České církevní poměry ve středověku	204
ϵ) Církev a snaha její po reformaci	207
ζ) Předchůdci reformace vůbec	211
a) Petr Valdus	211
b) Jan Vikliff	212
η) Předchůdci reformace v Čechách	217
II. Reformace	228
Reformace česká	233
α) Hus byl kacířem	234
β) Hus byl revolucionářem	237
γ) Hus v Kostnici	241
δ) Husův průvodní list	245
ϵ) „Slibu kacíři daného plniti netřeba“	249
ζ) Následky reformace Husovy	253
η) Stručné dějiny husitismu	256
θ) Konec reformace Husovy	269
ι) Pravda o husitismu	276
κ) Rozhled	287

UK v Praze
Knihovna KTF
Thákurova 3, Praha 6

V tomto sešitě ukončujeme »reformaci« českou a zároveň první díl spisu »Reformace ve světle pravdy«. Druhý díl téhož, jednající o »reformaci« německé či protestantismu pro jeho obsáhlost vyjde bohdá později samostatně.

Pořadatelstvo.

Vaše Blahorodí!

Stále a stále opakují se a zdůrazňují slova o potřebě knih duchovním potřebám lidu sloužících, psaných slohem jemu přístupným.

Sdružení katolických spolků založilo za tím účelem tuto „**Lidovou knihovnu**“ a dosavadní její svazky jistě vhodnou přinesly četbu. I cena knihovny jest velice mírná.

Podmínky tu jsou — ale knihovna sotva že vychází. Resoluce o potřebě rozšiřování dobré poučné četby klidně dřímají v stejné ladem ležících zprávách sjezdových.

Proto tím vděčněji uznáváme součinnost těch bohužel dosud málo, kdož nám ruky pomocné podali. Doufáme, že i druzí prosbě naší věnují svou vlídnou pozornost.

Prosímeť snažně, by naši ct. přátelé snažili se získati nových odběratelů „**Lidové knihovny**“, jejíž svazky v hojném počtu jsou ještě na skladě. — Každý nový odběratel může svazky ty odebrati na splátky a vyjde se i v účtování ochotně vstříc.

Dosud vyšly v „**Lidové knihovně**“ spisy:
Svazek I.

Světlo v temnotách.

Rozhledy

po nejdůležitějších č a s o v ý c h otázkách.

Napsal **Jan Pauly**,

kandidát doktorátu bohosloví a kaplan na Smíchově.

Obsahuje tyto kapitoly: I. Cesta rozumu. II. Člověk. III. Náboženství. IV. Světové drama. V. Kniha knih. VI. Církev katolická. VII. Armáda cti. VIII. Kněz a svět IX. Církev a kultura. X. Jesuiti a pravda. XI. Církev a stát. XII. Škola. XIII. Pohledy z chrámu krásného umění. XIV. Svobodné zednářství. XV. Odkaz revoluce. XVI. Vraťme se k praktickému křesťanství.

Pozoruhodné tyto úvahy zaujaly 296 stran.

Cena 3 K.

Svazek II.

Inkvisice

(církvní, španělská, protestantská a židovská)
ve světle pravdy.

Dle různých pramenů napsal **Václav Oliva**.

Za heslem: „Nad divoce se dmoucí vlny lidských
vášní stavíme Kristův kříž“ — — —

spisovatel tě pravdu odhaluje pravdy krvavé. Význam-
ného tohoto díla podáváme podrobný obsah.

Pramen lži o inkvisici. 1. Kdo rozšířil lži o inkvisici.
2. Juan Antonio Llorente. 3. Cena Llorentových spisů. 4.
Llorente a Hefele.

I. O inkvisici církevní a „španělské“. 1. Význam slova
inkvisice. 2. Poměr církevní ke kacířům. 3. Oprávněnost
církve k napominání a trestání bludařů. 4. Státní moc a
církve, či trest smrti u kacířů. 5. Zákon o upalování kacířů.
6. Kathaři. 7. Počátek církevní inkvisice. 8. „Létací“ soudy
inkvisiční. 9. Stálé inkvisiční soudy či inkvisice biskupská.
10. Inkvisice Dominikánská. 11. Stručné dějiny inkvisice
v jednotlivých zemích. 12. Stručné dějiny inkv. v Itálii.
13. Některá inkv. nařízení. 14. Inkv. španělská. 15. Pravo-
moc inkv. 16. Inkv. řízení.

Dodatek. 1. Tomáš de Torquemada. 2. Inkvisitor Dr. Petr
Arbues. 3. Inkv. proces Pirezův. 4. Inkv. proces Carranzův.

II. Inkvisice protestantská. Počátky protest. inkvisice.
Inkvisice a „reformátoři“. Inkv. a protestantští bohoslovci.
Protestantská inkvisice v Němcích, v Anglii, ve Francii,
v Irsku, v Nizozemsku, v Dánsku, ve Švédsku, ve Skot-
sku, v Norsku a na Islandě, v Čechách a na Moravě.

III. Inkvisice židovská. Zakončení.

Stran 201.

Cena 2 K.

Svazek III.

Rozumem ku pravdě.

Obrana víry katolické,

kteřou pro lid sestavil **Jan Bělina**.

Apologetický tento spis měl by hojně v lidu našem
rozšířen býti.

Stran 80.

Cena 80 hal.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatel-
ství V. Kotrba, Praha, II.-200.

Petra Kopala Sebrané spisy.

PETR KOPAL je dnes nejoblíbenější žijící katolický
spisovatel lidový. Jeho díla (hlavně pod jménem Petr Kopřiva)
dostala se pod střechy chaloupek nejzastších vsí českých. —
Jeho práce v „Kříži“ těšily se takové pozornosti, jakou jen
zvěčnělý Kosmák mohl se pochlubit.

Dílo I. **Mojžiš**. Novodobý sociální obraz Stran 124. Vyšlo
jako sešit 1. až 3. „Knihovny Kříže a Marie“.

Dílo II. **Sebevražednice** Ze smíšeného manželství. Str 92.
Vyšlo jako sešit 3. a 4. „Knihovny Kříže a Marie“.

Dílo III. **Sebevrazi**. Stran 176. — Vyšlo jako sešit 4. až 7.
„Knihovny Kříže a Marie“.

Dílo IV. **Do Kartouz**. Obrazy z truchloher života. Str. 370
Vyšlo jako sešit 7. až 21. „Knihovny Kříže a Marie“.

Dílo V. **Chudý boháč** Stran 198. Vyšlo jako sešit 21. až 28.
„Knihovny Kříže a Marie“.

Dílo VI. **Devatero řemeslo a desátá žebrota**. Kusá
povídka. Vyšlo jako sešit 28. až 31. „Knihovny Kříže a Marie“.

Dílo VII. **Miroslavín aneb rozluštění otázky sociální**.
Stran 160. Vyšlo jako sešit 32. až 33. „Knihovny Kříže a Marie“.

PETRA KOPALA SEBRANÉ SPISY

vycházejí po sešitech

v „**Knihovně Kříže a Marie**“ a to **vydání lidové**
(na slabším papíře)
sešit o 64 stranách jen **10 kr.** — **vydání nádherné na**
tuhém papíře sešit o 64 stranách po **25 kr.**

Možno odebrati najednou neb v partích. Odběratel není
nucen všechny sešity odebírat. Předplácí se na 5, 10 neb
libovolený počet sešitů.

Předplatné lidového vydání: na 5 sešitů **koruna**,
na 10 seš 2 **koruny**, na 20 sešitů **4 koruny** atd.

Předplatné nádherného vydání: na 5 sešitů **2 K 50 h.**
na 10 sešitů **5 korun**, na 20 sešitů **10 korun** atd.

Předplatné přijímá

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství
V. Kotrba v Praze-II. 200.